

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
*Κοινωνικός Αποκλεισμός,
Μειονότητες και Φύλο*

Τίτλος διπλωματικής εργασίας

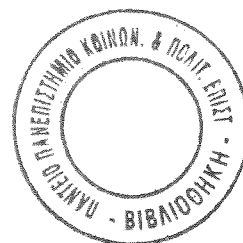
*Κατασκευή Ταυτοτήτων και Δημοκρατία
στην εικονική επικοινωνία:
Νέες διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού*

Φοιτήτρια: Θέκλα Δημητριάδου Α.Μ.303Μ004

Τριμελής επιτροπή

Επικ. Καθ. Α. Χαλκιά (επιβλέπουσα)
Αναπληρ. Καθ. Α. Λύτρας
Λεκτ. Π. Γεωργοπούλου

Α Κ Α Δ Η Μ Α Ι Κ Ο Ε Τ Ο Σ 2 0 0 4 - 2 0 0 5

***Κατασκευή Ταυτότητων και Δημοκρατία
στην εικονική επικοινωνία:
Νέες διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού***

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί τη διερεύνηση μιας ολοένα επεκτεινόμενης μορφής επικοινωνίας: της διανθρώπινης επικοινωνίας μέσω διαδικτύου σε πραγματικό χρόνο (δηλαδή στα λεγόμενα chat rooms). Η διερεύνηση αυτή στοχεύει στην αποτύπωση των λόγων που διατρέχουν το καινούριο αυτό 'κοινωνικό πεδίο', καθώς και τον τρόπο που τα υποκείμενα δομούνται από τους λόγους που αρθρώνουν. Οι λόγοι αυτοί καταπιάνονται με -και ταυτόχρονα κατασκευάζουν- τις έννοιες της κοινότητας και της δημοκρατίας, της ταυτότητας, του φύλου, του σώματος και της σεξουαλικότητας, του χώρου και χρόνου, της εμπιστοσύνης και της αλήθειας, της 'πραγματικότητας', έννοιες που επανασηματοδοτούνται στο νέο αυτό πλαίσιο 'εφαρμογής' τους.

Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας παρουσιάζονται τα κυριότερα επιστημονικά συγγράμματα που αφορούν στο εν λόγω αντικείμενο, καθώς και οι θεωρητικές προτάσεις των στοχαστών του μεταμοντέρνου ρεύματος Foucault, Baudrillard, Haraway, Butler, Balsamo και Poster, οι οποίες αποτελούν και το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας. Σ' αυτό το πλαίσιο, τα υποκείμενα δομούνται μέσα από τους λόγους, οι οποίοι ενέχουν σχέσεις εξουσίας, αλλά και αντίστασης.

Στο εμπειρικό μέρος της εργασίας εμφανίζονται τα αποτελέσματα επιτόπιας συμμετοχικής παρατήρησης που διενεργήθηκε σε ελληνική ιστοσελίδα με υπηρεσία chat. Στο υλικό που συλλέχθηκε έγινε ανάλυση λόγου με στόχο την ανάδειξη των αφηγημάτων που διατρέχουν την κυβερνοκουλτούρα της συγκεκριμένης κοινότητας. Στα κυριότερα πορίσματα εντοπίζονται η ύπαρξη ενός είδους εικονικής κοινότητας και η σύνδεσή της με την αντίληψη της πραγματικότητας, η διπλή όψη -απελευθέρωσης και περιθωριοποίησης- της νέας μορφής επικοινωνίας, η εξέχουσα σημασία των κατηγοριών του φύλου και της εθνότητας, η στερεότυπη αντίληψη και χρήση της ταυτότητας, η έντονη παρουσία του σώματος και η σχέση του με το σεξ και τον υπολογιστή, και οι αντιλήψεις των ίδιων των υποκειμένων για την επικοινωνία και τα βιώματά τους στην εικονική πραγματικότητα.

Η ανάλυση του εμπειρικού υλικού ανέδειξε τον κυρίαρχο λόγο και τα κανονιστικά του πρότυπα σε κάθε πτυχή που μελετήθηκε. Ταυτόχρονα, όμως, διαπιστώθηκε η ρευστότητα και ευελιξία που χαρακτηρίζει το νέο πεδίο, καθιστώντας το δυνάμει τόπο αντίστασης στο λόγο αυτό και διατύπωσης εναλλακτικών αφηγημάτων.

Λέξεις-κλειδιά: κυβερνοχώρος, δημοκρατία, ταυτότητα, κοινότητα, φύλο, ανάλυση λόγου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
---------------	---

Α' ΜΕΡΟΣ - Η ΘΕΩΡΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	3
-------------------------------	---

Πού βρίσκεται ο κυβερνοχώρος;.....	3
Βρισκόμαστε μαζί στον κυβερνοχώρο;.....	7
Ποιος/ ποια/ τι είμαι στον κυβερνοχώρο;.....	14
Είμαι στον κυβερνοχώρο;.....	18
Στον κυβερνοχώρο είμαι χρήστης ή χρήστρια;.....	22
Είμαστε ίσοι στον κυβερνοχώρο;.....	26

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	30
------------------------	----

Foucault.....	34
Baudrillard.....	38
Haraway.....	42
Butler.....	46
Balsamo.....	48
Poster.....	51
Συνοπτικά το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας (ή πώς γίνεται η θεωρία πράξη).....	55

Β' ΜΕΡΟΣ - Η ΕΡΕΥΝΑ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	59
------------------	----

Η μέθοδος έρευνας.....	59
Το δίλημμα και η λύση του.....	62
Η μέθοδος ανάλυσης.....	63

ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ.....	65
Η κοινότητα, οι σχέσεις και η σχέση με την πραγματικότητα.....	65
Η δημοκρατία και η διπλή όψη του αποκλεισμού.....	74
Το φύλο: μια εξέχουσα κατηγορία.....	82
Η ταυτότητα, η ανωνυμία και η εμπιστοσύνη.....	92
Η εθνικότητα: άλλη μια εξέχουσα κατηγορία.....	98
Το σώμα, το σεξ και ο υπολογιστής.....	103
Η γλώσσα της οθόνης.....	112
Οι αντιλήψεις για την (εικονική) επικοινωνία.....	117

Γ' ΜΕΡΟΣ- ΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	124
-------------------	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	135
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	140

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί τη διερεύνηση μιας νέας -και ολοένα επεκτεινόμενης- μορφής επικοινωνίας: της διανθρώπινης επικοινωνίας μέσω διαδικτύου σε πραγματικό χρόνο (δηλαδή στα λεγόμενα chat rooms). Η διερεύνηση αυτή στοχεύει στην αποτύπωση των λόγων που διατρέχουν το καινούριο αυτό ‘κοινωνικό πεδίο’, καθώς και τον τρόπο που τα υποκείμενα δομούνται από τους λόγους που αρθρώνουν.

Κατά την αναζήτηση αυτή, γίνεται ταυτόχρονα μια προσπάθεια σκιαγράφησης του περιεχομένου που αποκτούν οι ‘παραδοσιακές’ έννοιες της κοινωνικής θεωρίας και ανάλυσης, όταν ιδωθούν μέσα από το πρίσμα της ψηφιακής επικοινωνίας. Οι έννοιες της κοινότητας, της ταυτότητας, του φύλου, της ‘ύλης’ και του σώματος, του χώρου και χρόνου, της σεξουαλικότητας, της εμπιστοσύνης και της αλήθειας, της ‘πραγματικότητας’ κ.ά., επανασηματοδοτούνται όταν τις επικαλούμαστε για να περιγράψουμε φαινόμενα που γεννώνται στον κυβερνοχώρο. Αποτελεί, ωστόσο, το ‘νέο’ περιεχόμενο των εννοιών αυτών ‘παρθενογένεση’, ή διαπλέκεται κατά κάποιο τρόπο με τους κυρίαρχους λόγους που διαπνέουν την ευρύτερη κοινωνική ζωή; Γύρω από αυτό το ερώτημα, καθώς και γύρω από τον εντοπισμό των εννοιολογικών κόμβων που συνδέουν μεταξύ τους τις πιο πάνω κατηγορίες και ‘κατασκευάζουν’ υποκείμενα, βρίσκεται η τροχιά της εν λόγω εργασίας.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας, επιχειρείται μια βιβλιογραφική επισκόπηση του αντικειμένου, μέσα από επιστημονικά -κυρίως- συγγράμματα που εκπονήθηκαν από τις αρχές της περασμένης δεκαετίας, καθώς και η σκιαγράφηση του θεωρητικού πλαισίου της εργασίας, μέσα από την επιλεκτική παράθεση των θεωρητικών προτάσεων στοχαστών/ στριών της μεταμοντέρνας σχολής σκέψης. Η παρουσίαση της βιβλιογραφικής επισκόπησης γίνεται με βάση τις θεματικές ενότητες που αναδείχθηκαν από τη βιβλιογραφία, ενώ στο θεωρητικό πλαίσιο γίνεται ξεχωριστή παρουσίαση κατά συγγραφέα.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, παρουσιάζεται η μεθοδολογία και η ‘ταυτότητα’ της επιτόπιας έρευνας που διενεργήθηκε, και ακολουθεί η ανάλυση λόγου του εμπειρικού υλικού που συλλέχθηκε, σε ενότητες που αναδόθηκαν μέσα από την ίδια τη διαδικασία της ανάλυσης.

Τέλος, στα συμπεράσματα, παρατίθενται συνοπτικά τα πορίσματα της ανάλυσης λόγου, υποδεικνύονται οι συσχετίσεις των πορισμάτων αυτών με το θεωρητικό πλαίσιο, και διατυπώνονται ερωτήματα για περαιτέρω διερεύνηση του αντικειμένου.

A' ΜΕΡΟΣ - Η ΘΕΩΡΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Για διευκόλυνση των ερευνητικών στόχων της παρούσας διπλωματικής εργασίας έγινε μια επιλογή συγγραμμάτων που άπτονται των κοινωνικών πτυχών της χρήσης του διαδικτύου για σκοπούς επικοινωνίας. Εν ολίγοις, γενικό αντικείμενο μελέτης τους αποτελεί η 'cybersociety' (όρος που εισήγαγε ο Steven G. Jones, 1998), δηλαδή το σύνολο των νέων κοινωνικών μορφωμάτων που προκύπτουν από τη 'διαμεσολαβημένη από υπολογιστή επικοινωνία' ή CMC (Computer-Mediated Communication)¹.

Παρακάτω παρατίθενται οι θεωρητικές προτάσεις που απορρέουν από αυτά τα συγγράμματα, οι οποίες κατηγοριοποιούνται -με επιφύλαξη, καθώς πρόκειται για κατηγορίες αλληλένδετες μεταξύ τους- σε θεματικές ενότητες που αφορούν αντίστοιχα: τη χωροχρονική τοποθέτηση του κυβερνοχώρου, την έννοια της κοινότητας στο διαδίκτυο, τη διαμόρφωση ταυτοτήτων, την απουσία της φυσικής υπόστασης, τον παράγοντα 'φύλο' και τα πεδία αποκλεισμού που η νέα μορφή επικοινωνίας επιφυλάσσει.

Πού βρίσκεται ο κυβερνοχώρος; (το θέμα των διαστάσεων στην CMC)

Ο όρος 'cyberspace' χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο *Neuromancer* (Gibson, 1984), νουβέλα επιστημονικής φαντασίας, όπου ο πρωταγωνιστής 'έμπαινε' με 'καλωδίωση' στο 'μη-χώρο' του μυαλού, σε μια 'συναινετική παραίσθηση' (consensual hallucination), με 'απεριόριστες υποκειμενικές διαστάσεις'. Αν και ο Gibson δεν στόχευε στην περιγραφή μιας πιθανής πραγματικής κατάστασης, υπήρξε διορατικός όσον αφορά στο χώρο της επικοινωνίας του 21^{ου} αιώνα.

Πώς 'μπαίνουμε', λοιπόν, στο διαδίκτυο; Πώς αποκτά ο εικονικός αυτός τόπος ιδιότητες χωρικότητας; Η **αίσθηση του χώρου**, σύμφωνα με το Suler (2003), είναι άμεσα συνδεδεμένη με την

¹ Για αναδρομή στις 'Σπουδές της Κυβερνοκουλτούρας' βλ. Παράρτημα σελ. I-II

αίσθηση της παρουσίας -της δικής μας και άλλων- σ' αυτόν, και τα τέσσερα κριτήρια βάσει των οποίων αντιλαμβανόμαστε το χώρο και την παρουσία των άλλων είναι: (α) η έγερση των αισθήσεών μας: τόσο από το περιβάλλον (εικόνα, ήχος, ακόμα και η αίσθηση του 'παραθύρου') όσο και από τους 'άλλους' (εικόνα, ήχος και γραπτή επικοινωνία), (β) οι αλλαγές: δραστηριότητα, κίνηση (π.χ. για το περιβάλλον: blink, flash και για τους άλλους: εκφράσεις, μετακινήσεις) και μη προβλεψιμότητα, (γ) η διάδραση: με το περιβάλλον² (ικανότητα μετακίνησης εντός αυτού και θέασης του από διάφορες γωνίες, μετακίνηση αντικειμένου, ακόμα και το απλό πάτημα ενός εικονικού 'κουμπιού') και τους άλλους³ (συνομιλία, ανταλλαγή φακέλων, παιχνίδια, εκφράσεις) και (δ) ο βαθμός οικειότητας (κατά πόσον έχουμε ξανά 'επισκεφτεί' μια συγκεκριμένη ιστοσελίδα ή έχουμε ξανά 'συνομιλήσει' με κάποιον), αν και η καινοτομία είναι εξίσου σημαντική (κρατά το ενδιαφέρον μας, και η μη προβλεψιμότητα κάνει τους 'άλλους' πιο αληθοφανείς και ανθρώπινους, άρα και 'παρόντες').

Όσο πιο έντονα εμφανίζονται τα πιο πάνω δεδομένα⁴, τόσο πιο αισθητή γίνεται η αντίληψη ενός 'χώρου' και άλλων 'συνδαιτυμόνων'. Αν και η φυσική μας τοποθεσία δεν αλλάζει καθόλου, βλέπουμε και βιώνουμε πράγματα που διαμορφώνονται από αυτά που αισθανόμαστε και σκεφτόμαστε. Μάλιστα, για να 'εισερχόμαστε' πλήρως στον κυβερνοχώρο, μειώνουμε στο ελάχιστο τη συνείδηση του γύρω περιβάλλοντος, μιας και δεν μπορούμε να είμαστε 'παρόντες' με όλες τις αισθήσεις μας ταυτόχρονα και στους δύο 'χώρους'.

Όσον αφορά στο χρόνο, είναι γεγονός πως διαστέλλεται σε κάποιο βαθμό, μικρό ή μεγάλο, τόσο στη συγχρονική όσο και στη μη συγχρονική επικοινωνία. Η επέκταση αυτή δίνει τη δυνατότητα ευέλικτης ανταπόκρισης, αφού οι 'συνομιλητές' έχουν περισσότερο χρόνο στη διάθεσή τους για να απαντήσουν.

² Για να εκτιμηθεί αυτό το χαρακτηριστικό στην αντίληψη του χώρου αρκεί να αναλογιστούμε την περίπτωση που το πρόγραμμα καταρρέει και τίποτα στην οθόνη δεν ανταποκρίνεται. Ξαφνικά η αίσθηση παρουσίας εντός του εξατμίζεται.

³ Η διάδραση αυτή είναι που μας δημιουργεί την αίσθηση και της δικής μας 'παρουσίας', ως καθρέφτη του άλλου. Η μη ανταπόκριση από μέρους των άλλων, προκαλεί αμφισβήτηση και της δικής μας 'ύπαρξης' στον 'χώρο'.

⁴ Όπως για παράδειγμα στα τρισδιάστατα εικονικά περιβάλλοντα, όπου επιλέγεις ταυτότητα και παρουσιαστικό και μετακινείσαι καθώς 'συζητάς', κάνοντας περισσότερο αληθοφανή την παρουσία και το χώρο (Chat through Virtual Reality spaces).

Ταυτόχρονα όμως, εξαιτίας του ρυθμού αλλαγής του εικονικού περιβάλλοντος και της ταχύτητας με την οποία είναι δυνατή η εναλλαγή των σελίδων, των γνωριμιών και των σχέσεων στον κυβερνοχώρο, ο χρόνος -η καλύτερα η **αίσθηση του χρόνου**- μοιάζει να συστέλλεται (Suler, 2002).

Αν λάβει κανείς υπόψη και το μέγεθος **‘ταχύτητα’**, μέγεθος το οποίο συνδέεται άμεσα και με το χώρο και με το χρόνο, θα διαπιστώσει ότι κι αυτό αλλοιώνεται δραματικά (αφού λ.χ. -όπως αναφέρει ο Resnik (1996)- πλέον το ‘κανονικό’ ταχυδρομείο αναφέρεται ως ‘snail mail’). Έχοντας όλα αυτά υπόψη, ποιο ορισμό θα μπορούσαμε να δώσουμε στον κυβερνοχώρο; Είναι ο κυβερνοχώρος ένας τρόπος εκμηδένισης των γεωγραφικών αποστάσεων, ένας τόπος εξωπραγματικής διαχείρισης του χρόνου και μια απόσταση που διανύεται με αστρονομικές ταχύτητες;

Για τον Jones (1998), η περιγραφή του κυβερνοχώρου με όρους και μεταφορές που παραπέμπουν σε ταχύτητα και απόσταση (π.χ. *‘information highway’*) είναι πλέον ξεπερασμένη, καθώς οι κύριες ανησυχίες και συζητήσεις γύρω από το internet έχουν να κάνουν πλέον με τις συνέπειές του στις αντιλήψεις μας περί σχέσεων, επικοινωνίας, ταυτότητας, κοινότητας κτλ. Επομένως, πρόκειται για **‘κοινωνικά κατασκευασμένο χώρο’**, δηλαδή για *‘χωρικότητα που μπορεί να διακριθεί στο σωματικό χώρο της υλικής φύσης και στο πνευματικό χώρο της αντίληψης και της αναπαράστασης’* (Soja, 1989 όπως αναφέρεται στον Jones, 1998). Σ’ αυτό το χώρο κυριαρχεί η κινητικότητα, από τόπο σε τόπο, αλλά και ανάμεσα σε τάξεις, κοινωνικούς ρόλους, θέσεις, χαρακτήρες (Jones, 1998). Πιο σχηματικά, η στενή διασύνδεση ‘χώρου’ και ‘κοινωνικού’, αποδίδεται ως εξής: Η ικανότητα δημιουργίας, διατήρησης και ελέγχου του ‘χώρου’ παραπέμπει σε θέση ισχύος και σε θέματα εξουσίας, κυριαρχίας, εξέγερσης, συνεργασίας κτλ, αντιλήψεις που αποτελούν πρώτιστα κριτήρια και υποθέσεις της κοινότητας. Γι’ αυτόν ακριβώς το λόγο, σύμφωνα με τον Bender (1978 όπως αναφέρεται στον Jones, 1998), η μελέτη της κοινότητας στον κυβερνοχώρο πρέπει να έχει υπόψη της ένα ορισμό των κοινότητων που δεν βασίζεται στον ‘τόπο’, αλλά στα κοινωνικά δίκτυα.

Στο ίδιο κλίμα, ο Woods (1996) δίνει τη δική του αντίληψη για τον κυβερνοχώρο. Συμφωνεί με τα προλεγόμενα, ότι δηλαδή ο 'χώρος' δεν είναι μια έννοια ανεξάρτητη από τον άνθρωπο, αλλά η δική του οπτική είναι διαφορετική. Αφετηρία του είναι το γεγονός ότι ο άνθρωπος πάντα νοσηματοδοτούσε το 'κενό' βάσει της δυνατότητάς του να 'φιλοξενήσει' την ανθρώπινη παρουσία. Κενό το οποίο ήταν αδύνατο να 'γεμίσει' -φυσικά ή πνευματικά- από τον άνθρωπο ήταν ανέκαθεν αδιανόητο. Στη σύγχρονη επανάσταση της επικοινωνίας, ωστόσο, ο 'χώρος' γίνεται ολόένα και μεγαλύτερος, και στη θέση της ανθρώπινης παρουσίας βρίσκεται η 'πληροφορία', ενώ παράλληλα το 'νόημα' των αντικειμένων και συμβάντων δεν μεταφέρεται πλέον μ' αυτά τα ίδια τα αντικείμενα και συμβάντα, αλλά γίνεται αντικείμενο προσωπικής ερμηνείας. Ο σχεδιασμός του χώρου ενέχει την έννοια της ευελιξίας και της δύναμει πολυ-λειτουργικότητας, αλλά και της αβεβαιότητας. Για τον Woods αυτή είναι μια ελευθερία-πρόκληση η οποία επιχειρεί να κάνει την 'κενότητα' αξία και να αποσπάσει το νόημα του χώρου από την ανθρώπινη παρουσία.

Τι συνέπειες έχει όμως ο κυβερνοχώρος στην **αντίληψη των 'φυσικών' αποστάσεων**; Για αρκετούς θεωρητικούς, η μειωμένη σημασία της γεωγραφικής απόστασης στο 'ποιος επικοινωνεί με ποιον' έχει θετικό αντίκτυπο, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που σχηματίζονται 'ομάδες στήριξης' (support groups) που βοηθούν ανθρώπους με προβλήματα, ανεξαρτήτως τοποθεσίας τους (π.χ. χρόνιοι ασθενείς σε νοσοκομείο). Σύμφωνα μάλιστα με τον Tapscott (1998), τα σημερινά παιδιά είναι πολύ πιο συνειδητοποιημένα όσον αφορά στην 'παγκοσμιότητα', καθώς μέσω του διαδικτύου τα όρια τους διευρύνονται, πέραν της γειτονιάς, της πόλης, της χώρας τους, και αντιλαμβάνονται καλύτερα την ύπαρξη άλλων χωρών, άλλων πολιτισμών, αλλά και την αλληλεξάρτηση αυτών.

Βρισκόμαστε μαζί στον κυβερνοχώρο; (το θέμα της κοινότητας στην CMC)

Η αίσθηση και πραγμάτωση της έννοιας της κοινότητας στην επικοινωνία μέσω διαδικτύου είναι ίσως από τα πιο σημαντικά και τα πιο αμφιλεγόμενα θέματα με τα οποία ασχολήθηκαν οι ερευνητές της κυβερνοκουλτούρας. Τι αποτελεί 'κοινότητα'; Δημιουργούνται online κοινότητες; Είναι ανεξάρτητες των ήδη υπαρχόντων, και σε ποια χαρακτηριστικά τους διαφοροποιούνται; Οι online κοινότητες προκύπτουν εις βάρος ή προς όφελος των offline κοινοτήτων; Αυτά είναι μερικά από τα ερωτήματα με τα οποία καταπιάνονται οι διάφορες θεωρήσεις της κυβερνοκοινότητας (cyber community).

Τι αποτελεί όμως κοινότητα; Ο ίδιος ο ορισμός της 'κοινότητας', εν γένει, προβλημάτισε κατ' επανάληψη τους κοινωνικούς επιστήμονες, λόγω κυρίως των πολλαπλών και ασαφών καθημερινών χρήσεων του όρου, της συνεχούς αλλαγής και εξέλιξης της κοινωνικής δομής που περιγράφει, αλλά και της σύνδεσής του με πολιτικές θέσεις που άφησαν εποχή (π.χ. Marx, gay community κτλ.). Υπήρξαν ωστόσο πολλές αξιόλογες προσπάθειες ορισμού του όρου⁵, από τις οποίες, σύμφωνα με τον Τσαούση (1997), προκύπτουν δύο βασικές αντιλήψεις της έννοιας της κοινότητας: η γεωγραφική και η συναισθηματική. Η γεωγραφική κοινότητα αναφέρεται σε ένα σύνολο προσώπων που μοιράζονται τον ίδιο βιοτικό χώρο (π.χ. ένα χωριό, μια γειτονιά), ενώ η συναισθηματική σε ένα σύνολο προσώπων που μοιράζονται τα ίδια ενδιαφέροντα, συμφέροντα, κανόνες συμπεριφοράς κτλ. (π.χ. μια εθνότητα, μια αδελφότητα, μια επαγγελματική ομάδα). Από τα πιο πάνω προκύπτει πως η γεωγραφική κοινότητα προϋποθέτει τη φυσική γειννίαση και έχει ένα καθορισμένο -και περιορισμένο συνήθως- μέγεθος, ενώ για τη συναισθηματική κοινότητα δεν είναι αναγκαία η γεωγραφική εγγύτητα, και το μέγεθός της δεν

⁵ Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του Bernard (1973), οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν στην κοινωνιολογία της κοινότητας βασίστηκαν σε τέσσερα κλασικά παραδείγματα (paradigms) κοινότητας: 1) το οικολογικό (ecological) παράδειγμα, το οποίο εξηγεί το πώς οι πληθυσμοί διασκορπίστηκαν, πώς οργανώθηκαν στο χώρο και πώς τα δομικά συστατικά τους ποικίλουν κοινωνιολογικά, 2) το παράδειγμα της στρωμάτωσης ή του καπιταλισμού, το οποίο εξηγεί την κοινότητα βάσει της ταξικής ιεράρχησης και των λειτουργιών της, 3) το παράδειγμα της εξουσίας, το οποίο εξηγεί την κοινότητα βάσει της κυριαρχίας, οικονομικής και πολιτικής και 4) το παράδειγμα Gemeinschaft-Gesellschaft, το οποίο ασχολείται με το νόημα των παραμέτρων του χώρου στις ανθρώπινες σχέσεις (π.χ. διαφορετική επιρροή του τρόπου ζωής του αστικού κέντρου και της περιφέρειας).

περιορίζεται⁶. Κοινό στοιχείο της γεωγραφικής και συναισθηματικής κοινότητας αποτελεί ο δεσμός που συνέχει τα μέλη τους. Σύμφωνα με τον Ου. Γκούντε (1957, όπως αναφέρεται στον Τσαούση, 1997, σελ. 288-290) τα στοιχεία που δηλώνουν την ύπαρξη του δεσμού αυτού είναι τα εξής:

- 1) Τα μέλη της κοινότητας συνδέονται μεταξύ τους με κάποια αίσθηση ταυτότητας,
- 2) Όταν γίνουν μέλη δύσκολα εγκαταλείπουν την κοινότητα,
- 3) Έχουν κοινές αξίες,
- 4) Ακολουθούν τους ίδιους τρόπους συμπεριφοράς απέναντι στα άλλα μέλη και απέναντι στα μη μέλη,
- 5) Στα πλαίσια της κοινοτικής δράσης χρησιμοποιούν μια κοινή γλώσσα που οι άλλοι την καταλαβαίνουν εν μέρει μόνο,
- 6) Η κοινότητα ασκεί εξουσία πάνω τους (με διάφορες μορφές τυπικού και άτυπου κοινωνικού ελέγχου, με έσχατο μέτρο την αποβολή από την κοινότητα),
- 7) Τα όρια της κοινότητας είναι αρκετά σαφή και
- 8) Η κοινότητα παράγει κοινωνικά την επόμενη γενιά των μελών της.

Ωστόσο, ο όρος 'κοινότητα' παραμένει ασαφής εξαιτίας της πολυπλοκότητας του όρου, της διευρυμένης και 'χαλαρής' χρήσης του και -κυρίως- της συνεχούς εξέλιξης των δικτύων επικοινωνίας και συνεύρεσης των 'κοινωνιών'. Ως αποτέλεσμα, υπάρχουν δεκάδες ορισμοί της κοινότητας⁷ εκ των οποίων κανένας δεν εξαντλεί το φαινόμενο, ούτε μπορεί να συμπεριλάβει τις εκάστοτε εκφάνσεις του, μια από τις οποίες είναι δυνάμει και η διαδικτυακή.

Ο πρώτος ορισμός για τις 'εικονικές κοινότητες' (virtual communities) υπήρξε αυτός του Rheingold (1993, όπως αναφέρεται στη Baym, 1998, σελ.36): *'το κοινωνικό άθροισμα που προκύπτει από το Δίκτυο όταν αρκετοί άνθρωποι διεκπεραιώνουν αυτές τις δημόσιες συζητήσεις για αρκετό χρόνο, με επαρκές ανθρώπινο συναίσθημα, ώστε να σχηματίσουν δίκτυα προσωπικών σχέσεων'* [μετάφραση δική μου]. Αποτελεί, λοιπόν, αυτό το 'κοινωνικό άθροισμα' κοινότητα; Την ίδια στιγμή που κάποιοι θεωρητικοί θεωρούν τις ομάδες αυτές και τις συναναστροφές τους στο διαδίκτυο 'ψευδο-κοινότητες' (π.χ. Beniger, 1987 όπως αναφέρεται στον Jones, 1998), εμπειρικές έρευνες στα εικονικά περιβάλλοντα

⁶ Η συναισθηματική κοινότητα μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις μετατρέπεται σε γεωγραφική, φαινόμενο που παρατηρείται συχνά τόσο στη διεθνή όσο και στην εσωτερική μετανάστευση (παροικίες με κοινή εθνική ή τοπική προέλευση σε μεγάλα αστικά κέντρα π.χ. γειτονιές από Αλβανούς ή Κρητικούς στην Αθήνα).

⁷ Σύμφωνα με τον Αμερικανό κοινωνιολόγο Τζ. Χίλερν (1955, όπως αναφέρεται στο Τσαούση, 1997) υπάρχουν τουλάχιστον 94 διαφορετικοί ορισμοί, που περιλαμβάνουν 16 διαφορετικά στοιχεία ως κύρια συστατικά της έννοιας της κοινότητας.

επικοινωνίας εντόπισαν τεκμήρια συμπεριφορών, που αποδεικνύουν πως -τουλάχιστον σε αρκετές των περιπτώσεων- τα άτομα αναπτύσσουν μια **αίσθηση της κοινότητας** παρόμοια με την αντίστοιχη αίσθηση της κοινότητας στη 'ζωντανή' εμπειρία. Από τα συνοπτικά αποτελέσματα των ερευνών αυτών (όπως αναφέρονται στο Blanchard & Markus, 2004) οι συμπεριφορές αυτές είναι:

- αίσθηση του μέλους, των ορίων, του ανήκειν και των ομαδικών συμβόλων (Baym, 1995, 1997; Curtis, 1997; Greer, 2000; Herring, 1996; Kollock & Smith, 1994; Markus et al, 2000; Phillips, 1996)
- επιρροή, με την έννοια της ενίσχυσης και πρόκληση νορμών (Baym, 1997; Kollock & Smith, 1994; Markus, 1994a, 1994b; McLaughlin et al, 1995; Pliskin & Romm, 1997)
- ανταλλαγή υποστήριξης ανάμεσα στα μέλη (Baym, 1997; Greer, 2000; Preece, 1999; Rheingold, 1993)
- κοινοί συναισθηματικοί δεσμοί ανάμεσα στα μέλη (Greer, 2000; Preece, 1999; Rheingold, 1993)

Εντούτοις, τα πιο πάνω χαρακτηριστικά δεν εμφανίζονται σε κάθε περίπτωση, αφού στην πραγματικότητα κάποιοι συμμετέχοντες σε μια ομάδα στο διαδίκτυο μπορεί να τη βιώνουν ως κοινότητα, ενώ άλλοι όχι (Ito, 1997 όπως αναφέρεται στη Baym, 1998).

Σύμφωνα με τη Baym (1998), ο 'τύπος'⁸ μιας online κοινότητας και του επικοινωνιακού της χαρακτήρα διαμορφώνεται από μια σειρά **προ-υπαρχουσών δομών**: το εξωτερικό πλαίσιο (π.χ. εθνότητα, γλώσσα και γενικά το υπόβαθρο των συμμετεχόντων), τη δομή του χρόνου (εάν πρόκειται για συγχρονική ή μη επικοινωνία, η συχνότητα, η διάρκεια κτλ.), την εσωτερική δομή του συστήματος (με ποιο *τρόπο* γίνεται η συνομιλία, το οποίο εξαρτάται από το σχεδιασμό του προγράμματος), τους σκοπούς της ομάδας (οι οποίοι επηρεάζουν το βαθμό στον οποίο οι συμμετέχοντες μοιράζονται μόνο γνώμες, ή και αξίες, ενδιαφέροντα, δεσμεύσεις κτλ.) και τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (αριθμητικό μέγεθος του συνόλου των χρηστών, σύνθεση, δομή και ιεραρχία, αλλά και ο βαθμός εξοικείωσης με το μέσο και οι αντιλήψεις τους γι' αυτό)⁹. Στην επικοινωνιακή διαντίδραση οι συμμετέχοντες στρατηγικά εκμεταλλεύονται τις πληροφορίες και τους κανόνες που αυτές οι δομές προσφέρουν, με αποτέλεσμα μια δυναμική σειρά από **κοινωνικά νοήματα** που τους επιτρέπουν να φανταστούν τους εαυτούς ως

⁸ Η ίδια χρησιμοποιεί τον όρο 'στυλ'.

⁹ Παρ' όλ' αυτά, η Baym επισημαίνει ότι δεν είναι πάντα εφικτό να υπολογίσουμε ποιοι παράγοντες και με ποιο τρόπο θα επηρεάσουν την CMC σε μια συγκεκριμένη ομάδα πριν από τη διαντίδραση καθ' αυτή, εξαιτίας της πολυπλοκότητας και της -πολλές φορές μη αναμενόμενης- αλληλεπίδρασής τους.

κοινότητα. Η οπτική αυτή της Baym οφείλεται στην αντίληψη της περί κουλτούρας: ως ενός συστήματος που δυναμικά αναπαράγεται μέσα από τη συνεργασία προ-υπαρχουσών δομών και πρακτικών της καθημερινής ζωής.

Τα πιο σημαντικά από τα κοινωνικά νοήματα που διαμορφώνουν το πλαίσιο επικοινωνίας στην CMC -πάντα σύμφωνα με τη Baym- είναι: η εμφάνιση χαρακτηριστικών μορφών έκφρασης της ομάδας (π.χ. εικονίδια έκφρασης, χρήση κεφαλαίων γραμμάτων για απόδοση της έντασης, ακρωνύμια κτλ.), η διαμόρφωση ταυτοτήτων (ως αποτέλεσμα της ανωνυμίας), η σύναψη σχέσεων (είτε με γνωστούς από τις offline κοινότητες, είτε με άγνωστους) και η ανάπτυξη κανονιστικών συμβάσεων (νόρμες και κανόνες συμπεριφοράς, που συνοψίζονται στον όρο *netiquette*, και των οποίων οι παραβιάσεις¹⁰ τιμωρούνται με ανάλογες ‘κυρώσεις’).

Όσον αφορά στη **σχέση ‘φυσικών’ και online κοινοτήτων** τα συμπεράσματα των ερευνών δίστανται. Από τη μια θεωρείται ότι οι προ-υπάρχουσες κοινότητες αποσυντίθενται ή υποκαθίστανται μέσω της CMC, κι από την άλλη ότι ενισχύονται ή πληθαίνουν. Χαρακτηριστικά για τη μια άποψη είναι τα αποτελέσματα έρευνας που έγινε για λογαριασμό του Carnegie Mellon University στις Η.Π.Α. (HomeNet Study, 1998), τα οποία συσχετίζουν την αυξανόμενη χρήση του internet με τη μείωση της επικοινωνίας εντός του σπιτιού, τη σμίκρυνση του κοινωνικού κύκλου και την αύξηση της κατάθλιψης και της μοναξιάς. Ακόλουθη έρευνα ωστόσο, κατόπιν κατηγοριών προς την πρώτη για σοβαρά μεθοδολογικά προβλήματα (μικρό δείγμα, οικονομικό κίνητρο στους συμμετέχοντες κλπ.) και υπερβολή (η αύξηση της απομόνωσης ήταν της τάξης του 1%), κατέληξε σε συνηγορία υπέρ της δεύτερης άποψης: οι χρήστες γίνονται χρήστες για να επικοινωνήσουν με ανθρώπους που ήδη γνωρίζουν από τις offline κοινότητες. Με άλλα λόγια, η πλειοψηφία του δείγματος δεν χρησιμοποιούσε το internet εις βάρος της offline κοινοτικής του ζωής, αλλά προς όφελός της (Hamman, 1999).

¹⁰ Η συμπεριφορά η οποία θεωρείται ανάρμοστη στην CMC, και αντίθετη προς τη *netiquette*, ονομάζεται **flaming** και περιλαμβάνει τη χρήση αισχρής ορολογίας, προσβολών, εξύβρισης άλλων χρηστών κτλ.

Στο ίδιο περίπου συμπέρασμα κατέληξαν και οι εργασίες που παρουσιάστηκαν στο ιδρυτικό συνέδριο του Συνδέσμου Ερευνητών του Διαδικτύου στο Κάνσας υπό την επικεφαλίδα *Το Internet στην Καθημερινή Ζωή*: όταν παύει ο/ η χρήστης να είναι αρχάριος/ α και εντάξει το internet στην καθημερινότητά του, γίνεται ένα επιπλέον μέσο επικοινωνίας χωρίς να αντικαθιστά, να αυξάνει ή να καταπιέζει τη διαπροσωπική ή τηλεφωνική επαφή (Wellman, 2000). Άλλη έρευνα κατέδειξε μάλιστα ότι ο χρόνος στο διαδίκτυο αντικαθιστά χρόνο εργασίας ή τηλεόρασης, και όχι χρόνο από τις κοινωνικές συναναστροφές (Cody et al, 1997; Joe, 1997 όπως αναφέρονται στη Baym, 1998). Εξάλλου, σύμφωνα με άλλη έρευνα (Parks & Floyd, 1996 όπως αναφέρεται στη Baym, 1998), τα άτομα που συνάπτουν σχέσεις στο διαδίκτυο, συνήθως τις μεταφέρουν σε ένα ακόμα τουλάχιστον επίπεδο (35.3% του δείγματος χρησιμοποίησε το τηλέφωνο, 28.4% χρησιμοποίησε το ταχυδρομείο και 33.3% συνέχισε σε κατά πρόσωπο συνάντηση).

Έτσι, μπορεί να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι **δεν υπάρχει -τουλάχιστον επαρκές- εμπειρικό έδαφος βάσει του οποίου να υπολογιστεί η επιρροή των online κοινοτήτων στις offline κοινότητες**, αλλά και να διερευνηθεί εάν υφίσταται τέτοια επιρροή. Για τη Baym (1998), η επιρροή του offline πλαισίου στην online διαντίδραση και η μεταφορά online σχέσεων offline, αποτελούν ενδείξεις που θέλουν τις ομάδες του διαδικτύου να διαπλέκονται στην ‘έξω’ ζωή, κι όχι να την αρνούνται.

Σύμφωνα με μια άποψη, οι κοινότητες δεν εξαφανίζονται αλλά παρουσιάζουν μια **τάση ‘ιδιωτικοποίησης’** (privatization), κάτι που οφείλεται, σύμφωνα με κάποιους θεωρητικούς, στην απώλεια των δημόσιων κοινοτικών χώρων (Wellman 1995 όπως αναφέρεται στο Hamman, 1999). Υπ’ αυτή την οπτική, η CMC θα μπορούσε να ιδωθεί ως μέσο διατήρησης της συνοχής ολόκληρων εθνοτικών ομάδων που ελλείπονται τέτοιων κοινών τόπων. Αυτό εξάλλου προτείνει και έρευνα που εξέτασε την περίπτωση των Trinidadians, που βρίσκονται διασκορπισμένοι ανά τη γη και διατηρούν τους δεσμούς τους μέσω του διαδικτύου (Miller, 2001 όπως αναφέρεται στο Rosales-Sequeiros, 2005).

Γιατί όμως τόσο συζήτηση γύρω από την έννοια της κοινότητας; Γιατί είναι ο εντοπισμός της τόσο σημαντικός στη διαδικτυακή επικοινωνία; Σύμφωνα με κάποιους θεωρητικούς, η αίσθηση της κοινότητας (sense of community) έχει **θετικά αποτελέσματα**, όπως ικανοποίηση, αφοσίωση και ανάμειξη στις δραστηριότητες μιας ομάδας (McMillan & Chavis, 1986 όπως αναφέρεται στο Blanchard & Markus, 2004). Σύμφωνα με τη Ferreday (2005), ωστόσο, οφείλουμε να βάλουμε υπό το μικροσκόπιο και την αντίληψη που συνοδεύει τον όρο 'κοινότητα'. **Η κοινότητα δεν έχει πάντα καλή έννοια**, ούτε οι online κοινότητες είναι κατ' ανάγκην απελευθερωτικές. Το internet μπορεί να αποτελέσει μέσο προώθησης 'μίσους' -και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό από μια 'πραγματική' κοινότητα- καθώς μπορεί να παρέχει σε μια τοπική μικρή κοινότητα (π.χ. με ομο-φοβικές αντιλήψεις, όπως είναι λ.χ. το 'God Hates Fags website') τη δυνατότητα να αυτοπαρουσιάζεται ως 'κοινότητα της γνώσης και της αλήθειας', με αποτέλεσμα οι ανισότητες της φυσικής κοινότητας, όχι απλώς να μεταφράζονται, αλλά και να εντείνονται στην online κοινότητα. Αν και σ' αυτό συντείνουν οι λόγοι (discourses) περί καθαρότητας και 'εικονικής' τελειότητας του έθνους, αυτό πάνω στο οποίο βασίζεται η προώθηση μίσους μέσω internet είναι η αντίληψη ενός ολοκληρωτισμού που υποβόσκει στις ουτοπικές θεωρίες περί cyberculture και η έννοια της κοινότητας ως κάτι οπωσδήποτε 'καλού' που απειλείται από εξωγενείς αποκλίνοντες. Σ' αυτό το τελευταίο συνηγορούν και οι Bell & Lyall (2000) που θεωρούν 'μυθολογίες' τις παραδοχές που περικλείουν την έννοια της κοινότητας ως περιβάλλον συλλογικής φροντίδας για το κοινό καλό, τη συναισθηματική χροιά των οποίων εκμεταλλεύονται συχνά κεντρικές και τοπικές κυβερνήσεις για προώθηση προγραμμάτων μεταφοράς της 'ευθύνης' στην κοινότητα (π.χ. προγράμματα επανένταξης αποφυλακισμένων). Για τους Blanchard & Markus (2004) η ίδια αυτή αίσθηση της 'εικονικής κοινότητας' αποτελεί κερδοφόρο στόχο και των εταιριών ηλεκτρονικού εμπορίου προς τους πελάτες τους.

Οι Bell & Lyall (2000) μάλιστα προτείνουν όπως δομηθεί μια **νέα έννοια της κοινότητας**, στα πλαίσια του γενικότερου κλίματος της παγκοσμιοποίησης και της αποκέντρωσης της πολιτικής εξουσίας.

Στο αισιόδοξο ‘σενάριό’ τους για τον 21^ο αιώνα, οι αφαιρετικές φαντασιακές κοινότητες του έθνους θα μεταφερθούν στο επίπεδο της ‘απτής’ κοινότητας (δηλαδή της κοινότητας με την ‘παραδοσιακή’ της έννοια), και τα κίνητρα θα ξεφύγουν από την οικονομική σφαίρα (προτεραιότητα στις καπιταλιστικές κοινωνίες του ατομικού συμφέροντος), στη σφαίρα της ασφάλειας, της εκπαίδευσης και της ποιότητας ζωής. Η έννοια της κοινότητας θα αναχθεί σε κυρίαρχη ιδεολογία των Μ.Μ.Ε. και μεγάλη έμφαση θα δίνεται στον κοινωνικό έλεγχο, ενώ ένα νέο επάγγελμα θα κάνει την εμφάνισή του: ‘σχεδιαστής/τρια κοινοτήτων’ (community designer). Η όλη σύλληψή τους παίρνει τη μορφή ενός δημοκρατικού ακτιβισμού, όπου η νέα κοινότητα είναι ένα μόρφωμα που απασχολείται με όλα τα τρέχοντα ζητήματα μόλυνσης, φτώχειας, αποξένωσης κτλ. Σε αντίθετο κλίμα, ο Jones (1998) επιχειρηματολογεί ότι τα αφηγήματα περί εικονικής κοινότητας -τοπικής και παγκόσμιας- εντάσσονται στα γενικότερα νέα αφηγήματα της εποχής που στοχεύουν στον πιο αποτελεσματικό έλεγχο μέσω της κλειστής δομής και της ομογενοποίησης.

Αν ξεφύγουμε ωστόσο από το μακρο-επίπεδο και αναζητήσουμε τις συνέπειες της CMC στο **μικρο-επίπεδο του ατόμου ως συλλογικό ον**, τι θα βρούμε; Γίνεται ο άνθρωπος λιγότερο ή περισσότερο κοινωνικός; Η επικοινωνία μέσω της οθόνης τον κάνει άβουλο και παθητικό ατομικιστή, ή τον κάνει ευαίσθητο και ενεργό κοινωνικά;

Για τον Tappscott (1998) η σύγχρονη γενιά (Net Generation) είναι μια γενιά που αποζητεί τη διάδραση κι απορρίπτει τη μετάδοση (ακρόαση ή θέαση) που προσφέρουν τα συμβατικά Μ.Μ.Ε. Τη στιγμή που το διαδίκτυο μπαίνει στα σπίτια με τον ίδιο ρυθμό που μπήκε η τηλεόραση τη δεκαετία του ’50, τα σημερινά παιδιά γίνονται περισσότερο ‘δράστες’ απ’ ότι οι γονείς τους (τη γενιά της τηλεόρασης - *couch potatoes*). Διαφωνεί έντονα με αυτούς που θεωρούν ότι το internet μειώνει τις κοινωνικές δεξιότητες των νέων ανθρώπων, καθώς το βλέπει ως άλλο ένα μέσο επικοινωνίας, το οποίο βοηθά τα σημερινά παιδιά να αποκτούν και να εξασκούν σε πολύ μικρότερη ηλικία από ότι οι γονείς τους τις

δεξιότητες αυτές. Γι' αυτά τα παιδιά, εξάλλου, η τεχνολογία είναι πλήρως 'διαφανής' (transparent). Το μόνο που βλέπουν είναι τους ανθρώπους, τις πληροφορίες, τις υπηρεσίες, τα παιχνίδια, τα μηνύματα, τις ομάδες συζητήσεων κ.ό.κ.

Υπάρχει ωστόσο και ο αντίλογος, που θέλει τους χρήστες του internet κοινωνικά απομονωμένους: Αυτό που κυριαρχεί στη διαπροσωπική επικοινωνία μέσω του διαδικτύου είναι η 'συναισθηματική απόσταση' που δημιουργείται ανάμεσα στους ανθρώπους, η οποία τους επιτρέπει να διαντιδρούν χωρίς τα πλεονεκτήματα και τα δυσάρεστα της επαφής πρόσωπο-με-πρόσωπο (Westrum, 1991 όπως αναφέρεται στο Resnik, 1996). Ως αποτέλεσμα, είναι πιθανότερο να μην ταυτιστούν με τους άλλους και να νιώθουν απομονωμένοι.

Ποιος/ ποια/ τι είμαι στον κυβερνοχώρο; (το θέμα της ταυτότητας στην CMC)

Ένα θέμα με το οποίο επίσης καταπιάστηκε πληθώρα συγγραμμάτων, είναι ο τρόπος που οι χρήστες της CMC διαχειρίζονται την έννοια της ταυτότητάς τους. Τι συνέπειες έχει το καθεστώς ανωνυμίας και η ευχέρεια χρήσης 'ψευδωνύμων' στον τρόπο αυτο-παρουσίασης των χρηστών online; Ποια η σχέση ανάμεσα στην *online* και τη *real life* ταυτότητα τους; Και τελικά, ο συνδυασμός της ανωνυμίας με τη χρήση ψευδωνύμων λειτουργεί 'απελευθερωτικά', επιτρέποντας το ξεπέρασμα των κοινωνικών ορίων και τη στέγαση εναλλακτικών ταυτοτήτων; Ή μήπως συντείνει στην ενίσχυση των κοινωνικών στερεοτύπων, αναπαράγοντας τα, και απαλείφοντας τη διαφορετικότητα που δεν είναι πλέον 'ορατή'; Ή μήπως πρόκειται για κάτι πιο σύνθετο;

Κι εδώ τα ευρήματα των ερευνητών όχι μόνο δεν συγκλίνουν, αλλά σε ορισμένο επίπεδο καταλήγουν και σε αντιθετικά συμπεράσματα. Ενώ λ.χ. για κάποιους αυτό το είδος επικοινωνίας, το οποίο στερεί από τα πρόσωπα τα κοινωνικά και φυσικά τους γνωρίσματα, 'επιτρέπει στους ανθρώπους να είναι διαφορετικοί από τους εαυτούς τους ή να υπερβούν (...) ό,τι άλλο κανονικά εκφράζουν' (Danet &

Ruedenberg, 1994 όπως αναφέρεται στον Μπουντουρίδη, 1995, σελ.1), για άλλους η 'πραγματική' ταυτότητα, με όλα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της (εθνότητα, φύλο, ηλικία, επάγγελμα, πολιτικό προσανατολισμό, σεξουαλικότητα κ.ά.), είναι σημαντική για τη χρήση και την αντίληψη του internet (Zurawski, 1999). Στο δεύτερο συμπέρασμα συντείνει και η εμπειρική διαπίστωση του Bechar-Israeli (1996, όπως αναφέρεται στους Mann & Stewart, 2000, σελ. 208) πως ανάμεσα στους χρήστες του IRC (Internet Relay Chat) που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας, περίπου το 8% χρησιμοποίησε ως ψευδώνυμο το όνομά του, μόλις το 6% χρησιμοποίησε κάτι 'φανταστικό', και 45% επέλεξε ψευδώνυμο που σχετίζεται με τον εαυτό του κατά κάποιο τρόπο.

Όλες οι αναλύσεις ωστόσο διαπιστώνουν ότι η ταυτότητα online -ανεξαρτήτως της ανταπόκρισής της στην 'πραγματικότητα'- είναι διαχειρίσιμη. Οι χρήστες της CMC έχουν τη δυνατότητα εναλλαγής του φύλου τους, της εμφάνισής τους, του σεξουαλικού τους προσανατολισμού και άλλων πτυχών του δημόσιου εαυτού τους, καθώς επίσης μπορούν να αναλαμβάνουν πολλαπλές ταυτότητες (π.χ. Carpenter, 1983; McRae, 1997; Myers, 1987b; E. M. Reid, 1991, 1995; Stone, 1995; Turkle, 1995 όπως αναφέρονται στη Baym, 1998). Μάλιστα, σύμφωνα με την Turkle (1995), αυτή η πολλαπλότητα διαφέρει από κάθε προηγούμενη εκδοχή της γιατί δεν αποτελείται από ξεκάθαρα διαχωρισμένες μεταξύ τους ταυτότητες, αλλά από ρόλους που αναμειγνύονται και συγκρουόμενες απαιτήσεις που αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Υπ' αυτή την έννοια, η αίσθηση και η δόμηση του 'εαυτού' είναι μια συνεχής διαδικασία, μια διεργασία σε συνεχή εξέλιξη, όπου ο 'εαυτός' δεν αποτελεί μια απόλυτη ενότητα, αλλά μια συνοχή και αλληλουχία από πολλούς 'εαυτούς'. Η ανωνυμία χρησιμοποιείται για την εφεύρεση εναλλακτικών 'εκδοχών' του εαυτού και δοκιμή νέων μορφών διαντίδρασης, προβληματοποιώντας την ίδια την έννοια του 'πραγματικού' εαυτού. Η Baym (1998), ωστόσο, επισημαίνει ότι η ανωνυμία δε χρησιμοποιείται με καθολικό τρόπο από όλους τους χρήστες, αφού την ίδια στιγμή που κάποιοι προστατεύουν με τρόπο συστηματικό την ανωνυμία τους, υπάρχουν

άλλοι -πάρα πολλοί- που κατασκευάζουν τον online εαυτό τους σε συνάφεια με την offline ταυτότητά τους.

Μια κοινωνιο-ψυχολογική προσέγγιση της ‘διαχείρισης της ταυτότητας’ (identity management) θέλει τη **σχέση ‘πραγματικής’ (RL - real life) και online ταυτότητας** να ευρίσκεται σε 5 ‘σημεία συνάντησης’: (1) Οι πολλαπλές πτυχές της RL ταυτότητας μπορούν να αποδομηθούν, να επεκτεθούν ή να συνδεθούν online (ακόμα και να παραμερισθούν κάποιες πτυχές ή να εξερευνηθούν άλλες που απουσιάζουν από την RL ταυτότητα), (2) Οι αρνητικές πτυχές της RL ταυτότητας μπορούν να μην εμφανιστούν ή να μεταλλαχθούν σε θετικές, και οι θετικές πτυχές να εκφραστούν και να αναπτυχθούν¹¹, (3) Η online ταυτότητα μπορεί να είναι ‘πραγματική’, ‘φανταστική’ ή ‘κρυφή’, διακρίσεις που όμως δύναται να είναι άκυρες, μιας και σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητάς μας φοράμε ‘προσωπεία’ και επιλέγουμε τον τρόπο παρουσιάσής μας (Εάν λοιπόν στην CMC επικοινωνία εκφράζουμε κρυφές ταυτότητες, τίθεται ζήτημα κατά πόσον εκεί είμαστε λιγότερο ‘πραγματικοί’), (4) Ο βαθμός εμφάνισης υποσυνείδητων αναγκών και αισθημάτων στις online ταυτότητες είναι διαφορετικός στον κάθε άνθρωπο και (5) Τα διαφορετικά ‘κανάλια’ ή μέσα επικοινωνίας που επιλέγει ο/ η χρήστης (π.χ. γραπτή ή οπτική επικοινωνία, σε πραγματικό χρόνο ή μη συγχρονισμένη, με κάμερα ή όχι) εκφράζουν διαφορετικό κομμάτι της προσωπικότητάς του, ενώ ταυτόχρονα συνδέονται με το βαθμό αποδόμησης της ταυτότητάς του και με το κατά πόσον παρουσιάζει έναν πραγματικό ή ένα φανταστικό εαυτό. (Suler, 2000)

Το καθεστώς της ανωνυμίας, θέμα κεντρικό στη συζήτηση γύρω από τη διαμόρφωση των online ταυτοτήτων, επίσης βρίσκει τις απόψεις να διίστανται. Μια αισιόδοξη θέαση της ανωνυμίας θέλει τους συνομιλητές να εκφράζουν με απόλυτη ειλικρίνεια τις απόψεις τους, χωρίς να φοβούνται τις συνέπειες, ακόμα κι αν αυτές υπόκεινται σε κριτική. Για παράδειγμα, στον Tapscott (1998) αναφέρεται η περίπτωση 15χρονης χρήστριας η οποία, αφού δέχτηκε έντονη κριτική από συνομιλητές της για τις φεμινιστικές της

¹¹ Παράδειγμα: περίπτωση ομοφυλόφιλου/ ης που μαθαίνει να αποδέχεται τη σεξουαλικότητά του/ της ως αποτέλεσμα της συμμετοχής του/ της σε online ομάδα στήριξης.

απόψεις, δήλωσε έτοιμη να το υποστεί ξανά αν χρειαστεί, καθώς θεωρεί ότι *‘η πραγματική επικοινωνία... σε κάνει ευάλωτο’*. Μια απαισιόδοξη θέαση της ανωνυμίας, την θεωρεί υπαίτιο για αποποίηση της ευθύνης των πράξεων του/ της χρήστη (Mossberg, 1995 όπως αναφέρεται στο Resnik, 1996), με αποτέλεσμα να διευκολύνεται η απάτη, η προσβολή, η κλοπή κτλ. Η σωματική και συναισθηματική απουσία του άλλου, τον κάνει λιγότερο υπόλογο και διευκολύνει την ανειλικρίνεια του. Η *‘ανηθικότητα’* στο internet μάλιστα δεν μπορεί να απομονωθεί από τη γενικότερη ηθική κατάσταση των ανθρώπων, μη αποκλείοντας την επέκτασή της σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής. Σε αντίθετη περίπτωση, για να χρησιμοποιηθεί το internet με τρόπο ηθικό, πρέπει τα άτομα-χρήστες να έχουν από πριν μια ροπή προς την ειλικρίνεια, την ανιδιοτέλεια, την εμπάθεια, την αξιοπιστία (Resnik, 1996). Σύμφωνα με αυτή την οπτική, το internet δεν είναι παρά μόνο το *μέσο*.

Η απάτη, με την έννοια της ψευδούς παρουσίασης του εαυτού, συνδέεται με τις συναισθηματικές συνέπειες που η διαδικτυακή επικοινωνία επιφέρει. Παρόλο που οι *‘κανόνες’* της επαφής είναι αβέβαιοι και η *δόμηση του εαυτού αποτελεί ‘μέρος του παιχνιδιού’*, οι επιπτώσεις των επιλογών που γίνονται στην οθόνη δεν παύουν να είναι καθόλα πραγματικές, αν λάβει κανείς υπόψη τη σύναψη σχέσεων που επιτελείται. Η σχεδόν *‘θρυλική’* περίπτωση του ψυχίατρου (ονόματι Alex) που επί μήνες εμφανιζόταν πειραματικά ως γυναίκα με αναπηρίες (με το όνομα Joan), συνάπτοντας σχέσεις φιλίας και οικειότητας με άλλες γυναίκες (Turkle, 1995, σελ. 228-229), έχει αναλυθεί σε πολλές μελέτες που αφορούν στην απάτη μέσω διαδικτύου, εξαιτίας των έντονων αντιδράσεων έκπληξης και οργής που προκάλεσε η αποκάλυψη της ταυτότητάς του.

Όσον αφορά στην αντίληψη της ταυτότητας των άλλων μελών της κοινότητας, η Turkle (1995) σημειώνει: η έλλιπής πληροφόρηση που λαμβάνουμε στην επικοινωνία μέσω διαδικτύου και η απουσία οπτικών και άλλων αισθητηριακών τεκμηρίων ενθαρρύνουν την *‘προβολή’*, δηλαδή την επιλεκτική, υπερβολική και κατά το πλείστο *‘ιδεατή’* απόδοση χαρακτηριστικών στο/ η συνομιλητή/ τρια μας. Σ’

αυτή την αντίδραση οφείλεται κυρίως και η απογοήτευση που πολλοί χρήστες βιώνουν όταν συναντούν τους συνομιλητές τους κατά πρόσωπο.

Είμαι στον κυβερνοχώρο; (το θέμα της παρουσίας και της πραγματικότητας στην CMC)

Το σώμα και η φυσική απουσία του από τον κυβερνοχώρο και τις κοινωνικές συναναστροφές που λαμβάνουν χώρα σ' αυτόν, είναι επίσης ένα σημαντικό ζήτημα που άπτεται της μελέτης των νέων μορφών επικοινωνίας. Τι ρόλο παίζει (ή δεν παίζει) το σώμα μας στο διαδίκτυο; Αν αυτό απουσιάζει, πώς αντιλαμβανόμαστε τις άλλες πτυχές της εκεί επικοινωνίας: το χώρο, την ταυτότητα, την κοινότητα; Κι αφού δεν είμαστε εκεί, πώς ξέρουμε αν όλα αυτά είναι 'πραγματικά'; Ακόμα, πώς επιτυγχάνεται η επικοινωνία χωρίς το σώμα, και ποιες ιδιαιτερότητες έχει αυτό το είδος επικοινωνίας;

Είναι γεγονός πως στη διαμεσολαβημένη μέσω υπολογιστή επικοινωνία **το σώμα απέχει**, στον ένα ή στον άλλο βαθμό, επαληθεύοντας το φαντασιακό του *Neuromancer* (Gibson, 1984), όπου το σώμα δεν είναι παρά μια φυλακή που περιφρονείται όταν ο χρήστης εισέρχεται στην 'αποσπασμένη από το σώμα συνείδηση'. Είναι επίσης αποδεκτό από τους πλείστους ερευνητές, ότι η απουσία αυτή διευκολύνει τη διαχείριση της ταυτότητας: *είναι ευκολότερο να αλλάξεις τον τρόπο με τον οποίο σε αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι γιατί το μόνο που έχουν είναι αυτό που τους δείχνεις. Δεν βλέπουν το σώμα σου και κάνουν υποθέσεις. Δεν ακούν την προφορά σου και κάνουν υποθέσεις. Το μόνο που βλέπουν είναι λέξεις* (Turkle, 1995, σ.184 όπως αναφέρεται στη Danet, 1998, σ.136)

Ποια είναι λοιπόν η 'γοητεία' αυτής της ασώματης συνδιαλλαγής; Σύμφωνα με τη Markham (1998), η απουσία του σώματος από την επικοινωνία online και ο διαχωρισμός του από το 'κείμενο' (text) προσφέρουν τη δυνατότητα για **μεγαλύτερο έλεγχο** της ροής των πληροφοριών, της συνομιλίας και των σχέσεων που προκύπτουν, μεγαλύτερη 'ελευθερία' παρουσίασης του εαυτού, καθώς και έλεγχο της πρόσβασης των άλλων στον ενσώματο εαυτό. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Suler (2002), η δυνατότητα

καταγραφής (recordability) και φύλαξης της επικοινωνίας (δηλ. του κειμένου) δίνει τη δυνατότητα στο χρήστη να 'ξαναζήσει' και επαναξιοποιήσει τη συνομιλία, καθώς και τη σχέση που υπάρχει πίσω απ' αυτήν, κάτι το οποίο δεν είναι εφικτό κατά την ενσώματη επικοινωνία¹². Για τη Markham (1998), ωστόσο, όλη αυτή η αίσθηση ελέγχου που δηλώνουν πως βιώνουν οι ίδιοι/ ες οι χρήστες, είναι ταυτόχρονα μια **αυταπάτη**, καθώς το σώμα τους, είτε το θέλουν είτε όχι, εξακολουθεί να είναι το κέντρο της ύπαρξής τους, μέσα από το οποίο βιώνουν και τις online εμπειρίες τους. Έτσι, για κάποιον που ισχυρίζεται ότι η αίσθηση του 'πραγματικού' όσον αφορά τις εμπειρίες αυτές πηγάζει από τα συναισθήματα που του προκαλούν, δεν μπορεί παρά να θεωρεί τις σωματικές του αυτές αντιδράσεις -και κατ' επέκταση το σώμα του το ίδιο- ως κριτήριο αυθεντικότητας.

Το σώμα λοιπόν δεν είναι τελείως απόν. Οι εξελίξεις της τεχνολογίας, αλλά και της κουλτούρας του κυβερνοχώρου, ομολογούν πως δεν είναι σε όλες τις περιπτώσεις η απουσία του σώματος επιθυμητή. Ολοένα μεγαλύτερη είναι πλέον η δυνατότητα μετάδοσης αισθητηριακών ερεθισμάτων που εντείνουν την παρουσία του 'άλλου'. Αυτή η δυνατότητα είναι εφικτή με εξελίξεις τόσο στην τεχνολογία (π.χ. μετάδοση φωνής και εικόνας μέσω κάμερας) όσο και στο σχεδιασμό των εικονικών περιβαλλόντων (π.χ. γραφικά εικονικά σώματα, τα avatars, τα οποία κινούνται και λειτουργούν ως προσομοιώσεις των χρηστών) (Danet, 1998).

Η παρουσία του σώματος, ή τουλάχιστον κάποιων εκφάνσεών του, δε γίνεται ωστόσο αντιληπτή μόνο μέσω αυτών των τεχνολογικών εξελίξεων. Η -επιλεκτική έστω- παρουσία του είναι γεγονός και στις περιπτώσεις που η επικοινωνία είναι βασισμένη μόνο στο κείμενο. Έρευνες σε chat rooms καταδεικνύουν πολλούς τρόπους με τους οποίους οι συνομιλητές μεταδίδουν εκφράσεις και καταστάσεις του σώματός τους, έτσι ώστε να γίνονται αντιληπτοί και να αποδίδουν το νόημα των 'ομιλούμενων'. Η ιδιαίτερη '**γλώσσα**' που δημιουργήθηκε (και δημιουργείται, καθώς πρόκειται για δυναμική διαδικασία) από τους

¹² Για να αντιληφθεί ο αναγνώστης το επιχείρημα του Suler, είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον να δει πόσο διαφορετικές είναι οι συναισθηματικές αντιδράσεις ενός χρήστη CMC όταν διαβάζει το φυλαγμένο κείμενο σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, αποδίδοντας σ' αυτό διαφορετικά νοήματα και κίνητρα.

χρήστες της CMC, εξυπηρετεί αυτόν ακριβώς το σκοπό, και ως εκ τούτου αποτελεί μέρος της κυβερνοκουλτούρας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα λεγόμενα emoticons, εικονίδια φτιαγμένα από σημεία στίξης, τα οποία αποδίδουν συνήθως τις συναισθηματικές αντιδράσεις και σωματικές εκφράσεις των χρηστών (π.χ. :-) χαρούμενος/ η, :-(λυπημένος/ η, ;-) κλείνω το μάτι, :-0 μένω έκπληκτος/ η ή έντρομος/ η κτλ.). Κατά αντίστοιχο τρόπο, στις συνομιλίες τους πολλές φορές εντάσσουν και σε μορφή κειμένου τις κινήσεις και τις πράξεις τους offline (π.χ. ανάμεσα σε αστερίσκους: *smile*, *talking on the phone*, *chewing*, ή με τη χρήση ακρωνυμίων: LOL που σημαίνει Laughing Out Loud) (Tapscott, 1998).

Το εικονικό σεξ είναι άλλη μια έκφανση της συμβολικής παρουσίας και σημασίας του σώματος στη διαδικτυακή επικοινωνία. Σύμφωνα με την Turkle (1995) το μεγαλύτερο μέρος των χρηστών αυτού του είδους επικοινωνίας συμμετέχουν 'εικονικά' σε σεξουαλικές εμπειρίες που στην πραγματική ζωή είτε δεν είναι εφικτές, είτε προκαλούν πρακτική και συναισθηματική σύγχυση (π.χ. εξωσυζυγικές σχέσεις, ερωτικά σχήματα, σεξ με το ίδιο φύλο κτλ.). Μάλιστα, η αποστασιοποίηση του φυσικού σώματος από την όλη διαδικασία προβληματοποιεί έντονα ζητήματα που άπτονται της μονογαμίας και της 'απιστίας'.

Αφού λοιπόν το σώμα δεν θεωρείται τελείως απόν, ποια η σχέση του με τον υπολογιστή μέσω του οποίου γίνεται αντιληπτό; Πού ξεκινά το σώμα και αρχίζει η τεχνολογία; Στο *Neuromancer* (Gibson, 1984) το φανταστικό της ρευστότητάς τους γίνεται πράξη, καθώς ανάμεσα στους χαρακτήρες παρελαύνουν cyborgs (με τεχνητά άκρα ή εσωτερικά όργανα, με μικρο-επεξεργαστές στον εγκέφαλο κλπ.), τα οποία λειτουργούν ως 'φυσικοί' οργανισμοί (π.χ. κάνουν έρωτα), αλλά και άλλα ανθρωποειδή με τεχνητή νοημοσύνη.

Κοντά σ' αυτό το φανταστικό -για την ώρα- προβληματισμό, είναι ένα ζήτημα το οποίο άπτεται της συζήτησης γύρω από την απουσία (ή/ και την παρουσία) του σώματος: πώς διακρίνει κανείς στην επικοινωνία μέσω διαδικτύου τι είναι πραγματικό και τι όχι; Η διάκριση πραγματικού/ μη πραγματικού

σ' αυτή την περίπτωση είναι στην ουσία διαχωρισμός της ενσώματης από την ασώματη επικοινωνία; Σύμφωνα με τη Mary Chayko (1993, όπως αναφέρεται στον Jones (ed.), 1998) η διάκριση αυτή στη σύγχρονη καθημερινότητα -όπου η αντίληψή μας περί του 'γνήσιου' μεταβάλλεται- είναι εξαιρετικά δύσκολη, κι επομένως είναι πιο χρήσιμο να καθορίζουμε το 'βαθμό' πραγματικότητας στο εκάστοτε συμβάν.

Τα ευρήματα ερευνών πάντως δηλούν ότι οι εμπειρίες στην CMC μπορούν να είναι έντονα 'πραγματικές', γεμάτες ενθουσιασμό και αναστάτωση, παρά το αόρατο των σωμάτων των μερών (Dibbell, 1996; Ito, 1997; Jacobson, 1996; McRae, 1996, 1997; Turkle, 1995 όπως αναφέρονται στη Danet, 1998). Αυτό έχει διαπιστωθεί επανειλημμένα κι από τους ίδιους τους ερευνητές που συμμετείχαν σε τέτοια επικοινωνία (π.χ. Weise, 1997 όπως αναφέρεται στον Jones, 1998). Αν λάβει μάλιστα κανείς υπόψη το γεγονός ότι η εξέλιξη της τεχνολογίας θέλει την επικοινωνία μέσω υπολογιστή όλο και πιο κοντά στην προσομοίωση, με αυξανόμενες αισθητηριακές εμπειρίες, η έννοια του 'πραγματικού' έρχεται ακόμα πιο κοντά (Rheingold, 1991 όπως αναφέρεται στην Markham, 1998).

Εξάλλου, για τους ίδιους τους χρήστες η διχοτομία ανάμεσα στο πραγματικό και το εικονικό δεν υφίσταται, κι όταν ακόμα χρησιμοποιούν τον όρο 'πραγματική ζωή' (real life) δεν το κάνουν με γνώμονα τη διάκριση του 'αυθεντικού' από το 'ψεύτικο'. Αυτό που διακρίνουν είναι τις εμπειρίες τους *εκτός* δικτύου, και τις εμπειρίες τους *εντός*. Και στις δύο περιπτώσεις οι ίδιοι/ ες ορίζουν αυτές τις εμπειρίες 'πραγματικές', καθώς η μόνη αντίληψη που θα μπορούσαν να έχουν για το 'μη πραγματικό', θα ήταν της 'μη εμπειρίας' (Markham, 1998).

Αντίθετος στην πιο πάνω πρόταση εμφανίζεται ο Suler (2002), σύμφωνα με τον οποίο, στο διαδίκτυο βρίσκεται κανείς σε μια κατάσταση 'αλλοιωμένης' (altered) συνείδησης, όπου η εμπειρία γίνεται υπερρεαλιστική και προσομοιάζει με αυτήν που βιώνουμε στα όνειρα. Έτσι εξηγείται -συνεχίζει-

η έλξη που ασκεί ο κυβερνοχώρος σε κάποιους, η οποία μπορεί να οδηγήσει και σε ορισμένες μορφές ‘εθισμού’¹³.

Συναφές με το θέμα της πραγματικότητας και του σώματος είναι κι αυτό της ‘εμπιστοσύνης’. Σ’ ένα περιβάλλον στο οποίο το μόνο κριτήριο αλήθειας είναι το κείμενο, πώς παράγεται η εμπιστοσύνη; Οι ίδιοι/ες οι χρήστες δηλώνουν πως πολλές φορές προσέχουν τα λόγια τους, ώστε να είναι συνεπείς και να έχουν συνοχή οι πληροφορίες που δίνουν, γιατί δεν θέλουν να φαίνονται αναξιόπιστοι. Ακόμα, συζητήσεις ανάμεσα σε μέλη για ‘πραγματικές’ συναντήσεις τους εκτός δικτύου, ενθαρρύνουν την απόδοση εμπιστοσύνης στην online επικοινωνία και από άλλα μέλη (Blanchard & Markus, 2004). Ακόμα, η εμπιστοσύνη κτίζεται ανάμεσα στους χρήστες όταν αυτοί θεωρηθούν ‘αυθεντικοί’, όταν δηλαδή διατηρούν μια σταθερή ταυτότητα και συμμετέχουν συχνά (Tapscott, 1998).

Στον κυβερνοχώρο είμαι χρήστης ή χρήστρια; (το θέμα του φύλου στην CMC)

Το φύλο είναι μια από τις πιο σημαντικές ‘ταυτότητες’ που η ορατότητά τους προβληματοποιείται στο διαδίκτυο, καθώς στην ψηφιακή βασισμένη-σε-κείμενο επικοινωνία απουσιάζουν τα συμβατικά σημεία του φύλου, όπως ο τόνος της φωνής, τα χαρακτηριστικά του προσώπου, η εικόνα του σώματος κτλ. Μήπως λοιπόν το μέσο αυτό επικοινωνίας είναι δυνάμει απελευθερωτικό, διανοίγοντας μια διέξοδο από το ετεροφυλοφιλικό κανονιστικό πρόταγμα, ή μήπως αυτό που συμβαίνει στον κυβερνοχώρο δεν είναι παρά μια αναπαραγωγή του κατώτερου status των γυναικών¹⁴,

¹³ Χαρακτηριστικός γι’ αυτή την ‘κατάσταση’ είναι ο όρος ‘Netaholic’. Ωστόσο, ο όρος εθισμός στο διαδίκτυο (Net addiction) δεν τους βρίσκει όλους σύμφωνους. Έτσι, για την Turkle (όπως αναφέρεται στο Tapscott, 1998) ο όρος αυτός είναι λανθασμένος και επιβλαβής, καθώς παραπέμπει σε ουσίες και καταχρήσεις και απομακρύνει τη θέση του internet ως ενός τόπου που μπορεί να είναι ιδιαίτερα δημιουργικός και παραγωγικός, ως ενός μέσου εξερεύνησης του εαυτού (μια ναρκωτική ουσία δεν μπορεί να έχει ποτέ ένα παρόμοιο αποτέλεσμα!). Επιπλέον ο όρος αυτός θεωρείται ότι προκαλεί προκατάληψη έναντι της τεχνολογίας.

¹⁴ Αυτό αποτελεί επιχείρημα πολλών ερευνητών/τριών: π.χ. Dickel, 1995; Hall, 1996; Herring, 1993, 1994b; Kramarae, 1995; Schmeiser, 1996; Wu, 1993 όπως αναφέρονται στη Danet, 1998

Ένας από τους κύριους τρόπους αναζήτησης της απάντησης στο πιο πάνω ερώτημα είναι η ανάλυση της παρουσίας και συμπεριφοράς των φύλων στη CMC. Έρευνα καταδεικνύει, καταρχάς, ότι ενώ οι άντρες χρησιμοποιούν βιαιότερα σχήματα στις συνομιλίες τους, οι γυναίκες είναι πιο τρυφερές (Cherny, 1994 όπως αναφέρεται στο Μπουντουρίδη, 1995). Όσον αφορά στη **χρήση ψευδωνύμων**, αποτελέσματα έρευνας θέλουν τις γυναίκες, σε αντίθεση με τους άντρες, να έχουν την τάση να κρύβουν - μέσω των ονομαστικών επιλογών τους- το φύλο τους, μια παρατήρηση που υπογραμμίζει, σύμφωνα με τον ερευνητή *‘τη σιωπηλή κοινωνική πίεση που αισθάνονται οι γυναίκες, όταν βρίσκονται σε επικοινωνίες μεικτού φύλου’* (Jaffe et al, 1995 όπως αναφέρεται στο Μπουντουρίδη, 1995). Άλλες έρευνες ωστόσο καταδεικνύουν μια **τάση ‘πειραματισμού’ με την ταυτότητα του φύλου**, καθώς άντρες παρουσιάζουν γυναικείες ταυτότητες και το αντίστροφο, ή ακόμα αποκρύβουν το φύλο τους για μεγάλα χρονικά διαστήματα, παρουσιάζοντας εαυτόν ως ‘άφυλο’ (σε ανάλυση που έγινε σε 260 ψευδώνυμα σε 4 κανάλια του IRC (Bechar-Israeli, 1995), μόλις το 1/5 εξ’ αυτών έκαναν υπόνοια για ένα από τα δύο φύλα). Σ’ αυτή τη διαδικασία, σύμφωνα με την Turkle (1995), πολλοί χρήστες ευαισθητοποιούνται σε θέματα που αφορούν στο φύλο, καθώς η ανάληψη του αντίθετου φύλου από μέρους τους, τους φέρνει σε επαφή με τις κοινωνικές προσδοκίες που συνδέονται με το φύλο αυτό, προσδοκίες και νόρμες που στην κοινωνική ζωή -και ιδιαίτερα στο ‘άλλο’ φύλο- είναι ‘αόρατες’.

Παρόλο που δεν υπάρχει αξιόπιστος τρόπος με τον οποίο να ελεγχθεί κατά πόσο το φύλο που παρουσιάζεται στο διαδίκτυο συμπίπτει ή όχι με αυτό που έχουν στην ‘πραγματικότητα’ (real life), υπάρχουν ενδείξεις που ομολογούν πως οι χρήστες της CMC δεν παρουσιάζουν πάντα το ‘πραγματικό’ τους φύλο. Χαρακτηριστικά είναι τα αποτελέσματα έρευνας που διενεργήθηκε σε 1.5 εκατομμύριο Ιάπωνες χρήστες, όπου η αναλογία αντρών και γυναικών στην πραγματικότητα ήταν 4 προς 1¹⁵, ενώ στους εικονικούς χαρακτήρες ήταν 3 προς 1 (Turtle, 1995 όπως αναφέρεται στη Danet, 1998).

¹⁵ Μια αναλογία η οποία αντιστοιχεί στη γενικότερη εικόνα των φύλων στον κυβερνοχώρο: περίπου 80% άντρες και 20% γυναίκες (Danet, 1998, σ.144).

Είναι όμως ο 'πειραματισμός' αρκετή απόδειξη μιας δυνάμει πολιτισμικής αλλαγής και απελευθέρωσης από το φύλο; Αν και τα φαινόμενα αυτά είναι σχετικά καινούρια και δεν συνιστάται η διατύπωση γενικοποιήσεων, πολλές ερευνήτριες βλέπουν με απαισιοδοξία τη δυνατότητα αλλαγής. Η Kramarae (1995, όπως αναφέρεται στη Danet, 1998) επισημαίνει πως από τη στιγμή που **οι άντρες κυριαρχούν στο σχεδιασμό και τη χρήση της νέας τεχνολογίας** (ενώ οι γυναίκες δεν είναι ούτε ίσες ούτε ισότιμες), η προοπτική για γνήσια αλλαγή είναι πολύ περιορισμένη. Οι Kendall & McRae (1996, όπως αναφέρεται στη Danet, 1998) με τη σειρά τους, σε έρευνα που διενήργησαν, κατέγραψαν πως στις πλείστες περιπτώσεις οι χρήστες πιέζονται έντονα να αποκαλύψουν το φύλο τους, και στις περιπτώσεις που χρήστες αναλαμβάνουν το αντίθετο φύλο, καταφεύγουν σε στερεότυπα για το φύλο αυτό, με αποτέλεσμα την ενδυνάμωση, κι όχι την απορρύθμισή τους.

Σύμφωνα με την Kramarae (1998), μπροστά στην τεχνολογική επανάσταση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου, μια άλλη επανάσταση -η γυναικεία- δεν έχει ακόμα εκπληρώσει το σκοπό της, δεν έχει δηλαδή επιφέρει τις δραματικές αλλαγές που κανείς θα ανέμενε στις σχέσεις αντρών και γυναικών. Γι' αυτό και η **φεμινιστική κριτική** των νέων τεχνολογιών διαφέρει από τη γενικότερη κριτική: είναι πιο πιθανό να επικεντρωθεί στις πρακτικές των γυναικών καθώς και στη γνώση και τις ανησυχίες που αυτές οι πρακτικές επιφέρουν, είναι πιο ευαίσθητη στις εμπειρίες και την οπτική του δευτερεύοντος παρά του κυρίαρχου και είναι πιο σκεπτική στις συζητήσεις περί 'προόδου', εκτός κι αν αυτές είναι ανοικτές στη γυναικεία γνώμη για τους παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη για κάθε αλλαγή.

Το γεγονός ότι οι περισσότεροι χρήστες των υπηρεσιών του διαδικτύου είναι άντρες, κι ότι ο ρυθμός αύξησης της πρόσβασης των γυναικών παραμένει ακόμα και σήμερα σε χαμηλά επίπεδα, δεν είναι παρά μόνο μια πτυχή του έμφυλου χαρακτήρα του διαδικτύου. Η είσοδος των γυναικών στον κυβερνοχώρο γίνεται, κατά την Kramarae (1998), με τον ίδιο τρόπο που πάντα οι γυναίκες εισέρχονταν σε

τεχνολογικά δημιουργήματα των αντρών: χωρίς να ληφθεί υπόψη η δική τους οπτική. Οι διαδικασίες κατασκευής της γνώσης εξάλλου είναι ένας χώρος όπου οι γυναίκες κατ' επανάληψη αποκλείστηκαν (όπως λ.χ. στην τυπογραφία, σύμφωνα με τον Spender, 1995 όπως αναφέρεται στην Kramarae, 1998). Επομένως, η θέαση του κυβερνοχώρου ως 'ελευθερίας', είναι μάλλον απλουστευτική: Ο τρόπος σχεδιασμού του περιορίζεται από ισχυρές δομές παραδοχών -για το φύλο και όχι μόνο- που το καθιστούν λιγότερο 'φιλικό' και με λιγότερες ευκαιρίες για κάποιους¹⁶.

Η κριτική του διαδικτύου από τις φεμινίστριες άπτεται και της έννοιας της 'κοινότητας'. Θεωρεί αφενός ότι ο τρόπος που χρησιμοποιείται για την περιγραφή των κοινωνικών σχημάτων που προκύπτουν online είναι πολύ χαλαρός, και αφετέρου ότι σ' αυτόν δεν περιλαμβάνεται και πάλι η γυναικεία οπτική περί των αναγκαίων συνθηκών για τη συγκρότηση μιας κοινότητας: τη σημασία της γονικότητας και της φροντίδας, την καθιέρωση μη βίαιων συνδέσεων, την αλληλεγγύη, την ικανοποίηση των ειδικών αναγκών κάποιων μερών της κοινότητας, τη συλλογική αποκεντρωμένη διαχείριση κτλ. (Kramarae, 1998)

Η φεμινιστική κριτική -η οποία αποτελεί κι ένα από τα πρωτοπόρα και κυρίαρχα ρεύματα στις σπουδές της κυβερνοκουλτούρας- δεν περιορίζεται σε θέματα που άπτονται του παρόντος και πολιτικές που αποσκοπούν στο άμεσο μέλλον. Ένα από τα κύρια εργαλεία του ρεύματος αυτού αποτελούν οι **ιστορίες επιστημονικής φαντασίας**. Με αφετηρία δεκαετίες πριν από την εποχή της 'ψηφιοποίησης', φεμινίστριες συγγραφείς επιστημονικής φαντασίας πειραματίστηκαν επανειλημμένα με την ιδέα για μια ύπαρξη απελευθερωμένη από το φύλο, μια ιδέα που τότε ήταν ασύλληπτη και σήμερα δεν έχει ακόμα ξεφύγει από το επίπεδο της φαντασίας. Συνδυάζοντας τους φόβους για το παρόν με τον πειραματισμό για εναλλακτικά σενάρια μέλλοντος, οι ιστορίες αυτές περιλαμβάνουν τους γυναικείους σκοπούς, προσδοκίες, ανησυχίες, ιδέες και διαφορές, διανοίγοντας έτσι νέες πιθανότητες αλλά και δυνατότητες, πολλές φορές μη συμβατές με την επιβίωση της παρούσας κουλτούρας.

¹⁶ Εάν, για παράδειγμα, στο σχεδιασμό του δικτυακού τόπου μιας υπηρεσίας chat θεωρείται αυτονόητη η γνώση της αγγλικής γλώσσας ή της ορολογίας που χρησιμοποιείται ευρέως στο διαδίκτυο και στην 'κουλτούρα' των υπολογιστών, η χρήση της υπηρεσίας από άτομα που δεν έχουν εξοικειωθεί με τους όρους αυτούς καθίσταται προβληματική.

Είμαστε ίσοι στον κυβερνοχώρο; (το θέμα της δημοκρατίας στην CMC)

Ποιες συνέπειες έχει -ή θα έχει- η νέα μορφή επικοινωνίας στη διαμόρφωση των συλλογικοτήτων; Τι αποτελέσματα θα έχει στην πολιτική, τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην άσκησή της; Πώς επηρεάζει ήδη τις κοινωνικές σχέσεις ισχύος, και -τελοσπάντων- ποιους αφορά; Υπάρχουν ανισότητες στο διαδίκτυο; Το θέμα της δημοκρατίας είναι άλλο ένα μεγάλο κεφάλαιο στη συζήτηση γύρω από την επικοινωνία μέσω διαδικτύου. Πέραν του ιδιαίτερου μακρο-κοινωνιολογικού του ενδιαφέροντος, είναι ένα θέμα εξαιρετικά περίπλοκο, καθώς εμπλέκει όλους τους πιο πάνω παράγοντες που συζητήθηκαν (κοινότητα, ταυτότητα, σώμα, φύλο), με τρόπους σύνθετους, αλλά και πολλές φορές απρόβλεπτους.

Υπάρχουν δύο επίπεδα στα οποία μπορούν να ιδωθούν οι ανισότητες που προκύπτουν κατά τη χρήση του internet. Το πρώτο και πιο εμφανές είναι **στην ίδια τη χρήση**. Είναι η 'καλωδίωση' μια νέα μορφή κοινωνικής ενσωμάτωσης; Στο δυτικό κόσμο, η θέση αυτή είναι πλέον και επίσημη παραδοχή: στην 'εποχή της πληροφορίας', το θέμα 'πρόσβαση' διευρύνεται για να περιλάβει τη δυνατότητα ή μη χρήσης του διαδικτύου από διάφορες ομάδες πληθυσμού. Έτσι, κρατικά προγράμματα εκπαίδευσης στη χρήση του internet συναντώνται σήμερα σε πολλές δυτικές χώρες, ενώ ταυτόχρονα η χρήση αυτή γίνεται αντικείμενο μελέτης ως άλλος ένας δείκτης ευημερίας και κοινωνικού αποκλεισμού στις χώρες αυτές.

Χαρακτηριστικό είναι το πρόγραμμα *'Americans in the Information Age: Falling Through the Net'* το οποίο χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Εμπορίου των Η.Π.Α. και καταγράφει την ετήσια χρήση του διαδικτύου στη χώρα, με στόχο την ανάδειξη των ανισοτήτων σε θέματα πρόσβασης και το σχεδιασμό ανάλογων προγραμμάτων για άρση του 'ψηφιακού χάσματος' (digital divide). Το γενικό συμπέρασμα της υπηρεσίας είναι ότι παρά την ολοένα αυξανόμενη τάση που παρουσιάζει η γενική χρήση του internet στα αμερικάνικα νοικοκυριά, η αύξηση αυτή είναι θεαματικά μικρότερη στα νοικοκυριά των έγχρωμων, των ισπανόφωνων, των φτωχών και των μονογονεϊκών οικογενειών. Με άλλα λόγια, ο 'ψηφιακός

αποκλεισμός' στο χειροπιαστό του επίπεδο διευρύνει τους τομείς στους οποίους εντοπίζονται οι ανισότητες, δημιουργώντας άλλη μια κατηγορία 'εχόντων' και 'μη εχόντων'.

Άλλες έρευνες επισημαίνουν ότι, ακόμα και στις περιπτώσεις που νοικοκυριά και σχολεία που προηγουμένως δεν είχαν πρόσβαση, τώρα αποκτούν, το χάσμα παραμένει, καθώς αυξάνονται ταυτόχρονα οι γνώσεις, οι δεξιότητες, τα κίνητρα και τα μέσα αυτών που είχαν ήδη πρόσβαση. Το νέο είδος 'αναλφαριθμητισμού' ευρίσκεται ακόμα και στην περίπτωση που *υπάρχει* πρόσβαση, καθώς διευρύνει το 'χάσμα των γενεών' (generation gap). Οι περισσότεροι ενήλικες, και αρκετοί μεσήλικες, μεταχειρίζονται μεν το internet ως μέσο, αλλά ελλείπονται της εξοικείωσης που έχουν οι νέοι και τα παιδιά, ιδιαίτερα με τις υπηρεσίες επικοινωνίας (Tapscott, 1998), γεγονός που δυνάμει προκαλεί ανισότητα στην αγορά εργασίας.

Το **επίπεδο αποκλεισμού**, ωστόσο, που ενδιαφέρει τους σκοπούς της παρούσας διπλωματικής εργασίας (χωρίς να υποτιμάται η τεράστια σημασία του πρώτου επιπέδου) είναι αυτό που εντοπίζεται **εντός του κυβερνοχώρου**, και το οποίο συνδέεται με όλες σχεδόν τις παραμέτρους που απασχόλησαν τα προηγούμενα κεφάλαια: την αναδυόμενη έννοια της κοινότητας και της συλλογικής συνείδησης, τη διαμόρφωση ταυτοτήτων και διαπροσωπικών σχέσεων, την παρουσία ή απουσία του σώματος, την ιδιαίτερη θέση της γυναίκας στο διαδίκτυο κ.ο.κ. Τελικά, το internet είναι άλλη μια πηγή αποκλεισμών, διατηρώντας ή/ και ενισχύοντας ήδη υπάρχουσες -ή και καινούριες- ανισότητες; Ή μήπως αντίθετα λειτουργεί απελευθερωτικά, προσφέροντας ένα πεδίο εξομάλυνσης αυτών των ανισοτήτων; Σύμφωνα με τις θέσεις των διαφόρων θεωρητικών οι δύο 'λειτουργίες' του κυβερνοχώρου μπορεί και να συνυπάρχουν.

Σύμφωνα με μια άποψη, το internet είναι μια δημόσια σφαίρα πέραν του ελέγχου κυβερνήσεων και εταιριών, και ως τέτοια, κάνει δυνατή την ελεύθερη επικοινωνία και συζήτηση των ιδεών, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση μια κοινής γνώμης με δημοκρατικές διαδικασίες (Thussu, 1998 όπως αναφέρεται στο Best, 2004). Ακόμα, υπάρχουν ενδείξεις ότι το internet έχει δώσει -και εξακολουθεί να

δίνει- φωνή και στήριξη σε αποκλίνουσες ομάδες (π.χ. σε ομοφυλόφιλους, όπως αναφέρεται στον Suler, 2000) ή σε ομάδες αποκλεισμένες λόγω δυσκολιών (π.χ. η ιστοσελίδα 'Ability On-Line' που από το 1991 επιτρέπει σε παιδιά με σωματικές ή κοινωνικές δυσκολίες, αναπηρίες και χρόνιες αρρώστιες, την επικοινωνία με άλλα παιδιά ανά τον κόσμο, όπως αναφέρεται στον Tapscott, 1998). Αν και οι εμπειρίες αυτών των ομάδων δεν μπορούν να απαλειφθούν από την έρευνα για το συλλογικό χαρακτήρα του internet, δεν είναι λίγα τα παραδείγματα περιπτώσεων όπου ο κυβερνοχώρος γίνεται πηγή αποκλεισμών τέτοιων ομάδων, και μάλιστα αρκετά αποτελεσματική (βλέπε μελέτη Ferreday, 2005 για τις 'κακές κοινότητες' και την προώθηση μίσους). Σύμφωνα μάλιστα με κάποιους θεωρητικούς, η ρευστότητα και ελευθερία με την οποία κανείς επιλέγει και 'μετακινείται' ανάμεσα στις online κοινότητες προκαλεί μειωμένη συναναστροφή με το 'διαφορετικό'¹⁷, ενισχύοντας τις προκαταλήψεις του (Healy, 1997 όπως αναφέρεται στον Jones, 1998), σε αντίθεση με τις 'πραγματικές' κοινότητες στις οποίες ο καθένας αναγκάζεται να αντιμετωπίζει και να συμβιώνει με τη διαφορετικότητα.

Πέραν όμως της άμεσης επίδρασης που έχει η νέα μορφή επικοινωνίας στις ήδη υπάρχουσες μειονότητες και στις αντιλήψεις γύρω απ' αυτές, πώς επηρεάζει *η ίδια* η επικοινωνία τις νέες τάσεις στην πολιτική και συλλογική ζωή; Κι, ακόμα, **τι αποτελεί 'κυβερνοδημοκρατία'** (cyberdemocracy); Σύμφωνα με τον Jones (1998), οι υπολογιστές και η CMC δημιουργούν ιεραρχίες οι οποίες μπορεί να εμφανίζονται και να εξαφανίζονται πιο γρήγορα, και να είναι δυσκολότερο να εντοπιστούν, αλλά είναι το ίδιο παρούσες. Ένας κρίκος ανάμεσα στην ιεραρχία και την κοινότητα, και κατ' επέκταση ένας τρόπος εντοπισμού και ανάλυσης των δομών ισχύος που δημιουργούνται, είναι η ταυτότητα. (Το πώς η διαμόρφωση της ταυτότητας -και συγκεκριμένες πτυχές αυτής, όπως το σώμα, το φύλο κτλ.- είναι

¹⁷ Σε ορισμένες περιπτώσεις το 'διαφορετικό' μπορεί ακόμα και να εξαφανιστεί. Σύμφωνα με την Crystal (1997, όπως αναφέρεται στην Kramarae, 1998 σ.121), αυτό ήδη συμβαίνει με τις γλώσσες. Η κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας, που οφείλεται στο ότι αρχικά το internet δημιουργήθηκε για σκοπούς έρευνας και επικοινωνίας στα πλαίσια των συστημάτων άμυνας των Η.Π.Α., έχει προκαλέσει την εξαφάνιση γλωσσών. Κι αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί 'το να χάνεται μια γλώσσα σημαίνει ότι χάνεται μια μοναδική οπτική του κόσμου...[κι αυτό είναι κρίμα γιατί] μπορούμε να μάθουμε από τον τρόπο που μια γλώσσα δομεί την πραγματικότητα' (σ.44)

συνδεδεμένη με την ευρύτερη κοινωνική τάξη, είναι ένα ζήτημα το οποίο κανείς εντοπίζει έμμεσα σε όλα σχεδόν τα προηγούμενα κεφάλαια της βιβλιογραφικής επισκόπησης).

Πέραν αυτού, ο Jones προειδοποιεί πως ο μόνος τρόπος κατανόησης της CMC, και ο καλύτερος τρόπος ενσωμάτωσής της στη σύγχρονη κοινωνική ζωή, είναι η ένταξη της στο ευρύτερο πλαίσιο των κοινωνικών μεταβολών που λαμβάνουν χώρα, με ή χωρίς τεχνολογία.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το θεωρητικό υπόβαθρο για την ανάλυση και ερμηνεία της έρευνας που θα διενεργηθεί στα πλαίσια της παρούσης διπλωματικής εργασίας προέρχεται κυρίως από το μεταμοντέρνο ρεύμα σκέψης. Αν και στην κοινότητα των κοινωνιολόγων είναι γενικά αποδεκτό πως ο ακριβής προσδιορισμός του περιεχομένου του μεταμοντερνισμού είναι έργο δύσκολο -αν όχι εσφαλμένο εξ' ορισμού¹-, εντούτοις επισημαίνεται πως η χρήση του όρου καθίσταται εφικτή και γίνεται αποδεκτή όταν συνοδεύεται από τους όρους με τους οποίους γίνεται η αναφορά. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Craib (1998, σελ. 356) *‘πρόκειται για σύγχυση η οποία είναι σύμφυτη προς την ίδια τη φύση του μεταμοντερνισμού’*.

Η πιο γόνιμη προσπάθεια προσδιορισμού του μεταμοντερνισμού επιτυγχάνεται με την αντιπαράβολή του με το μοντερνισμό²: ενώ ο μοντερνισμός -θεωρητικό σχήμα άρρηκτα συνδεδεμένο με το Διαφωτισμό- συνεπάγεται την ιδέα της οικουμενικής ορθολογικότητας και στοχεύει στη θετική γνώση της αλήθειας και στην εφαρμογή της για άσκηση κοινωνικού ελέγχου, ο μεταμοντερνισμός αρνείται την ύπαρξη της οικουμενικής ορθολογικότητας και της μοναδικής αλήθειας, θεωρώντας το ιδεολόγημα που την περιβάλλει υπαίτιο της δημιουργίας ‘ιεραρχιών’. Για παράδειγμα, η ορθολογικότητα του Διαφωτισμού θεωρήθηκε από τους στοχαστές του μεταμοντέρνου ρεύματος ως η ορθολογικότητα των λευκών αντρών, και κατ’ επέκταση ως μέσο καταπίεσης των γυναικών και των αλλόφυλων (Craib, 1998, σελ. 358). Υπό αυτή την έννοια, το πρόταγμα του μεταμοντερνισμού ενέχει -πέραν του θεωρητικού και αναλυτικού ενδιαφέροντος- και ένα ριζοσπαστικό πολιτικό χαρακτήρα.

Στο κλίμα απόρριψης της ορθολογικότητας, ο μεταμοντερνισμός επιχειρεί απαγκίστρωση και από την ανάγκη της εξήγησης και την έννοια της αιτιότητας, από τον παραδοσιακό τρόπο αναζήτησης αιτιών

¹ Οι ίδιοι οι μεταμοντέρνοι στοχαστές απορρίπτουν την ιδέα της γενικευμένης θεωρίας: βλ. παρακάτω.

² Σύμφωνα με τον ορισμό των Best & Kellner (1991, όπως αναφέρεται στο Ritzer, 1997, σελ. 5) *‘η μεταμοντέρνα κοινωνική θεωρία αναφέρεται σε ένα είδος κοινωνικής θεωρίας που είναι διακριτή από τη μοντέρνα κοινωνική θεωρία’*.

και εξηγήσεων, όπου η κάθε σχέση μεταξύ αιτίας και αποτελέσματος είναι κατ' ανάγκη τελεολογική και η ύπαρξη αντίθετων θεωριών προκαλεί σύγχυση (Craib, 1998). Η απαγκίστρωση αυτή επιβάλλεται από τη συνθετότητα των κοινωνικών φαινομένων, από την οποία εκπηγάει και η έμφαση που ο μεταμοντερνισμός αποδίδει στα φαινόμενα των πραγμάτων, των οποίων αποφεύγει την εις βάθος μελέτη. Για του μεταμοντέρνους στοχαστές υπάρχει ένα μόνο πεδίο ανάλυσης: το επιφανειακό. Οι 'κοσμοθεωρίες' και οι 'μεγάλες αφηγήσεις' απορρίπτονται -τουλάχιστον από μεγάλη μερίδα των

μεταμοντέρνων στοχαστών- και στη θέση τους αναδύονται θεωρήσεις που άπτονται και εφαρμόζονται σε συγκεκριμένο κοινωνικό-ιστορικό πλαίσιο, δηλαδή μικρές επιμέρους 'πραγματικότητες', μεταξύ των οποίων επιτρέπονται οι αντιφάσεις και αντιθέσεις. Μ' αυτό τον τρόπο, αναγνωρίζεται η διαφορετικότητα και η πολλαπλότητα των υποκειμένων και των καταστάσεων, χάνεται η βεβαιότητα στο χώρο της γνώσης, απορρίπτεται η ιδέα μιας κεντρικής οργανωτικής αρχής που κυβερνά την κοινωνία, και μειώνεται η πίστη σ' ένα ενιαίο, συνεχές εαυτό (Seidman, 1994). Οι δυϊσμοί που κυριάρχησαν στη δυτική σκέψη -όπως φύση/ πολιτισμός, φαντασία/ πραγματικότητα, επιστήμη/ ιδεολογία, σώμα/ πνεύμα, άντρας/ γυναίκα κ.ά. (Rosenau, 1992, σελ. 6 όπως αναφέρεται στο Ritzer, 1997, σελ. 9)- αντικαθίστανται από τον πλουραλισμό και τη σύνθεση, όπου τα όρια ανάμεσα στα μέρη των προηγούμενων διπλόων ρευστοποιούνται και το υποκείμενο αποτελεί τη διασταύρωση πληθώρας ταυτοτήτων.

Κεντρικό σημείο ανάλυσης στο μεταμοντερνισμό αποτελεί η γλώσσα ως πράξη. Σύμφωνα με την εν λόγω οπτική, οι λέξεις αποκτούν το νόημά τους μόνο σε συνάρτηση με άλλες λέξεις, και καμιά ρηματική πρακτική δε διαθέτει σταθερό νόημα, καθώς το νόημά της εξαρτάται πάντα από τη σχέση της προς άλλες πράξεις ομιλίας και ρηματικές πρακτικές. Δεν υπάρχουν σταθερά και αναλλοίωτα νοήματα, αλλά τα νοήματα αλλάζουν συνεχώς και πάντοτε σε σχέση το ένα προς το άλλο. Υπό αυτή την έννοια, ο κόσμος στον οποίο αναφερόμαστε δημιουργείται συνεχώς μέσα στα νοήματα και από τα νοήματα, και ως εκ τούτου, ακόμα και αυτή η συγκρότηση της υποκειμενικότητας αναφέρεται πλέον στις χρήσεις της

γλώσσας, δηλαδή στην πράξη της ομιλίας. Το υποκείμενο -το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο της θεωρίας- αποτελεί προϊόν της ίδιας της γλώσσας, ως μια οντότητα που άγεται από ασυνείδητες παρορμήσεις και που βιώνει μια μονίμως αντιφατική πραγματικότητα διαφορετικών 'ρηματικών πρακτικών', οι οποίες είναι -ως επί των πλείστων- ανεξάρτητες από τη βούλησή του (Craib, 1998). Εν ολίγοις, στόχος της μεταμοντέρνας θεώρησης -και μ' αυτό επιστρέφουμε στο ριζοσπαστικό χαρακτήρα του ρεύματος- είναι η αποδόμηση των λόγων που ενυπάρχουν σ' αυτές τις ρηματικές πρακτικές αποκαλύπτοντας τις σχέσεις εξουσίας που υποκρύβουν.

Το σκεπτικό πίσω από την επιλογή του θεωρητικού πλαισίου έγκειται στο ότι το αντικείμενο της έρευνας -η διαμεσολαβημένη από υπολογιστή επικοινωνία και οι επιπτώσεις της στο υποκείμενο και τη δημοκρατία- δεν μπορεί να εντοπιστεί σε ένα μόνο επίπεδο δράσης-αντίδρασης, ούτε αποτελεί μια μονόδρομη σχέση εξουσίας όπου το υποκείμενο αποτελεί τον παθητικό δέκτη, αλλά πρόκειται για μια ροή 'λόγων', όπου τα υποκείμενα διαμορφώνονται και αναπτύσσουν δράση σε μια ρευστή επαναδιαπραγμάτευση νοημάτων. Σ' έναν 'κόσμο' όπου ο 'εαυτός' και η 'κοινωνικότητα' αναπτύσσονται αποκλειστικά μέσα από κείμενο (text), κι όπου -κατά τα φαινόμενα- τα αυστηρά δίπολα της προ-ψηφιακής 'εποχής' (π.χ. σώμα/ πνεύμα, άντρας/ γυναίκα, άνθρωπος/ υπολογιστής) προβληματοποιούνται, η επιλογή του μεταμοντέρνου φακού για τη θεωρητική κατεύθυνση και την αναλυτική μέθοδο της παρούσας έρευνας στον 'κόσμο' αυτό θεωρήθηκε η καταλληλότερη.

Το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας εκτυλίσσεται μέσα από την παρουσίαση των θεωρητικών προτάσεων συγκεκριμένων στοχαστών. Σύμφωνα με το Ritzer (1997), οι γενικεύσεις στη μεταμοντέρνα κοινωνική θεωρία είναι άτοπες και πολλές φορές της προκαλούν διαστρεβλώσεις, ενώ η ξεκάθαρη ταυτοποίηση των θεωρητικών που σχετίζονται κατά κάποιο τρόπο με τη θεωρία αυτή, ως αμιγώς 'μεταμοντέρνους', είναι επίσης λανθασμένη. Η έλλειψη συνοχής και ο πλουραλισμός ιδεών είναι ποιότητες έμφυτες στο μεταμοντερνισμό και κάθε προσπάθεια παράκαμψής τους για χάρη της γενίκευσης

και της συστηματικής κατηγοριοποίησης των στοχαστών είναι αυθαίρετη και ξένη προς την εν λόγω κοινωνική θεωρία. Δεν υπάρχει ένα μεταμοντέρνο 'παράδειγμα' κοινωνικής γνώσης, αλλά *'κάτω από τον τίτλο του μεταμοντέρνου υπάρχει πλουραλισμός προσεγγίσεων και στρατηγικών αντίληψης'* (Seidman, 1994, σελ. 21). Ως εκ τούτου, η επιλογή του μεταμοντέρνου ρεύματος για θεωρητικό πλαίσιο στην παρούσα εργασία θα ήταν ιδιαίτερα αφαιρετική εάν δεν αναγνώριζε τη σημασία της ξεχωριστής παρουσίας των συγκεκριμένων στοχαστών που επιλέχθηκαν: ο καθένας και η καθεμία από αυτούς τους στοχαστές έχει το δικό του 'βαθμό συσχέτισης' με το κίνημα του μεταμοντερνισμού, και έχει κάτι ιδιαίτερο να προσφέρει για τους σκοπούς της διπλωματικής εργασίας.

Πέραν των θεωρητικών Foucault και Baudrillard, ιδιαίτερα βοηθητικές για τους σκοπούς της μελέτης αυτής θεωρήθηκαν και οι προτάσεις των Haraway, Butler, Balsamo και Poster, οι οποίες/ ος επεκτείνουν την οπτική τους ώστε να πλησιάσει -ή ακόμα και να συμπεριλάβει- το φαινόμενο του κυβερνοχώρου. Η επιλογή των συγκεκριμένων θεωρητικών έγινε με βάση το συσχετισμό τους με τα πεδία της γνώσης, της τεχνολογίας, του φύλου, του σώματος, της ταυτότητας και της δημοκρατίας (ζητήματα που προβληματοποιούνται έντονα με τη χρήση της νέας τεχνολογίας), καθώς και -όπου ήταν δυνατό- με την ανάλυση του ίδιου του κυβερνοχώρου μέσα από τα πρίσματα αυτά. Ο περιορισμός σε αυτούς τους στοχαστές έγινε στα πλαίσια της διατήρησης της έκτασης της εργασίας, αλλά και για να μην γίνει διάχυση της προσοχής ανάμεσα σε πολλές θεωρητικές προτάσεις³. Τέλος, η διασύνδεση τους με τη μεταμοντέρνα κοινωνική θεωρία έγκειται -πέραν της τοποθέτησής τους σ' αυτό το ρεύμα σκέψης εντός της βιβλιογραφίας⁴- στη συγγένειά τους με τον ορισμό του μεταμοντέρνου που προηγήθηκε, σύμφωνα με τον οποίο δίνεται έμφαση στις ρηματικές πρακτικές και τη γλώσσα ως πράξη -της οποίας το υποκείμενο

³ Εξάλλου, η ίδια η μεταμοντέρνα θεώρηση αντικρούει την υπερβολική έμφαση σε προκαθορισμένα θεωρητικά σχήματα (όπως θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν οι προτάσεις ακόμα και των ίδιων των μεταμοντέρνων), έναντι του 'τοπικού' και συγκεκριμένου χαρακτήρα της κριτικής ανάλυσης, που -χωρίς να σημαίνει την παντελή εγκατάλειψη κάθε θεωρητικής προσέγγισης- επιχειρεί μια 'αυτόνομη' παραγωγή θεωρίας, τοποθετημένης στο δικό της κοινωνικό-ιστορικό πλαίσιο.

⁴ Π.χ. στο Ritzer (1997) αναφέρονται ως μεταμοντέρνοι οι Foucault, Baudrillard, Haraway, Butler και Poster, στο Seidman (editor) (1994) οι Foucault, Haraway και Butler, στο Featherstone & Burrows (editors) (1995) ο Poster και η Balsamo κ.ό.κ.

αποτελεί προϊόν-, οι 'μεγάλες αφηγήσεις' απορρίπτονται για χάρη των 'μικρών επιμέρους πραγματικοτήτων', οι δυτικοκεντρικοί δυϊσμοί αντικαθίστανται από τον πλουραλισμό και τη σύνθεση, και το υποκείμενο αποτελεί τη διασταύρωση πληθώρας ταυτοτήτων, των οποίων τα όρια ρευστοποιούνται.

- Foucault -

~~Ο Michel Foucault υπήρξε ένας από τους κατ' εξοχήν θεωρητικούς της σχέσης υποκειμένου-εξουσίας. Στα 'Δύο δοκίμια για το υποκείμενο και την εξουσία' (1984), επιχειρεί μια νέα οικονομία των σχέσεων εξουσίας, έχοντας ως επίκεντρο το 'υποκείμενο'.~~

Ξεκινά παραθέτοντας τρεις τρόπους **αντικειμενοποίησης** των ανθρώπων σε 'υποκείμενα': μέσω της καταστατικής θέσης της επιστήμης (π.χ. άνθρωπος= ζωντανός οργανισμός μέσω της βιολογίας), μέσω 'διαιρετικών πρακτικών' (π.χ. εγκληματίας/ νομοταγής, υγιής/ άρρωστος κτλ.) και μέσω της σεξουαλικότητας (ως κάτι το οποίο έχει ο άνθρωπος).

Έπειτα, θεωρώντας ότι η **εξουσία** δεν είναι ένα θεωρητικό ζήτημα, αλλά ότι ενυπάρχει στην εμπειρία, την εξετάζει εξονυχιστικά σε όλα τα πεδία (στην τρέλα, το θάνατο, τη σεξουαλικότητα κτλ.), έχοντας ως αφετηρία τις **μορφές αντίστασης** στους διαφορετικούς τύπους εξουσίας (π.χ. μελέτη του **εγκλήματος** για κατανόηση της **νομιμότητας**). Μ' αυτό τον τρόπο -σύμφωνα με το Foucault- φωτίζονται οι σχέσεις εξουσίας, οι τόποι εγγραφής τους, τα σημεία εφαρμογής τους και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν.

Σ' αυτό το πεδίο εξουσίας τι μορφή έχει το υποκείμενο; Στο ερώτημα του Καντ 'ποιοι είμαστε εμείς αυτήν ακριβώς τη στιγμή της ιστορίας;' ο Foucault αντιτάσσει: 'Πιθανώς ο κύριος αντικειμενικός σκοπός σήμερα δεν είναι να ανακαλύψουμε αλλά να αρνηθούμε αυτό που είμαστε. Πρέπει να φανταστούμε και να κατασκευάσουμε αυτό που θα μπορούσαμε να είμαστε για να απαλλαχθούμε από αυτό το είδος του 'διπλού' πολιτικού 'εξαναγκασμού', που είναι η ταυτόχρονη εξατομίκευση και ολοποίηση, των δομών της νεωτερικής εξουσίας'. Και καταλήγει: 'Πρέπει να προωθήσουμε νέες μορφές υποκειμενικότητας

απορρίπτοντας τον τύπο ατομικότητας που μας επιβλήθηκε εδώ και πολλούς αιώνες' (Φουκό, 1984, σελ.86).

Για ποιο όμως είδος εξουσίας γίνεται λόγος και που εντοπίζεται; Η **εξουσία** που ενδιαφέρει το Foucault, πέραν της θεσμικής, νομικής ή βίαιης (στην οποία αναφέρεται ως Εξουσία με Ε κεφαλαίο), είναι η εξουσία που ενεργοποιεί *σχέσεις* ανάμεσα στα άτομα ή τις ομάδες, μια εξουσία που δεν ασκείται μόνο άμεσα στα άτομα, αλλά στη δράση τους, μια 'διακυβέρνηση' των ανθρώπων. Έτσι, απαραίτητα

στοιχεία για μια σχέση εξουσίας είναι τόσο ο 'άλλος', ως το υποκείμενο της δράσης, όσο και ένα πεδίο δυνατότητας όπου έρχεται να εγγραφεί η συμπεριφορά των δρώντων υποκειμένων. Με άλλα λόγια, είναι μια εξουσία η οποία δομεί το ενδεχόμενο πεδίο δράσης των άλλων. Προϋπόθεση για μια σχέση εξουσίας είναι να ασκείται σε 'ελεύθερα υποκείμενα', δηλαδή σε ατομικά ή συλλογικά υποκείμενα που έχουν μπροστά τους αυτό το πεδίο δυνατότητας, όπου μπορούν να λάβουν χώρα πολλές διαγωγές, πολλές αντιδράσεις και διάφοροι τρόποι συμπεριφοράς. Αυτή η ελευθερία, αν και φαίνεται να εναντιώνεται σε μια άσκηση της εξουσίας, στην πραγματικότητα είναι αυτή που τείνει να την καθορίσει ολοκληρωτικά.

Οι σχέσεις εξουσίας είναι έμφυτες στην κοινωνία, η οποία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτές. Παρόλ' αυτά, οι εκάστοτε σχέσεις εξουσίας δεν είναι και *αναγκαίες*, και ως εκ τούτου είναι για το Foucault **πολιτικό καθήκον** η συνεχής ανάλυση, επεξεργασία, αμφισβήτηση και πρόκλησή τους. Κι αυτό δεν σημαίνει βέβαια τη μελέτη των θεσμών -οι οποίοι για το στοχαστή είναι σπουδαίοι για τη *διευθέτηση* των σχέσεων εξουσίας- αλλά τη μελέτη του συνόλου του κοινωνικού δικτύου, στο οποίο ριζώνουν οι σχέσεις εξουσίας. Σ' αυτή την ανάλυση εντάσσονται και οι 'στρατηγικές αγώνα', οι οποίες αντιτάσσονται μεν στις σχέσεις εξουσίας, αλλά βρίσκονται και σε μια συνεχή σχέση ανατροπής μαζί τους, αποτελώντας έτσι οι μεν το ρευστό σύνορο των δε, και αντίστροφα.

Με ποιο τρόπο όμως ασκείται αυτό το δίκτυο σχέσεων εξουσίας; Σε μια άλλη -προγενέστερη- διάλεξή του, με τίτλο '*Πειθαρχική εξουσία και υποτέλεια*' (1976), ο Foucault είχε ήδη υποδείξει ότι οι

σχέσεις αυτές εξουσίας που συνιστούν το κοινωνικό σώμα δεν μπορούν από μόνες τους να εδραιωθούν και να ισχύσουν χωρίς τη λειτουργία του λόγου. Χωρίς την παραγωγή μιας οικονομίας λόγων αλήθειας δεν μπορεί να ασκηθεί εξουσία. Γι' αυτό υπάρχει ο 'πειθαρχικός' λόγος, ο οποίος δεν ταυτίζεται με το λόγο του νόμου, αλλά αποτελεί μια νόρμα σφιχτά δεμένη με την επιστημονική γνώση.

Σ' αυτό το κείμενο ο Foucault έδωσε και τον τρόπο με τον οποίο οι μελετητές αυτής της εξουσίας οφείλουν να την αναλύσουν: Όχι στις νόμιμες και ρυθμισμένες μορφές της, αλλά πέρα απ' αυτές, στα λιγότερο νόμιμα άκρα της. Όχι στο επίπεδο της συνειδητής πρόθεσης, αλλά στις πραγματικές και αποτελεσματικές πρακτικές της στο υλικό επίπεδο. Όχι ως μια συμπαγή και ομοιογενή κυριαρχία του ενός πάνω στον άλλον, αλλά ως κάτι που κυκλοφορεί, που 'δικτυώνεται', και εντός του οποίου τα άτομα ταυτόχρονα ασκούν και υφίστανται εξουσία. Όχι ξεκινώντας από το κέντρο της εξουσίας με σκοπό να ανακαλύψουμε το πώς διεισδύει στη βάση, αλλά ξεκινώντας από τους απειροελάχιστους μηχανισμούς της για να καταλήξουμε στους πιο γενικούς και σφαιρικούς. Επιπλέον, ο Foucault επισήμανε ότι τα αποτελέσματα της πειθαρχικής εξουσίας δεν μπορούν να περιοριστούν μέσω μιας προσφυγής στην Εξουσία των θεσμών, καθώς και οι δύο αποτελούν αναπόσπαστα συστατικά του γενικού μηχανισμού της εξουσίας στην κοινωνία. Μόνη ελπίδα: μια νέα μορφή δικαίου απαλλαγμένη από την αρχή της Υπέρτατης Εξουσίας των θεσμών.

Η πρόταση του Foucault για αντιστροφή της προσοχής των αναλυτών -αλλά και ρεφορμιστών- από το γενικό στο ειδικό, από το ολιστικό στο μερικό, εμφανίζεται και σε κεφάλαιο του βιβλίου του 'Power/ Knowledge' (1972) με τίτλο 'Genealogy and Social Criticism'. Εδώ ο Foucault τονίζει πως η κριτική της κοινωνίας της εποχής με βάση 'ολιστικές θεωρίες' (totalitarian theories), όπως είναι ο Μαρξισμός και η ψυχανάλυση, έχει αποδειχθεί άτοπη και ατυχής. Η 'επιστροφή στη γνώση' ή αλλιώς η 'επανάσταση των καταπιεσμένων γνώσεων'⁵ (insurrection of subjugated knowledges), σύμφωνα με το στοχαστή, επιτυγχάνεται όταν στη θέση τους αναδύεται ο 'τοπικός' χαρακτήρας της κριτικής, που για το

⁵ Μετάφραση δική μου.

Foucault αυτό δεν σημαίνει το στυγνό εμπειρισμό ή την παντελή εγκατάλειψη κάθε θεωρητικής προσέγγισης, αλλά την αυτόνομη, αποκεντρωμένη παραγωγή θεωρίας. Με τον όρο ‘καταπιεσμένες γνώσεις’, όπως εξηγεί, εννοεί αφενός το ιστορικό περιεχόμενο κάθε θεσμού το οποίο έχει ‘θαφτεί’ για λόγους λειτουργικής συνοχής και συστηματοποίησης των θεωριών, και το οποίο αποκαλύπτει τις συγκρούσεις που οδήγησαν στην επιβολή του θεσμού, και αφετέρου τις γνώσεις εκείνες που δεν αναγνωρίστηκαν ως επιστημονικές, που κρίθηκαν ακατάλληλες, μη χρηστικές για τη διαμόρφωση των θεωριών (π.χ. στην περίπτωση του ασύλου: η γνώση που φέρει ο ασθενής). Αυτό που θεωρείται ‘λαϊκή γνώση’ (popular knowledge), για το Foucault πρόκειται για συγκεκριμένη, τοπική γνώση που ενέχει ισχύ εξαιτίας του βίαιου τρόπου με τον οποίο της αντιτίθεται καθετί την περιβάλλει. Η επανεμφάνιση αυτής της γνώσης -που δεν αναγνωρίζεται ως τέτοια- είναι που κάνει την κριτική αποτελεσματική.

Με τον όρο ‘γενεαλογία’ (genealogy) ο Foucault αναφέρεται στη διασταύρωση της καθιερωμένης γνώσης με την ‘τοπική μνήμη’ με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση μιας ιστορικής γνώσης. Με άλλα λόγια, πρόκειται για τη διασταύρωση των ισχυρισμών των τοπικών, μη νομιμοποιημένων και ‘αποβλημένων’ γνώσεων με τους ισχυρισμούς του ενιαίου σώματος της θεωρίας που θα φίλτραρε, θα ιεραρχούσε και θα τακτοποιούσε τις γνώσεις αυτές στο όνομα κάποιας ‘αληθινής’ γνώσης και μιας αφαιρετικής ιδέας του τι αποτελεί ‘επιστήμη’ και αντικείμενα αυτής. Στόχος, ωστόσο, της γενεαλογίας δεν είναι η θετικιστική επιστροφή σε μια πιο ακριβή μορφή επιστήμης, αλλά αντίθετα διαπνέεται από ένα ‘αντι-επιστημονικό’ πνεύμα, για το οποίο ο Foucault διευκρινίζει: *‘Μας απασχολεί [...] η επανάσταση των γνώσεων που αντιτίθενται πρωτίστως, όχι στο περιεχόμενο, τις μεθόδους ή τις έννοιες μιας επιστήμης, αλλά στις συνέπειες των συγκεντρωτικών εξουσιών που συνδέονται με τη θεσμοποίηση και λειτουργία ενός οργανωμένου επιστημονικού λόγου εντός μιας κοινωνίας όπως τη δική μας’* [μετάφραση δική μου] (Foucault, 1972, σελ. 43).

- Baudrillard -

Εάν ο Foucault ανέλυσε τον τρόπο που οφείλει κανείς να εντοπίζει και να μελετά την εξουσία γενικότερα, με σκόπο να την αποδομήσει, ο Jean Baudrillard⁶, επίσης εντοπίζοντας τις σχέσεις εξουσίας στο επίπεδο του 'λόγου', επικεντρώνεται περισσότερο στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, τη σχέση τους με το υποκείμενο και την εξουσία που ενυπάρχει σ' αυτήν.

Ήδη από το 1972, με το έργο του *'Ρέκβιεμ για τα μέσα επικοινωνίας'*, ο Baudrillard προτείνει την καταστροφή των μέσων, την αποδόμησή τους σαν σύστημα 'μη επικοινωνίας'. Αντιπαράκειται στην εμπνευσμένη από τη μαρξιστική θεωρία θέση ότι τα μέσα πρέπει να απελευθερωθούν από το μονοπώλιο της άρχουσας τάξης και να τους αποδοθεί ο κοινωνικός τους ρόλος (και σοσιαλιστικός προορισμός) της ανοιχτής επικοινωνίας. Για το Baudrillard, τα μέσα -τα οποία γεννάνε σχέσεις αφαίρεσης και κατάργησης της ανταλλαγής- είναι από μόνα τους 'διαμορφωτές' (και όχι απλοί 'διανομείς') ιδεολογίας, και γι' αυτό δεν μπορούν να είναι ούτε επαναστατικά, ούτε ουδέτερα. Σε μια αντίστροφη οπτική, ούτε η ιδεολογία υπάρχει πουθενά σαν λόγος της κυρίαρχης τάξης, προτού επενδυθεί στα μέσα επικοινωνίας. Αυτό που μπορεί να γίνει είναι η συντριβή του μονοπωλίου του λόγου, ώστε να μπορεί να ανταλλάσσεται, να δίνει και να παίρνει απόκριση. Ακόμα και η 'κυβερνητική' για τον Baudrillard είναι αυταπάτη: *'Η αντιστρεψιμότητα δεν έχει καμία σχέση με την αμοιβαιότητα... τα σύγχρονα συστήματα κυβερνητικής συμφωνούν αρκετά καλά στο πώς να πραγματοποιήσουν... αυτό το feedback, χωρίς ν' αλλάζουν τίποτα στην αφαίρεση της όλης διαδικασίας, ούτε να επιτρέψουν καμιά πραγματική 'υπευθυνότητα' μέσα στην ανταλλαγή... δεν παύουν λοιπόν να είναι ολοκληρωτικά'* (Μποντριγιάρ, 1972, σελ. 37).

⁶ Σύμφωνα με τον Smart (1993a, όπως αναφέρεται στο Ritzer, 1997, σελ. 7), ο Baudrillard κατατάσσεται στους 'ακραίους' μεταμοντερνιστές⁶ (δηλαδή σε αυτή τη μερίδα των στοχαστών που θεωρούν πως η μοντέρνα εποχή έχει παρέλθει, και έχει αντικατασταθεί από μια μεταμοντέρνα κοινωνία). Η κατηγοριοποίηση αυτή υιοθετείται στα πλαίσια της παρούσας εργασίας με κάθε επιφύλαξη, όπως επιβάλλεται από την ίδια τη φύση του μεταμοντερνισμού, βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 30-33.

Αργότερα, στο βιβλίο του 'Η έκσταση της επικοινωνίας' (1987), ο Baudrillard αγγίζει πλέον θέματα που άπτονται του κυβερνοχώρου. Αναφέρεται τόσο στη διάκριση πραγματικότητας/ έκστασης, όσο και στο σώμα, τη συρρίκνωση των διαστάσεων:

'... από τη στιγμή που η συμπεριφορά εστιάζεται σε συγκεκριμένες λειτουργικές οθόνες και τερματικά... Αυτό το ίδιο το πραγματικό δεν εμφανίζεται παρά σαν ένα τεράστιο άχρηστο σώμα... το σώμα μας φαίνεται να πλεονάζει μέσα στην ίδια του την έκταση... Το σώμα ως σκηνή, το τοπίο ως σκηνή και ο χρόνος ως σκηνή σταδιακά εξαφανίζονται. Το ίδιο ισχύει και για το δημόσιο χώρο... Σήμερα η μόνη μας αρχιτεκτονική είναι αυτή: τεράστιες οθόνες πάνω στις οποίες διαθλώνται άτομα, μόρια και σωματίδια εν κινήσει... Ο ιδιωτικός χώρος υφίσταται την ίδια μοίρα... Αλλά και το σύμπαν ολόκληρο ζετνύγεται επίσης χωρίς λόγο πάνω στην οικιακή σας σκηνή... Δεν συμμετέχουμε πλέον στο δράμα της αποξένωσης, αλλά βρισκόμαστε μέσα στην έκσταση της επικοινωνίας. Και αυτή η έκσταση είναι άσεμνη. Άσεμνο είναι εκείνο που εξαφανίζει το βλέμμα, την εικόνα και κάθε αναπαράσταση... Όλες οι λειτουργίες οι ακυρωμένες μέσα σε μια διάσταση...' [υπογραμμίσεις δικές μου]

Σύμφωνα με το Baudrillard, σ' αυτήν την έκρηξη επικοινωνίας της εποχής μας, είναι απατηλό να πιστεύουμε ότι είμαστε ελεύθεροι:

'Ο λόγος είναι ελεύθερος, αλλά εγώ δεν είμαι. Ο χώρος είναι τόσο κορεσμένος, η πίεση όλων αυτών που θέλουν να ακουστούν είναι τόσο ισχυρή, ώστε δεν είμαι πλέον ικανός να γνωρίζω τι εγώ θέλω...'

Κι ακόμα πιο απατηλό είναι -σύμφωνα με το Baudrillard- να νομίζουμε ότι μέσα από τις νέες μορφές επικοινωνίας επεκτείνεται ο χώρος της κοινωνικότητας και της συλλογικής συνεύρεσης, πόσο μάλλον της δημοκρατίας:

...Από τη στιγμή που κάθε άτομο περιέχεται και συνοψίζεται μέσα σε ένα δυνάμει υπερ-υπάρχον σημείο, οι άλλοι έχουν κατ' ουσίαν πάψει πια να υπάρχουν... Το να φανταστείς τους άλλους κι ό,τι σε φέρνει πιο κοντά τους είναι άσκοπο από τη στιγμή που κάθε σχέδιο επιδέχεται την άμεση εκτέλεσή του... ό,τι πια σου απομένει είναι να εκστασιαστείς... Αυτή η απόσυρση...είναι εκείνη του υποκειμένου για το οποίο ο σεξουαλικός και κοινωνικός ορίζοντας των άλλων έχει εξαφανιστεί, και του οποίου ο διανοητικός ορίζοντας έχει συρρικνωθεί στο χειρισμό των εικόνων του και των οθονών του... και αυτό συμβαίνει ταυτόχρονα με την ερημώδη μορφή του χώρου που δημιουργήθηκε από την ταχύτητα, με την ερημώδη μορφή του κοινωνικού που δημιουργήθηκε από την επικοινωνία και την πληροφόρηση...' [υπογραμμίσεις δικές μου] (και τα τρία αποσπάσματα: Baudrillard, 1987, σελ.19-59)

Παρά την 'δαιμονοποίηση' των μέσων, στα οποία όπως είδαμε πιο πάνω ο Baudrillard αποδίδει την κατάργηση του κοινωνικού χώρου μέσα από ένα είδος 'εξαφανισμένης ατομικής ύπαρξης', ο ίδιος

θεωρητικός αφήνει να νοηθεί ότι υπάρχει περιθώριο αντίστασης, και μάλιστα μέσα από την ίδια οδό: το ρόλο αυτό παίζει η **‘αποπλάνηση’**, ως μια στρατηγική που αντιτάσσεται στις τεχνικές ελέγχου και σ’ όλες τις μεθόδους προσδιορισμού της ταυτότητας, *‘σαν επινόηση στρατηγημάτων του σώματος, σαν μεταμφίηση για επιβίωση... σαν τέχνη της εξαφάνισης και της απουσίας, σαν μια αποτροπή που είναι ισχυρότερη και από εκείνη του σύμπαντος’*. Στο σύγχρονο σύμπαν της επικοινωνίας, όπου η πληροφορία αποτελεί το γεγονός και η ιστορία είναι στιγμιαία, κι όπου η μόνη δυνατή συμπεριφορά εκτός από εκείνη του να μαθαίνουμε

φαίνεται να είναι εκείνη του να εξαφανιζόμαστε, σύμφωνα με τον Baudrillard: *‘Η επανάσταση θα είναι συμβολική ή δεν θα είναι καθόλου’*. Μεταφράζοντας με όρους των ερευνητικών σκοπών της παρούσης εργασίας: η επικοινωνία μέσω διαδικτύου δυνητικά εξαφανίζει το ενσώματο υποκείμενο και καταργεί την κοινωνικότητά του, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και την υπέρβαση του, ένα εναλλακτικό τρόπο αντικειμενοποίησής του.

Αν όμως η **‘εξαφάνιση’** αποτελεί στρατηγική αντίστασης στην εξουσία που ασκείται στον **‘ενσώματο’** κόσμο, δεν προβληματίζεται ταυτόχρονα και η ίδια η έννοια της πραγματικότητας; Σ’ ένα πιο πρόσφατο βιβλίο του, με τίτλο *‘The perfect crime’* (1996), ο Baudrillard δηλώνει πως αυτό που βιώνουμε στη σύγχρονη εποχή δεν είναι **‘κρίση πραγματικότητας’**. Η **‘προσομοίωση’** (simulation) δεν αντιτίθεται στο **‘πραγματικό’** -το οποίο συνεχώς αυξάνεται, καθώς παράγεται και αναπαράγεται από την προσομοίωση-, αλλά στην **‘αυταπάτη’** (illusion) του κόσμου, στον τρόπο που αυτά μας παρουσιάζονται και αποκτούν **‘νόημα’** (meaning): *‘Η κουλτούρα μας του νοήματος καταρρέει μπροστά στην υπερβολή του νοήματος, όπως η κουλτούρα της πραγματικότητας καταρρέει μπροστά στην υπερβολή της πραγματικότητας, και η κουλτούρα της πληροφορίας καταρρέει μπροστά στην υπερβολή της πληροφορίας’* (Baudrillard, 1996, σελ. 17).

Όσον αφορά στη **μοντέρνα τεχνολογία**, ο Baudrillard ισχυρίζεται πως δεν πρόκειται για **‘προέκταση’** (extension) του ανθρώπου, αλλά μέσο μη αναστρέψιμης **‘εξαφάνισής’** του. Η προσομοίωση

θέτει τον άνθρωπο εκτός δράσης, και τον τοποθετεί σε θέση απλής αντίδρασης, ανακλαστικής και αυτόματης απόκρισης. Ίσως, συνεχίζει, να αποτελεί κι αυτό μια απόπειρα απόδρασης από την τρομακτική αντικειμενικότητα του κόσμου, σε μια εικονική πραγματικότητα όπου η αγωνία της ευθύνης και της κριτικής σκέψης για τη διάκριση σωστού/ λάθους, καλού/ κακού κτλ. εκλείπει, και τη θέση της παίρνει μια ρευστοποίηση διαφορών, κατηγοριών και αξιών. Σ' αυτό τον 'στατικό ηλεκτρισμό της επικοινωνίας' ο Baudrillard διερωτάται: Μήπως έχουμε εφεύρει ένα τρόπο ριζοσπαστικοποίησης της ύπαρξης μας

προσφέροντάς της μια ευκαιρία πλήρους εξαφάνισης, χωρίς ίχνη; Μήπως αυτή η μεταφορά στην τεχνολογία της αυταπάτης του να 'είμαστε' είναι μια έκφραση του ανθρώπου ότι έχει πάψει να πιστεύει στην ίδια του την ύπαρξη; Από αυτή την οπτική, η τερατώδης προοπτική της εξαφάνισης φαντάζει 'τέχνη', η τέχνη της κατασκευής ενός κόσμου τέλει. Αν και στην πορεία αυτός ο κόσμος απέδειξε ότι κάθε άλλο από τέλειος είναι (π.χ. 'ιοί'), και πως τα ίχνη που αφήνει ματαιώνουν την εξαφάνιση, εξακολουθεί να είναι προτιμητέος. Η επιλογή της εικονικής αυταπάτης εκφράζει την εμμονή του ανθρώπου να *εφεύρει* έναν πραγματικό κόσμο, διάφανο για την επιστήμη και τη συνείδησή του, με τίμημα να γίνεται κι ο ίδιος διάφανος και λυπηρή συνέπεια να μην ξέρει τι να κάνει με τον πραγματικό κόσμο και τις εκφάνσεις του (π.χ. εργασία).

Η '**ειρωνεία**' της τεχνολογίας για τον Baudrillard έγκειται στο ότι έχει απορροφήσει την αυταπάτη την οποία εμείς απωλέσαμε. Δηλαδή, ενώ η ειρωνεία διατηρεί το 'μυστήριο', αυτό δεν αποτελεί πλέον λειτουργία του υποκειμένου, αλλά του αντικειμένου, του τεχνητού αντικειμενικού κόσμου στον οποίο αντανakλάται η απουσία και διαφάνεια του υποκειμένου. Το υποκείμενο δεν αποτελεί πλέον τον κυρίαρχο (master) της αναπαράστασης, αλλά το χειριστή (operator) της αντικειμενική ειρωνείας του κόσμου. Οι δύο ταυτόχρονα 'αληθείς' προοπτικές είναι: είτε η καταστροφή όλης της αυταπάτης του κόσμου από την τεχνολογία και την εικονικότητα, είτε η επιβίωση αυτής της αυταπάτης μέσα από έναν

ειρωνικό προορισμό όλης της επιστήμης και της γνώσης. Σε εμάς δεν επιτρέπεται να αποφασίσουμε ανάμεσα στις δύο υποθέσεις.

Όσον αφορά στο φύλο, η οπτική του Baudrillard εντάσσει τη γυναίκα σ' ένα πλαίσιο εξαφάνισης 'του άλλου', όπου το 'διαφορετικό' κατασκευάζεται. Σ' αυτό το πλαίσιο, αυτό που προβλήθηκε πάνω στη γυναίκα-αντικείμενο ήταν η θηλυκότητα του άντρα, διαμορφώνοντάς την ως ιδεατή φιγούρα βάσει των δικών του προτιμήσεων. Με την εφεύρεση της θηλυκότητας, η γυναίκα έχει στην πραγματικότητα εξαφανιστεί. Το ίδιο ισχύει και για τον άντρα, καθώς και τα δύο φύλα χάνουν εξίσου τη μοναδικότητά τους. Η στέρηση από το Άλλο είναι χειρότερη κι από την αποξένωση, αφού στερεί από τον άνθρωπο την εξωτερικότητά του, τη 'σκιά' του και κατ' επέκταση τον ίδιο του τον εαυτό.

- Haraway -

Η Donna Haraway (1991), στο έργο της *'A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century'*, παραθέτει τη δική της θεώρηση του κόμβου τεχνολογία-δημοκρατία-φύλο, στα πλαίσια της κριτικής που ασκεί στη σοσιαλιστική-φεμινιστική θεωρία και πρακτική της εποχής. Στην απαισιόδοξη οπτική του Baudrillard, η Haraway αντιπαραθέτει μια πιο αισιόδοξη θέαση του κυβερνοχώρου, στον οποίο εναποθέτει -μαζί με τις άλλες τεχνολογίες που συντείνουν στη σύμπραξη και 'ανάμειξη' του οργανικού και του τεχνητού κόσμου- την ελπίδα για κατάργηση των διπολικών κανονιστικών σχημάτων που δομούν την έννοια και τα 'είδη' της 'ταυτότητας', και πρώτιστα του φύλου.

Κεντρικό σημείο της πρότασής της αποτελεί το 'cyborg' -μια υβριδική κατάσταση ανάμεσα στη μηχανή και το ζώντα οργανισμό- (την απαρχή της οποίας η Haraway θεωρεί δευτερευούσης σημασίας), το οποίο ενυπάρχει κάπου ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη φαντασία, ρευστοποιώντας τα μεταξύ τους όρια. Αυτή του ακριβώς η ιδιότητα -η διάχυση των 'συνόρων' και των 'περιοχών'- το κάνει εργαλείο

πολιτικής στα χέρια της σοσιαλιστικής-φεμινιστικής κουλτούρας και θεωρίας που αναβιώνει, καθώς διευρύνει τις πιθανότητες για ιστορική αλλαγή.

Σε μια εποχή που η ρομποτική ολοένα και προσομοιάζει στις ανθρώπινες ιδιότητες, και που οι μικρο-ηλεκτρονικές συσκευές γίνονται όλο και πιο αόρατες και πανταχού παρούσες (ως η τεχνική βάση της ‘προσομοίωσης’, όπου το υλικό και το συμβολικό περιπλέκονται), το cyborg ξεπερνά τη δυτικοκεντρική θέαση της αυθεντικής ολότητας, της ταυτισμένης με τη φύση, και επανατοποθετεί σε μια ρευστή διασύνδεση τις σχέσεις φύσης-πολιτισμού, όλου-μέρους, εαυτού-άλλου, κατασκευαστή-κατασκευής, ‘φυσικού’-τεχνητού, ανθρώπου-μηχανής: *‘Η φύση και ο πολιτισμός ξαναδουλεύονται. Το ένα δεν μπορεί πλέον να είναι η πηγή καταλληλότητας ή ενσωμάτωσης του άλλου’* [μετάφραση δική μου] (Haraway, 2004, σελ.9). Μια τέτοια στρατηγική⁷ υπονομεύει το τι θεωρείται ‘φυσικό’ και, μαζί μ’ αυτό, την οντολογία της Δυτικής επιστημολογίας, εντούτοις το εναλλακτικό που προτείνει δεν είναι ο τεχνολογικός ντετερμινισμός: Το τι θα είναι το cyborg είναι θέμα πολιτικής. Εξάλλου, η ίδια η Haraway, προλογώντας το βιβλίο *‘The Cyborg Handbook’* (επιμέλεια Gray, 1995), αναγνωρίζει πως τα cyborgs δεν παραμένουν σταθερά, αλλά αλλάζουν και μεταλλάσσονται με το πέρασ του χρόνου, τόσο στην πραγματικότητα όσο και στη φαντασία. Έτσι, για παράδειγμα, οι διάφορες οντότητες που γεννήθηκαν στον κυβερνοχώρο θεωρούνται από τη στοχάστρια ‘δεύτερης γενιάς’ cyborgs.

Η τεχνολογικά διαμεσολαβημένη κοινωνία του σήμερα (που από ‘οργανική’ γίνεται ‘πληροφορική’) διαπνέεται από νέες μορφές ισχύος και εξουσίας (informatics of domination), αλλά και νέες μορφές απελευθέρωσης. Από τη μια, οι νέες τεχνολογίες καθιστούν εφικτή (δεν προκαλούν) μια νέα ‘οικονομία’ (homework economy) κατά την οποία όλο και περισσότερες θέσεις εργασίας ‘θηλυκοποιούνται’ (δηλαδή απορρυθμίζονται καθιστώντας τους/ ις εργαζόμενους/ ες ευάλωτους/ ες στην

⁷ Σ’ αυτή τη στρατηγική είναι που οφείλεται η κατηγοριοποίηση της θεώρησης της Haraway ως μεταμοντέρνας: αντικρούει το μοντερνισμό απορρίπτοντας την αντίληψη του ενιαίου υποκειμένου, καθώς και τους δυϊσμούς πάνω στους οποίους στηρίχθηκε το επιχείρημα της ορθολογικότητας και της γνωστικής ανωτερότητας της Επιστήμης. Επιπλέον, η πρότασή της για εργαλειακή χρήση ενός γλωσσικού όρου (cyborg) ενισχύει τη συγγενεία της με το μεταμοντέρνο χώρο, στον οποίο τα νοήματα θεωρούνται πως κατασκευάζουν τον κόσμο και τα υποκείμενα.

εκμετάλλευση), και ταυτόχρονα ο χώρος εργασίας, η αγορά και ο οίκος συνδέονται σε μια νέα βάση, έτσι ώστε η σεξουαλικότητα, η αναπαραγωγή, η οικογένεια και η ζωή στην κοινότητα να αναμειγνύονται εντός αυτής της οικονομικής δομής με μύριους τρόπους, καθιστώντας την κατάσταση του κάθε ατόμου μοναδική και δυσκολεύοντας τη συνταύτιση. Από την άλλη, με μονάδα ισχύος την ‘πληροφορία’ και την επικοινωνία, η σοσιαλιστική φεμινιστική πολιτική έχει περιθώρια ανασύστασης, ακριβώς μέσω μιας θεωρίας και πρακτικής που αναφέρονται στις **κοινωνικές σχέσεις επιστήμης και τεχνολογίας**,

συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων μύθων και νοημάτων που δομούν τη φαντασία μας. Καθώς η ‘κουλτούρα της υψηλής τεχνολογίας’ (high-tech culture) προκαλεί έντονα τους δυϊσμούς της δυτικής παράδοσης πάνω στους οποίους βασίστηκε η εκάστοτε κυριαρχία -και βάσει των οποίων ‘εξηγούσαμε’ ως τώρα τα σώματα και τις εμπειρίες μας- η πολιτική ενότητα δεν μπορεί να βασιστεί στην αναζήτηση μιας ενιαίας κοινής ταυτότητας, αλλά πρέπει να προκύψει ως αποτέλεσμα συνειδητού συνασπισμού⁸.

Εξάλλου, για τη Haraway, η ίδια η έννοια της **ταυτότητας** είναι κάτι το ψευδές, το ανεπαρκές, το επιβεβλημένο στον άνθρωπο από τα ιδεολογικά σχήματα της πατριαρχίας (φύλο και σεξουαλικότητα), του καπιταλισμού (τάξη) και της αποικιοκρατίας (φυλή). Η μέχρι σήμερα προσπάθεια αναζήτησης μια καθολικής ταυτότητας και ‘γλώσσας’ από μέρους της αριστεράς και του φεμινισμού (κάτι που κι από μόνο του είναι ολοκληρωτικό και ‘ιμπεριαλιστικό’) είναι που οδήγησε στην ατελείωτη διάσπασή τους. Η ‘θάλασσα διαφορών’ ανάμεσα στις γυναίκες -εξαιτίας της οποίας οι προσωπικές και συλλογικές τους ταυτότητες δεν είναι παρά μερικές, αντιφατικές και μονίμως ‘ανοικτές’- καθιστά αδύνατη τη δράση με βάση τη φυσική ταυτοποίηση. Στην πραγματικότητα τα όρια των ταυτοτήτων είναι θολά και διαπερατά, γι’ αυτό και το σύγχρονο φαντασιακό υποκείμενο (το cyborg - που για τη στοχάστριά του θα μπορούσε να είναι και ένας άνθρωπος με τον υπολογιστή του) δεν μπορεί παρά να μην έχει ταυτότητα, να είναι ένα

⁸ Δεν έλειψε ωστόσο και ο αντίλογος στην άποψη αυτή. Έτσι, λ.χ. η Felski (1989 όπως αναφέρεται στο Poster, 2000) ασκεί κριτική στις φεμινίστριες θεωρητικούς που απορρίπτουν κάθε νύξη ενιαίας ταυτότητας προς όφελος μιας απόλυτης διαφορετικότητας, θεωρώντας ότι αποτυγχάνουν να δείξουν πώς αυτή η διαφορετικότητα και διάσπαση μπορεί να συνδυαστεί με πολιτικούς αγώνες με σκοπό και βασισμένους σε κοινά συμφέροντα.

‘τέρας’ που προκαλεί όλες τις διχοτομίες, ακόμα κι αυτές που θέλουν τον πλήρη διαχωρισμό ανθρώπου και μηχανής.

Σ’ αυτό τον κόμβο σώματος-τεχνολογίας βρίσκεται και η ‘αποτίναξη’ του φύλου. Με εργαλείο το cyborg, όπου τα όρια ‘φυσικού’ και ‘μη φυσικού’ διαχέονται, δίδεται η ευκαιρία στη φεμινιστική θεωρία και πρακτική να εγκαταλείψει τις διχοτομίες που ιστορικά ‘φυσικοποίησαν’ και ‘αποφυσικοποίησαν’ την κατηγορία γυναίκα και τις εμπειρίες της. Η θέαση της γυναικείας ζωής μέσω της διάκρισης δημόσιου/ιδιωτικού είναι σήμερα παραπλανητική, και πρέπει να αντικατασταθεί από τη ‘δικτύωσή’ της σε τομείς με περατά όρια, σε ανάμεικτα πεδία και με πολλαπλές ταυτότητες (π.χ. οίκος, αγορά, χώρος εργασίας, κράτος, εκπαίδευση, υγεία, εκκλησία). Η σοσιαλιστική-φεμινιστική πολιτική οφείλει -σύμφωνα με τη Haraway- να αναθέσει στις ίδιες τις γυναίκες την παραγωγή επιστήμης και τεχνολογίας, η οποία κατασκευάζει επιστημονικούς-τεχνικούς ‘λόγους’, γνώση, φαντασία και πρακτική. Στα χέρια αυτών των γυναικών οι ‘ιστορίες cyborg’ (cyborg stories - ιστορίες φεμινιστικής επιστημονικής φαντασίας με cyborg ‘τέρατα’), επανακωδικοποιούν την επικοινωνία, ανατρέποντας τους δυϊσμούς των φυσικοποιημένων ταυτοτήτων και επανεγγράφοντας το ‘κείμενο’ του σώματος και της ζωής του. Οι ιστορίες αυτές αποτελούν εργαλείο στον ‘αγώνα εναντίον της τέλει επικοινωνίας, εναντίον του ενός κώδικα που μεταφράζει όλα τα νοήματα τέλεια, του κεντρικού δόγματος του φαλλοκεντρισμού’ (Haraway, 1991, σελ. 30-31). Παρόλα αυτά, η Haraway επισημαίνει πως δεν πρόκειται για έναν αγώνα βασισμένο στη νοσταλγία μια εποχής ‘ολότητας’, πριν από τη γλώσσα, πριν από την απόδοση των νοημάτων: ‘Η γραφή του cyborg αναφέρεται στη δύναμη της επιβίωσης, όχι στη βάση μιας αυθεντικής αθωότητας’, αφού το σώμα του cyborg -όπως κάθε σώμα- δεν είναι ποτέ αθώο, παρά αποτελεί χάρτη ισχύος και ταυτότητας, ‘αλλά στη βάση λήψης των εργαλείων για να σημαδευθεί ο κόσμος που το σημάδεψε [το cyborg] ως ‘άλλο’ [μετάφραση δική μου] (Haraway, 2004, σελ. 33). Όταν ιδωθεί το σώμα μέσα από την high-tech κουλτούρα της εποχής, η αίσθηση σύνδεσης του με τα εργαλεία που μεταχειρίζεται (π.χ. το PC)

εντείνεται. Η πρόταση της Haraway ότι *‘το σώμα μας’* δεν *‘σταματάει στο δέρμα μας’* κι ότι η μηχανή αποτελεί μέρος της *‘σωματοποίησής’* μας, αποτελεί το *‘φακό’* μέσα από τον οποίο και το φύλο ως ταυτότητα (όπου η γυναικεία σωματοποίηση στηρίχθηκε στην οργανική μητρότητα και τις μεταφορικές της απολήξεις) φαίνεται περισσότερο ρευστή και λιγότερο οικουμενική.

Τέλος, η Haraway θυμίζει ότι το φαντασιακό του cyborg δεν στοχεύει σε μια ολιστική θεωρία, κάτι που θεωρεί πως αποκλείει σε κάθε περίπτωση ένα μέρος της πραγματικότητας. Επιπλέον, τονίζει πως η ανάληψη της ευθύνης για τις κοινωνικές σχέσεις επιστήμης και τεχνολογίας σημαίνει την άρνηση της δαιμονοποίησης της τεχνολογίας και την αναδόμηση των ορίων της καθημερινής ζωής, έτσι ώστε να βρίσκεται σε μερική σύνδεση με τους άλλους και σε επικοινωνία με όλα τα μέλη του εαυτού.

- Butler -

Η Judith Butler (2004), στο *‘Σώματα που έχουν σημασία’* επικεντρώνεται στο ζήτημα της υλικότητας του σώματος και της σύνδεσής του με την επιτελεστικότητα του κοινωνικού φύλου.

Αναπτύσσοντας το στοχασμό του Foucault, η Butler θεωρεί ότι το φύλο -πέραν της λειτουργίας του ως κανονιστικό πρότυπο- παράγει τα σώματα που ελέγχει, μέσω της βίαιης διαδικασίας της *‘υλικοποίησης’*. Αυτό ωστόσο δεν επιτυγχάνεται ποτέ πλήρως, αφήνοντας στα σώματα αστάθειες που θέτουν σε αμφισβήτηση την ηγεμονική ισχύ αυτού του ρυθμιστικού νόμου. Με άλλα λόγια, το ότι το φύλο παράγεται μαζί με το φυσικοποιημένο του *‘περιεχόμενο’*, ταυτόχρονα το αποσταθεροποιεί και θέτει τις προϋποθέσεις για μια δυνητικά παραγωγική κρίση του κανονιστικού αυτού προτύπου. Η *‘επιτελεστικότητα’* του κοινωνικού φύλου με τη σειρά της αποτελεί την επανεπιβεβαιωτική και παραπεμπτική πρακτική μέσω της οποίας ο λόγος παράγει τα αποτελέσματα που ονοματίζει. Έτσι, η υλικότητα του σώματος πρέπει να εξετάζεται, όχι ως ένα σωματικό δεδομένο πάνω στο οποίο επιβάλλεται

τεχνητά η κατασκευή του κοινωνικού φύλου, αλλά ως αποτέλεσμα εξουσίας, η οποία -μέσω των κανονιστικών προτύπων- αποφασίζει ποιο σώμα είναι 'πολιτισμικά διανοήσιμο' και ποιο όχι.

Η φυλετική (sexed) ταύτιση για την παραγωγή των 'υποκειμένων' βάσει του ετεροφυλοφιλικού προτάγματος έχει ανάγκη από μια αντίστοιχη παραγωγή 'αποκειμένων'. Τα **αποκείμενα** αυτά, τα οποία δεν απολαμβάνουν το status των υποκειμένων, είναι απαραίτητα για την περιγραφή των ορίων της επικράτειας των υποκειμένων (του 'οικήσιμου'), τα οποία με τη σειρά τους συγκροτούνται μέσω της δύναμης του αποκλεισμού. Η αποκειμενοποίηση αυτή, ωστόσο, ταυτόχρονα εκθέτει τις προϋποθέσεις του έμφυλου υποκειμένου, γεγονός που καθιστά τα αποκείμενα -όπως τα cyborgs της Haraway- κρίσιμο πόρο στον αγώνα για επανάρθρωση των όρων του συμβολικά νόμιμου και διανοήσιμου.

Από το πιο πάνω επιχείρημα η Butler κάνει ένα ακόμα βήμα όσον αφορά στην πολιτική: για να αποφύγει ο πολιτικός λόγος που επιστρατεύει τις κατηγορίες του φύλου τις εγγενείς τους αστάθειες, μπορεί να ακολουθήσει τη διαδικασία της '**συλλογικής αποταύτισης**' (διαδικασία που βρίσκεται σε συμφωνία με την πρόταση της Haraway για αποποίηση ταυτοτήτων): *Παρόλο που οι πολιτικοί λόγοι που κινητοποιούν τις κατηγορίες της ταυτότητας έχουν την τάση να καλλιεργούν ταυτίσεις στην υπηρεσία κάποιου πολιτικού στόχου, ίσως η επιμονή της αποταύτισης να είναι εξίσου κρίσιμη με την επανάρθρωση της δημοκρατικής αντιπαράθεσης* (Butler, 2004, σελ. 184). Ίσως όταν πάψουν οι πολιτικές πρακτικές να στηρίζονται στο μύθο μια ενιαίας γυναικείας ταυτότητας -γεγονός που από μόνο του απαιτεί ταύτιση με το κανονιστικό φάντασμα του φύλου- θα μπορέσουν να διευκολύνουν τον επανορισμό των εννοιολογικών πλαισίων εντός των οποίων τα σώματα αποκτούν (ή δεν αποκτούν) σημασία.

Στα πλαίσια της πιο πάνω συζήτησης εντάσσεται και η **σχέση φύσης- πολιτισμού**. Σύμφωνα με τη θεωρητικό, η έννοια της φύσης ως παθητικής επιφάνειας, πάνω στην οποία δρα παραγωγικά μονομερώς ο πολιτισμός, χρειάζεται επανεξέταση, καθώς η ιστορικότητα της έννοιας της φύσης παραγνωρίζεται. Ασκώντας κριτική στις διάφορες αντιλήψεις περί 'κατασκευής' της φύσης, η Butler

καταλήγει στη δική της πρόταση: η έννοια της ύλης πρέπει να διατηρηθεί στη συζήτηση, όχι ως επιφάνεια, αλλά ως *‘μια διαδικασία υλικοποίησης που σταθεροποιείται με το χρόνο για να παραγάγει το αποτέλεσμα του συνόρου, της παγίωσης και της επιφάνειας που αποκαλούμε ύλη’* (Butler, 2004, σελ. 191). Μ’ αυτή την έννοια, η κατασκευή είναι μια χρονική διαδικασία που λειτουργεί μέσα από μια επανεπιβεβαίωση κανονιστικών προτύπων, κατά την πορεία της οποίας το φύλο και παράγεται και αποσταθεροποιείται.

- Balsamo -

Καθώς το ‘σώμα’, το θέμα της παρουσίας ή απουσίας του, καθώς και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που του αποδίδονται, αποτελούν κεντρικό σημείο στη διερεύνηση και ανάλυση της διαμεσολαβημένης μέσω υπολογιστή επικοινωνίας, σημαντική είναι και η συμβολή της Anne Balsamo (2004), στο σύγγραμμά της *‘Μορφές τεχνολογικής σωματοποίησης: Διαβάζοντας το σώμα στο σύγχρονο πολιτισμό’*, όπου καταθέτει τη δική της θεώρηση για την κατασκευή του σώματος. Κεντρικό επιχείρημά της είναι πως το σώμα *ούτε* περιορίζεται στην υλική του **υπόσταση**, *ούτε* κατασκευάζεται πλήρως σε **επίπεδο λόγου**, αλλά τα δύο επίπεδα **αλληλοκαθορίζονται** και δεν αποκλείει το ένα το άλλο.

Αν και μέχρι εδώ φαίνεται να μην καινοτομεί μπροστά στη θέαση της Butler, στην πραγματικότητα η κεντρική της αντίληψη προέρχεται από ένα διαφορετικό οπτικό πεδίο, το οποίο αποτελεί και το κίνητρό της: να δείξει ότι το πολιτισμικά κωδικοποιημένο και αποφυσιτικοποιημένο τεχνο-σώμα δεν υπάρχει ποτέ σε επίπεδο λόγου και μόνο, αλλά παραμένει και μια υλική οντότητα. Για το σκοπό αυτό αναλύει τέσσερις **μεταμοντέρνες μορφές τεχνολογικής σωματοποίησης**: το ‘σημαδεμένο’, το ‘μοχθούν’ και ‘τίκτον’, το ‘κατεσταλμένο’ και το ‘εξαφανιζόμενο’ σώμα:

Το σημαδεμένο σώμα αντιπροσωπεύει το γεγονός ότι τα σώματα είναι πολιτισμικά σημεία (signs of culture) που φέρουν τεχνολογικά παραγόμενες ταυτότητες- εμπορεύματα. Χαρακτηριστικά

παραδείγματα χώρων 'πώλησης' τέτοιων ταυτοτήτων είναι η βιομηχανία της μόδας και η αισθητική χειρουργική.

Το μοχθούν και τίκτον σώμα αναφέρεται στα εργαζόμενα και τα μητρικά σώματα, τα οποία είναι συνήθως αόρατα στη μεταμοντέρνα θεωρία. Ιδιαίτερα το μητρικό σώμα αντιμετωπίζεται όλο και περισσότερο ως τεχνολογικό σώμα, ως αντικείμενο τεχνολογικής χειραγώγησης στην υπηρεσία της ανθρώπινης αναπαραγωγής (δικαιώματα της μητέρας για την ιδιωτικότητα του σώματός της vs το δικαίωμα του εμβρύου για προστασία από το κράτος).

Έπειτα, την τρίτη μορφή -την πιο χρήσιμη θεωρητικά για τη διάσταση του σώματος ως ερευνητικό πεδίο στα πλαίσια της παρούσας εργασίας- αποτελεί το κατεσταλμένο σώμα. Αυτό ανήκει στον 'ταξιδιώτη του κυβερνοδιαστήματος', το οπτικό πεδίο του οποίου, στο χώρο ενός εικονικού περιβάλλοντος, ορίζεται από μια μόνιμη 'προοπτική'. Ως αποτέλεσμα, το υλικό σώμα κατά τη μεγαλύτερη διάρκεια είναι οπτικά και τεχνολογικά κατεσταλμένο, και άρα ως αισθητήριος μηχανισμός δεν είναι τίποτε παραπάνω από 'ένα απλό υπέρβαρο' (Balsamo, 2004, σελ. 212). Σύμφωνα με τη συγγραφέα, αυτό που προσφέρεται σ' αυτό το περιβάλλον είναι μια ψευδαίσθηση ελέγχου επί της πραγματικότητας και επί του σημαδεμένου από φύλο και φυλή σώματος. Η δυνατότητα υπέρβασης, βάσει της οποίας το υλικό σώμα και τα κοινωνικά του νοήματα μπορούν να εξουδετερωθούν τεχνολογικά, είναι η πολιτισμική αφήγηση την οποία αναπαράγουν αυτές οι νέες τεχνολογίες. Η εμπειρία ωστόσο έδειξε πως την 'ελευθερία από το σώμα' οι άνθρωποι δεν την ασκούν για να είναι κάποιο άλλο είδος σώματος εκτός από εκείνο που επιθυμούν, όπως ανάλογα ένα ανακατασκευασμένο σώμα (π.χ. με διορθωτική χειρουργική) δεν συνεπάγεται μια ανακατασκευασμένη πολιτισμική ταυτότητα. Χαρακτηριστικά είναι -όπως αναφέρει η ίδια η συγγραφέας- τα ευρήματα της φεμινιστικής έρευνας στο κυβερνοδιάστημα: Αν και τα σωματικά χαρακτηριστικά αποκρύπτονται στο κυβερνοδιάστημα, οι περισσότερες γυναίκες συνειδητοποιούν ότι το κοινωνικό φύλο τις ακολουθεί στην online κοινότητα και δίνει τον τόνο για τις αλληλοδράσεις τους εκεί, με αποτέλεσμα αρκετές από αυτές

να επιλέγουν σκόπιμα ψευδώνυμα και ταυτότητες ‘ουδέτερες’ από πλευράς φύλου. Για την Balsamo, αυτή η ψευδής άρνηση του σώματος για χάρη της επικοινωνίας είναι μια ένδειξη πως κάποιοι μύθοι περί ταυτότητας, φύσης και σώματος επαναρθρώνονται με νέες τεχνολογίες, έτσι ώστε οι παραδοσιακές αφηγήσεις για το έμφυλο και χαρακτηριζόμενο-από-τη-φυλή σώμα να αναπαράγονται κοινωνικά και τεχνολογικά.

Η κατάληξη αυτή της συγγραφέως περί του κατεσταλμένου σώματος έρχεται σε έμμεση αντίθεση με την απελευθερωτική χροιά που αποδίδουν Haraway και Butler στο κυβερνοδιάστημα όσον αφορά στις ταυτότητες. Για τη Haraway το σώμα αυτό δεν είναι κατεσταλμένο, αλλά συναποτελεί με την τεχνολογία ένα υβρίδιο (cyborg), το οποίο προκαλεί τις ‘φυσικοποιημένες’ διχοτομίες (όπως είναι και το διπολικό σύστημα του φύλου) και ρευστοποιεί τα σύνορα ανάμεσα στις κατηγορίες και τις ταυτότητες. Για την Butler, αντιστοίχως, το ίδιο αυτό το υλικό σώμα που η Balsamo ονομάζει κατεσταλμένο, αποτελεί αποτέλεσμα εξουσίας, και ως τέτοιο δεν μπορεί να ιδωθεί ως κάτι δεδομένο. Εν συνεχεία, το γεγονός και μόνο της ύπαρξης των ‘αποκειμένων’ (που στην προκειμένη περίπτωση είναι οι ‘ταξιδιώτες του κυβερνοδιαστήματος’) προκαλεί ρήξη στους όρους του συμβολικά διανοήσιμου. Εν ολίγοις, αυτό που για τη Balsamo αποτελεί ψευδή άρνηση του σημαδεμένου από φύλο και φυλή σώματος για χάρη της επικοινωνίας, για τις Haraway και Butler αποτελεί νέο τρόπο αντίληψης του σώματος, της ‘φύσης’ και της ταυτότητας, όπου οι κατηγορίες ρευστοποιούνται και χάνουν την οικουμενικότητά τους.

Τέλος, το εξαφανιζόμενο σώμα -αυτό που αντικαθίσταται υλικά όλο και περισσότερο από τεχνητά τμήματα- είναι, σ’ αυτή τη θεώρηση, το πιο πολλά υποσχόμενο για την εξάλειψη του κοινωνικού φύλου και της φυλής. Παρόλ’ αυτά, το ότι αλλάζει η πολιτισμική αντίληψη του τι νοείται ως φυσικό σώμα, δεν αλλάζει ταυτόχρονα και την ταυτότητα ως προς το κοινωνικό φύλο, η οποία παραμένει.

Συνοψίζοντας η Balsamo επαναλαμβάνει το κεντρικό της επιχείρημα: η μεταμοντέρνα σωματοποίηση δεν συνιστά μια κατάσταση που υπάρχει μόνο σε επίπεδο λόγου, και ως εκ τούτου το

υλικό σώμα πρέπει να συμπεριληφθεί στη μεταμοντέρνα θεωρία του σώματος. Η ταυτότητα αυτού του υλικού σώματος ως προς το κοινωνικό φύλο και τη φυλή δομεί τον τρόπο με τον οποίο στη συνέχεια το σώμα αναπαράγεται και πειθαρχείται τεχνολογικά. Από μια άλλη οπτική γωνία, το κοινωνικό φύλο είναι τόσο μια καθοριστική πολιτισμική συνθήκη όσο και μια κοινωνική συνέπεια της τεχνολογικής ανάπτυξης.

- Poster -

Η θεωρητική ανάλυση της δημοκρατίας στο διαδίκτυο, καθώς και η συμβολή αυτού του είδους δημοκρατίας στο γενικότερο πολιτικό πεδίο, είναι άλλο ένα πολύ σημαντικό ζήτημα με το οποίο καταπιάνονται θεωρητικοί του μεταμοντέρνου ρεύματος. Ο Mark Poster (2000), με το κείμενό του *'CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere'* αναφέρεται συγκεκριμένα στο χώρο του κυβερνοδιαστήματος και επιχειρεί μια αναλυτική θεώρηση των πολιτικών πτυχών του.

Σύμφωνα με τον Poster, τα ερωτήματα που πρέπει να τίθενται όσον αφορά στη σχέση διαδικτύου, πολιτικής και δημοκρατίας δεν πρέπει να επικεντρώνονται στις λειτουργίες του internet σε σχέση με υπαρκτούς θεσμούς⁹ -οι οποίοι δεν φαίνονται να υλοποιούν την υπόσχεση που δίνει ο ίδιος ο όρος 'δημοκρατία'-, αλλά στον τρόπο που επιτελεί νέες κοινωνικές λειτουργίες, πέραν των 'μοντέρνων' οργανισμών. Η 'μεταμοντέρνα' θεώρηση των θεμάτων αυτών, ωστόσο, ενέχει δυσκολίες, μιας και -κατά τον Poster- αφενός δεν υπάρχει μια επαρκής μεταμοντέρνα θεωρία της πολιτικής, και αφετέρου η ίδια η δημοκρατία είναι μια έννοια 'μοντέρνα', καθώς έχει τις ρίζες της στο Διαφωτισμό.

⁹ Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα δύο στοχαστών που ο Poster αναφέρει σε ένα προγενέστερο κείμενό του, *'Postmodern Virtualities'* (1995): Ο φιλελεύθερος Bollier (1993, όπως αναφέρεται στο Poster, 1995, σελ. 82-83) υπογραμμίζει την ανάγκη για νέες πολιτικές διοίκησης και διακανονισμού του διαδικτύου για το δημόσιο όφελος, δηλαδή για την ενδυνάμωση των κοινοτήτων, την υποστήριξη της οικογένειας και την αναζωογόνηση της δημοκρατικής διαδικασίας. Ο πιο ριζοσπάστης Karor (1993, όπως αναφέρεται στο Poster, 1995, σελ. 83) τονίζει την ανάγκη σοσιαλιστικού ή ριζοσπαστικού-δημοκρατικού ελέγχου του μέσου, ώστε να εξασφαλίζεται η ελευθερία, η διαφώτιση, ο ορθολογισμός, στοιχεία που φθίνουν στην περίπτωση συγκεντρωτικού ή καπιταλιστικού ελέγχου. Κοινό σημείο των δύο στοχαστών είναι η αφοσίωσή τους στο μοντέρνο τρόπο σκέψης για το διαδίκτυο: για τον πρώτο, αποτελεί ένα διαφανές μέσο που προσφέρει νέες δυνατότητες, και που όμως δεν αλλάζει από μόνο του τίποτα, και για το δεύτερο, διανοίγει νέες οδούς πολιτικής έκφρασης, χωρίς όμως να του αναγνωρίζεται η δυνατότητα κατασκευής νέων πολιτισμικών μορφωμάτων του εαυτού.

Το πλεονέκτημα μιας μεταμοντέρνας θέασης της κυβερνο-δημοκρατίας, έναντι μιας μοντέρνας, εντοπίζεται σε δύο σημεία: Η μοντέρνα θέαση του 'υποκειμένου' αποκρύβει τη διαδικασία ιστορικής κατασκευής του, ενώ αντίθετα η μεταμοντέρνα θεωρία αναγνωρίζει την κατασκευή της ταυτότητας εντός του κοινωνικού και της γλώσσας, καθώς και τη συμμετοχή του ίδιου του υποκειμένου στη διαδικασία αυτή. Επιπλέον, η μεταμοντέρνα θεωρία, θέλοντας να αποφύγει τις ασυνέχειες και τα κενά που δημιουργούνται από την προσπάθεια κάποιων μοντέρνων θεωριών για ολιστική ερμηνεία των πραγμάτων, περιορίζει το **πεδίο όρασης** της και τη δυνατότητα της για μια γραμμική πολιτική κατεύθυνση.

Όταν κανείς μελετά τη σχέση του internet με την κοινωνία, την κουλτούρα και τους πολιτικούς θεσμούς, σύμφωνα με τον Poster, λανθασμένα θέτει ζήτημα 'συνεπειών'. Ο λόγος για τις 'συνέπειες' της τεχνολογίας πάνω στην κοινωνία είναι λόγος μοντέρνος, ο οποίος ενέχει δύο υποθέσεις για την τεχνολογία και τη σχέση της με τον άνθρωπο, τις οποίες το internet αμφισβητεί: πρώτον, ότι το τεχνολογικό είναι κατ' ανάγκη κάτι υλικό και δεύτερον, ότι η σχέση τεχνολογίας και ανθρωπίνων όντων είναι εξωτερική. Κατ' επέκταση, ότι οι άνθρωποι εκμεταλλεύονται το υλικό αυτό ως μέσο κι ότι επιβάλλονται στην τεχνολογία από μια θέση προ-κατασκευασμένου υποκειμένου. Κι όμως, το internet - σύμφωνα με τον Poster- προβάλλει την απο-υλικοποίηση της επικοινωνίας, και σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται μετάλλαξη της θέσης του υποκειμένου που απασχολείται μ' αυτό. Με άλλα λόγια, εγκαθιδρύει ένα νέο καθεστώς σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους και την ύλη, ανάμεσα στην ύλη και τη μη ύλη, ανάμεσα στην τεχνολογία και τον πολιτισμό. Έτσι, ο μόνος τρόπος για να γίνει κατανοητό το internet είναι να ιδωθεί ως ένας **κοινωνικός χώρος**, κι όχι ως ένα μέσο ή εργαλείο επικοινωνίας για χρήστες-υποκείμενα με προ-κατασκευασμένες ταυτότητες.

Σ' αυτό τον κοινωνικό χώρο έχουν την απαρχή τους νέες μορφές διάδρασης, και κατ' επέκταση **νέες μορφές ισχύος** ανάμεσα στους συμμετέχοντες. Για να μπορέσουμε να συλλάβουμε τη μορφή αυτή πολιτικής και δημοκρατίας, πρέπει επανατοποθετηθούμε στο ερώτημα περί '**δημόσιας σφαίρας**'. Σε μια

εποχή όπου οι κοινωνικές σχέσεις ελλείπονται ολόένα και περισσότερο την πρακτική της άμεσης διάδρασης και τα Μ.Μ.Ε. γίνονται ο χώρος και το μέσο μέσω του οποίου το 'κοινό' δημιουργείται και υπάρχει, ο ορισμός του Habermas για τη δημόσια σφαίρα -ως τόπο ορθολογικής συζήτησης με ένα πραγματικό σκοπό- δεν έχει εφαρμογή. Οι διάφορες κριτικές που ασκήθηκαν στον ορισμό αυτό αποδίδουν την αλλαγή που διαδραματίζεται στην αντίληψη της δημόσιας σφαίρας: στροφή προς τον πλουραλισμό και την ετερότητα λόγων, επέκταση και αποκέντρωση πέραν των δημοκρατικών θεσμών (Negt & Kluge, 1993 όπως αναφέρεται στο Poster, 2000), αναγνώριση και εφαρμογή της πολλαπλότητας του υποκειμένου και υπολογισμός των διαφορών των φύλων (Felski, 1989 όπως αναφέρεται στο Poster, 2000).

Κοντά στον ορισμό της δημόσιας σφαίρας προβληματοποιείται και η **διάκριση δημόσιου/ιδιωτικού**. Αν και ιστορικά οι έννοιες αυτές έχουν υποστεί μεταβολές και έχουν ερμηνευθεί με ποικίλους τρόπους από τα διάφορα θεωρητικά σχήματα (π.χ. το μαρξισμό), η αλλαγή και διάχυση που υπόκεινται στη σύγχρονη εποχή της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας, είναι ιδιαίτερη. Όταν ο 'δημόσιος' λόγος υπάρχει με τη μορφή 'κυψελίδων' (pixels) σε οθόνες και πηγάζει από απομακρυσμένες τοποθεσίες, από άτομα που δεν συναντήθηκαν και μπορεί να μην συναντηθούν ποτέ, πώς μπορεί να διαχωριστεί επακριβώς από τον 'ιδιωτικό'; Η εποχή της δημόσιας σφαίρας ως επικοινωνίας πρόσωπο-με πρόσωπο έχει παρέλθει, και άρα το ερώτημα της δημοκρατίας δεν μπορεί παρά να συμπεριλάβει τις νέες αυτές μορφές λόγου.

Η τεχνολογία του internet σε κάποιες πτυχές της αποτελεί μέσο και συνέχεια της μοντέρνας κουλτούρας. Το σημείο ωστόσο που αποτελεί ένα έντονα μεταμοντέρνο στοιχείο είναι η κατασκευή ταυτοτήτων μέσω των πρακτικών επικοινωνίας. Στο internet τα άτομα δομούν τις ταυτότητές τους σ' ένα συνεχή διάλογο, όπου ο λόγος δεν είναι μονόπλευρος και τα πολιτισμικά σύμβολα και χαρακτηριστικά (π.χ. εθνικότητα, φύλο) βρίσκονται στη διάθεση και την ευχέρεια των συμμετεχόντων. Αυτό βέβαια δεν

σημαίνει ότι τα χαρακτηριστικά αυτά εξαλείφονται, όπως ενδεικτικά αποδεικνύουν έρευνες για το φύλο στο internet, τα ευρήματα των οποίων αναφέρουν υποεκπροσώπηση, παρενόχληση και άλλες εκφάνσεις σεξισμού. Παρόλα αυτά, για τον Poster, η κατασκευή του φύλου στο internet -όπως και κάθε άλλης ταυτότητας- ενέχει τέτοια περιπλοκότητα που δεν αναλογεί και δεν εξαντλείται στο ερώτημα κατά πόσον κοινωνικά ή πολιτιστικά μορφώματα μεταφέρονται ή όχι στον κυβερνοχώρο. Αν και η επικοινωνία μέσω αυτής της τεχνολογίας δεν ακυρώνει τα σημάδια ισχύος στις σχέσεις που δημιουργούνται σε συνθήκες

πρόσωπο-με-πρόσωπο, οι δομικές συνθήκες της επικοινωνίας αυτής στις κοινότητες του internet εισάγουν αντιστάσεις και ρωγμές στις επιταγές των ταυτοτήτων, συμπεριλαμβανομένου του φύλου. Το γεγονός και μόνο ότι μπορεί κανείς να αποφασίσει το φύλο του στην CMC εγείρει το ζήτημα της ατομικής ταυτότητας με ένα πρωτοποριακό και προκλητικό τρόπο (με αυτή του την άποψη ο Poster τοποθετείται κάπου ανάμεσα στην απελευθερωτική θεώρηση των 'τεράτων' της Haraway και των 'αποκειμένων' της Butler και την απαισιόδοξη έμφαση στην υλική υπόσταση του σώματος της Balsamo).

Τέλος, η **ιεραρχία** -ως μια μορφή 'πολιτικής ανισότητας'- εξακολουθεί να υπάρχει και στα εικονικά περιβάλλοντα του internet¹⁰, αυτό όμως που φαίνεται ως αμείωτη ιεραρχία στον ενσώματο κόσμο, παίζει μικρότερο ρόλο στον κυβερνοχώρο. Σύμφωνα με τον Poster, η **εξουσία** όπως την ξέρουμε αλλάζει δραματικά, και ως εκ τούτου 'αν ο όρος δημοκρατία αναφέρεται στην κυριαρχία ενσώματων ατόμων και το σύστημα καθοριστικών γραφειοκρατών... ένας νέος όρος θα απαιτείται για να αποδώσει μια σχέση ανάμεσα σε ηγέτες και ακόλουθους, η οποία διαμεσολαβείται από τον κυβερνοχώρο και δομείται σε σχέση με τις ρευστές ταυτότητες που ευρίσκονται εντός αυτού.' [μετάφραση δική μου] (Poster, 2000, σελ. 10).

¹⁰ Για παράδειγμα, στα MOOs (εικονικά περιβάλλοντα διάδρασης που προσομοιάζουν με 'πόλεις'): οι operators, οι wizzards, οι regular members και οι guests αποτελούν κλιμακωτά την 'ιεραρχία' των συμμετεχόντων.

- Συνοπτικά το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας -
(ή πώς γίνεται η θεωρία πράξη)

Οι στοχαστές που αναλύθηκαν σ' αυτή την ενότητα, μέσω των θεωρητικών τους προτάσεων, προσέφεραν τα κύρια ερωτήματα των οποίων η παρούσα εργασία αναζήτησε τις απαντήσεις, αλλά και τα εργαλεία μέσω των οποίων έγινε η αναζήτηση αυτή. Με άλλα λόγια, οι θεωρήσεις που παρουσιάστηκαν αποτέλεσαν το 'φακό' μέσα από τον οποίο ειδώθηκε η διαμεσολαβημένη από υπολογιστή επικοινωνία (CMC) στα πλαίσια της έρευνας που διενεργήθηκε και της ανάλυσης που ακολούθησε.

Έτσι, κοιτάζοντας τη CMC μέσα από τα μάτια του Foucault αυτή εξετάζεται ως μια μορφή αντίστασης για να φωτιστούν οι σχέσεις εξουσίας και οι τόποι εγγραφής τους εντός της διαδικτυκής επικοινωνίας, αλλά και εκτός αυτής. Ως μια μορφή αντίστασης στις εξουσίες που ασκούνται στο υποκείμενο, στους τρόπους ενσώματης υποκειμενοποίησης μέσα από τις οποίες το υποκείμενο 'αποκτά' την ταυτότητα του, το φύλο του, την εθνότητα του και την ιδιότητα του ως πολίτη, τη σεξουαλικότητά του. Τα ερωτήματα που γεννώνται είναι: Μέσα από ποιες 'διαιρετικές πρακτικές' και άλλους τρόπους εφαρμογής των εξουσιών αυτών διαμορφώνεται το υποκείμενο που λέγεται 'χρήστης/ στρια της CMC'; Μέσα από την καινοτομία της CMC, αναδύονται νέοι τύποι ατομικότητας; Και εν τέλει, η CMC αποτελεί αντίσταση ή άλλο ένα πεδίο εγγραφής των σχέσεων εξουσίας που ενυπάρχουν στον κυρίαρχο λόγο της ελληνικής κοινωνίας; Ο ίδιος ο Foucault προσφέρει το εργαλείο ανίχνευσης των απαντήσεων στα ερωτήματα αυτά: Μέσω της ανάδειξης της 'λαϊκής γνώσης' σ' αυτό το νέο πεδίο κοινωνικότητας που λέγεται chat, δηλαδή της γνώσης του ίδιου του χρήστη και χρήστριας, πάνω στην οποία εγγράφονται τα κανονιστικά προτάγματα, αλλά και τα ρήγματα αυτών.

Η συμβολή του Baudrillard στη μελέτη της CMC εστιάζεται στις συνέπειες που η διαδικτυακή επικοινωνία έχει στο ενσώματο υποκείμενο και την αναπαράστασή του. Σύμφωνα με τον στοχαστή, σ' αυτή την έκταση της επικοινωνίας το σώμα -το 'δικό' και το 'άλλο'- εξαφανίζεται, και μαζί του ο χρόνος και ο χώρος, δημόσιος και ιδιωτικός, και κάθε αναπαράσταση του κόσμου όπως τον ξέρουμε.

Είναι λοιπόν η απόρριψη από το Baudrillard της θέασης του κυβερνοχώρου ως προέκτασης του ‘πραγματικού’ κόσμου κοινός τόπος ανάμεσα στους χρήστες της υπηρεσίας υπό μελέτη; Ποια η θέση του σώματος στην CMC και με ποιους τρόπους πραγματώνεται; Απέναντι στην ‘ερημώδη μορφή του κοινωνικού’ του Baudrillard, πώς αντιλαμβάνονται οι χρήστες την έννοια της κοινότητας και με ποιους τρόπους επιτελούν την κοινωνικότητά τους; Και μπροστά στην ιδέα της ‘αποπλάνησης’ και της ‘εξαφάνισης’ ως στρατηγικής αντίστασης, πώς διαγράφονται οι αντιλήψεις και τρόποι ‘ύπαρξης’ των χρηστών; Είναι η χρήση της υπηρεσίας μια απόπειρα ‘φυγής’ από την ενσώματη πραγματικότητα, τη σημαδεμένη από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά, σε ένα κόσμο εικονικής αυταπάτης; Και τέλος, στο κείμενο της εικονικής επικοινωνίας είναι η γυναίκα-αντικείμενο μια ιδεατή φιγούρα σύμφωνα με τις αντρικές προτιμήσεις και το κατασκεύασμα της ‘θηλυκότητας’; Η πεσιμιστική θέαση του κυβερνοχώρου από το Baudrillard δίδει το έναυσμα για μια πιο κριτική εξέταση των λόγων που παράγονται (ή αναπαράγονται) εντός του.

Κεντρικής σημασίας για την εξέταση της διασταύρωσης τεχνολογίας, δημοκρατίας, φύλου και ταυτότητας αποτελεί η θεώρηση της Haraway. Το cyborg, ως εργαλείο στην υπηρεσία της κατάργησης των δυϊσμών και των ενιαίων ταυτοτήτων, αποτελεί για την παρούσα εργασία κεντρικό σημείο θεωρητικής αφετηρίας. Βρίσκεται το cyborg στο φαντασιακό των υποκειμένων της έρευνας, αποτελώντας γι’ αυτούς μια δυνατότητα; Υπάρχουν στο λόγο που ανακυκλώνεται στην εικονική επικοινωνία ψήγματα θέασης του ηλεκτρονικού υπολογιστή ως μέρος της σωματοποίησης των υποκειμένων; Και πέραν αυτού, η ενεργή συμμετοχή των υποκειμένων στο χώρο της ψηφιακής επικοινωνίας (ως μια ‘πρακτική’ αποτύπωση της θεωρίας του cyborg) συνοδεύεται από μια κατάργηση των διχοτομιών που τους κληροδοτεί η κουλτούρα τους (π.χ. φυσικό/ τεχνητό, πραγματικότητα/ φαντασία, άντρας/ γυναίκα, Έλληνας/ ξένος); Ποια η θέση και ποιος ο τρόπος εγγραφής του εκάστοτε ‘τέρατος’ που προκαλεί αυτές τις διχοτομίες (π.χ. η ενότητα ανθρώπου-μηχανής, η διάχυση αρσενικού-θηλυκού); Πώς σκιαγραφείται το

φύλο και η γυναικεία -κυρίως- σωματοποίηση στους λόγους που διατυπώνονται στη CMC; Ακόμα, οι ταυτότητες που διαγράφονται στην εικονική επικοινωνία βρίσκονται σε συνάφεια με τις ‘ψευδείς’ επιβεβλημένες ταυτότητες της ευρύτερης κοινωνίας (κατά φύλο, φυλή, εθνότητα, ηλικία, σεξουαλικό προσανατολισμό) ή ξεφεύγουν απ’ αυτές προκαλώντας τους δυϊσμούς; Η διαδικτυακή επικοινωνία μέσα από τα μάτια της Haraway μελετάται ως ένας δυνάμει χώρος παραγωγής cyborg ιστοριών, με επίκεντρο τη διάσταση του φύλου και της κατασκευής του.

Στο ίδιο κλίμα, η Butler προσφέρει το εργαλείο με το οποίο μελετάται το φύλο και το σώμα στην εικονική τους διάσταση: μέσω της ‘επιτελεστικότητάς’ τους. Με ποιους τρόπους λοιπόν επιτελείται το φύλο στη CMC και ποιο είδος σώματος ‘παράγει’; Ποια η θέση του ‘υλικού’ σώματος στην ψηφιακή επικοινωνία, πώς γίνεται αντιληπτό και ποιες μορφές του είναι ‘πολιτισμικά διανοήσιμες’; Υπάρχουν ‘αποκείμενα’ στη CMC και ποιο status κατέχουν;

Έπειτα, έχοντας υπόψη την πρόταση της Balsamo περί του τεχνολογικά ‘κατεσταλμένου’ σώματος, χρησιμοποιείται εκείνη η θεωρητική διάσταση στην οποία ο κυβερνοχώρος είναι μια ψευδαίσθηση ελέγχου επί της πραγματικότητας και επί του σημαδεμένου (από το φύλο και τη φυλή) σώματος, μια ψευδαίσθηση που οφείλεται στην αφήγηση που η νέα τεχνολογία αναπαράγει. Πώς εγγράφεται λοιπόν αυτή η αφήγηση στην περίπτωση υπό μελέτη; ‘Απελευθερώνεται’ το υποκείμενο της έρευνας από το σώμα του και, αν ναι, πώς ασκεί αυτή την ‘ελευθερία’; Το ‘νέο’ σώμα είναι πολιτισμικά ανακατασκευασμένο, ή υπακούει στις παραδοσιακές αφηγήσεις περί του σώματος και των κοινωνικών χαρακτηριστικών που το καθορίζουν; Η άποψη της Balsamo, σύμφωνα με την οποία οι παραδοσιακές αφηγήσεις επανεγγράφονται κοινωνικά και τεχνολογικά, στα πλαίσια της παρούσας εργασία τίθεται υπό δοκιμή.

Τέλος, με την πρόταση του Poster για μια μεταμοντέρνα θέαση της πολιτικής και της δημοκρατίας, γεννώνται πληθώρα ερωτημάτων που άπτονται στις νέες διαστάσεις του κοινωνικού

αποκλεισμού που η χρήση του κυβερνοχώρου συνεπάγεται. Με επίκεντρο την κατασκευή της ταυτότητας εντός του κοινωνικού και της γλώσσας, και με περιορισμό του οπτικού πεδίου στο κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο στο οποίο διεξάγεται η παρούσα έρευνα, αναζητούνται στοιχεία με σκοπό τη διαφώτιση των εξής ζητημάτων: Πώς διαγράφεται το νέο καθεστώς σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους και στην ύλη; Διαρρηγνύεται η αυστηρή θέαση του ανθρώπου ως κοινωνού και του υπολογιστή ως εργαλείου; Είναι το internet μέσο επικοινωνίας ή κοινωνικός χώρος; Πώς μεταβάλλεται η έννοια του δημοσίου χώρου; Πού βρίσκεται η υπό διαμόρφωση έννοια της κυβερνο-δημοκρατίας; Πώς διαθλώνται (γιατί σύμφωνα με τον Poster δεν εξαφανίζονται αλλά ούτε μεταφέρονται απλώς) τα κοινωνικά χαρακτηριστικά στον κυβερνοχώρο; Και τέλος, πώς εγγράφονται η ιεραρχία και η εξουσία στις σχέσεις ανάμεσα στους χρήστες;

Β' ΜΕΡΟΣ - *Η ΕΡΕΥΝΑ*

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για σκοπούς εμπειρικής διερεύνησης των παραμέτρων που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική επισκόπηση και το θεωρητικό πλαίσιο, επιλέχθηκε η χρήση της τεχνολογίας και του διαδικτύου για **‘συγχρονική επικοινωνία μέσω υπολογιστή’** - ‘synchronous CMC’ (Computer Mediated Communication), δηλαδή βασισμένη-σε-κείμενο επικοινωνία (text-based communication) που λαμβάνει χώρα σε πραγματικό χρόνο (real time). Αυτό το ‘διαντιδραστικό γραπτό κείμενο’ (interactive written discourse) προσομοιάζει στην προφορική συνομιλία λόγω της ταχύτητας του, του ανεπίσημου χαρακτήρα του, της χρήσης προσωπικών αντωνυμιών και της πιο ελεύθερης γραμματικής δομής.

Η επιλογή αυτού του τρόπου διερεύνησης, σε αντιδιαστολή με τη διενέργεια συνεντεύξεων πρόσωπο-με-πρόσωπο, έγινε με κριτήριο τη διατήρηση των όρων της επικοινωνίας που περιέχει τους λόγους που δομούν τα υποκείμενα υπό μελέτη. Με άλλα λόγια, με την άμεση συμμετοχή της ερευνήτριας στο ‘χώρο’ της εικονικής επικοινωνίας, αφενός αποφεύγονται οι συνέπειες της φυσικής παρουσίας και της σχέσης ερευνητή-ερευνώμενου (τουλάχιστον όπως την ξέρουμε ‘παραδοσιακά’), και αφετέρου επιτυγχάνεται καλύτερα η καταγραφή των νοημάτων που μοιράζονται οι χρήστες μεταξύ τους. Αυτά τα νοήματα, τα οποία αφορούν στις μεταξύ τους σχέσεις, στις αντιλήψεις τους περί της πραγματικότητας, στη σχέση τους με την τεχνολογία που μεταχειρίζονται, στο σώμα και την παρουσία ή/ και απουσία του, στο ψέμα και στην εμπιστοσύνη, ακόμα και στη διαχείριση της δικής τους ταυτότητας, πιθανόν να διαστρεβλώνονταν στη διαπροσωπική συνέντευξη, ή ακόμα και να μην προέκυπταν καθόλου.

- **Η μέθοδος έρευνας**

Η μέθοδος έρευνας που χρησιμοποιήθηκε ήταν η **‘επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση’** σε υπηρεσία chat ελληνικής ιστοσελίδας. Συγκεκριμένα, η έρευνα διεξήχθη μεταξύ 1^{ης} και 27^{ης} Ιουνίου του

τρέχοντος έτους στην υπηρεσία chat της ιστοσελίδας www.zoo.gr¹, είχε διάρκεια περίπου 28 ωρών, και περιλάμβανε την καταγραφή ‘δημόσιων’ συνομιλιών στο κεντρικό παράθυρο της υπηρεσίας, καθώς και τη διεξαγωγή συνεντεύξεων ανοικτού τύπου σε ιδιωτικές συνομιλίες με χρήστες/ τριες του chat². Συνολικά, υπήρξε επαφή με περίπου 433 ψευδώνυμα (η πιθανή πολλαπλότητα ταυτοτήτων δεν επιτρέπει την αναφορά σε ‘άτομα’), εκ των οποίων 24 συμμετείχαν σε συνεντεύξεις- συζητήσεις. Η παράλληλη πλοήγηση και σε άλλους ‘τόπους’ της ιστοσελίδας (όπως π.χ. στην υπηρεσία μη συγχρονικής επικοινωνίας ονόματι forum, αλλά και στο κανάλι παροχής οδηγιών χρήσης της σελίδας), παρόλο που δεν καταγράφηκε, απέβη ιδιαίτερα βοηθητική για την περάτωση της έρευνας και τη μετέπειτα ανάλυση του υλικού.

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 433 ψευδώνυμα, εκ των οποίων 24 αποτέλεσαν την κύρια πηγή των πληροφοριών. Όσον αφορά στα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του δείγματος αυτού, είναι γεγονός πως δεν έγινε συστηματική καταγραφή τους κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, καθώς στόχος μου ήταν να αφήσω να αναδυθούν σε συνάρτηση με τη σημασία που οι ίδιοι οι ερωτώμενοι/ ες αποδίδουν σ’ αυτά. Ωστόσο, με το πέρας των συνεντεύξεων, ανιχνεύθηκαν τα χαρακτηριστικά αυτά που οι ίδιοι οι χρήστες προέβαλαν αυτοβούλως, ώστε να σκιαγραφηθεί υποτυπωδώς η ταυτότητα του δείγματος:

- Από τα 433 ψευδώνυμα, 420 είχαν αντρικό προφίλ και 13 γυναικείο.
- Οι ηλικίες που αναφέρθηκαν (σε 109 περιπτώσεις) εκτεινόταν από τα 17 μέχρι τα 44, και παρουσίαζαν τη μεγαλύτερη συγκέντρωση στις ηλικίες ανάμεσα στα 20 και 30 (σε 79 εκ των περιπτώσεων).
- Η πόλη στην οποία βρίσκονται οι χρήστες αναφέρθηκε σε 48 περιπτώσεις, εκ των οποίων 16 αφορούσαν στην Αθήνα, 6 στη Θεσσαλονίκη, 6 στην Κρήτη, ενώ παράλληλα αναφέρθηκαν και άλλες πόλεις της Ελλάδας (π.χ. Ρόδος, Σέρρες, Κομοτηνή, Κέρκυρα, Λάρισα, Καλαμπάκα, Καλαμάτα, Πάτρα, Βέροια, Χαλκίδα) και του εξωτερικού (π.χ. Ρώμη, Λονδίνο, Βερολίνο, Παρίσι, Μιλάνο, Νέα Υόρκη).

¹ Εδώ χρειάζεται να διευκρινιστεί ότι γίνεται αναφορά στην υπηρεσία chat της ιστοσελίδας, η οποία είναι δωρεάν και καλύπτει όλο το φάσμα της επικοινωνίας (γραπτή επικοινωνία, ιδιωτική και ‘δημόσια’, καθώς και δυνατότητα χρήσης οπτικοακουστικών μέσων). Η προαιρετική καταβολή συνδρομής αφορά τις περιπτώσεις πρόσβασης σε προφίλ και φωτογραφίες χρηστών ‘ακατάλληλου’ περιεχομένου, και δεν περιλαμβάνεται στο φάσμα διερεύνησης της παρούσας εργασίας.

² Επειδή στόχος της έρευνας ήταν η ανάδυση των ‘λόγων’ πίσω από τις συνομιλίες, και όχι η απλή καταγραφή αυτών, στην αποτύπωση της επικοινωνίας καταγράφονταν -όπου ήταν δυνατό- και οι μη λεκτικές αντιδράσεις των χρηστών, όπως η ξαφνική τους αποχώρηση, οι παύσεις, η μη ανταπόκριση, σχόλια πάνω στο χρόνο αντίδρασής τους κ.ά.

- Η οικογενειακή κατάσταση, όπου αναφέρθηκε, περιλάμβανε ‘ελεύθερους/ ες’, δεσμευμένους/ ες, αρραβωνιασμένους/ ες και παντρεμένους/ ες.
- Επαγγέλματα που αναφέρθηκαν: Πιλότος, γιατρός, μπάρμαν, φοιτητής, δικαστής, επιχειρηματίας, γυμναστής, κτηνίατρος.

Τέλος, να σημειωθεί ότι δεν έγινε αλλαγή στα ψευδώνυμα, καθώς θεωρήθηκε ουσιαστική η συμβολή της καταγραφής τους για τους σκοπούς της έρευνας, ενώ παράλληλα θεωρήθηκε επαρκής η κάλυψη του παράγοντα ‘εχεμύθεια’, με την παράθεση ψευδών ονομάτων εκεί που υπήρξαν αναφορές στα πραγματικά.

~~Το δικό μου προφίλ υπήρξε σταθερά γένους θηλυκού και το ψευδώνυμο που χρησιμοποίησα~~ (asteraki24) διατηρήθηκε το ίδιο καθ’ όλη τη διάρκεια της έρευνας, και τα δύο για λόγους που άπτονται των άτυπων κριτηρίων αληθοφάνειας και εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της κοινότητας. Παρά τα αρχικά μου σχέδια για ‘πειραματισμό’ με την ταυτότητα και τον τρόπο προβολής μου, από πολύ νωρίς αντιλήφθηκα ότι η σταθερή και μακρόχρονη παρουσία με ένα ψευδώνυμο (δεδομένο που ανιχνεύεται ηλεκτρονικά και βρίσκεται σε ελεύθερη πρόσβαση από κάθε άλλο μέλος³) θεωρείται ένα από τα κυριότερα κριτήρια αξιοπιστίας μου ως μέλος της κοινότητας και ως εκ τούτου απαραίτητη προϋπόθεση για τη σύναψη σχέσεων με τα άλλα μέλη.

Της έρευνας προηγήθηκε πιλοτική έρευνα στην ίδια ιστοσελίδα, μεταξύ 3^{ης} και 31^{ης} Μαΐου του ίδιου χρόνου, για λόγους εξοικείωσης με το περιβάλλον και ανάδειξης των παραμέτρων αναζήτησης της επερχόμενης έρευνας. Στην πιλοτική έρευνα δεν γνωστοποιήθηκε στους χρήστες ο λόγος των συζητήσεων, και οι συνομιλίες που διεξήχθησαν δεν συμπεριλαμβάνονται στο εμπειρικό υλικό που αναλύθηκε στην παρούσα εργασία.

³ **Σημείωση:** Αυτό ισχύει όταν ο χρήστης δεν αλλάζει ηλεκτρονικό υπολογιστή. Όταν αλλάζει, το κεντρικό σύστημα τον αναγνωρίζει ως ‘νέο’ ή ‘άλλο’ μέλος, και το ψευδώνυμο που είχε στον πρώτο υπολογιστή διατηρείται. Αν όμως ο ίδιος χρήστης εισέλθει στην υπηρεσία από τον πρώτο υπολογιστή και αλλάξει ψευδώνυμο, ο χρόνος χρήσης του αρχικού ψευδωνύμου μηδενίζεται. Είναι γι’ αυτό που η διάρκεια χρήσης ενός ψευδωνύμου προσδίδει σταθερότητα και ‘αυθεντικότητα’ στο φέροντα.

- **Το δίλημμα και η λύση του**

Κατά τη συζήτηση περί μεθοδολογίας στο χώρο της ψηφιακής επικοινωνίας προέκυψε ένα **ηθικό-επιστημονικό δίλημμα** αναφορικά με τη γνωστοποίηση ή μη της ιδιότητας μου ως ερευνήτριας στους συνομιλητές και συνεντευξιαζόμενους. Στην περίπτωση γνωστοποίησης της ταυτότητας και του ρόλου μου αντιμετώπιζα το ρίσκο της συλλογής αλλοιωμένων δεδομένων στην προσπάθεια των χρηστών να ανταποκριθούν στο κλίμα μιας επιστημονικής συνέντευξης. Στην αντίθετη περίπτωση, διέτρεχα τον κίνδυνο να ξεφύγω από την επιστημονική δεοντολογία και να εισέλθω σε προσωπικά δεδομένα άλλων ατόμων χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Καθώς η έννοια του ‘ιδιωτικού’ και του ‘δημόσιου’ προβληματίζεται στον κυβερνοχώρο, καθίσταται δύσκολη η απάντηση στο ερώτημα κατά πόσον οι κοινωνικοί επιστήμονες έχουν το δικαίωμα να παρακολουθούν και να αναλύουν συζητήσεις στο δίκτυο χωρίς τη συγκατάθεση των συμμετεχόντων.

Με την καθοδήγηση της επιβλέπουσας καθηγήτριας κα. Χαλκιά, η τελική απόφαση για αποκάλυψη της ερευνητικής μου ιδιότητας κινήθηκε στα πλαίσια κυρίως της επιστημονικής ηθικής που επιβάλλει όπως οι συμμετέχοντες πληροφορούνται όταν γίνεται καταγραφή των συνομιλιών τους, ακόμα κι αν αυτές γίνονται υπό το status της ανωνυμίας που προσφέρει η διαδικτυακή επικοινωνία. Επιπλέον, η Οδηγία (Directive) της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προστασία Δεδομένων -μοχλός πίεσης για νομοθέτηση της χρήσης του διαδικτύου όσον αφορά στην προστασία των προσωπικών δεδομένων στα κράτη μέλη- αποτέλεσε επιπλέον κίνητρο για την απόφαση αυτή. Εντούτοις, η αποκάλυψη έγινε μόνο στις ιδιωτικές συνομιλίες, σε αντίθεση με τις αντίστοιχες που έλαβαν χώρα στο κεντρικό παράθυρο της υπηρεσίας, όπου ο ‘δημόσιος’ χαρακτήρας των συζητήσεων μου ‘επέτρεψε’ να διατηρήσω την ταυτότητά μου μυστική.

• Η μέθοδος ανάλυσης

Καθώς τα εμπειρικά δεδομένα που συλλέχθηκαν αποτελούν τεκμήρια γραπτής επικοινωνίας, αλλά και εξ αιτίας του θεωρητικού υπόβαθρου της εν λόγω διπλωματικής εργασίας, ως πιο κατάλληλη μέθοδος ανάλυσης του υλικού κρίθηκε η **‘ανάλυση λόγου’** (discourse analysis), με υπόδειγμα εφαρμογής της μεθόδου αυτό της Halkias (2003). Η επεξεργασία και ανάλυση του εμπειρικού υλικού είχε ως πρώτιστο στόχο, αφενός, να καταγράψει την οπτική των ίδιων των δραστών -μονάδων ανάλυσης- για την επικοινωνία μέσω υπολογιστή, και αφετέρου να εντοπίσει τα αφηγήματα (narratives) που ο λόγος αυτός περιέχει όσον αφορά στην κοινότητα, στη δημοκρατία, στην ταυτότητα και στο φύλο, στο σώμα, στην τεχνολογία, στην επικοινωνία.

Η ανάλυση λόγου θεωρήθηκε η καταλληλότερη μέθοδος γι’ αυτό το σκοπό, καθώς αποκαλύπτει τα λανθάνοντα νοήματα (implied meanings) της ομιλίας και τοποθετεί το λόγο στο πλαίσιο (context) (κοινωνικό/ πολιτικό/ θεσμικό/ πολιτιστικό/ επικοινωνιακό), όπου αποκτά τα νοήματά του (Deacon et al, 1999). Σε μια παρόμοια τοποθέτηση, ο van Dijk (1977) θεωρεί τα αφηγήματα ως *‘απλώς μια από τις πολλές γλωσσικές μορφές μέσω των οποίων εκφράζονται οι πεποιθήσεις, οι λανθάνουσες προτάσεις για τη ζωή και τους ανθρώπους, και οι επικοινωνιακές προθέσεις’* (όπως αναφέρεται στο Mishler, 1996, σελ. 162). Επιπλέον, στόχος της ανάλυσης λόγου -όπως εξάλλου κάθε μεθόδου που ανήκει στην ερμηνευτική παράδοση- δεν είναι η καταγραφή μιας απόλυτης και αντικειμενικής ‘αλήθειας’, αλλά η αποτύπωση μιας ‘ερμηνείας’ που να παρουσιάζει εσωτερική εγκυρότητα και να υπερσχύει άλλων εναλλακτικών επεξηγηματικών σχημάτων. Έτσι και στην περίπτωση της παρούσας έρευνας, η ανάλυση λόγου δεν αναζητεί τη διαμόρφωση μιας γενικής θεωρίας που αφορά στη χρήση της CMC και στις επιπτώσεις της στην κοινωνική ζωή εν γένει, αλλά τον εντοπισμό των αφηγημάτων που διαπνέουν το λόγο που καταγράφηκε στα πλαίσια της εν λόγω έρευνας και την τοποθέτησή τους στο πλαίσιο που

νοηματοδοτήθηκαν, καθώς επίσης τη σκιαγράφηση του τρόπου που δομούνται τα υποκείμενα υπό διερεύνηση μέσα από το λόγο αυτό.

Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα στην ανάλυση λόγου σε συνέντευξη, σύμφωνα με το Mishler (1996), είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι τα νοήματα, τόσο των ερωτήσεων όσο και των απαντήσεων, δημιουργούνται μέσα από το διάλογο μεταξύ συνεντευκτή και ερωτώμενου. Μ' αυτή την έννοια, δεν υπάρχουν λανθασμένες ή 'άσχετες' απαντήσεις, αλλά απαντήσεις που επαναπροσδιορίζουν την ερώτηση, σύμφωνα με το νόημα που της αποδίδει ο ίδιος ο ερωτώμενος. Ακόμα, ο ρόλος και η παρουσία -έστω 'εικονική'- του συνεντευκτή στην παραγωγή των ιστοριών δύναται να προκαλεί διαφοροποιήσεις στις ιστορίες αυτές, σε σύγκριση από όταν αυτές παράγονται σε άλλα πλαίσια επικοινωνίας, όπως π.χ. στις αυθόρμητες συζητήσεις. Έτσι, γίνεται κατανοητό πως η απόφασή μου να γνωστοποιήσω την ταυτότητά μου ως ερευνήτρια (αλλά και ως γυναίκα, φοιτήτρια, κοινωνιολόγος κτλ.) στις ιδιωτικές συνομιλίες-συνεντεύξεις που διεξήγαγα, καθώς και ο ίδιος ο ρόλος μου ως τέτοιος, υπήρξαν καθοριστικά της έκβασης και ερμηνείας των συνομιλιών.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ

Από την πρώτη επεξεργασία του εμπειρικού υλικού που συλλέχθηκε προέκυψαν ζητήματα και φαινόμενα που συνάδουν θεματικά με κάποιες παραμέτρους του θεωρητικού μέρους της εργασίας (βιβλιογραφική επισκόπηση και θεωρητικό πλαίσιο), αλλά και άλλα ενδιαφέροντα αφηγήματα που αφορούν τόσο στην κουλτούρα της ελληνικής διαδικτυακής κοινότητας, όσο και γενικότερα της ελληνικής κοινωνίας. Παρακάτω ακολουθούν κατά ενότητα τα πορίσματα αυτής της επεξεργασίας, μαζί με την ανάλυση δειγμάτων του πρωτογενούς υλικού που υποστηρίζουν τα επιχειρήματα που παρατίθενται.

• Η κοινότητα, οι σχέσεις και η σχέση με την πραγματικότητα

Υπάρχουν κοινότητες στο διαδίκτυο; Και, αν ναι, σε ποιες ενδείξεις στηρίζεται αυτός ο ισχυρισμός; Ένα από τα ζητούμενα κατά την ανάλυση του εμπειρικού υλικού υπήρξε ο εντοπισμός ενός κοινού αισθήματος αυτής της κοινότητας, μιας αίσθησης του ανήκειν σε ένα σύνολο ατόμων-χρηστών, φαινόμενο που αποδείχτηκε διάχυτο στο μεγαλύτερο τμήμα των διαλόγων που καταγράφηκαν. Ανάμεσα στα τεκμήρια συμπεριφορών που συντείνουν σ' αυτή την αίσθηση εντοπίστηκε:

- η αναφορά στο σύνολο, στην 'ομάδα':

portotaz: HELLO POS PAEI H OMADA???? [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 51]¹
laidas_o_trendy: kalispera kai se olo to room {φατσούλα που χαμογελά διάπλατα}
DJ_MANOLO: KALWS TON TRENDY [κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 17]
orfeas_36: re gmt prepei na fygw
orfeas_36: ki eiste toso kali pareia... [κεντρικό παράθυρο, 22.6.2005, σελ. 115]
kounadisk: Prwta Ban, meta oi kalisperes...!!! Kalispera ZOOites kai ZOOitises!!!
nexus: Κουναντισκ ... οι ZOOλαντερς σε χαιρετούν
[κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 153],

¹ Οι ημερομηνίες και οι σελίδες που συνοδεύουν τα αποσπάσματα παραπέμπουν στο καταγεγραμμένο εμπειρικό υλικό της επιτόπιας συμμετοχικής παρατήρησης βλ. Παράρτημα σελ. 1-176.

- η ύπαρξη σχέσεων και η έκφραση συναισθημάτων ανάμεσα στους χρήστες:

asteraki24: kai me poious milas? me tous idious sinithos i allazeis?
@piter_pan25: oxi sunhthws me tous idious (...) exw stantar filous edw
[prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 11],
epoxie: fru fru geia sou palia mou filenas [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 55]
Melina_Pap: how are you safe...kairo exw na se dw...
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 61]
peprwmeno: argises kakistrw kai anisixisame [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 156]
kakistrw: (...) λυπαμαι αν σας λειπω.. θα επανορθωσω
helene: MHN ANHSYXEIS ΓΑΥΚΙΑ ΜΟΥ [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 59],

-και η ανταλλαγή υποστήριξης ανάμεσα στα μέλη:

niar: AFHSTE TO PRO MOU HSYXO [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 50]
zouzounaki: {φατσούλα λυπημένη}
Nikolas2710: zouzounaki ti exeis? [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 51]
LiverpoolFC: lege esi poia koinwnika fainomena theleis na erevniseis kai
egw tha pratw analoga sto main! teamwork {φατσούλα που κλείνει το μάτι}
LiverpoolFC: omadika pragmata!
LiverpoolFC: exw arketous ama theleis na petaksw kamia erwtisi sou pou tha
Apantisoun [prive συνομιλία, 23.6.2005, σελ. 137].

Τα πιο πάνω ευρήματα από μόνα τους πληρούν τις προϋποθέσεις που θέτει ο Rheingold (1993) για την ύπαρξη μιας ‘εικονικής κοινότητας’, και η αίσθηση που αυτή φαίνεται να προκαλεί προσομοιάζει αρκετά στην αίσθηση που προκαλεί μια ‘ζωντανή’ κοινότητα. Το αφήγημα που προτείνεται στα πιο πάνω αποσπάσματα περιστρέφεται γύρω από την ύπαρξη μιας ‘ομάδας’, η οποία αντέχει στο χρόνο κι έχει ένα σταθερό ‘τόπο’ συνάντησης, μέσα στην οποία υπάρχουν και οι πιο ‘δικοί’ άνθρωποι, η ‘παρέα’, οι ‘παλιοί’ φίλοι, οι ‘οικείοι’.

Παράλληλα -χωρίς ωστόσο να επιχειρείται προσπάθεια ταύτισης των δύο ‘ειδών’ κοινοτήτων- κατά την ανάλυση του εμπειρικού υλικού εντοπίστηκαν κι άλλα πιο εξειδικευμένα φαινόμενα, τα οποία επίσης συναντώνται στις ‘πραγματικές’ κοινότητες. Έτσι, για παράδειγμα, παράλληλα με τη σύναψη σχέσεων ανάμεσα στο σύνολο των χρηστών, γίνεται μεγάλη συζήτηση ανάμεσα τους για την ύπαρξη

υποομάδων αλληλοϋποστήριξης ('κλίκες'). Ενώ για μερικούς το φαινόμενο αυτό υπάρχει, για άλλους δεν υπάρχει ή είναι 'παρεξηγημένο':

LiverpoolFC: giati pisteveis oti ginontai klikes omws edw mesa?

dreamisland: gia mena den iparxoun klikes edw mesa

sersergo: DREAM EKTOS APO THN DIKIA SOU

salonikios25: kai gia mena den yparxoun klikes edo mesa..ektos apo thn dikh mou

drizzt: nai iparxoun... tiga sti klika to chat

LiverpoolFC: apla ama deis se oles tis diamaxes oloi pernoun to meros kapoiou

LiverpoolFC: tha kanw mia klika enantiwn tis helene pou me eipe anagwgo

[κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 138-141]

nexus: Δημητρουλαμ' να τον ακους τον Συντροφο Ουρανιο (ειναι αυτός ένας...)

DIMITRAJ248: einai συντροφακι ο ουρανιος;;;;;;;; ουρανιε εισαι δικος μας;;

OURANIOS: TOU NEXUS PANTOS EIMAI

nexus: Συντροφος λέμεεεεε [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 1171-172]

@dreamisland: iparxoun filies, oxi klikes [prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 160]

Στα πιο πάνω αποσπάσματα είναι φανερό πως η παρουσία 'κλικών' εντός της κοινότητας του 'zoo' αποτελεί αντικείμενο διαφωνίας. Από τη μια έχουμε τη διαπίστωση από αρκετούς ότι αυτές υπάρχουν ασυζητητί, κι από την άλλη έχουμε την άρνηση από άλλους της ύπαρξής τους ή έστω της απόδοσής τους με τον τρόπο που οι 'άλλοι' τις εννοούν. Ο λόγος που διαποτίζει αυτή τη διαφωνία έχει να κάνει με την αρνητική χροιά που ακολουθεί το φαινόμενο των ομαδοποιήσεων εντός μιας ευρύτερης ομάδας. Το αφήγημα που ξεδιπλώνεται πιο πάνω, σύμφωνα με το οποίο η κλίκα ορίζεται ως μια ομάδα που αλληλοϋποστηρίζεται στις διαμάχες και εναντιώνεται προς άλλες, είναι χαρακτηριστικό της αίσθησης της 'παρακμής' που ακόμα και η ίδια η επιλογή της λέξης 'κλίκα' υπονοεί. Της παρακμής μιας κατά τα άλλα καθολικής κοινότητας, στην οποία όλα τα μέλη συμμετέχουν εξίσου, και της οποίας την ενότητα υπονομεύει η ύπαρξη υποομάδων. Ταυτόχρονα, ωστόσο, υποδηλώνεται και μια 'μαγκιά' γύρω από τη συμμετοχή σε μια κλίκα, ενώ παράλληλα ενυπάρχει και η δυνατότητα της 'αρχηγίας', και άρα της ισχύος, εντός της. Εν ολίγοις: Οι κλίκες, αν και δεν είναι θεμιτές, υπάρχουν, κι από τη στιγμή που 'έχουμε κι εμείς τις δικές μας' -τα δικά μας lobby- δεν υπάρχει πρόβλημα.

Ταυτόχρονα, στην επικοινωνία που καταγράφηκε υπάρχουν δείγματα του **netiquette** (άτυποι κανόνες συμπεριφοράς και δεοντολογίας):

asteraki24: kai ti se ekane na miliseis mazi mou? (...)
@dreamisland: giati rwtises kati sto main k thewrisa swsto
@dreamisland: pou kaneis agenhs den sou apantouse... na to kanw egw
[prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 164-165],

καθώς και του **flaming** (εκδήλωση προκλητικής και υβριστικής συμπεριφοράς):

FERARI_2005: sersergo eisai o pio malakas toy chat
sersergo: XESARI KAI GIATI FOBASAI NA TO PEIS ME TO KANONIKO SOU
NICK??ELA AFOBA KAI PES TO ISWS NA SYMFWNHSOUN KIOLAS
[κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 142].

Άλλα εμπειρικά ευρήματα που υποδεικνύουν την ύπαρξη ενός είδους κοινότητας online είναι η **ύπαρξη κανονισμών** και η δυνατότητα απόδοσης κυρώσεων (ban) (με τα οποία καθορίζονται τα όρια της κοινότητας), καθώς επίσης η σημασία που αποδίδεται στο **χρόνο χρήσης της υπηρεσίας** και η αναφορά σε ‘νέους’ και ‘παλιούς’ (με τα οποία υπονοείται ένας ‘κοινός χρόνος’ και ένα είδος συλλογικής μνήμης):

desecrator: HI se olous eimai neos edo kai tha ithela na me ksenagisei kapoios!!!!!!
dreamisland: bad, irthe ena neo melos k thelei xenagisi k protina esena
bad habit: dream...den eimai pia epi ths ypodoxhs..
dreamisland: eisai epi twn timwn pleon [κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 70]

Αφού λοιπόν μπορεί να στηριχθεί εμπειρικά η ύπαρξη ενός είδους κοινότητας ανάμεσα στους χρήστες των υπηρεσιών διαδικτυακής επικοινωνίας, ποια η σχέση αυτής της κοινότητας με τις συμβατικές κοινότητες; Παρά το γεγονός ότι τα εμπειρικά δεδομένα κάνουν λόγο για μεταφορά των σχέσεων που συνάπτονται στην εν λόγω υπηρεσία και σε άλλα online περιβάλλοντα:

*emiljo: exis msn?*² [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 42]
Stasou_Mugdala: backkkkkk again parakalo opos timisete me tin parousia sas kai me ta sxolia sas to neo
*mou thema sto forum*³ [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 56],

² msn= από τη λέξη ‘messenger’. Πρόκειται για υπηρεσία που συνδιάζει τη συγχρονική και τη μη συγχρονική επικοινωνία μέσω διαδικτύου. Η διαφοροποίηση από το chat (πέραν της προσθήκης της μη συγχρονικής συνομιλίας) έγκειται στο ότι η συνομιλία δεν γίνεται ανάμεσα σε αγνώστους, αλλά ανάμεσα σε άτομα που έχουν ανταλλάξει username.

η μεταφορά αυτή δεν εξαντλείται στον εικονικό χώρο, καθώς υπάρχουν ακόμα περισσότερες αποδείξεις πως οι χρήστες της υπηρεσίας μεταφέρουν τις συνομιλίες και τις γνωριμίες τους σε offline καταστάσεις (τηλεφωνική συνομιλία ή συνάντηση αυτοπροσώπως), ενώ σε πολλές εκ των περιπτώσεων η συνάντηση σε ‘πραγματικό’ περιβάλλον αποτελεί αυτοσκοπό της χρήσης της εικονικής επικοινωνίας:

Spoudaios: Ego tora an sou kano mia protasi na gnoristoume apo konta, tha dexteis? (...)

Spoudaios: Koita exo antalaksei telefona... Kai exo vgei kai me dio

[prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 6]

asteraki24: tous exei sinantisei kai ktos internet?

@piter_pan25: kapoious nai. alloi pou menoun ktos athinwn oxi

[prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 11]

kanonieris: (...) to sabbato tha erthw athina ti les [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 43]

@santrap: tha ta ksanaproume?(...)

@santrap: apo konta to apokleieis? [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 46]

arseniki_sklava: APO THESSALONIKH GIA REAL?

[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 96]

Στη μεγάλη συζήτηση που αφορά στη **σχέση ‘εικονικών’ και ‘πραγματικών’ κοινοτήτων** -κατά πόσο δηλαδή οι εικονικές κοινότητες ενισχύουν, αποδυναμώνουν ή υπάρχουν παράλληλα με τις πραγματικές- η λύση δεν είναι απλή. Καθώς τα ευρήματα της παρούσης έρευνας αδυνατούν να ελέγξουν τις γενικότερες συνέπειες που η επέκταση της εικονικής επικοινωνίας έχει στη συνοχή των πραγματικών κοινοτήτων (αντικείμενο που δεν αποτελεί στόχο της παρούσης έρευνας), το μόνο ασφαλές συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί απ’ αυτά είναι πως ανάμεσα στα δύο ‘είδη’ κοινοτήτων -εάν κρατήσουμε δεδομένο πως θεωρούνται διακριτά- υπάρχει **ρευστότητα**. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύουν -πέραν των πιο πάνω περιπτώσεων όπου η σύναψη εικονικών σχέσεων προηγείται της κατά πρόσωπο γνωριμίας- και οι περιπτώσεις διατήρησης σχέσεων και δεσμών που προέκυψαν σε μη εικονικό περιβάλλον:

LiverpoolFC: mou to eipe mia fili mou pou einai kai auti douleia gia na paizoume kana tavli!

[prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 117].

³ Forum= υπηρεσία μη συγχρονικής επικοινωνίας -εντός του zoo-, όπου ένα άτομο θέτει ένα ζήτημα κι άλλα ‘απαντούν’ ή δίνουν τη δική τους θέση. Στα λεγόμενα postings -δηλαδή στις απαντήσεις αυτές- έχει πρόσβαση κάθε χρήστης της ιστοσελίδας.

Εντούτοις, αν και τα στοιχεία συνηγορούν στην ύπαρξη της εικονικής κοινότητας, από αυτό δεν εξυπακούεται πως και οι σχέσεις που συνάπτονται online είναι ποιοτικά παρόμοιες -ή ακόμα και συγκρίσιμες- με τις σχέσεις που συνάπτονται στην 'πραγματική ζωή' (real life). Η απουσία εικόνας, η διαφορετική αίσθηση των διαστάσεων του χώρου και χρόνου, η γραπτή 'ομιλία' και έκφραση, η ανωνυμία και η ευελιξία κινήσεων και επιλογών επικοινωνίας έχουν ως αποτέλεσμα οι συνομιλίες αυτές να παρουσιάζουν μια 'χαλαρότητα' που δεν ενδείκνυται ή δεν συνηθίζεται ή είναι αδύνατη στις 'πραγματικές' καταστάσεις. Από το εμπειρικό υλικό που μαζεύτηκε συνοψίζονται τα πιο εμφανή παραδείγματα αυτής της συμπεριφοράς: ένας χρήστης μπορεί να διεξάγει ταυτόχρονα παράλληλες συνομιλίες:

Aggelosssss: oxi ala oso kathisteris ego eimai alloy [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 2],

να απουσιάζει από μια συνομιλία όποτε και για όσο διάστημα θέλει:

REINTEN: GIATI D APANTAS? {φατσούλα λυπημένη με καρδιά που κόβεται στα δυο}
asteraki24: signomi, milousa sto tilefono [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 27],

να διακόπτει μια συνομιλία χωρίς να δίνει εξηγήσεις:

asteraki24: to ti aresei ston kathena sto sex den einai ena thema to opoio mila me anthropous pou empistevetai?
Ο χρήστης liabi έφυγε απο το chat {χωρίς προειδοποίηση}
[prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 20],

να προβαίνει σε ασυνήθιστα γρήγορες αξιολογήσεις:

REINTEN: OXI BRISJETAI ALLA EMENA MOY ARESH O DIKO SOY XARAKTIRAS! [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 27],

και τέλος να επιλέγει αυθαίρετα τι ισχύει και τι δεν ισχύει για το συνομιλητή του:

Aggelosssss: oxi apla den spudazis ayto pu eipes(...) *giati mpikes gia na pejis edo na perasi ligo h ora soy*
asteraki24: diladi pisteveis oti eipa psemaata gia tin erevna?
Aggelosssss: nai k pes moy giati feygis molis dyskolebese [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 2-3].

Σε άμεση σχέση με τα πιο πάνω δείγματα συμπεριφοράς βρίσκεται η αντίληψη που διακατέχει τους χρήστες του chat όσον αφορά στην ‘αλήθεια’, στην ειλικρίνεια των συνομιλητών τους και στο βαθμό της **εμπιστοσύνης** που οι ίδιοι διατίθενται να επιδείξουν. Στις περισσότερες περιπτώσεις κατά τη διάρκεια της έρευνας συνάντησα καχυποψία και μηχανισμούς ανίχνευσης της ‘αλήθειας’:

Aggelosssss: (...) pio poles lene cemata to monadiko alithino einai ayto to anomalo poy se ejitari [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ.1]

@santrap: Den ksereis pote pos einai o allos an einai alithinos an mporeis na ton empisteuteis... sou leei pos einai kai fantazesai, me thn proairesh bebaia oti einai alithina [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 44]

Nikkorello: javine thelo na matho gia sena alla mono alithies

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 62]

asteraki24: pos xero oti mou les alithia tosi ora? sto kato kato genikotera sto chat pos xehorizeis an einai kapoios eilikrinis?

diabopreto: poli diskolo afto. sigoura den kseris an sou leo alithia kai sigoura den boro na ksero an mou lei kapios alithia. ola einai thema xaraktira

asteraki24: nai, alla to xaraktira POS ton vlepeis EDO?

diabopreto: edo mono mesa apo erotisis... an faski i adifaksi isos na katalavis kati

diabopreto: ala kai psema na mou les exis kathe dikeoma na to kanis giati milas me enan agnosto... ala gia na leme tin alithia epikrati poli psema edo mesa. se simio arostimeno tha elega. kai prospatho na katalavo to logo gia ta psema afta

[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 80-81]

asteraki24: alla anagastika pisteveis oti sou po etsi?

Dunamitis: oxi re su...eimai polu epifilaktikos

[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 89]

@aleksis_28: exei gemhsh malakes edo pou to paizoun f

aleksis_28: tora esu eise asteraki h kanenas malakas pou to paizei asteraki

aleksis_28: eise diatethymenh na to apodikseis?

asteraki24: me poio tropo an epitrepete?

@aleksis_28: poly aplo tha se paro thl

[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 91-92]

@koukia_sperno: ase mas kopela mou pou kaneis kai ereyna... an htan etsi oi ereynes

[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 104]

@dreamisland: iparxoun lexis klidia panta sthn simperifora tw n anthrwpwn

@dreamisland: an katafereis na diavaseis mesa apo tis lexis katalaveneis polla

[prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 161],

ενώ σε μερικές συνάντησα εμπιστοσύνη, ανάλογη ή και μεγαλύτερη από την ‘αναμενόμενη’:

asteraki24: iparxei empistosini?

@piter_pan25: tuflh... den me xerei poios pragmatika eimai kai etsi den exw logo na ton amfisbhtw. polloi pisw apo thn othonh... lene pragmata pou den mporoun na poun kapou allou... edw niwthoun poio aneta [prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 11]

asteraki24: oti kai na sou po tha to pistepseis?!

REINTEN: D MPORW NA KANW K ALLIOS! [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 26]

diabopreto: ala afto pou pistevo einai oti an ferthis omorfa se kapion kai to dosis alithia kai ilikrinia mesa apo mia omorfi sizitisi siga siga tha niosi enoxes gia to psema pou sou lei kai tha sou pi tin alithia [prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 80-81].

Το αφήγημα που εκτυλίσσεται αφορά καταρχήν στη χρήση των αισθήσεων ως κριτήριο αλήθειας:

αν μπορείς να δεις ή να ακούσεις κάποιον, είσαι πολύ πιο σίγουρος για τα λεγόμενά του, αντίληψη που δυνάμει απορρέει από το γενικότερο δυτικοκεντρικό και θετικιστικό τρόπο σκέψης, όπου η παρατήρηση αποτελεί τον κεντρικό άξονα της επιστήμης, και η επιστήμη το βασικό κριτήριο της ‘πραγματικότητας’. Εντούτοις, σε ένα περιβάλλον που οι αισθήσεις περιορίζονται ή χρησιμοποιούνται κατ’ επιλογήν και μόνο με την έγκριση του άλλου, αναγκαστικά αναπτύσσονται οι στρατηγικές επικοινωνίας, η οξυδέρκεια για ανίχνευση της ‘ποιότητας’ και για εντοπισμό των αντιφάσεων, η επίκληση στο ‘φιλότιμο’. (Μάλιστα, ενδιαφέρον είναι το φαινόμενο της αναφοράς της ανθρώπινης συμπεριφοράς ως ‘κειμένου’, εντός του οποίου υπάρχουν ‘λέξεις-κλειδιά’ που αποκωδικοποιούν το χαρακτήρα του ομιλητή. Το αφήγημα κατά το οποίο η γραφή είναι συμπεριφορά είναι κοινός τόπος στην κουλτούρα της διαδικτυακής επικοινωνίας.)

Από το σύνολο των συζητήσεων ωστόσο, κατέληξα στο συμπέρασμα πως το ψέμα στην εικονική επικοινωνία είναι ‘εύκολο’, κι ως εκ τούτου αντιμετωπίζεται ως κάτι ‘φυσικό’ ή έστω πολύ πιθανό:

asteraki24: eimai 1.81, xanthia, stithos 34f kai varos 63 kila

asteraki24: kala, den sou fainetai kapos ipervolika stereotipi i perigrafi mou?

asteraki24: molis sou periegrapsa tin klasiki antriki fantasiosi ki oute pou to katalaves!!! [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 28-29]

mparman1: apo pou;

asteraki24: apo australia

mparman1: wraia.age;

asteraki24: 47, esi?

mparman1: 35

asteraki24: sou eipa psemata, eimai stin athina kai eimai 24 xronon. ithela na do poso efkolo eimai na psevdesai sto chat... se peiraxe?

mparman1: oxi.k egw eimai 29.perioxh; [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 36],

asteraki24: kai genikotera pos xereis oti o/i allos/i sou leei alithia?
@piter_pan25: den me polunoiazei kiolas... kai psema na pei den exei shmasia edw mesa
[prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 12].

Αυτή η εκδήλωση απογοήτευσης για τη δυνατότητα ειλικρινών σχέσεων και η συνακόλουθη ‘φυσικοποίηση’ του ψεύδους συνδέεται πιθανά με τις απόψεις των χρηστών περί **πραγματικότητας**, οι οποίες ποικίλλουν από τον πλήρη διαχωρισμό ‘πραγματικότητας’ και εικονικής ζωής, μέχρι την αναγνώριση ρευστότητας ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη μη πραγματικότητα:

@santrap: einai to meso pou les tetoio, pou den exei th zontania ths pragmatikothtas
[prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 45]
cybersexwoman: kante cyber giati xanomaste
Neos_foititits: CYBERSEXWOMAN....MIPWS NA KANAME REAL SEX GIA
NA MIN XATHOUME???? [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 59]
Ang3LOfDarKNesS: pistepse me akoma mia fora an afiseis ta games tha ginei akoma kaliteri h zwi sou.
ase tous sindiasmous kai vges stin real life
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 64]
asteraki24: kai pos xereis ti einai alithia kai ti oxi? pos xehorizeis?
@santrap: auto einai to korufaio thema. edo bre gluka den ksereis sthn pragmatikothta ti einai alithino
kai ti pseutiko, tha ksereis edo? [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 44].

Σύμφωνα με τα αποσπάσματα οι αντιλήψεις των μελών της κοινότητας συγκλίνουν σε ένα σημείο: αυτό που βιώνουν εντός και εκτός της εκεί παρουσίας τους είναι ποιοτικά διαφορετικό. Για άλλους η ζωή ‘εκτός’ είναι αξιολογικά ανώτερη, για άλλους δεν είναι κατ’ ανάγκην. Η ‘έξω’ πραγματικότητα είναι πιο ‘ζωντανή’, αλλά δεν είναι πάντα ‘αληθινή’, αφού μπορεί να διακατέχεται εξίσου από το ψέμα, το οποίο δεν είναι εύκολα διακριτό. Και η ίδια η αναφορά σε μια ‘real life’ ξεδιπλώνει ένα αφήγημα σύμφωνα με το οποίο είναι δυνατή η ύπαρξη κι άλλων ειδών ‘ζωής’, πέραν της ‘πραγματικής’. Με τη χρήση και μόνο του όρου αυτού αφήνεται να νοηθεί πως αυτό που οι χρήστες της εικονικής επικοινωνίας βιώνουν δεν είναι άλλη μια εμπειρία εντός της ‘πραγματικής ζωής’, αλλά μια άλλη ‘ζωή’ από μόνη της, μη συγκρίσιμη ποιοτικά.

- **Η δημοκρατία και η διπλή όψη του αποκλεισμού**

Η ελευθερία λόγου που προσφέρει η ανωνυμία και η σωματική απόσταση των μελών της κοινότητας -όπως είδαμε στο θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας- μπορεί να συνεπάγεται τόσο απελευθερωτικές κινήσεις όσο και απόπειρες περιθωριοποίησης. Το εμπειρικό υλικό της έρευνας επιβεβαίωσε την πιο πάνω υπόθεση: το νόμισμα της εικονικής επικοινωνίας έχει δύο όψεις. Από τη μία, η επικοινωνία μέσω διαδικτύου αποτελεί το βήμα έκφρασης μειονοτικών ομάδων που ζουν στον 'αποκείμενο' χώρο της ελληνικής κοινωνικής ζωής, κι από την άλλη αποτελεί άλλο ένα χώρο διαμόρφωσης σχέσεων εξουσίας και πρακτικών αποκλεισμού, είτε άμεσα μέσω των μηχανισμών διοίκησης και 'ποινικοποίησης' της εικονικής κοινότητας, είτε έμμεσα ως ένα ακόμα πεδίο επανεγγραφής των κυρίαρχων λόγων που θέτουν τις ομάδες αυτές εκτός του πολιτισμικά αποδεκτού.

Η απελευθερωτική ιδιότητα της υπηρεσίας εκφράζεται κυρίως στον τομέα της σεξουαλικότητας και των εναλλακτικών μορφών διαβίωσης. Έτσι, μέσω της διαδικτυακής επικοινωνίας επιτυγχάνεται η έκφραση και ο σχηματισμός ερωτικών δυνατοτήτων που ξεφεύγουν από το ετεροφυλοφίλικό-μονογαμικό πρόταγμα:

MARIAXANIA: *kamia kopelia gia sybersex* [κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 16]
nice_boy_greece: hi..ti tha eleges na kaneis ena trio ego esi kai o kolitos mou...? [private συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 24]
dionysos30: kalimera! eimai 30 eton apo athina kai endiaferomai gia mia gynaika pou na tis aresei o gymnismos kai o erotas stin fisi. 8a se endiefere kati tetoio? [private συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 30]
transcrosdreser: HELLOOOOOOOOOOOO SEXYYYYYYYYY BOYSSSSSSSSSSSSSS
[κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 49]
kotronis: ΓΕΙΑ ΑΠΟ ΚΡΗΤΗ.ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΠΟΙΟ ΑΓΟΡΙ ΓΙΑ ΚΟΥΒΕΝΤΑ?
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 55]
liabi: ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΜΟΥ ΚΑΙ ΕΙΜΑΙ ΒΙ [private συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 20],

καθώς και η συζήτηση γύρω από μια παράνομη εναλλακτική κουλτούρα και δραστηριότητα, στην οποία τα μέλη συμμετέχουν:

dreamisland: pretty se mavro

prettyspeedy: mauro? xartakia exeis?

de_niro: PRETTY NA KANEI GYRO TO JOINT

gsma: MPRABA STA PAIDIA ME ANOIXTO MYALO KAI FANTASIA

de_niro: PRETTY EISAI POLY MEGALH MAFIA TELIKA

[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 94]

asteraki24: an den kano lathos to nick sou paramppei se paranomi drastiriotita..

BAFOS: giati paranomi? physiko proion. gia merikous einai gia allous oxi asteraki

asteraki24: nai, alla an den kano lathos edo einai ellada ki oxi amsterdam...

BAFOS: mpatsos eisai ?

asteraki24: oxi, alla me endiaferei to thema... den xriazete na eisai mpatsos gia na

sizitiseis peri aftou, etsi?

BAFOS: kai me mpatsous milaw

asteraki24: kai ti sou lene?

BAFOS: ta dika tous !!! alloi to goustaroun kiolas

asteraki24: gia apopinikopoiisi ti les?

BAFOS: den eimai sigouros ti apotelesma tha exei edw. egw to goustarw giati hremw

BAFOS: den mou eipes thn diku sou apopsi

asteraki24: bafe, pisteveis oti i apopsi mou epirezete apo to an pino i oxi?

BAFOS: oxi vevea. esy mporei na eisai kai pio antikeimeniki

[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 170-171].

Η ομοφυλοφιλία, το ομαδικό σεξ, το σεξ σε εξωτερικούς χώρους, ο συνδυασμός και των δύο βιολογικών φύλων σε ένα σώμα, η αμφιφυλοφιλία, και η κατανάλωση παράνομων ουσιών είναι καταστάσεις και ενέργειες που στον ένα ή τον άλλο βαθμό -από την κοινωνική περιθωριοποίηση μέχρι τη νομική απαγόρευση- ξεφεύγουν από τα όρια του αποδεκτού, διαρρηγνύοντας τα προτάγματα που περιφρουρούνται από τον κυρίαρχο λόγο: της ετεροφυλοφιλίας, της μονογαμίας, της ιδιωτικής φύσης της σεξουαλικότητας, του αυστηρού διπόλου των φύλων και του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, της υγείας και της νομιμότητας. Υπό αυτή την έννοια, τα άτομα που εμφανίζονται στα αποσπάσματα, και που ως 'αποκείμενα' δε χαίρουν της 'νομιμότητας' και των δικαιωμάτων των 'υποκειμένων', μέσα από το είδος αυτό επικοινωνίας βρίσκουν ένα τόπο έκφρασης, αλλά και 'επιτέλεσης', των χαρακτηριστικών τους. Μ' αυτό τον τρόπο, αναπτύσσεται μια πρωτόγνωρη δυναμική σύναψης εναλλακτικών ταυτοτήτων που προκαλεί τα προτάγματα της κυρίαρχης ιδεολογίας, και ιδωμένη με το φακό αυτό η διαδικτυακή επικοινωνία είναι απελευθερωτική.

Παρόλα αυτά, δε λείπουν οι προβληματισμοί από τους ίδιους τους χρήστες για τον τρόπο αυτό απελευθέρωσης των 'ιδιαιτεροτήτων' τους: Μήπως η διέξοδος που τους προσφέρεται δεν είναι παρά άλλος ένας τρόπος περιθωριοποίησής τους; Όταν η εικονική ανεύρεση 'ομοίων' διευκολύνει τη διεκπαιρέωση των 'απαγορευμένων' επιθυμιών, η 'πραγματική' και δημόσια τους έκφραση εγκαταλείπεται, με αποτέλεσμα να χάνουν ακόμα περισσότερο τη νομιμότητά τους και να ενισχύεται το πρόταγμα που τις θέτει εκτός του πεδίου του αποδεκτού:

NANTIAMIX: Δεν έχω το θάρρος ή θράσος να την "πέσω" σε μια άλλη κοπέλα, Έξω

asteraki24: alla pes mou eilikrina ti nomizeis giafto ton 'tropo'

asteraki24: 'apeleftheronei' i oxi tin epilogi sou?

NANTIAMIX: Σίγουρα ναι. Βρίσκεις και άλλους που θέλουν το ίδιο

asteraki24: nai, alla allazei o tropos pou skeftetai i koinonia?

NANTIAMIX: Δεν αλλάζει ο κόσμος έτσι εύκολα. Ούτε οι κοινωνία απελευθερώνεται με το να φλερτάρεις ανοικτά και να μην κρύβεις τις ερωτικές σου ιδιαιτερότητες....

asteraki24: nai, alla me to idio skeptiko, giati oi 'idieterotites' ton eterofilofilon einai entaxei na ekfrazontai?

NANTIAMIX: Αυτό καλή μου δεν έχουν καταφέρει να το απαντήσουν χιλιάδες χρόνια τώρα....

asteraki24: kai gia pes. edo sto chat exo dei polles fores sxolia sexistika kai ratsistika apenanti stis/ous omofilofiles/ous. ti exeis na peis giafto?

NANTIAMIX: Αυτά υπάρχουν παντού. Τα αγνοώ [prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 131].

Σύμφωνα με το λόγο που διαπνέει την όλη πιο πάνω συνομιλία η ετεροφυλοφιλία αποτελεί τη νόρμα, και η ομοφυλοφιλία την απόκλιση, την 'ιδιαιτερότητα'. Πρόκειται για τον κυρίαρχο λόγο της κοινωνίας που είναι προσανατολισμένη αποκλειστικά στην ετεροφυλόφιλη σεξουαλικότητα, την οποία φυσικοποιεί, και της οποίας το καθεστώς επιβάλλει όπως κάθε στοιχείο την ανατρέπει ή την αμφισβητεί να εξαφανίζεται ή να αποσιωπάται. Τον ίδιο λόγο, σύμφωνα με το πιο πάνω απόσπασμα, ενστερνίζεται και ο/ η αποκλίνων/ ουσά, καθώς μεταφέρει τα ίδια πολιτιστικά συγκείμενα που φυσικοποιούν την ετεροφυλοφιλία και κατασκευάζουν κάθε υποκείμενο, ανεξαρτήτως 'προτιμήσεων'. Εν ολίγοις, η ομοφυλοφιλία -αν και παρά φύση- είναι ανεκτή, μόνο όταν δεν είναι ορατή.

Αυτή η διαπίστωση μας φέρνει στην άλλη όψη του νομίσματος, τον **αποκλεισμό** στο χώρο της εικονικής επικοινωνίας, ο οποίος γίνεται αισθητός σε δύο κυρίως επίπεδα. Από τη μια, έχουμε συνεχή

περιφρούρηση της ίδιας της κοινότητας και των 'νορμών' της μέσω του προσωρινού αποκλεισμού (ban) μελών που παραβαίνουν τους κανόνες συμπεριφοράς, κι από την άλλη υπάρχουν έντονες ενδείξεις ότι μέσω της ψηφιακής επικοινωνίας εκφράζονται και αναπαράγονται στερεότυπα και προκαταλήψεις γύρω από ομάδες πληθυσμού.

Στο πρώτο επίπεδο άσκησης ελέγχου και αποκλεισμού, η επιτόπια έρευνα εστιάστηκε καταρχάς στη μελέτη του συστήματος 'απόδοσης δικαιοσύνης' της συγκεκριμένης υπηρεσίας, κι έπειτα στη χρήση των προνομίων αυτών από τα ίδια τα μέλη της κοινότητας. Όπως διαφάνηκε, στην ιστοσελίδα επικρατεί ένα είδος 'συμμετοχικής δημοκρατίας', όπου το 50% των χρηστών -ανάλογα με το χρόνο και τρόπο χρήσης της ιστοσελίδας- εκτελεί χρέη 'operator' και εξασκεί το δικαίωμα του ban, δηλαδή της αποπομπής άλλου χρήστη για 20 λεπτά (χρόνος που στα δεδομένα της real time εικονικής επικοινωνίας φαντάζει μεγεθυμένος). Κάθε φορά χρειάζονται 4 operators για να αποπεμφθεί κάποιος, και στη διάρκεια μιας ώρας ο ίδιος συνδυασμός operators δεν μπορεί ασκήσει για δεύτερη φορά το προνόμιο αυτό. Επιπλέον, τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας έχουν το δικαίωμα -αλλά και 'υποχρέωση', σύμφωνα με τις οδηγίες- να διαφωνήσουν με τα ban που θεωρούν άδικα, ώστε οι operators που τα εκτέλεσαν να χάσουν οριστικά το προνόμιό τους. Τέλος, τονίζεται πως όλοι ανεξαιρέτως οι χρήστες -είτε πληρώνουν συνδρομή, είτε όχι- υπόκεινται στους ίδιους κανονισμούς και δεν χρήζουν ειδικής μεταχείρισης. Έτσι, σύμφωνα με τον 'webmaster' (κατάλοιπο του προηγούμενου συστήματος 'διοίκησης' της υπηρεσίας), οι αναφορές σε 'αδικίες' δεν δικαιολογούνται, μιας και 'Η εξουσία στο chat έχει μεταβιβαστεί στους χρήστες' και άρα δεν έχουν παρά να τη 'χρησιμοποιήσουν, είναι πολύ απλό' [από θέμα στην υπηρεσία συζητήσεων (forum) της ιστοσελίδας, 27.6.2005, σελ. 149].

Είναι φανερό πως ο λόγος πίσω από τις 'οδηγίες χρηστής διοίκησης' της ιστοσελίδας είναι αυτός που εξιδανικεύει την έννοια της δημοκρατίας, μια έννοια άρρηκτα συνυφασμένη με την ελληνική κουλτούρα και κληρονομιά. Ως ανώτατο είδος διακυβέρνησης της κάθε κοινότητας -και στην περίπτωση

αυτή, της εικονικής κοινότητας του zoo- δεν μπορεί παρά να είναι το πιο ορθό. Τονίζεται μάλιστα πως ‘η εξουσία έχει μεταβιβαστεί στους χρήστες’, κι όχι σε αντιπροσώπους αυτών, γεγονός που παραπέμπει στην ιδανικότερη μορφή δημοκρατίας, την άμεση. Αυτό που επιμελώς υποκρύπτεται είναι ότι με το παρόν σύστημα απόδοσης του προνομίου: α) κάποιος χρήστης μπορεί -εάν χειριστεί το χρόνο του στην υπηρεσία με συγκεκριμένο τρόπο- να παραμείνει operator επ’ αόριστο και β) ότι οι ‘παλαιότεροι’ έχουν σαφώς μόνιμο πλεονέκτημα έναντι των ‘νεώτερων’. Τέλος, η έννοια της δημοκρατίας εμφανίζεται εργαλειακά ως

ένα ‘μέσο’ αδιαμφισβήτητα αξιόλογο, το οποίο οι χρήστες δεν έχουν παρά να χρησιμοποιήσουν. Σύμφωνα με το αφήγημα αυτό, η δημοκρατία μπορεί να αποσπαστεί από τα υποκείμενα που αφορά, και είναι μια κατάσταση που υπάρχει ανεξαρτήτως των ενεργειών τους, όπως ‘έχουν την εξουσία’, ανεξαρτήτως της επιλογής τους να τη χρησιμοποιήσουν ή όχι.

Η συμμετοχική παρατήρηση ωστόσο αποκάλυψε πως η χρήση του ban και οι αντιδράσεις που ακολούθησαν σε ορισμένες περιπτώσεις δε συνάδουν με μια αντικειμενική χρήση του προνομίου, βάσει σταθερών κριτηρίων που έχουν να κάνουν με τους κανόνες συμπεριφοράς που διέπουν την κοινότητα. Έτσι, κατά τη διάρκεια της έρευνας έγιναν ban για συμπεριφορές όπως:

SeXbOy22: g a m w tis lesvies pou exei gemisei o topos

[κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 15]

TASSOS7: gamo to mouni tis manas sou palio mounopano

Ο χρήστης TASSOS7 έγινε ban από τους operators

marios,zygos22,dreamisland,venthos (Συμφωνώ / Διαφωνώ)

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 66]

dad_habit: gamieste oloi apo pisw

Ο χρήστης dad_habit έγινε ban από τον operator mast3r, MANOLHS69, niaouridio,

portiolι (Συμφωνώ / Διαφωνώ) [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 149]

xiwths: o enas na gamei thn mana sou kai o allos thn aderfh sou

Ο webmaster έκανε ban τον χρήστη xiwths [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 169],

ενώ δεν έγιναν σε άλλες, εξίσου υβριστικού περιεχομένου:

AbAnDonAllHoPe: pantou fustides re file [κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 15]

GATOULHS: edw einai re mesa sta mounia xwmenos [κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 16]

brollysayan_3: ολες η γυναικες ειναι πουτανες [κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 142]

Ελλείπει της σωματικής παρουσίας και της δυνατότητας παραβίασης του φυσικού χώρου ανάμεσα στους χρήστες, η 'ύβρις' αποτελεί κεντρικό άξονα γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η πολιτική και εκτέλεση των κυρώσεων με τη μορφή ban. Ήδη από τους κανονισμούς της ιστοσελίδας γίνεται λόγος για αποπομπή των μελών που βρίζουν ή προσβάλλουν άλλα μέλη, χωρίς να διευκρινίζεται βεβαίως το περιεχόμενο αυτών των λεκτικών παραβάσεων. Αυτό από μόνο του προϋποθέτει πως όλα τα μέλη της εικονικής αυτής κοινότητας μοιράζονται τις ίδιες αξίες και ιδανικά, βάσει των οποίων δικαιολογείται αυτή η αφηρημένη αναφορά της παραβίασής τους στους κανονισμούς του zoo (Η μόνη ένδειξη που υπάρχει για την ύπαρξη εναλλακτικών εκδοχών της 'ηθικής' είναι η δυνατότητα του κάθε μέλους να διαφωνήσει ή να συμφωνήσει στο εκάστοτε ban).

Παρόλα αυτά, στα πιο πάνω αποσπάσματα διαφαίνεται μια κάποια συνοχή στις αντιλήψεις γύρω από το τι θεωρείται 'ύβρις'. Χωρίς να επιχειρείται γενίκευση των πιο πάνω περιπτώσεων, η εξέταση των αποσπασμάτων αναδεικνύει ως απαράδεκτα τα σεξιστικά σχόλια απέναντι στις γυναίκες ομοφυλόφιλες, το λεκτικό βιασμό των θηλυκών μελών της οικογένειας και τον αντρικό σοδομισμό, ενώ κρίνονται ανεκτά τα σεξιστικά σχόλια απέναντι στους άντρες ομοφυλόφιλους (κατά τα οποία η επιλεκτική χρήση της λέξης *fustides* δεν αποτελεί τίποτε άλλο παρά μια 'νομικίστικη' συγκάλυψη) και η υποτιμητική αναφορά στις γυναίκες και τη σεξουαλικότητά τους. Το αφήγημα που ξεδιπλώνεται εδώ είναι το ίδιο που κυριαρχεί και στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και αφορά στο διπλό ρόλο του άντρα Έλληνα: ο άντρας, από τη μια, είναι ο φορέας της σεξουαλικότητας και ως εκ τούτου κάθε τι ικανοποιεί τις φαντασιώσεις του θεωρείται αυτομάτως αποδεκτό (λεσβιακός έρωτας) και κάθε τι προσβάλλει τον ανδρισμό του απαράδεκτο (σοδομισμός και ομοφυλοφυλία), κι από την άλλη είναι και ο προστάτης της οικογένειας και της 'τιμής' της, μιας τιμής που εκφράζεται μέσα από την αγνότητα των γυναικών της (μάννα και αδερφή). Επομένως, η αντίληψη περί ύβρεως στο chat δεν είναι καθόλου ανεξάρτητη από τις αντιλήψεις περί φύλου, περί

σεξουαλικότητας και περί οικογένειας, οι οποίες καθορίζουν και σ' αυτό το χώρο, όπως στην ευρύτερη κοινωνία, τα όρια του αποδεκτού.

Από την καταγραφή του εμπειρικού υλικού δεν έλειπαν και τα παράπονα και οι αναφορές σε 'άδικα' ban, με κριτήριο τη φυλή, το φύλο ή τις 'διαφορές' ανάμεσα σε υποομάδες της κοινότητας:

videakias: RE GIATI MOY KANATE BAN EGO ATAKA TOY KOSGOYNI EIPA. KALOI OI OPERATORS ALLA NA EXOYN KAI LIFH AISTHISI TOY XIOYMOR [κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 70]

kalli100: oloi oi malakes lene oti toys kateyei edomesa kai kaneis den troei ban kai ego me mia malakia efaga prin [Αλβανός] [κεντρικό παράθυρο, 22.6.2005, σελ. 114]

MARFY: tous andres.....me tin mia...BAN

MARFY: ta gomenakia omws...ta afinoume kai alwnizoun sto chat

Ang3LOfDarKNesS: tha se kanw ban me tin mia... gia na mhn meneis me to paraponο

MARFY: eidate ..ta agorakia...tsak-ban!!!! [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 65]

@dreamisland: to ides to telefteo ban pou egine main. egine apo 4 alvanous. aftos pou egine ban den ipe kati main apla tous evrise mallon prive. sinenoithikan 4 k ton ediwxa

asteraki24: pos to xereis oti einai alvanoι?

@dreamisland: tous xerw, einai kala paidia [prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 161].

Εντούτοις, και παρά τις αναφορές σε άδικη μεταχείριση ορισμένων χρηστών και ομάδων, οι απόψεις των ίδιων των χρηστών είναι γενικά θετικά διακείμενες στο όλο σύστημα των operators, ενώ ταυτόχρονα συγκλίνουν σημαντικά σε ανοχή ή αδιαφορία για το δημοκρατικό έλλειμμα, με το επιχείρημα πως δεν είναι παρά εικονικό:

Kill_Em_All: oi operators kratane se xamilous tonous to chat

Kill_Em_All: i doulia tous einai na dioxnoun autous pou brizoun

asteraki24: apo tin empiria su, kanoun sosta ti douleia tous? einai dikaiοι?

Kill_Em_All: nai einai.: ego mia fora ebrisa kai me petaksane amesos ekso

asteraki24: ki otan xrisimopoioun ratsistikes i sexistikes ekfraseis pou den einai vrisies?

Kill_Em_All: autes einai gnomes...den mporei na kanei kati o operator

[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 108]

LiverpoolFC: toulaxiston stin kafeteria borei na iparxei kapoios pou na parei to rolo tou arxigou kai na perasei 2-3 points. edw mesw tou keimenou oloi einai idioi!

LiverpoolFC: entaksei polloi den tous goustaroun egw apla pistevw pws exoun kapoia thesi kai autoi na vazoun mia taksi.merikes fores einai ipervoliko ialla genika xreiazontai

LiverpoolFC: apo ti stigmi pou baineis se mia koinwnia pas kai me tous kanones tis alliws mazepse t akai pigaine allou. den exei noima na baineis kapou,pou idi ksereis tous kanones kai apla na antidras oli tin wra. tous kanones tous ftiaxnoun ta 5-10 atoma pou ftiaksane to forum kai den ipoxrewnoun kanenan na bei

asteraki24: (...) den metrane omos etsi oi apopseis pou exei kapoios

LiverpoolFC: nai ennoeitai pws den metrane alla prwton eimaste sto internet!

[prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 118]

@dreamisland: eimai giatros. les na ipologizw olous aftous tous agamitous, anerastous, akaliergitous pou mpenoun edw mesa? les na thewrw to oti eimai oper k simantiko? kati to axio. oxi koukla mou [prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 159-160]

Τα αφηγήματα που αποτυπώνονται εδώ είναι πολλαπλά. Καταρχήν, σ' αυτό το κείμενο, ο ρατσισμός και ο σεξισμός αποτελούν 'γνώμες', και ως εκ τούτου εμπίπτουν στο απαράβιαστο της ελευθερίας της έκφρασης. Τα ίδια φαινόμενα που εδώ και τόσες δεκαετίες αποτελούν αντικείμενα κοινωνικής ανάλυσης και στόχους εξόντωσης κοινωνικών κινημάτων, στην εικονική σχετικότητα αποτελούν 'απόψεις' προστατευόμενες από την ελευθερία του λόγου. Κατά δεύτερο, ο ρόλος του αρχηγού και της ιεραρχίας θεωρούνται το ίδιο αυτονόητα όπως αυτονόητη είναι και η ύπαρξη του 'χάους' στην περίπτωση έλλειψής τους. Στη συνέχεια, και κατ' επέκταση των πιο πάνω, υπονοείται μια άτυπη συμφωνία πως ο κόσμος της εικονικής επικοινωνίας χρειάζεται μια 'τάξη', χωρίς να είναι απαραίτητη η συναίνεση του συνόλου των χρηστών, και πως το σύστημα είναι 'δεδομένο' και δεν επιδέχεται παρεμβάσεις από τα μέλη της κοινότητας.

Το ερώτημα που παραμένει είναι: αυτή η 'συμφωνία' εκφράζει μια ελαστικότητα που πηγάζει από τη διαφοροποίηση διαδικτύου και 'πραγματικότητας'; Ή μήπως, αντίθετα, εκφράζει τον αντικατοπτρισμό -μαζί και την προέκταση- μιας εξελισσόμενης πολιτικής κουλτούρας στην 'πραγματική' ζωή, όπου 'άλλοι' αποφασίζουν για εμάς, και η ελευθερία της δικής μας επιλογής περιορίζεται στη 'συμμετοχή' ή την 'απομόνωσή' μας; Κι ακόμα, αν στην 'προσομοίωση' μιας κοινότητας έχουμε τη δυνατότητα να εκφράσουμε το 'ιδανικό' σύστημα, τι λένε τα πιο πάνω εμπειρικά ευρήματα για τον πολιτικό πολιτισμό μας; Ερωτήματα που δεν επιδέχονται απάντησης στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, αλλά στοχεύουν σε περαιτέρω προβληματισμό και εμπειρική διερεύνηση για τη σχέση εικονικής και 'real' πραγματικότητας.

Στο δεύτερο -και λανθάνον- επίπεδο του αποκλεισμού, η έρευνα αναζήτησε τεκμήρια έκφρασης και αναπαραγωγής στερεοτύπων για διάφορες ομάδες πληθυσμού. Τα αποτελέσματα της αναζήτησης

αυτής απέδειξαν πως στην ίδια εικονική κοινότητα που εκφράζονται επιθυμίες και συμπεριφορές ‘ταμπού’, ταυτόχρονα εξορκίζονται και στιγματίζονται. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά ως στοιχεία ταυτότητας, το φύλο, η εθνικότητα και η σεξουαλική προτίμηση ατόμων και ομάδων αποτελούν αφετηρία έντονων διακρίσεων, ακόμα και επιθετικής συμπεριφοράς, από μέρους μερίδας των χρηστών. Σε ένα περιβάλλον όπου η διαφορετικότητα είναι λιγότερο ορατή, όπου οι φέροντες μια άποψη είναι ορατοί μόνο μέσω του γραπτού τους λόγου, κι όπου ο χρόνος αντιπαράθεσης επιχειρημάτων είναι αμείλικτος, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που τα συνοδεύουν -αντί να χάνουν έδαφος- ενισχύονται. Τα τεκμήρια για την κάθε περίπτωση διακρίσεων, όπως αυτά παρατίθενται στα αντίστοιχα κεφάλαια που ακολουθούν, είναι ενδεικτικά των αφηγημάτων που κυριαρχούν στην εικονική -και όχι μόνο- πραγματικότητα.

- **Το φύλο: μια εξέχουσα κατηγορία**

Το φύλο, ως μια από τις κύριες αναλυτικές παραμέτρους που απασχόλησαν τις έρευνες και συζητήσεις γύρω από τη δημοκρατία και το διαδίκτυο, αποτέλεσε και για την παρούσα έρευνα την κυριότερη κοινωνική κατηγορία, βάσει της οποίας αναζητήθηκαν νόρμες και λόγοι που ‘φυσικοποιούν’ την κατηγορία αυτή.

Όπως είδαμε και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας, το φύλο -μια από τις πρώτιστες κατηγορίες που καθορίζουν κοινωνικά την ταυτότητα του ατόμου- στη διαδικτυακή επικοινωνία απέκτησε πρωτοφανή ρευστότητα κι έγινε ένα χαρακτηριστικό διαχειρίσιμο, όπως ποτέ άλλοτε. Το αποστασιοποιημένο σώμα και η διαπραγμάτευση της ταυτότητας καθιστούν το εν λόγω εγχείρημα δυνατό. Είτε το φύλο που προβάλλεται αντικατοπτρίζει την ‘πραγματικότητα’, είτε όχι, και είτε προβάλλεται κατά στερεότυπο τρόπο, είτε όχι, το γεγονός παραμένει πως για πρώτη φορά το φύλο ‘επιτελείται’ με ένα ριζοσπαστικό τρόπο: γίνεται ‘επιλογή’.

Από την πρώτη κιόλας επίσκεψη στην ιστοσελίδα που μελετήθηκε, έγινε αντιληπτό πως στη συγκεκριμένη περίπτωση δε συνέβαινε ακριβώς αυτό. Με την εγγραφή μέλους, το κάθε άτομο ήταν αναγκασμένο να επιλέξει ‘φύλο’ ανάμεσα σε τρεις κατηγορίες (άντρας, γυναίκα ή ετεροφυλόφιλο ζευγάρι), αλλιώς η διαδικασία εγγραφής δεν ολοκληρωνόταν. Αυτή η υποχρεωτική ‘ανάληψη φύλου’ συνοδευόταν από ένα αντίστοιχο ‘εικονίδιο’, το οποίο ‘ακολουθεί’ το χρήστη σε όλες τις δραστηριότητες του στην ιστοσελίδα. Έτσι, διαπιστώθηκε ότι στη συγκεκριμένη κοινότητα το φύλο -είτε ‘πραγματικό’

είτε όχι- είναι σημαντικό, και η δήλωσή του απαραίτητη για την ένταξη των μελών της (Σημειώνεται εδώ ότι η δική μου παρουσία στην υπηρεσία έγινε με ανάληψη γυναικείου προφίλ). Εν ολίγοις, η πολιτική της ιστοσελίδας συνάδει πλήρως με το λόγο που περιφρουρεί το κανονιστικό πρότυπο του φύλου: είτε είσαι άντρας, είτε είσαι γυναίκα, είτε δεν είσαι. Για να θεωρηθείς ‘υποκείμενο’ στη συγκεκριμένη εικονική κοινότητα, δεν έχεις παρά να επιλέξεις τη μια ή την άλλη ταυτότητα φύλου σου, γιατί οτιδήποτε ενδιάμεσο δεν αναγνωρίζεται, είναι ‘αποκείμενο’ (και αν παραταύτα επιμένεις να εμπίπτεις σ’ αυτό το ‘ενδιάμεσο’, θα το κάνεις συγκαλυμμένα και χωρίς τις ‘ευλογίες’ του σχεδιαστή της ιστοσελίδας).

Έχοντας λοιπόν ως δεδομένο πως όλες οι αναφορές που γίνονται παρακάτω σε ‘άντρα’, ‘γυναίκα’ ή ‘ζευγάρι’ αντιστοιχούν στο προφίλ-εικονίδιο που ο κάθε χρήστης επέλεξε, και με κάθε επιφύλαξη συνεπάγεται αυτό, κατέγραψα τα διάφορα φαινόμενα που παρατήρησα να συνδέονται με το φύλο: τις διαφυλικές σχέσεις που αναπτύσσονται επί της οθόνης, τον τρόπο με τον οποίο επιτελείται το κάθε φύλο εικονικά και τα στερεότυπα που εμφανίζονται και αφορούν στα φύλα, τόσο στο διαδίκτυο, όσο και στην ‘έξω’ ζωή.

/ Η πρώτη παρατήρηση και εμπειρική διαπίστωση για τις σχέσεις ανάμεσα στα φύλα ήταν πως στη συντριπτική πλειοψηφία τους ήταν οι άντρες που απηύθυναν στις ιδιωτικές συνομιλίες το λόγο, πολλές φορές κατ’ επανάληψη και με την ίδια φράση/ χαιρετισμό, επιβεβαιώνοντας το στερεότυπο του ‘άντρα-

κυνηγού'. Ταυτόχρονα, και με ελάχιστες εξαιρέσεις, ξεκαθάριζαν ότι συνομιλούσαν μόνο με γυναίκες,

αποτυπώνοντας έτσι το αρρενωπό τους στίγμα:

asteraki24: *me antres?*

Spoudaios: *Kopeles eipa. Den diavazeis?*

asteraki24: *me antres exeis vrethei?*

Spoudaios: *Oxi den milao me antres. Ego exo gousto apo mikros poli sto ginaikio filo kai me aresei poli i pareia me koritsia* [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 6]

asteraki24: *ki esena ti se trava ston allon gia na xekiniseis mia sinomilia? to fylo?*

Kill Em All: fisika. auto enoite. les na psaxno antra??? Lol. fisika gineka psaxno

[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 106]

asteraki24: *milas mono me ginekes edo?*

@santrap: *nai*

asteraki24: *giati?*

@santrap: *giati aytes exo sto stoxo. ti na tous kano tous antres?*

asteraki24: *kai sinithos xekinas esi ti sizitisi, i i kopela?*

@santrap: *ego panta. opos exei dei. yparxei yperplithora antron*

[prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 45]

pacific112: *φενια γιατι δεν απαντας?*

FeNiASoSWeET: *pacific irtha prin apo 15 lepta k exo 500 prive se olous tha pantiso ?*

TESTO: *FENIA APANTHSE SE MENA KAI ASE TO LAO NA SKAEI*

ADONIS2507: *FENIA...TELIKA...EIDES E? PW PW RE PAIDI MOU TI LHGOURIA*

EIMASTE EMEIS OI ANDRES..!!!!!! [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 58].

Ο λόγος που αναπτύσσεται στα εν λόγω αποσπάσματα περιφρουρεί την αρρενωπότητα, αλλά και το ετεροφυλοφιλικό πρόταγμα, εξορκίζοντας την οποιαδήποτε υπόνοια για ομόφυλες σχέσεις οποιουδήποτε τύπου. Ακόμα, όσον αφορά στην κοινότητα του zoo και την κατά φύλο σύνθεσή της, αφήνεται να νοηθεί πως κυριαρχείται αριθμητικά από άντρες, σεξουαλικά 'διψασμένους', που στοχεύουν στις αριθμητικά λιγοστές (τουλάχιστον κατά τα φαινόμενα) γυναίκες.

Ακόμα και η ίδια η επιλογή του τρόπου προσέγγισης ήταν 'έμφυλη' με πολύ έντονο τρόπο. Οι άντρες χρήστες, αλλά και οι χρήστες με γυναικείο προφίλ που απευθύνονταν σε γυναίκες, υιοθετούσαν ένα στερεότυπα 'αρρενωπό' τρόπο προσέγγισης:

Aggelosssss: *ok akoy loipon moraki (...)* [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 3]

GIANNISMATRIX: *hi koukla* [prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 13]

crist33: *geia soy mwro moy* [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 21]

Spoudaios: *Kalispera kouklitsa ti kaneis? (...)* [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 24]

REINTEN: GIA TI PLAKA MAS RE MANARI MOY [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 28]
beau: geia sou mikroula {φατσούλα που χαμογελά} [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 41]
d lefteris: YASS ESY EISAI TO KOUKLI POU PERIGRAFOUN??
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 64]
liabi: TH NA PO MORAKI DEN XERO [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 19]
mounitsa: ti theleis na poume mwro? [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 38],

αγγίζοντας πολλές φορές τα όρια της παρενόχλησης:

@Fhg80: eisai oraio mounaki..? [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 31]
fridaystar: kalispera(...) ti esorouxo foras koukla m? [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 33]
twoboyz: poytanaki moy ti kaneis? [prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 127].

Είναι φανερό πως πίσω από κάθε προσέγγιση κρύβεται ένας κοινός παρονομαστής: ο στόχος της προσέγγισης -δηλαδή εγώ, δηλαδή γένους θηλυκού- είναι ένα ‘μωράκι’, μια ‘κούκλα’, ένα ‘μουνάκι’, ένα ‘εσώρουχο’. Με άλλα λόγια, για τους χρήστες που με προσέγγισαν, ανεξαρτήτως του δικού τους φύλου, το υποκείμενο ‘asteraki24’ ήταν πρώτιστα ένα άβουλο, παθητικό αντικείμενο του σεξ. Δεδομένου λοιπόν ότι το μόνο χαρακτηριστικό που ήταν μέχρι εκείνη τη στιγμή ορατό ήταν το φύλο μου, δεν μπορώ παρά να θεωρήσω πως αυτός ο τρόπος προσέγγισης ήταν στη δική τους αντίληψη -και βάσει του κυρίαρχου λόγου- ο αρμόζων, εξαιτίας ακριβώς του φύλου αυτού.

Η επιθετικότητα, ως ‘αρσενικό’ χαρακτηριστικό συμπεριφοράς, σε αρκετές περιπτώσεις ήταν εμφανής και κατά τη διάρκεια της συνομιλίας, είτε εκφραζόταν μέσω ανυπομονησίας, είτε μέσω ‘υψωμένης φωνής’ (δηλαδή κεφαλαία γράμματα), είτε μέσω επιτακτικότητας, είτε με τη μορφή πρόκλησης:

Aggelosssss: k tora an thes synexizoyme moy les pos se lene alios leme
mia omorfi nyxta k oti xarikame

Aggelosssss: GIA PES

Aggelosssss: sou apantisa k se rotao thes na milisoyme san antras pros
gyneka h ereynitis pros xamster. gia pes

Aggelosssss: LOIPON THA MOY PIS NA MHN PERIMENO ADIKA

[prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 3]

@paraxenh_giorth: koita. ena opoioidipote onoma den mou leei tpt. tha mou dwseis kai to thlefwno sou
[prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 10]

mounitsa: ti foras?

mounitsa: ?????????? mallon den theleis na milisoume...

asteraki24: mallon esi den theleis na milisoume, giati to 'milisoume' gia sena simainei na poume ti forame kai ti oxi, eite theloume eite oxi!

mounitsa: akrivws!!!! koloneis omws vlepw. giati??

[prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 38-39].

Και στις τρεις περιπτώσεις, ανεξαρτήτως συγκεκριμένων συνθηκών, η δική μου υπόσταση ήταν η 'θηλυκή', το αντικείμενο-στόχος, που δεν είχε το δικαίωμα να καθοδηγεί τη συζήτηση. Με την παρουσία

μου στο χώρο του chat, η ταυτότητά μου ως γυναίκα θεωρήθηκε αυτομάτως και η πιο εξέχουσα, με αποτέλεσμα να υπόκειμαι σε συμπεριφορές επιθετικής σεξουαλικότητας από κάποιους συνομιλητές. Ως εκ τούτου, και στις τρεις περιπτώσεις αντιμετώπισα ένα κλίμα διαπραγμάτευσης -σε σημείο εκβιασμού- για να μπορέσω να αποσπάσω τις συνομιλίες που ήθελα, κάτι που δεν κατέστει εφικτό στις 2 από τις 3 πιο πάνω περιπτώσεις.

Οφείλω ωστόσο να μην καταλήξω επί των κινήτρων των χρηστών αυτών, αφού ενδεχομένως αυτή η συμπεριφορά που ερμηνεύθηκε από την ερευνήτρια ως 'επιθετική' και αρρενωπή, να ήταν μια απόκριση στην όλη διαδικασία της 'συνέντευξης', και να αποτέλεσε προσπάθεια αντιστροφής των ρόλων και ανατροπής της 'έξουσας' της συνεντεύκτριας (κι αυτό θα μπορούσε να υποθεί -με κάθε επιφύλαξη- για κάθε άλλη περίπτωση κατά την οποία οι ερωτώμενοι/ ες απέφευγαν συγκεκριμένες ερωτήσεις ή μονοπωλούσαν τη συζήτηση). Παρόλα αυτά, παραμένει το γεγονός πως η πιο πάνω συμπεριφορά παρουσιάστηκε αποκλειστικά σε άτομα με αρσενικό προφίλ ή γυναικείο με ομοφυλοφιλικές βλέψεις.

Ωστόσο, ο στερεοτυπικός και ενίοτε επιθετικός τρόπος προσέγγισης του άλλου φύλου, δεν είναι ο μοναδικός τρόπος επιτέλεσης του αντρικού φύλου. Στην έρευνα καταγράφηκαν πολλά παραδείγματα έκφρασης 'υπέρμετρου' ανδρισμού, κυρίως μέσω της συμβολικής σεξουαλικής υπεροχής:

de_niro: MELITA EGW EKEI DEN TO PATAW TO PODI MOU (KANENA APO TA 3)

sersergo: THELEIS NA SOU KANW WOMENSITING?? EIMAI POLY KALOS S AYTA

{φατσούλα που χαμογελά} [κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 16]

sersergo: NAI ...KATOURAW ORTHIOS [κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 17]

AbAnDonAllHoPe: eleos me tis pustares

vaggi: ΩΡΕ ΝΑ ΝΑΙ ΚΑΛΑ ΝΑ ΛΕΣ, ΜΕΝΟΥΝ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΓΙΑ ΜΑΣ ΩΡΕ

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 53]

TESTO: ΤΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΡΕ ΑΟΜΜΑΤΕ ΡΟΥ ΤΙΣ ΕΧΟΥΜΕ ΜΕΓΑΛΕΣ

TESTO: ΚΑΙ ΕΓΩ ΡΗΡΑ ΜΑΓΙΟ ΑΛΛΑ ΡΕ ΓΜΤ ΕΚΣΕΧΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΑ ΠΛΕΥΡΑ

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 55]

Eyeless InPlaza: δεν ξέρω αν είναι αρχάριος, αλλά τους απαταιώνες τους μαμάω

Παραδοσιακά (...) Τεστε, έχω αλλάξει. Πάω στο Cape Sounio που αρέσει στη νέα εκ των

ερωμένων μου [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 55-56]

MdbK: ΤΙΣ ΣΤΕΛΝΟ ΑΔΡΕΣ. ΑΦΟΥ ΔΕΝ ΒΟΡΕΙ ΝΑ ΕΧΕΙ ΕΜΕΝΑ, ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΧΕΙ ΙΟ ΓΙΑ ΝΑ ΜΕ

ΑΝΤΙΚΑΣΤΙΣΕΙ [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 63].

Η κεντρικότητα του αντρικού αναπαραγωγικού οργάνου, του πέους, στο λόγο που περιφρουρεί το σχήμα της αρρενωπότητας, αντανακλά την πολιτιστική σύλληψη της διείσδυσης. Η διείσδυση είναι η απόλυτη έκφραση εξουσίας, κι όσο πιο μεγάλο είναι το πέος, τόσο πιο καθολική κι αδιαμφισβήτη η εξουσία. Η κυριαρχία του αρσενικού μέσω της σεξουαλικότητάς του, δε διακρίνει τα 'αντικείμενα' που κυριαρχεί, ούτε το γένος τους. Ότι 'μαμάει', το εξευτελίζει, το καθυποτάσσει, το τιμωρεί. Δίπλα στην έμμονη προβολή του πέους, η υπέρμετρες σεξουαλικές επιδόσεις και η πολυγαμία ολοκληρώνουν την εικόνα του 'σωστού' άντρα.

Σημειώνεται πως έναντι στην πιο πάνω πληθώρα εικόνων υπέρμετρης τεστοστερόνης δεν υπήρξαν καθόλου αντίστοιχα παραδείγματα έκφρασης της θηλυκότητας. Η απουσία των γυναικείων εικόνων ανάλογου μεγέθους και έντασης έρχεται σε αρμονία με τον εξίσου κυρίαρχο λόγο της κανονιστικής θηλυκότητας, σύμφωνα με την οποία η γυναικεία 'φύση' θεωρείται δεδομένη, και εν πάσει περιπτώσει 'συμπληρωματική' της ανθρώπινης σεξουαλικότητας. Η θηλυκότητα είναι πάντα θηλυκότητα, είτε το αποδεικνύει, είτε όχι, αφού ούτως ή άλλως ο ρόλος της είναι παθητικός, σε αντίθεση με την αρρενωπότητα που -έχουσα τον ενεργητικό, και ουσιαστικά το μόνο, ρόλο στο σεξ- χρήζει έντονης επιβεβαίωσης και προβολής.

Στο ίδιο κλίμα, οι άντρες-χρήστες της υπηρεσίας βρίσκονται σε συνεχή ανταγωνισμό ως προς την επιτέλεση του ανδρισμού τους, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στην προσβολή της αρρενωπότητας του

ενός από τον άλλο. Η σεξουαλικότητα και ο απόλυτος χαρακτήρας της είναι και πάλι στο επίκεντρο αυτής της επιτέλεσης, σε συνδυασμό με την αποδοχή του έτερου φύλου:

niar: COOL KAI FIREMAN ESEIS DEN EISATE ANTRES

FiReMaN21: ela spiti mou na doume [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 51]

CoolBoy19: ahahah. pali pita efages

FiReMaN21: egw pita?

CoolBoy19: hahahah xilopitaaaaaaa

FiReMaN21: niar, den mou aresoun oi piites [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 52]

mpixtis013: po po...olo gay sto profil moy pao nafigo.....

ed tsitas: o power x einai gay

Power_X: amfivsviti kaneis ton antrismo mou na tou dikso

ed tsitas: power se perimeno [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 56]

Nikkorello: nai alla ego arga i grigora tha tin rixo, lete oti thelete

Eyes_Wide_Shut: me trikopodia i me upercut? kai ta duo pianoun

Neos_foititis: I MONI PERIPTWSI NA TIN KSEMIALISEIS EINAI ME KONTOKANI!!!

Nikkorello: den me kserete kala giayto milate [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 60]

grec: SERSE PROSEXE MHN SXEISEIS KANA KALSON

grec: KATI ADELPHES SAN KAI SENA ME KYTANE PISTONI

[κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 139-140]

Το αφήγημα που ξεδιπλώνεται σ' αυτή τη 'συμπεριφορά', πέραν της υπεροχής του αρσενικού στοιχείου έναντι κάθε άλλης μορφής ύπαρξης, αφορά και στις σημερινές αντιλήψεις περί ομοφυλοφιλίας στην Ελλάδα. Κατά πρώτον, στον κυρίαρχο λόγο ο ομοφυλόφιλος άντρας είναι λιγότερο ή καθόλου άντρας, και είναι κατά κανόνα αυτός που διατηρεί τον 'παθητικό' ρόλο στη σεξουαλική πράξη (σε αντίθεση με το 'αυθεντικό' αρσενικό που, όπως είδαμε και νωρίτερα, διακορεύει ό,τι βρει μπροστά του). Κατά δεύτερο, διαγράφεται καθαρά η αντίληψη που κυριαρχεί στη σύγχρονη Ελλάδα ότι η ομοφυλοφιλία είναι 'χούι', που γίνεται 'ανεκτό' (μετάφραση του 'δεν αποδιώκεται με ban') -κυρίως ως αποτέλεσμα του κινήματος των προηγούμενων δεκαετιών και της 'πολιτικής ορθότητας' που επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Ένωση-, με την προϋπόθεση όμως ότι δεν αφορά 'εμάς' και τους 'δικούς' μας και δεν 'απειλεί' το δικό μας αντρισμό (με συμβολικό ή άλλο τρόπο).

Επιπλέον, σύμφωνα με τα πιο πάνω αποσπάσματα, η επιτυχία του αρσενικού κρίνεται με την επιτυχία του έναντι του γυναικείου φύλου. Στόχος του αρσενικού είναι να 'ρίξει' τη γυναίκα της

αρεσκείας του, κι αν το πετύχει ανεβαίνει στην κλίμακα αξιολόγησης μεταξύ των αντρών. Αντιθέτως, αν αποτύχει, αν ‘φάει χυλόπιτα’, αποτελεί αντικείμενο χλευασμού και η αξία του ως άντρα μειώνεται δραστικά. Η όλη σύλληψη συνάδει με την κυρίαρχη αντίληψη της εποχής -αν και για την περίπτωση των αντρών αυτή η αντίληψη ισχύει από πολύ παλαιότερα-, κατά την οποία η συλλογή υπεράριθμων ερωτικών εμπειριών αποτελεί αυτοσκοπό και κριτήριο μιας υγιούς και απελευθερωμένης σεξουαλικής ζωής.

Πέραν της προκλητικής παρουσίας του αρρενωπού στοιχείου, η οποία παρελαύνει κυρίως στο ‘δημόσιο’ χώρο του κεντρικού παραθύρου, στο γενικότερο κορμό των συνομιλιών εντοπίζονται στερεότυπες αντιλήψεις και για τα δύο φύλα, για το χαρακτήρα, τους ρόλους και τη συμπεριφορά τους:

aktipiti1: simera o antras mou ksexase ta gennethlia mou thelw na mathw tropous na ton ekdikithw!
niar: AKTIPITI.....ADIAFORIA. SKOTONEI
aktipiti1: re si na ton ekdikithw eipa oxi na tou kanw xathria
niar: AKTIPITI SWSTO KI AYTO. STOYS ANTRES LEITOURGEI ANAPODA
niar: NA TOY MILAS SYNEXEIA. ASTAMATHTA
asteraki24: re koritsia giati vazete sto idio tsouvali olous tous antres????
niar: ASTERAKI GIATI EINAI TSOUBALATOI
aktipiti1: giati xwrane... [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 50]
redx: testo kanta stin karekla kai meta vale tin gramatea sou na ta katharisei
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 55]
Safe: helene ela kata to bradaki .. na ftiakseis kai tipote gia faghto ..lol
helene: ΑΕΣ ΜΩΠΕ ΑΝΤΡΑ? [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 60]
LiverpoolFC: diaforetika tha kanei kinisi mia ginaika den einai aparaitito na paei na milisei. ennoousa oti eksw i ginaika ama thelei na kanei kinisi den xreiazetai na paei na milisei. borei na to ksekinisei alliws me ligo paixnidi kai tha paei o antras na tis milisei
[prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 125]
asteraki24: esi pos xehorizeis an κοιποιος/a einai antras i gineka?
@dreamisland: apo ton tropo pou vrizei
asteraki24: apo ton tropo pou vrizei? mporis na mou exigiseis ti ennoeis?
@dreamisland: mia gineka otan vrizei, xanei diladi ton elegxo, leei diaforetika apo enan antra. emis sinithws xristopanagies. esis alla [prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 163].

Τα αφηγήματα που εκτυλίσσονται πιο πάνω, ακόμα κι αν ενίοτε επενδύονται με το μανδύα του χιούμορ, είναι και πάλι σε συνοχή με τα πρότυπα των φύλων, όπως αυτά προβάλλονται στον κυρίαρχο λόγο. Σύμφωνα τα αφηγήματα -και τα πρότυπα-, ο άντρας είναι αυτός που ξεχνά τα σημαντικά σε μια

σχέση, που είναι συναισθηματικά αδιάφορος και επικοινωνιακά απόμακρος, που διατάζει, που αναλαμβάνει την πρωτοβουλία μιας γνωριμίας, που βρίζει τα θεία. Αντιθέτως, η γυναίκα είναι αυτή που ενδikeίται την αδιαφορία, γιατί είναι και συναισθηματικά ευάλωτη, που υπηρετεί, που περιμένει παθητικά τον άντρα να την προσεγγίσει, και που όταν βρίζει σημαίνει πως έχασε τον έλεγχο. Είναι λοιπόν πασιφανές πως σ' αυτά τα συγκείμενα διαγράφονται πολλές πτυχές της κανονιστικής αρρενωπότητας και θηλυκότητας, όπως αυτές συναντώνται άφθονα σε ποικίλες εκφάνσεις της 'έξω' ζωής. Το ότι οι χρήστες

της υπηρεσίας του chat επιλέγουν το ίδιο αυτό ερμηνευτικό πλαίσιο (των κανονιστικών προτύπων των φύλων) για να εξηγήσουν -αλλά και να καθορίσουν- καταστάσεις που συναντούν στις εικονικές τους συναναστροφές (π.χ. την πρωτοβουλία προσέγγισης ή τον τρόπο γλωσσικής έκφρασης), μας οδηγεί στο ίδιο συμπέρασμα υπέρ του οποίου συνηγορούν οι περισσότερες μέχρι τώρα ενδείξεις: τα υποκείμενα που συναποτελούν την εικονική κοινότητα που μελετάται έχουν ήδη διαμορφωθεί από την κοινωνία στην οποία ζουν και τα πολιτισμικά πρότυπα που αυτή επιτάσσει, συμπεριλαμβανομένων των προτύπων του φύλου.

Ακόμα πιο έντονα εμφανίζονται τα στερεότυπα για τα δύο φύλα όσον αφορά ειδικά στην παρουσία και τη συμπεριφορά τους στη διαδικτυακή επικοινωνία. Όπως φαίνεται μέσα από την καταγραφή των συνομιλιών -στις οποίες αξίζει να σημειωθεί πως εξέφρασαν άποψη μόνο άντρες- ο άντρας-χρήστης διαγράφεται ως ο 'μέσος', 'κανονικός' άντρας που 'ψάχνεται' και είναι σεξουαλικά ενεργός. Η γυναίκα-χρήστης, αντίθετα, αποδίδεται με διττό και ακραίο τρόπο, αφού από τη μια διαγράφεται ως η 'μη εμφανίσιμη' γυναίκα, που 'ψάχνεται' μέσω διαδικτύου λόγω 'ανάγκης', κι από την άλλη ως η 'ωραία', δυσπρόσιτη και 'επιλεκτική' γυναίκα που αποτελεί 'στόχο' για τους περισσότερους άντρες-χρήστες:

Spoudaios: Ego sinithos milao protos opos kai esena giati eseis oi ginaikes prepei na deite mia foto kai malista na einai omorfos o allos gia na tou milisete
[prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 6]
giannis341: nai ola ta mpaza edw mesa einai

giannis341: oles oi xontres kakasximes trixwtes to paizoun gomenes edw mesa

Power_X: giati aftes pou vleponte kapos pos tin exoun dei

jklsa: E NAI AMA EITANE KAI OI MODELES EDO EPREPE NA FYGOUME
LEMEEEEEEEEE

Safe: power nomizeis oti kapoia blepete ??

glukoula2005: mpa oles einai gia maxilari

Power_X: xm ama to psakseis k deis photo aftes pou exoun kati pozes thelimatikes
trogonte kapos. gi aftous pou psaxnoun [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 57-58]

FeNiASoSWeET: EISTE OLOI ligouria KSEKOLATE ME TA PRIVE OMPOOOO
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 58]

Kiriakos_p: pronomio na eisai gunaika edw mesa...

[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 73]

Leo_Knight: telika den yparxoun kopeles pou na milane prive?

bad_habit: leo knight.. oxi bre yparxoun.. aplws ntrepontai sthn arxhhhhhhh

[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 93]

@koukia_sperno: mhpws einai kana kolpo gia na diwxneis tous andres?

[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 103]

asteraki24: tote giati iparxoun toses liges ginekes edo?

Kill_Em_All: den ksero...giati malon oi ginekes den asxoloude toso me to pc

Kill_Em_All: eno oi adres asxolounte

asteraki24: tote ego ti kano edo?!

Kill_Em_All: H irthes gia xabale H odos exeis doulia opos eipes gia tin

ergasia sou. H eisai toso asximi kai psaxneis apo chat gomeno

asteraki24: diladi einai mono asximes ginekes edo?

Kill_Em_All: den iparxoun mono asximes. iparxoun kai orees. alla min me rotisis ti doulia kanoun edo oi
ores den ksero [prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 106]

asteraki24: kai giati mpainoun oi ginekes edo les?

LiverpoolFC: oi asximes, giati eksw den tous dinei kaneis simasia. oi omorfes apla gia na vlepoun olous
na trelenontai! [prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 124]

Και πάλι παρελαύνουν τα αφηγήματα της υπέρμετρης αντρικής σεξουαλικότητας και της γυναικείας παθητικότητας, αλλά και της ομορφιάς, μιας ποιότητας που στις μέρες μας -μέρες ακατάπαυστης διαφήμισης και 'διορθωτικών' επεμβάσεων- αξιολογείται πολύ υψηλά, αποδίδει κύρος και αποτελεί κριτήριο δημοφιλίας. Εξίσου ενδιαφέρον είναι το αφήγημα που ερμηνεύει τη μειοψηφική παρουσία των γυναικών στο διαδικτυακό χώρο του chat με την ελάχιστη -σε σύγκριση με των αντρών- ενασχόλησή τους με τον κόσμο των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Το ενδιαφέρον της ερμηνείας αυτής έγκειται σε δύο σφάλματα στα οποία επιπίπτει, ένα πραγματικό κι ένα 'θεωρητικό': από τη μια αρνείται την αριθμητική υπεροχή των γυναικών στα γραμματειακά επαγγέλματα που απαιτούν άπταιστο χειρισμό

των ηλεκτρονικών υπολογιστών, κι από την άλλη συγκρούεται με το εξίσου ισχυρό αφήγημα που αποδίδει στις γυναίκες -και μόνο- την επιθυμία και ικανότητα για επικοινωνία, σύμφωνα με το οποίο δε δικαιολογείται η υπεράριθμη παρουσία των αντρών σε ένα απόλυτα επικοινωνιακό πεδίο.

Καταλήγοντας, τα ευρήματα της επιτόπιας έρευνας στην ιστοσελίδα απέδειξαν πως η ελλειπής ορατότητα και η αδυναμία εξακρίβωσης του φύλου των χρηστών δεν συνεπάγονται τη μειωμένη παρουσία και σημασία του. Όπως είδαμε και πιο πάνω, το φύλο 'επιτελείται' στη διαδικτυακή επικοινωνία με ποικίλους τρόπους, και η απουσία της εικόνας φαίνεται να εντείνει, παρά να αμβλύνει, τις στερεότυπες αφηγήσεις που συνοδεύουν το κοινωνικό φύλο. Μήπως τότε, όταν τα πρόσωπα απουσιάζουν, η ταυτότητα του φύλου γίνεται προεξέχουσα, και η κατηγοριοποίηση βάσει αυτής πιο 'εύκολη' και απροβλημάτιστη;

- **Η ταυτότητα, η ανωνυμία και η εμπιστοσύνη**

Όπως παρουσιάστηκε εκτενώς στη βιβλιογραφική επισκόπηση, η ταυτότητα των χρηστών της επικοινωνίας μέσω διαδικτύου αποτελεί αντικείμενο διαχείρισης από μέρους τους. Ο τρόπος που οι χρήστες παρουσιάζονται και αποκτούν 'υπόσταση' στην εικονική κοινότητα (ανεξαρτήτως ανταπόκρισης με την 'πραγματικότητα') 'έχει κάτι να πει' για το πολιτισμικό συγκείμενο που συνοδεύει το είδος αυτό επικοινωνίας, αλλά και την ευρύτερη κοινωνία εντός της οποίας λαμβάνει χώρα. Τα ερωτήματα που διατρέχουν το τρέχον κεφάλαιο είναι: Η διαχείριση της ταυτότητας οδηγεί σε αποποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των οποίων η σημασία επιβάλλεται από τον κυρίαρχο λόγο; Χρησιμοποιείται η ανωνυμία ως εργαλείο προς αυτή την κατεύθυνση; Πώς δομείται η εμπιστοσύνη σε σχέση με την ταυτοποίηση των συνομιλητών;

Η πρώτη και πιο άμεση έκφραση της ψηφιακής παρουσίας του ατόμου, και κατ' επέκταση της ταυτότητας που επιθυμεί να προβάλει, είναι το 'ψευδώνυμο' (nickname) που επιλέγει. Αν και οι γνώμες των χρηστών για τα μηνύματα που μεταδίδει ένα ψευδώνυμο, δεν παρουσιάζουν συνάφεια:

asteraki24: (...) ti pisteveis oti ekfrazoun ta nicknames

REINTEN: POLLA K DIAFORA! (OPWS TA LEGOMENA K SAN EIDOLA TOY KATHENOS!) [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 25]

ahdias: to nick de leei tipota to spoudaio [prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 130]

@Kill_Em_All: pisteuw oti o kathenas bazei ena nick pou tou aresei.. den xriazete pada na simenei kati... mporei na min theli na bali to onoma tou... mistirio... se kanei na gnorisis ton alon... [prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 105],

οι αντιδράσεις που έλαβα ως προς το δικό μου (asteraki24) δηλώνουν ότι για μερικούς χρήστες το ψευδώνυμο δύναται να θεωρείται αντιπροσωπευτικό του ατόμου που το επέλεξε. Στην προκειμένη περίπτωση, το ψευδώνυμο θεωρήθηκε ως προβολή μιας εξέχουσας προσωπικότητας ή φυσικής παρουσίας:

Erlic: eisai ontos asteraki?

likos1234567: eisai sta alithia asteri? [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 34]

grekos: asteraki ontos? axizeis opos tasteria? [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 38]

diabopreto: telika eisai asteri pragmatika. kai na alaksis to nick name sou. kado asteri not asteraki. eisai megalou velinikous ! [prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 78]

@Dunamitis: eida ki egw asteraki,lew edw eimaste...xaxaxa. lew auti 8a einai wraia... [prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 89]

jonny_me: kalispera asteraki! poli omorfo nick! se ekfrazei?

[prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 154]

HappyFew: mia tipotenia erwtisi na kanw apo apli periergeia: to asteraki to les esi apo moni sou i to lene oi alloi? [prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 172].

Μετά από ταξινόμηση των περίπου 450 ψευδωνύμων⁴ (των οποίων η αντιστοιχία σε 'άτομα' παραμένει άγνωστη, καθώς κάθε άτομο δύναται να εναλλάσσει τον τρόπο προβολής του), όπως αυτά καταγράφηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας, δεν είναι δύσκολο να ανιχνεύσει κανείς τα προτερήματα, τις επιθυμίες και τις αξίες που οι φέροντες αυτών των ψευδωνύμων έχουν ή/ και θέλουν να προβάλουν. Ανάμεσα σ' αυτά, υπερτερούν τα στερεότυπα 'ιδανικά' χαρακτηριστικά των δύο φύλων, και σε αρκετές

⁴ Για ολόκληρη τη λίστα των ψευδωνύμων, βλ. Παράρτημα σελ. 177-181

περιπτώσεις αποτελούν άμεση ή έμμεση πρό(σ)κληση για συνεύρεση ανάμεσά τους. Έτσι, για παράδειγμα, υπήρχαν ψευδώνυμα ερωτικού/ σεξουαλικού περιεχομένου και για τα δύο φύλα: *Bigcock*, *Doktorlove*, *EIKOSI_EKATOSTA*, *Breastlover_m*, *FTANOUN19CM*, *Pollyantras*, *sikwmenos*, *Prostyxos*, *PerfectLover* για χρήστες με αντρικό προφίλ και *AGRIO_THILIKO*, *Kayla1980*, *Sexybaby_girl*, *mounitsa*, *cybersexwoman*, *PONIROULLA* για χρήστες με γυναικείο. Τα ψευδώνυμα, ωστόσο, που περιείχαν τα περισσότερα στερεότυπα κατά φύλο, ήταν αυτά που αναφέρονταν σε χαρακτηριστικά του/ της χρήστη/στριας και της προχωρικότητάς του/ της: *Anipomonos*, *Antraswraios*, *anwrimos*, *Aprospelastos*, *Athlitikos*, *Alitovios*, *Olo_trella*, *Pamponiros*, *mistiriodis*, *Spoudaios*, *psihremos* και *PONIROULLA*, *Xadiara_gata*, *Ksanthoula19*, *Alitoula*, *Pitsirika25*, *FeNiASoSWeET*, *Kapatsa*, *Glykoula2005*, *Kalonh*, *Mpempaa*, *Xadiariko84*, αντίστοιχα. Στερεότυπη πρόσληψη των φύλων δηλώνει και η σημαντική παρουσία αντρικών ψευδωνύμων που αναφέρονται στο επάγγελμα του χρήστη, σε σύγκριση με την ελάχιστη παρουσία αντίστοιχων γυναικείων. Επιπλέον, τα ψευδώνυμα αυτά δεν ξεφεύγουν καθόλου από το στερεότυπο φαντασιακό του κατά φύλο διαχωρισμού των επαγγελματιών: *SEXYPILOTOS*, *DRUMER*, *Giatros_8*, *DEKANEAS*, *Gymnastis28*, *SOMATOFYLAKAS*, *plummer*, *policeman*, *Prutanis*, *Mparman1* και *upiretria*. Ενδιαφέρον είναι, ακόμα, το ότι στην πληθώρα των αντρικών ψευδωνύμων που αναφέρονται σε χόμπι και ενδιαφέροντα των χρηστών: *Tourbakias*, *ninjai*, *VAZELOS25A*, *Panatha1369*, *PAOKline*, *Subaru15*, *KWPHLATHS_1980*, *Kanonieris*, *SEATTLEON*, *Kynigos_kriti*, *CBR600F3*, *diver1980*, *MERCEDES*, *MHXANOBIOS7*, *MPOURI*, *BAFOS*, δεν αντιστοιχεί κανένα γυναικείο. Ο αθλητισμός, το κυνήγι, η αυτοκίνηση και η ‘drug culture’ είναι αντρική υπόθεση, απέναντι στην οποία στέκει η γυναικεία αδράνεια.

Άλλες κατηγορίες ψευδωνύμων, κοινές και με παρόμοιο περιεχόμενο για τα δύο φύλα, υπήρξαν αυτές που αναφέρονταν σε ζώδια (π.χ. *aquarius*, *scorpios_thess*, *Ydroxoos67*, *Maria_ix8eis*), στην ηλικία των χρηστών (π.χ. *Angel_Boy22*, *Ataktos_35*, *Diavolaki28*, *diver1980*, *Male35ath*, *SFIXTH27*,

Ksanthoula19, Pitsirika25), στη χώρα, την πόλη ή την εθνικότητά τους (π.χ. *Athens13, Albanos_oreos, ErwtiarisEdessa, kalampakas, dimitrisKRITI, GIORGOSPATRA, Komotini85, Glykas_peiraiia, Xalandriwtis13, Tommyveroia, XANIOTISSA, Nancykavala, MariaXania, A_kalamatiani*), στη σεξουαλική τους ιδιαιτερότητα (π.χ. *Gay_man, gaysex, transcrossdresser, liabi, TransNicoleAth*), στο διαδίκτυο (π.χ. *DiGiTaLbLaSpHeM, kybernopeiratis, sexboycam, Cybersex_4f, Hotline, cybersexwoman*) και σε ποικιλία καταστάσεων, λέξεων και ιδεών (π.χ. *Abandonallhope, Aggigma_psixis, ahdias, airetikos, Ang3LOfDarKNesS, BLACK_SPIRIT, DEATHVALLEY, devotion, Diary_of_dreams, dreamisland, ektos_elegxou, el_comantante, Eyeless_InPlaza, Johniewalker, Just_looking, peprwmeno, Into_your_eyes, Its_art_to_lie, Raspoutin_S, TiStroumfisame, KYANOXAITHS, Oistros, Alma_Libre, Black_path, geotripiano, Ola_ta_sagapo, Paraxenh_giorth*).

Το κυριότερο συμπέρασμα από την εξέταση των ψευδωνύμων θα μπορούσε να είναι πως στη μεγάλη πλειοψηφία τους αντικατοπτρίζουν κάποιο κοινωνικό χαρακτηριστικό των χρηστών (είτε αντιστοιχεί στην ‘πραγματικότητα’, είτε εκφράζει μια δική τους προβολή ή επιθυμία), και στις πλείστες περιπτώσεις με στερεότυπο τρόπο. Γεννάται έτσι το ερώτημα: Στη διαδικτυακή επικοινωνία της ανωνυμίας και της διαχειρίσιμης ταυτότητας, το άτομο ‘απολαμβάνει’ την πολλαπλότητα και τη ρευστότητα του ‘προσωπείου’ του, ή μήπως οι επιλογές του περιορίζονται στις δεδομένες κατηγορίες που του κληροδότησε η κουλτούρα του; Οι ενδείξεις που υπάρχουν υποδηλώνουν ταυτόχρονα μια ελευθερία αυτοδιαχείρισης του προφίλ των χρηστών, αφού η απουσία της εικόνας τους επιτρέπει να προβάλλονται με όποιο τρόπο επιθυμούν:

@santrap: sou leei pos einai kai fantazesai pos einai emfanisiaka, san xarakthras ktl
[prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 44],

αλλά και μια πολύ περιορισμένη αντίληψη περί ‘ταυτότητας’ από μέρους τους, αφού συχνά περιορίζονται στις τυποποιημένες μορφές ταυτοποίησης (όπως αυτές προκύπτουν από το σχεδιασμό της ιστοσελίδας που προσφέρει την υπηρεσία):

Proto_psonio_84: GIATI DEN EXEIS VALEI PROFIL????? POU THA DW EGW TA GOUSTA SOU???????? [κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 69]

@vangoun: giati de grafeis tpt sto profil sou. twra egw pws tha mathw gia sena...
[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 84].

Από τη μια έχει κανείς την ευχέρεια να κατασκευάσει την ‘εμφάνιση’ και το ‘χαρακτήρα’ του μέσα από μια περιγραφική διαδικασία, από την άλλη όμως αυτό που κυριαρχεί είναι η ‘εύκολη’ πρόσβαση σε μια σειρά προκαθορισμένων δεδομένων για το κάθε άτομο-ψευδώνυμο, που στην υπηρεσία ονομάζεται ‘προφίλ’. Σύμφωνα με τα πιο πάνω αποσπάσματα, στην αντίληψη των χρηστών το προφίλ είναι ο ‘καθρέφτης’, η ‘περίληψη’ ενός μέλος της κοινότητας, μια επαρκής ένδειξη για το ‘ποιόν’ και τα θέλω του. Βεβαίως αυτή η σύλληψη δεν μπορεί να αποκοπεί από το γενικότερο κλίμα της διαδικτυακής επικοινωνίας, όπου ο χρόνος είναι πολύτιμος και η σύναψη σχέσεων αστραπιαία.

Η διάκριση των συνομιλητών βάσει των κοινωνικών χαρακτηριστικών τους, δεν αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας μόνο όσον αφορά στα ψευδώνυμα. Η αναζήτηση των κοινωνικών κατηγοριών με τις οποίες οι χρήστες εκφράζονται και αναζητούν συνομιλητές θεωρήθηκε πολύ σημαντική, καθώς συνδέθηκε με την προσπάθεια αποκωδικοποίησης της σημασίας που έχουν αυτές οι κατηγορίες, σε ένα χώρο επικοινωνίας όπου δεν είναι τυπικά ορατές. Όπως διαφάνηκε από την έρευνα, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των συνομιλητών δεν ήταν μόνο προεξέχοντα, αλλά πολλές φορές περιλαμβάνονταν και στην εναρκτήρια φράση μιας συνομιλίας. Το φύλο, η ηλικία, η σωματική διάπλαση, το επάγγελμα, ο χώρος διαμονής, η οικογενειακή κατάσταση, ακόμα και το όνομα του χρήστη ‘ξεκαθαρίζονταν’ -ή ζητούνταν- πολύ συχνά από την αρχή:

diaperastikos: hmmmmm.....me lene dimitri eimai 27 meno nikaia.....

[prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 8]

Aggelosssss: ego eimai o aggelos k eimai pilotos [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 1]

unknownrh: Γεια σου . Είμαι από Ρόδο, 28 ετών, 1,74, 80 κιλά,

παντρεμένος [prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 14]

angel1975: geia soy,,vagelis 30 eton athina [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 22]

SaH: hi ti kaneis?name?age? [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 38]

@ad21: to onomataki sou? apo pou? me ti asxoleisai? pou meneis stin athina?

[prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 48]

@oni: 24 m athens 1:76 68 killa melaxrinos 21 cm me clk cabrio bmw x5
kai porsche cayenne turbo.loipon den aksizw mia eukairia h eisai olo logia?
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 68]
Dunamitis: pws se lene? eisai desmeumeni? pou meneis?
[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 89]
Spoudaios: Na sou sistitho pali. Xristos 25. Pos se lene esena?
[prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 4]
epikoyros: hi!dimitris apo marusi.u; [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 37]

Έχοντας υπόψη το πιο πάνω δεδομένο, προκύπτει ένας προβληματισμός που αφορά στην έννοια

της **ανωνυμίας**: αν θεωρητικά η παρουσία της αποτελεί τον ‘πυλώνα’ της ειλικρίνειας και της ελεύθερης έκφρασης απόψεων στην επικοινωνία μέσω διαδικτύου, η εμπειρικά διαπιστωμένη απουσία της στην παρούσα έρευνα, τι συνεπάγεται; Σύμφωνα με τους ίδιους τους χρήστες, η ταυτοποίηση του συνομιλητή τους θεωρείται τις περισσότερες φορές κάτι ‘φυσικό’, και υπ’ αυτό το πρίσμα δε διαφέρει από κάθε άλλη γνωριμία ή κοινωνική συνεύρεση:

diabopreto: to onoma sou an epitrepete ?
asteraki24: asteraki
diabopreto: ela re si
asteraki24: nomiza oti i anonimia edo itan thisavros... xmmm
diabopreto: ba. den nomizo. den to theoro provlima aloste na po to onoma mou
[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 75]
LiverpoolFC: vasika pws se lene giati den borw na grafw asteraki!
...
LiverpoolFC: den me endiaferei ti eisai! egw se rwtisa?
asteraki24: alithia, den s' endiaferei? esi den eipes oti den mporeis na milas se ena 'asteraki'?
LiverpoolFC: xaxaxa nai aisthanomai ilithios na grafw asteraki
[prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 116-120]

Το να ξέρω με *ποιον/α* μιλώ -ως κριτήριο **εμπιστοσύνης**- θεωρήθηκε αυτονόητο και σημαντικό σε αρκετές περιπτώσεις, κάτι που προβληματοποιεί τη σημασία της χρήσης των ψευδωνύμων και την ευχέρεια δόμησης εναλλακτικών ταυτοτήτων. Στην κοινότητα του zoo εάν δεν έχεις ‘όνομα’ είτε θεωρείσαι ότι ‘κρύβεις’ κάτι, είτε στερείσαι της προσοχής που θα ελάμβανες ως επώνυμος/ η. Το αφήγημα που βρίσκεται στο φόντο αυτής της αντίληψης είναι το ίδιο που κυριαρχεί στην ‘πραγματική’

ζωή, σύμφωνα με το οποίο η ανθρώπινη υπόσταση και προσωπικότητα αποδίδονται μόνο όταν ένα άτομο (ή και ζώο) συστηθεί ή αποκτήσει όνομα. Με τη διεκπεραίωση των συστάσεων συνάπτεται αυτομάτως μια δίοδος επικοινωνίας και μια υποτυπώδης εμπιστοσύνη, στοιχεία απαραίτητα για τη συνέχιση της συνομιλίας.

• Η εθνικότητα: άλλη μια εξέχουσα κατηγορία

Πολύ σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου αποτελεί και η εθνικότητα του. Σε ένα χώρο που -όπως αναφέρθηκε πολλάκις- οι συνομιλητές έχουν τη δυνατότητα επικοινωνίας ‘γυμνοί’ από (ή επιλεκτικά ‘ενδεδυμένοι’ με) τα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους, το εθνотικό status απουσιάζει. Τα τεκμήρια που συλλέχθηκαν μάλλον το αντίθετο υποδεικνύουν. Δεδομένου ότι η έρευνα διεξήχθη σε ελληνική ιστοσελίδα και τα υποκείμενα αποτέλεσαν ελληνόφωνοι χρήστες, τα ευρήματα αφορούν κυρίως στις αναφορές στο ελληνικό έθνος, στην υπεροχή του, και στην αντιπαραβολή και περιφρόνησή του από αλλοεθνή στοιχεία.

Καταρχάς, σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός πως η επιτόπια έρευνα κατέδειξε την υπηρεσία ως ‘σημείο συνάντησης’ και διατήρησης των δεσμών των απανταχού Ελλήνων:

@zygos22: *apo athina eimai kai twra italia* [private συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 40]

Safe: *KAI EGW 7 XRONIA ITALIA* [κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 93]

jimakos27: *sofaki apo pou mas erxesai??*

Sofaki_18: *germania meno* [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 152]

@dreamisland: *otan girnaw ellada den mpenw pote. egw mpenw edw epidh eimai italia k thelw thn ellhnikh epafh* [private συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 162],

γεγονός που σχετίζεται με την έννοια της κοινότητας, κι αποδεικνύει πως η χρήση των νέων μορφών επικοινωνίας δεν αποδυναμώνει κατ’ ανάγκην τις ‘πραγματικές’ κοινότητες (όπως είναι η ‘κοινότητα’ ενός έθνους), αλλά δύναται να αποτελέσει και συνεκτικό στοιχείο -σημείο ‘επαφής’- ανάμεσα στα μέλη τους.

Η έννοια, λοιπόν, του ‘Ελληνισμού’ γίνεται ορατή στην εν λόγω υπηρεσία με εκφράσεις υποστήριξης των πρεσβευτών της -που στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για πρεσβευτές στο πεδίο του αθλητισμού, και πιο συγκεκριμένα του ποδοσφαίρου- και ομοψυχίας των ομοεθνών, ακόμα και με ‘παρωχημένες’ αντιλήψεις μεγαλοϊδεατισμού:

Trinity03: paidia kalo sas vrady kai kalh epityxia sthn E8nikh mas

iapetoulis: και μέ την νίκη σήμερα ΟΛΕΕΕΕΕΕΕΕΕΕΕΕΕΕΕΕ

Nikios007: simera ti tha kanei i ethniki

psychotron: 2-0 το λιγότερο [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 49]

havris1: o re aporse i Brazilia 8a pa8ei megalò kouneri

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 54]

wildwind: FERTE MAS FERTE MAS THN BRAZILIA

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 59]

xalandriwtis13: ellas ole wre palikaria k leventises!!!!!!! Etoimasteite na tsakisoume tin

Brazilia....[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 61]

ADONIS2507: H KALYTERH OMADA STHN ELLADA EINAI H ETHNIKH ELLADOS..

renaki: ti les shmera adoni? posa golakia tha fame?

ADONIS2507: RENAKI..ME LIGH KALH TYXH TO X MPOREI NA TO PAROUME..

ADONIS2507: (DINW EMFASH STO ELLHNIKO ITHIKO)....LOL

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 62]

PSYXASTHENHS: ΖΗΤΩ Η ΕΛΛΑΔΑ!!!! ΖΗΤΩ ΤΟ ΕΘΝΟΣ!!! ΣΑΣ ΑΓΑΠΑΩ ΟΛΟΥΣ,ΓΙ ΑΥΤΟ ΝΑ ΠΑΤΕ ΝΑ ΠΑΡΕΤΕ ΤΗΝ ΠΟΛΗ!!!

PSYXASTHENHS: ΕΜΠΡΟΣ ΟΛΟΙ ΣΤΗ ΠΟΛΗ. Η ΠΟΛΗ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΗ ΜΑΣ,ΟΙ ΑΠΙΣΤΟΙ ΜΑΣ ΤΗΝ ΠΗΡΑΝ [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 150]

Παράλληλα με τα αφηγήματα της υπεροχής του ελληνικού έθνους και της επαναφοράς του ιδανικού της Μεγάλης Ελλάδας, στα πιο πάνω αποσπάσματα εντοπίζονται και αφηγήματα που αφορούν στην κουλτούρα του ποδοσφαίρου: Η Εθνική ομάδα -αποτελούμενη βεβαιώς αποκλειστικά από αρσενικά υποκείμενα- αποτελεί άξιο πρεσβευτή ολόκληρου του έθνους, και οι νίκες της μεταφράζονται αυτομάτως σε εθνικούς θριάμβους. Επιπλέον, η Εθνική είναι πόλος συσπείρωσης των οπαδών κάθε εγχώριας ποδοσφαιρικής ομάδας, οι οποίοι συνενώνονται υπό τη σκεπή της έναντι του κοινού ‘εχθρού’. Ταυτόχρονα, η νίκη έναντι σε μια άλλη ομάδα επενδύεται με όρους πολεμικής διάθεσης, αποδίδοντας το χαρακτήρα της αθλητικής αναμέτρησης σύμφωνα με την ελληνική ποδοσφαιρική κουλτούρα: απόλυτη κυριαρχία έναντι του αντιπάλου, και στην περίπτωση εθνικών ομάδων, εθνική κυριαρχία.

Επειδή όμως κάθε ‘ομάδα’ καθορίζεται από τα όρια της, απαιτείται η ύπαρξη του ‘άλλου’ (του ‘αποκείμενου’), από το οποίο ταυτόχρονα αποστασιοποιείται. Έτσι, και η ‘μεγαλειότητα’ του ελληνικού έθνους ξεδιπλώνεται μέσα από το αφήγημα της ‘κατωτερότητας’ των αλλοεθνών. Στην εμπειρική έρευνα δεν ήταν λίγα τα ευρήματα (συμπεριλαμβανομένων και καθαρά ρατσιστικών αντιλήψεων) που υποστηρίζουν την ύπαρξη αυτού του αφηγήματος, κυρίως έναντι των οικονομικών μεταναστών εντός του ελληνικού κράτους:

KRONOS: PE ΣΕΡΣΕΡΓΚΟ ΞΕΧΑΣΑ ΣΤΟ ΚΟΤΕΡΟ ΤΟ ΡΟΛΕΕ ΣΤΕΙΛΕ ΣΕ ΠΑΡΑΚΑΛΩ ΤΟ ΠΑΚΙΣΤΑΝΟ ΝΑ ΜΟΥ ΤΟ ΦΕΡΕΙ. ΤΙ ΤΟΥΣ ΕΧΕΙΣ ΕΚΕΙ ΤΟΥΣ ΑΛΒΑΝΟΥΣ ΝΑ ΚΑΘΟΝΤΑΙ?
sersergo: ALBANOUS EGW?? MA EGW KARDIA MOU TON MONO ALBANO ΠΟΥ ΕΧΩ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΣ ΣΤΗΝ ΦΟΤΟ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΔΙΑΛΥΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΧΕΙΡΟΒΟΜΒΙΔΑ
sharkoulis: pantou iparxoun albanoi. prepi na kanoume kati na tous petaxoume apo edo
KRONOS: ΤΟΥΣ ΑΛΒΑΝΟΥΣ? ΚΑΙ ΜΕ ΤΙ ΘΑ ΠΑΙΖΟΥΜΕ?
faihl7: poutanas gioi..alvanoι
KRONOS: ΕΔΩ ΤΟΣΟ ΚΑΙΡΟ ΕΧΩ ΜΑΘΕΙ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΚΑ
sersergo: ΔΙΑΛΥΟΝΤΕ ΠΙΟ ΕΥΚΟΛΑ ΚΑΙ ΔΕ ΖΗΤΑΝΕ ΚΑΙ ΦΑΓΗΤΟ
Godess_16: DEN ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΜΕΙΣ RATSISTES ΑΥΤΟΙ ΕΙΝΑΙ ΑΛΒΑΝΟΙ!!!
ALITHSSA: ante vre min milate etsi ki aytoi anthropoi einai apla min kathontai sto kefali mas
sersergo: ΔΕ ΘΑ ΓΙΝΕΙΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΠΟΤΕ ΑΛΒΑΝΕ ΑΛΒΑΝΕΕΕ ΕΕΕ ΕΕΕ
[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 96-98]

Ο λόγος που διαπνέει τα πιο πάνω αποσπάσματα αποδίδει με γλαφυρό τρόπο την κατάσταση ανάμεσα σε ντόπιους και αλλοδαπούς -εργάτες ως επί το πλείστον- στην ελληνική επικράτεια, και -κυρίως- την αντιμετώπιση (πρακτική και θεωρητική) των δεύτερων από τους πρώτους. Σύμφωνα με τον κυρίαρχο λόγο, οι ξένοι εργάτες είναι ‘δεύτερης κατηγορίας’ άνθρωποι, σαφώς κατώτεροι από τους Έλληνες, και οπωσδήποτε χωρίς δικαιώματα. Η ζωή τους είναι μικρότερης σημασίας και η αξία τους έγκειται στην εργατική τους δύναμη και μόνο. Γι’ αυτό εξάλλου έχουν θέση εκεί μόνο που είναι εκμεταλλεύσιμοι και χρήσιμοι και όχι πουθενά αλλού, όπως σε ένα ελληνικό εικονικό χώρο. Το ότι η διείσδυσή τους σε ένα τέτοιο χώρο θεωρείται προσβλητική έγκειται -πιστεύω- και στη δυνατότητα που τους δίδεται για απόκρυψη της εθνικής τους ταυτότητας, και άρα ισοδύναμη συμμετοχή στην υπηρεσία,

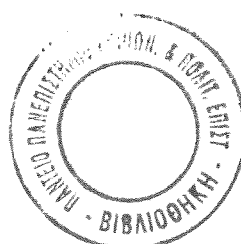
κάτι που βεβαίως ενοχλεί το ελληνικό ηθικό που για πρώτη ίσως φορά -έστω και σε συμβολικό επίπεδο- δεν υπερέχει. Γι' αυτό και υπενθυμίζει στον Αλβανό πως ό,τι και να συμβαίνει στην οθόνη και στην εικονική ζωή, στην πραγματικότητα δεν μπορεί παρά να είναι Αλβανός, και άρα μη Έλληνας.

Όταν μάλιστα η κατώτερη 'μειονότητα' -η οποία είναι παρούσα τακτικά στην ιστοσελίδα- αντιδράσει, λειτουργεί ο άμεσος μηχανισμός αποκλεισμού: το ban. Ο ίδιος μηχανισμός που δε λειτούργησε προηγουμένως στη θέαση των ρατσιστικών απόψεων, επιστρατεύεται για να συμμορφώσει τον 'ξένο' που παρεκτράπηκε και απέκτησε ανάρμοστο 'θάρρος':

karlito_22: sersergo: mpike i mana sou malaka
Ο χρήστης karlito_22 έγινε ban από τον operator camelakos, Safe, marioGreco, ls_l (Συμφωνώ / Διαφωνώ)
Safe: TO SKATOULITO EINAI ALVANIKO FULL
fullstop: TO ONOMA KARLITO EINAI ALVANIKO???
KsanamenosRofos: tha protino to site na ginei www.zoo.al
sersergo: EDW EINAI MPATE SKYLOI ALESTE
[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 96-98]

Παρόλο που κατά την έρευνα εκδηλώθηκαν και απόψεις αντίθετες με την πολύ συχνά αισθητή εθνικιστική και ρατσιστική στάση αυτές υπήρξαν σποραδικές, και εμφανίζονταν κυρίως ως αντίδραση σε κάποιο αντίστοιχο ερέθισμα, ενώ δεν επεκτείνονταν:

PSYXASTHENHS: ZHTΩ Η ΕΛΛΑΔΑ!!!! ZHTΩ ΤΟ ΕΘΝΟΣ!!!
MAYRH_GATA40: εντυπωσιαζουν κανεναν τα συγκεκριμενα σχολια?
DiGiTaLbLaSpHeM: ante re monokutaro zitw to ednos. vapsou mple re k pese sti 8alasa
prettyspeedy: WPA PSYCHO [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 150]
@koukia_sperno: apo pou eisai?
asteraki24: ama sou po alvania ti tha peis?
@koukia_sperno: san na mou eleges opoiadhpote allh xwra
asteraki24: sto kentriko parathiro otan anefera tin alvania ormixan na me fane
koukia_sperno: ektos apo pitsirikia edw yparxoun kai m.....s. den me endiaferei h ethnikothta toy anthrwpu. arkei na mporw na milaw mazi tou
[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 103]
asteraki24: poia i gnomi sou gi'afia ta sinthimata pou vlepoume tora?
{.....συνθήματα κατά Αλβανών....}
@dreamisland: eimai italia. me dextikan san omio tous. den eimai ratsisths opws oi ellhnes malakes
[private συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 165],

asteraki24: pos to xereis oti einai alvanoι?

@dreamisland: tous xerw, einai kala paidia [prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 161].

Επιπλέον, πίσω από το τελευταίο απόσπασμα συγκαλύπτεται ο ίδιος ο κυρίαρχος λόγος, σύμφωνα με τον οποίο η αλβανική εθνικότητα είναι από μόνη της κριτήριο αρνητικής αξιολόγησης των ατόμων που τη φέρουν, ενώ οι μερικές εξαιρέσεις που ξεφεύγουν του κανόνα -‘τα καλά παιδιά’- είναι ελάχιστες και επικυρώνονται ως τέτοιες κατόπιν επιβεβαίωσης ενός Έλληνα.

Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι επίσης το γεγονός πως η έννοια της εθνικότητας υπήρξε σε πολλές περιπτώσεις συνδεδεμένη πολύ έντονα με την έννοια της αρρενωπότητας. Το ότι η εθνικότητα στο φαντασιακό των χρηστών του chat συνδέεται επιλεκτικά με το αντρικό φύλο -κι όχι με το φύλο γενικότερα- γίνεται ξεκάθαρο μέσα από τις συνομιλίες τους, που θέλουν τον αλλοεθνή άντρα να είναι λιγότερο ‘άντρας’, και τις γυναίκες -ανεξαρτήτως εθνικότητας- εξίσου ‘θηλυκές’:

Spoudaios: Re esy toso kobleksikes pia sto sex oi ellinides? Kai esy etsi eisai?

asteraki24: giati to les afto gia tis ellinides?

Spoudaios: Giati einai 20 xronia piso apo tis ipoloipes europaies oso anafora to stil kai tin nootropia giro apo to sex. Idios persi to kalokairi stin Kriti ezisa polla gia na katalavo poso diaforetyika mas vlepoun, oi Agglides kai oi Ollandezes kirios, emas tous antres

[prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 5]

dreamisland: egw vlepw tis agglides lissasmenes

dreamisland: agglos antras axaxxaxxaxaxxaxxaxxax

athens_fans_13: re ti angglo aftoi einai poustides

[κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 157]

modenese: ADONNNN, O ADRIANO STEKETE ME TA 2 PODIA KAI SOYTAREI

ME TO 3o BRE [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 62]

AbAnDonAllHoPe: tha su kanw egw ena batchelor... ti thes oukranides? rwsides?

mutant: soudezes exeis?

vaggt: ΩΡΕ ΕΓΩ ΘΕΛΩ ΜΙΑ ΝΑ ΜΗΝ ΞΕΡΕΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΛΕΜΕ

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 54]

asteraki24: re paidia pos xerete oti den iparxoun edo alvanoι?

KRONOS: MA ΓΙΑ ΑΥΤΟ ΤΑ ΛΕΜΕ, ΕΠΕΙΔΗ ΥΠΑΡΧΟΥΝΕ

sersergo: KALA KAPOIOS NA ENHMERWSEI TOUS ALBANOUS OTI TA

AGORAKIA MPAINOUN ME ANTRIKO NICK, TA KORITSAKIA ME GYNAIKEIO, KAI TA AGORAKIA POU EINAI KORITSAKIA ME GYNAIKEIO

dante100: IPARXOUN TRANS ALBANOI LES??

sersergo: SIGA ΜΗΝ ΕΧΟΥΝ LEFTA ΝΑ ΤΑ ΚΟΨΟΥΝ

sersergo: APLA ΤΟΝ ΠΕΡΝΟΥΝ ΠΙΟ ΦΤΗΝΑ

faihl7: oloi oi alvanoι einai aderfes...xaxaxaxa

fullstop: TO ASTERAKI THN VRISKEI ME ALVANOUS ???

KRONOS: ΠΑΝΤΩΣ ΕΙΣΤΕ ΡΕ ΡΑΤΣΙΣΤΕΣ ΟΛΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΛΒΑΝΟΥΣ ΛΕΤΕ

KRONOS: ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΛΒΑΝΙΔΕΣ ΤΙΠΟΤΑ

boogie1976: as meinoun oi omorfes albanides. kapoies prepei na douleuoun sta bar
[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 96-98]

KARKADI_MYTHS: karlota exeis berdepsei to ban me to sex mwre (...)

albanos_oreos: KARKADI_MYTHS: esu kaneis katholou sex h den 3ereis ti einai

KARKADI_MYTHS: albane kai toy xronoy albanos tha eisai re

karlito_22: KARKADI_MYTHS: exo perdefti tin mana sou me to ban

Mysteri_Man: irema me tis manes

seven: o karlito kai i pareia toy ta lamogia as bgoun main. kriveste re sykies??

seven: vromogay min moy stelheis prv. prosoxi anomalos onomati karlito kanei prv
[κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 176]

Στο αφήγημα που αναπτύσσεται στα πιο πάνω αποπάσματα διαπλέκονται εθνική και κατά φύλο ταυτότητα για να περιγράψουν το τοπίο: σ' αυτό το τοπίο ο Έλληνας -και όποιος αντιπροσωπεύει τον Έλληνα- είναι 'άντρακλας', ο Άγγλος είναι οπωσδήποτε λιγότερο 'βάρβαρος' άντρας απ' αυτόν, και ο Αλβανός είναι 'αδερφή' κι όποιος τον υποστηρίζει το ίδιο. Στο ίδιο τοπίο οι Ελληνίδες, οι Αγγλίδες, οι Ολλανδέζες, οι Ουκρανίδες, οι Ρωσίδες, οι Σουηδέζες και οι Αλβανίδες δεν παρουσιάζουν καμιά διαφοροποίηση, αφού όλες ανεξαιρέτως -στον ένα βαθμό ή τον άλλο- αποτελούν αντικείμενα του σεξ. Είναι λοιπόν φανερό πως οι αντιλήψεις των ατόμων που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα αντανακλούν το στερεότυπο που θέλει τον άντρα φορέα της εθνικότητας και τη γυναίκα να καθορίζεται πρώτιστα από το φύλο και τη σεξουαλικότητά της.

• Το σώμα, το σεξ και ο υπολογιστής

Το **σώμα** και οι προεκτάσεις από την 'απουσία' του στη διαδικτυακή επικοινωνία αποτελεί ένα ακόμα θέμα κεντρικής σημασίας για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας. Είναι τελικά η συνεύρεση στα δωμάτια επικοινωνίας 'ασώματη', απαλλαγμένη από την υλική υπόσταση των μερών της και των κοινωνικο-πολιτιστικών συμβόλων που αυτή η υπόσταση φέρει, ή μήπως το υποκείμενο της δικτυακής

επικοινωνίας είναι εν τέλει ενσώματο; Και με ποιους τρόπους επιτελείται αυτή η σωματοποίηση; Κι ακόμα, πώς ‘κατασκευάζεται’ το σεξ μέσα από την ψηφιακή του μορφή; Τέλος, ποια η σχέση σώματος και ηλεκτρονική υπολογιστή στην περίπτωση της εικονικής επικοινωνίας;

Όπως υποδεικνύουν τα ευρήματα της έρευνας, το σώμα είναι άλλο ένα από τα ‘στοιχεία’ της ταυτότητας για το οποίο υπάρχει η δυνατότητα ‘διαχείρισης’ από τους χρήστες: μπορεί να παραμείνει εντελώς ‘απόν’, μπορεί να γίνει ορατό με τη βοήθεια τεχνολογικών επεμβάσεων ή μπορεί ακόμα να εμφανιστεί μέσω του γραπτού λόγου, δηλαδή στην ίδια μορφή που κάθε άλλο κοινωνικό χαρακτηριστικό είδαμε πιο πάνω να κάνει την εμφάνισή του.

Η χρήση ψηφιακών εικόνων και η βιντεοσκόπηση σε πραγματικό χρόνο κατά τη διάρκεια της συνομιλίας, είναι ένας από τους πιο άμεσους τρόπους σωματικής ‘παρουσίας’ στο εν λόγω είδος επικοινωνίας:

Aggelosssss: thelis na pejoyme apo th kamera na paris zeysi

asteraki24: lipame, den exo kamera

Aggelosssss: stile moy mia foto [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ.2]

asteraki24: pos einai gia sena i apousia tou prosopou me to opoio milas? pos tin antimetopizeis?

@piter_pan25: me msn. auto ta lunei ola. kameres kai etsi

[prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ.12]

@santrap: opote xoris na exeis kai foto einai sxedon adunato na sou milhsei kapoion

[prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 45].

Ταυτόχρονα, η χρήση φωτογραφίας αποτελεί για κάποιους κριτήριο ειλικρίνειας και απόδοσης εμπιστοσύνης, μιας και μια ‘ψεύτικη’ φωτογραφία γίνεται αμέσως αντιληπτή μέσω της ‘υπερβολής’ της:

asteraki24: ki ama den einai pistiki i foto, simainei oti einai antras?

@dreamisland: simenei oti einai mpazo. h antras. h psixanomalous pou goustarei na doulepsei ton allon
[prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 163-164]

LiverpoolFC: na sou pw kati. epeidi les pws milas se mia kopela. na min ksexnas pws den tous vlepeis kai legame oti iparxoun polloi pou to paizoun ginaikes enw den einai

asteraki24: leo afto pou mporo na 'ksero', opos 'ksero' oti esi eisai antras.

LiverpoolFC: emena to ksereis giati exw kai fwto!

[prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 121]

@dreamisland: edw exoume anwmalous, aderfes, fake profil, fake foto. Na prosexeis. wrees foto apo ginekes dilwnoun bisexual k psaxnoun ginekes. einai antres

[prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 163]

Στο αφήγημα της χρήσης της τεχνολογίας για ταυτοποίηση του εκάστοτε συνομιλητή εμπεριέχεται η αντίληψη περί της ‘ορατότητας’ της αλήθειας. Στο φαντασιακό αυτό, η πραγματικότητα είναι αυτή που γίνεται πρώτιστα αντιληπτή με την αίσθηση της όρασης, αντίληψη που διαπνέει τη γλωσσική παράδοση των Ελλήνων -και όχι μόνο-: ‘το είδα με τα μάτια μου’, ‘είναι φώς φανάρι’, ‘ουδέν κρυπτό υπό τον ήλιο’ κτλ. Επιπλέον, στο ίδιο φαντασιακό, για να είναι πιστευτό αυτό που τα μάτια αντιλαμβάνονται, πρέπει να είναι και ‘ρεαλιστικό’, δηλαδή να μην υπερβαίνει τη ‘μετριότητα’, τη ‘μέση’ προσδοκία για την εμφάνιση του συνομιλητή (κάτι που συνδέεται άμεσα με τις αντιλήψεις περί φύλου στο chat, όπως τις συναντήσαμε στο αντίστοιχο κεφάλαιο, και σύμφωνα με τις οποίες μια ιδιαίτερα όμορφη γυναίκα ‘δεν έχει λόγο’ να βρίσκεται στο chat room).

Εντούτοις, η χρήση των μέσων αυτών δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα δημοφιλής, όπως αποδεικνύεται από το γεγονός ότι μόνο οι 101 στο σύνολο των 450 περίπου χρηστών που εμφανίστηκαν στην έρευνα είχαν ψηφιακή φωτογραφία στο προφίλ τους. Όταν ρωτήθηκαν μερικοί από τους χρήστες χωρίς φωτογραφία, συμφώνησαν πως το σώμα είναι ‘δευτερευούσης’ σημασίας:

asteraki24: esi giati den exeis foto?

@dreamisland: giati eimai giatros k den dinw vash sthn exwterikh emfanish

[prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 163-164]

asteraki24: kai gia pes. esi giati den exeis fotografia?

@piter_pan25: den thn xreiazomai. mou aresei na milaw me kapoion, kapoia, kai na thauamzei to mualo mou, oxi ta matia mou [prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 12]

Μάλιστα, πίσω από τη συμφωνία αυτή, υποκρύπτεται ένα ακόμα αφήγημα για τη σχέση σώματος, φωτογραφίας και εικονικής επικοινωνίας: και από τους δύο χρήστες θεωρείται στοιχείο ηθικής ή πνευματικής ‘ανωτερότητας’ η επιλογή τους να μην προβάλλουν τον ενσώματο εαυτό τους. Έμμεσα υπονοείται ότι η εξωτερική εμφάνιση αποτελεί ‘εργαλείο’ προσέλκυσης όταν ο χρήστης δεν έχει να επιδείξει ‘κάτι παραπάνω’, όπως την εξυπνάδα και τον πνευματικό του κόσμο. Σ’ αυτό το συγκείμενο οι

δύο χρήστες κοιτάζουν μάλλον ‘αφ’ υψηλού’ τα ψηφιακώς ‘ορατά’ μέλη της κοινότητας, θεωρώντας πιθανά ότι έχουν ‘ξεφύγει’ από το νόημα της επικοινωνίας. Επιπλέον, και οι δύο θεωρήσεις παραπέμπουν στο δίπολο σώμα/ ψυχή, το οποίο ενυπάρχει έντονα στη χριστιανική παράδοση και τη δυτική κουλτούρα, και σύμφωνα με το οποίο τα δύο μέρη είναι απόλυτα διακριτά μεταξύ τους, ως να μην είναι το άτομο ενιαίο, αλλά συναποτελούμενο από το ευτελές δοχείο (το σώμα) και την περιέχουσα ουσία (την ψυχή).

Το υποκείμενο, ωστόσο, της διαδικτυακής επικοινωνίας καθίσταται ενσώματο κυρίως μέσω των ιδίων των συνομιλιών και του γραπτού λόγου που τις απαρτίζει. Το σώμα ‘εμφανίζεται’ στην οθόνη μέσα από τις αναφορές που γίνονται σ’ αυτό, στις διαστάσεις του, στις αισθήσεις που φέρει, στη σχέση του με το περιβάλλον στο οποίο υπάρχει:

sersergo: (...) ME KANEIS KAI KOKKINHZW [κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 16]
god33: hi..eimai 1,84 84 kila melaxroinos, eimai gumnos tora kai exo trabikei kapoies foto..endiaferesai? [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 33]
FiReMaN21: niar peinaw [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 50]
mikro_louloudi: NYSTAAAAAZWWWWWWWW [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 54]
bad_habit: TI MAMHMENH ZESTH EINAI AYTH ???
[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 94]
Knikou: Ας καπνισω..με στενοχωρισατε [κεντρικό παράθυρο, 22.6.2005, σελ. 114]
mutant: GIA ALLH MIA FORA MOYSIKARA O ANDRO MEDA
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 54]
renaki: kala kai egw ...exw kamia oritsa pou sxolasa kai eimai spiti
ADONIS2507: RENAKI..EGW SE LIGO THA FYGW APO THN DOULEIA....KI EXEI KAI ZESTH EKSW..KAI ASTA NA PANE.. [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 61]
diabopreto: vasika eimai grafio. molis efaga launch kai thelo na pio ena kafe kai na kano ena tsigaro na iremiso [κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 75]
Trinity03: egw maurisa apo thn polu hlio8erapeia shmera
[κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 157]

Είναι λοιπόν κοινός τόπος ανάμεσα στους χρήστες της υπηρεσίας εικονικής επικοινωνίας πως πίσω από την οθόνη υπάρχει ένα σώμα που ‘κοκκινίζει’, που έχει ύψος και βάρος, που έχει διακριτά χαρακτηριστικά, που ‘πρινά’, ‘νυστάζει’, ‘ζεστένεται’, ‘καπνίζει’, ‘ακούει μουσική’, που κινείται στο χώρο και ανάμεσα σε χώρους και που αντιδρά με το περιβάλλον του. Δεν υπάρχει η παραμικρή άρνηση της ύπαρξής του, ούτε μείωση της σημασίας του στη ψηφιακή του ‘απόδοση’. Ακόμα και διεργασίες του

σώματος που στην ‘πραγματικότητα’ μπορούν να περάσουν απαρατήρητες ή να είναι αδιάφορες (όπως η νύστα, η πείνα, η ζέση), στην εικονική ζωή γίνονται σημαίνουσες, καθώς αποτελούν μέρος της ‘επιτέλεσής’ του.

Ιδιαίτερα η σχέση του σώματος με το περιβάλλον αντικατοπτρίζεται στη σημασία που αποδίδεται στη γεωγραφική του τοποθεσία. Η διάσταση του ‘πραγματικού’ χώρου διατηρείται στην εικονική πραγματικότητα, ίσως ακριβώς επειδή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη σωματική υπόσταση:

asteraki24: tote ti sou aresei, ti vriskeis diaforetiko esi s'afto to eidos epikinonias?
@piter_pan25: oti eimai sto dwmatio mou
[prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 12]
sersergo: XANDRA EISAI MAKRYA ALOIWS THA SE FWNAZA KAI SENA
Sandra75: sers pos to kseris? pos eimai makria ? ee?
[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 71]
KRONOS: ΠΑΩ ΣΤΗ ΓΩΝΙΤΣΑ ΜΟΥ ΝΑ ΚΑΝΩ ΕΝΑ ΤΣΙΓΑΡΑΚΙ ΚΑΙ ΝΑ ΣΑΣ ΒΛΕΠΩ
[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 99].

Το σώμα λοιπόν αυτό, δεν είναι μόνο παρόν, αλλά ταυτόχρονα συνοδεύεται και από τους πολιτισμικούς συμβολισμούς που φέρει στην ‘πραγματική’ ζωή, εκεί όπου η εμφάνιση αποτελεί μέγα κριτήριο αξιολόγησης του ατόμου, και ιδιαίτερα της γυναίκας:

asteraki24: kai ti niotheis otan deis to prosopo pou milouses?
Kill_Em_All: anakoufisi...kai idika otan einai omorfi..niotheis xaroumenos... oti oles autes tis ores den pigan askopa. oi ores pou milouses mazi ths
[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 107]
mpleik: kamia kalh paizei edw? kamia omorfh kai dynath?
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 56]
Haunted: Ποιά από εσας είναι όμορφη τελος πάντων???
[κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 169]
REINTEN: XARAKTIRISTHKA?
asteraki24: eimai 1.81, xanthia, stithos 34f kai varos 63 kila
asteraki24: kala, den sou fainetai kapos ipervolika stereotipi i perigrifi mou? molis sou periegrapsa tin klasiki antriki fantasiosi ki oute pou to katalaves!!!
REINTEN: NAI ALLA EISAI ETSI? PES ALITHIA [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 28-29]
liabi: KANE MOY PERHGRAFH SOY
asteraki24: exei simasia gia sena i emfanisi mou?
liabi: NAI [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 20]
Chan: 2 METRA GYNEKARA SAN TA KRYA TA NERA
redx: mpixtis eides tin foto tis frufu? [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 53]

Angelina_jolie: mou aresoun ta mallia sou ma eisai xondroulis adandonaii hope
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 54]
peprwmeno: twra to kalokairi pws tha katalaboume ama kamia gunaika exei paxune
uperbolika? [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 155]
Eyeless_InPlaza: καλη πεπίπτωση αυτή η παντρεμένη αλλά χοντρή γμτ
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 59]
Nikkorello: i javine den einai me ti foveri foto?
jklsa: NAI JAVINE GIAFTO EXEIS OLA TA KAMAK LIGOUR PRIVE
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 61-62]
p_i_s_t_o_n_S7: kai na htheles xontre poia tha se koitaksei
[κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 140]

Σε όλο το μήκος των αποσπασμάτων επαναλαμβάνεται το ίδιο μοτίβο: Η αναζήτηση του όμορφου ατόμου, και -στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων- της όμορφης γυναίκας. Η επικοινωνία στοχεύει στην αποκάλυψη των μεγεθών του σώματός της, της ‘εικόνας’ της, η οποία αποτελεί και προϋπόθεση τόσο για την ‘επιτυχία’ της έναντι του αντρικού φύλου, όσο και για την έναρξη ή συνέχιση μιας συνομιλίας μαζί του. Εδώ επαναλαμβάνονται οι στερεότυπες αντιλήψεις για τον κόμβο φύλου και εικονικής επικοινωνίας, οι οποίες στη συγκεκριμένη περίπτωση συνοψίζονται ως εξής: η ομορφιά μιας γυναίκας είναι το ‘εισητήριό’ της για μια ‘αποδοτική’ παρουσία στο chat, ενώ η έλλειψή της θεωρείται ένδειξη μιας ‘εξ’ ανάγκης’ καταφυγής στον ‘ασώματο’ χώρο του διαδικτύου.

Ο λόγος που θέλει τη γυναίκα -σε αντίθεση με τον άντρα- να κρίνεται περισσότερο από την εμφάνισή της, η οποία αποτελεί και τον κύριο πόλο έλξης προς αυτήν, είναι προφανές κι από το ότι σε όλες ανεξαιρέτως τις περιπτώσεις χρηστών-ζευγαριών η φωτογραφία στο προφίλ ήταν της γυναίκας και μόνο. Το αφήγημα που κυριαρχεί σ’ αυτή την περίπτωση είναι πως το γυναικείο σώμα -και μόνο- αποτελεί το ‘αντικείμενο’ του πόθου και της ηδονής, ανεξαρτήτως του φύλου που το διεκδικεί.

Σημειώνοντας αυτό, προσεγγίζουμε ένα ακόμα ‘προπύργιο’ στο οποίο το σώμα διατηρεί τον καθοριστικό του ρόλο: το σεξ. Παρόλο που στη διαδικτυακή μορφή του -ονόματι cybersex- στοχεύει κυρίως στη διέγερση του μυαλού των χρηστών, οι αναφορές που γίνονται στις συνομιλίες αφορούν

αποκλειστικά σε σωματικές κινήσεις και διεργασίες, ενώ στις πλείστες των περιπτώσεων το σώμα-πίσω-από-την-οθόνη θεωρείται πως εκτελεί τις αναφορές αυτές:

asteraki24: thes na milisoume gia to sex?

REINTEN: OXI THELW NA KANOYME CYBERSEX! {φατσούλα που κοκκινίζει}

[prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 27]

Sexy_Man: den psaxno cyber kai tetoia. apli kouventoula thelo

[prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 34]

@balkis: thes sex? ton exw megalο [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 42]

erotikos2005: καλησπερα, σου αρεσει το σεξ? [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 42]

~~*TESTO: MPA PROTIMO NA EINIA APO PANO KAI NA ASXOLOUME ME TOUS 2*~~

THS PLANHTES [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 56]

Η περίπτωση συνομιλίας όπου το cybersex αναβλήθηκε επειδή αμφισβητήθηκε η σωματική ‘εκτέλεση’ των αναφορών⁵, είναι πιστεύω η ισχυρότερη των ενδείξεων πως το σώμα στηρίζει ισχυρά την παρουσία του στη σεξουαλικότητα των συμμετεχόντων. Μια σεξουαλικότητα πολιτισμικά φορτισμένη, καθώς αναπαράγει τις ίδιες στερεότυπες εικόνες πορνογραφίας που συναντώνται και στο ‘πραγματικό’ σεξ:

Angelina_jolie: thelete na arxiso tis theories mou gia sex;;;

STATHISI233: naiiiiiiii

Angelina_jolie: lipon sto krevati thelo na eimai doula.... na me vrizei k na me dernei

psixanomalos18: pes ki alla re angelina

Angelina_jolie: thelo kathe gamisi na einai enas viasmos....

[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 72]

cybersexwoman: o xrhsths Stasou_Mugdala me viazei cyber ...

Neos_foititis: CYBER KANTOU CYBERMINISI...

pollyantras: STASOUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUU..... KRIMA REEEEEEEEEEE..... KANEIS TETOIA

PRAMATA KAI DEN MAS FONAZEIS NA PAROYME MATI ??

Eyes_Wide_Shut: me tetoio nick re cyber... meta lene ftai o viastis

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 60]

vaggt: TI KI AN EXEIS PERIODO OOOOOO EXEIS KI AΛΛΗ ΔΙΟΔΟ OOOOOO

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 53]

Σύμφωνα με τα αποσπάσματα αυτά, στα οποία αρθρώνουν λόγο και γυναίκες, το αφήγημα που ‘κατασκευάζει’ το σεξ θέλει τη γυναίκα στο ρόλο του ‘υποχειρίου’, του αντικειμένου, του δέκτη της ‘από

⁵ Περίπτωση που προέκυψε στην πιλοτική επιτόπια έρευνα, η οποία δεν περιλαμβάνεται στο Παράρτημα.

παντού' διείσδυσης, της βίας και της υποτίμησης. Ακόμα και στην ύψιστη μορφή της σεξουαλικής βίας - στη συμβολική εκδοχή της ως 'cyber-βιασμός'- η 'ευθύνη' βαρύνει τη γυναίκα που 'προκαλεί' και η έπαρση ανήκει στον άντρα, ο οποίος επιπλέον εισπράττει τον έπαινο από τους ομόφυλούς του.

Παράλληλα, το cybersex παρουσιάζεται να παρεμβαίνει στο αφήγημα της μονογαμικής-αποκλειστικής σχέσης, από τη μια προκαλώντας το, κι από την άλλη ενισχύοντάς το:

REINTEN: OXI THELW NA KANOYME CYBERSEX! {φατσούλα που κοκκινίζει}

~~asteraki24: ki an exo agori? den simainei oti ton 'apato' kata kapoion tropo?...~~

REINTEN: GIA ENA ATHOO CYBERSEX POY D KSERENOMASTE

[prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 27]

@santrap: kai thelo na kano kati "paranomo". apistia more

[prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 45]

Η φαινομενικά αντιφατική σχέση του cybersex με τη μονογαμία διαγράφεται πιο πάνω ως εξής: Το εικονικό σεξ -ως κάτι 'παράνομο'- είναι ένα είδος απόκλισης από τη νομιμότητα που η μονογαμία εξασφαλίζει, και υπό αυτή την έννοια την προκαλεί. Παράλληλα, όμως, η απόδοση μιας 'αθωότητας' στο cybersex μεταξύ αγνώστων εξυπακούει την ενοχοποίηση του 'παράνομου' real-σεξ μεταξύ των ιδίων. Αυτό, παράλληλα με την ίδια την αναγνώριση του νόμιμου status της μονογαμικής σχέσης, ενισχύουν την κυριαρχία και την κανονιστική ιδιότητα του μονογαμικού προτάγματος.

Αυτή η διττή αντίληψη, που θέλει το cybersex ως ένα 'υποκατάστατο' της 'φυσικής' -αλλά μη αποδεκτής, και άρα μη 'νόμιμης'- ροπής προς την πολυγαμία, έχει επίσης ενδιαφέρον ως προς την αντίληψη που υποκρύβει για το σώμα: ό,τι γίνεται χωρίς την παρουσία ή/ και τη συμμετοχή του, δεν είναι 'πραγματικό'.

Το ότι το 'σώμα' δεν αποτελεί μια αφηρημένη έννοια στην επικοινωνία μέσω υπολογιστή, κι ότι εξακολουθεί να αποτελεί το 'φέροντα' των μερών της επικοινωνίας, φαίνεται κι από τις αντιστάσεις που 'κρατά' έναντι της 'αφήφησης' του. Το σώμα έχει διαστάσεις και ανάγκες που δεν μπορούν να αποτυπωθούν ή να ικανοποιηθούν στον 'επίπεδο' κόσμο του διαδικτύου:

TESTO: PREPEI NA ANAKALHF8EI ENAS TROPOS NA PHGAINO STO WC XORIS NA SIKONOMAI APO TO GRAFEIO MOU

Safe: testo den exeis para na metaferreis to grafeio sou sto WC ...

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 54]

KARKADI MYTHS: edw o sersengo gia na mhn xaneis wra apo to chat gia faghto ebale oro kai oyrokathetira leei :)))))))) [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 169]

salonikios25: prolabaino na rao gia pipi mou? [κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 142]

Τα σώματα των μελών της εικονικής κοινότητας είναι 'εκεί', με την έννοια της υποχρεωτικής συμμετοχής τους στη διαδικασία της επικοινωνίας. Χωρίς τα σώματά τους οι χρήστες δεν μπορούν να εισέρχονται στα

'δωμάτια' συνομιλιών, κι όταν εισέρχονται, τα σώματα εξακολουθούν να λειτουργούν όπως και πριν, με τις ανάγκες και τους περιορισμούς τους. Ωστόσο, οι προσπάθειες που περιγράφονται στα αποσπάσματα δεν αναφέρονται σε μια μονόπλευρη προσαρμογή του υπολογιστή -ως του μέσου πλοήγησης στην εικονική πραγματικότητα- στις ανάγκες και τα δεδομένα του βιολογικού σώματος, αλλά σε μια αμοιβαία προσαρμογή υπολογιστή και σώματος ώστε να εξυπηρετηθεί καλύτερα ο σκοπός της επικοινωνίας. Ένας σκοπός που -προφανώς- απαιτεί τη συμβολή και των δύο.

Το σώμα λοιπόν -θέλοντας και μη- λαμβάνει μέρος στη διαδικασία επικοινωνίας. Η όραση, ο περιορισμός της σωματικής κίνησης, η αναβολή ικανοποίησης σωματικών αναγκών, η δακτυλογράφιση και μια σειρά από εγκεφαλικές διεργασίες είναι εκ των ων ουκ άνευ για την επιτυχή διεκπεραίωση των διαδικτυακών συνομιλιών. Αν και η σωματική παρουσία διαφοροποιείται ποιοτικά, το σώμα εξακολουθεί να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας. Εξίσου αναπόσπαστο όσο και ο **ηλεκτρονικός υπολογιστής**:

tedy__boy: gamoto sto poio ma.....a pc exo katsi

[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 70]

thiresia: καλησπερα. εχω ενα προβλημα με το pc μου. ποιος μπορει να βοηθησει?

fullstop: EGO DEN PROKEITAI NA VGALO GOMENA ME XALASMENO PC DEN EXO

IDEA [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 59]

LiverpoolFC: fadasou ton kaimeno ton pistons twra tha einai starvwmenos brosta sto pc tou kai perimenei na perasei to 10lepto [κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 142]

IanK: Οχι αιματα στο net παιδια! Θα λερωθουν τα πληκτρολογια...!!!!

[κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 155-156]

Σε ένα χώρο ‘ύπαρξης’ όπου το σώμα και ο ηλεκτρονικός υπολογιστής -το οργανικό και το τεχνητό- συνεργάζονται και βρίσκονται σε σχέση ‘αλληλεξάρτησης’, το ‘cyborg’ της Haraway φαντάζει λιγότερο εργαλειακό αποκύημα φαντασίας και περισσότερο μια επιστημονική δυνατότητα. Ωστόσο, ακόμα κι αν ο υπολογιστής θεωρηθεί -βάσει των ευρημάτων- μια ‘προέκταση’ του σώματος, ένα επιπλέον ‘όργανο’ με το οποίο το άτομο επικοινωνεί, αυτό δεν συνεπάγεται πως τα μεταξύ τους σύνορα ρευστοποιούνται. Εξάλλου, το όραμα της Haraway για καταρράκωση της έννοιας της ταυτότητας μέσω της θεωρίας του cyborg προβληματοποιείται έντονα και από τα ευρήματα της έρευνας που αφορούν στην ταυτότητα, τα στερεότυπα, τον αποκλεισμό.

- **Η γλώσσα της οθόνης**

Η ρήση του Wittgenstein ‘η γλώσσα μου είναι τα όρια του κόσμου μου’ ενέπνευσαν την προσπάθεια ανίχνευσης κοινωνικών παραμέτρων που αφορούν στη διαδικτυακή επικοινωνία, μέσω του ίδιου του μέσου/ φορέα αυτής της επικοινωνίας: της γλώσσας. Εξάλλου, το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας και η ανάλυση λόγου ως μέθοδος συγκλίνουν στο σημείο αυτό: η γλώσσα δεν περιγράφει, ούτε αντανακλά απλώς την πραγματικότητα και την εμπειρία, αλλά ταυτόχρονα τη δομεί, την κατασκευάζει. Με άλλα λόγια, οι ιδιαιτερότητες της γλώσσας που χρησιμοποιείται στο νέο αυτό είδος επικοινωνίας πρέπει να καταγραφούν, όχι μόνο ως χαρακτηριστικά που περιγράφουν αυτή την επικοινωνία, αλλά και ως δυνάμει καθοριστικούς παράγοντες για καινούριους τρόπους σκέψης, για νέες αντιλήψεις περί χρόνου και χώρου, περί πραγματικότητας, περί σώματος κτλ.

Σε ένα περιβάλλον όπου το άτομο και η παρουσία του γίνονται αισθητά μέσω ενός λόγου ‘υβριδίου’ -καθώς φέρει ποιοτικά χαρακτηριστικά τόσο της γραπτής, όσο και της προφορικής μορφής του- οι περιορισμοί που του παρουσιάζονται στην έκφραση και την ταυτοποίηση, βρίσκουν τη ‘λύση’ τους σε γλωσσικές τροποποιήσεις. Έτσι, για παράδειγμα, η υπερβολική χρήση των σημείων στίξεως,

καθώς και η χρήση κεφαλαίων, φαίνεται να αποδίδουν έμφαση ή/ και ένταση ανάλογη του προφορικού λόγου:

εκφράζοντας έτσι αισθήματα ενθουσιασμού, απορίας, θυμού, αγωνίας, δηλαδή αισθήματα που υπό ‘κανονικές’ συνθήκες γίνονται ορατά με εκφράσεις του προσώπου ή αυξομειώσεις και χροιές της φωνής (φαινόμενο που ταυτόχρονα συνηγορεί -ενισχύοντας το επιχείρημα του προηγούμενου κεφαλαίου- στη συμβολική παρουσία του σώματος). Παράλληλα, **η απουσία σημείων στίξης** -φαινόμενο αρκετά συνηθισμένο σ’ αυτό το είδος επικοινωνίας- πιθανόν να αντανακλά τον περιορισμένο χρόνο ανταπόκρισης κατά τη διάρκεια της συνομιλίας:

Την οικονομία του χρόνου και του χώρου απόκρισης, παράλληλα με μια κοινή ανάμεσα στους χρήστες ‘γλωσσική κουλτούρα’, υποδηλώνει και η **χρήση συντομογραφιών**:

και αρκτικόλεξων:

aktipiti1: loooooooooool [=laughing out loud, κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 50]
CoolBoy19: lmao [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 51]
diabopreto: pos perase to sk ? [=savnatokiriako, κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 75]
aleksis_28: elpizo na eise f [=female, prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 91-92].

Στα πλαίσια της ίδιας αυτής ‘γλωσσικής κουλτούρας’, και σε μια προσπάθεια εναλλακτικής αποτύπωσης των διαθέσεων και των σωματικών εκφράσεων στο ‘ασώματο’ περιβάλλον, οι χρήστες της υπηρεσίας καταφεύγουν σε επιφωνήματα, μιμήσεις ήχων και εικονίδια συναισθημάτων (emoticons)⁶:

athlitikos: giati den mou milas {φατσούλα που κλαίει} [prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ.14]
@tigerr24: geia sou! {φατσούλα που χαμογελά} [prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 14]
sersergo: XOXOXOXOXOXOX [κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 17]
despina42000: tststs ageneia [κεντρικό παράθυρο, 3.6.2005, σελ. 17]
@mourlokomeio: xmmmmmm san ti diladi? [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 22]
zoyzoynofatsa: ZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZ [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 49]
Power_X: mou tin pesane snif [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 49].

Κατά τον ίδιο τρόπο, οι χρήστες της υπηρεσίας χρησιμοποιούν **σύμβολα** του πληκτρολογίου για να αποδώσουν μέρη του σώματος και αντικείμενα με όγκο:

Neos_foititits: KANENAS KALOS (_ ? _) NA KLOTSISOUME!!!
[κεντρικό παράθυρο, 27.8.2005, σελ. 153]
Eyeless_InPlaza: Teste, den exw points...exw steilei 3 sms kai exw parei ta @@
moy..anamenw exhghseis apo ta zwa-idiokt;htes [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 58]
Stasou_Mugdala: ena =====~ akoma mazi sas kai meta sas xeretw
[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 59].

Η χρήση λατινικών χαρακτήρων από τη συντριπτική πλειοψηφία των χρηστών καθιστά δυνατή την εναλλαγή ανάμεσα σε διάφορες γλώσσες που βασίζονται στο ίδιο αλφάβητο (όπως αγγλικά, ισπανικά, γαλλικά και γερμανικά):

diaperastikos: no problem [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 8]
castaway: hola!hows it going lil star? you are busy?[prive συνομιλία, 27.6.2005,σελ.154]

⁶ Η μεταφορά τους στο λογισμικό πρόγραμμα γραφής της παρούσας εργασίας (Microsoft Word) κάτεστη αδύνατη, γι’ αυτό η απόδοσή τους γίνεται ολογράφως.

astro: tropos quesque tu veux cheri? [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 154]
mistiriodis: sis hi zwain swachten [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 155]
anatolia21: hola que tal mi chicos? [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 157],

ενώ ταυτόχρονα προτείνει την ‘απλοποιημένη’ μορφή της ελληνικής γλώσσας, όπως αυτή προωθήθηκε με την απαρχή των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας (προτού γίνει δυνατή η χρήση ελληνικών χαρακτήρων): π.χ. *asteraki24: antres kai ginaikes?* [private συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 11]. Σ’ αυτή την απόδοσή της, η ελληνική γλώσσα χάνει την ταυτότητά της τόσο με τον ήχο που αυτή ‘παράγει’ (αφού η προφορική απόδοση με τους λατινικούς χαρακτήρες δεν παράγει τον ‘ελληνικό’ ήχο), όσο και με τον τρόπο γραφής της (αφού δε χρησιμοποιούνται ελληνικοί χαρακτήρες, και κατ’ επέκταση δεν υπόκεινται στην ελληνική γραμματική και ορθογραφία). Ιδωμένη υπό αυτό το πρίσμα, η ‘ελληνική’ γλώσσα που χρησιμοποιείται στο chat αντανακλά το όλο κλίμα της εικονικής πραγματικότητας: τα σημεία παραπέμπουν στις λέξεις, και κατ’ αυτό τον τρόπο *προσομοιάζουν* στην ελληνική, αλλά χωρίς την κωδικοποίηση που δαμεσολαβεί (δηλαδή την ‘κοινή συμφωνία’ ανάμεσα στους χρήστες ότι πρόκειται για ‘ελληνικά’) δεν είναι παρά ασυνάρτητες ακολουθίες λατινικών γραμμάτων. Κατά τον ίδιο τρόπο που η επιφάνεια της οθόνης παραπέμπει σε ένα βάθος, σε χώρους με διαστάσεις, σε κοινούς με άλλους ανθρώπους τόπους, μόνο και εφόσον λειτουργήσουν τα συγκεκριμένα που διατρέχουν τη χρήση του διαδικτύου.

Η χρήση λατινικών χαρακτήρων, ωστόσο, για ορισμένους χρήστες ισοδυναμεί με μειωμένο ‘εθνικό’ αίσθημα:

PSYXASTHENHS: Παρακαλω γραφεται μονο με ελληνικη, εκτος αν ειστε αλβανοι
PSYXASTHENHS: μαλλον γραφετε. ναι γιατι μιλαω στο πλυθηντικο
PSYXASTHENHS: ΛΟΙΠΟΝ ΗΡΘΕ Η ΩΡΑ ΝΑ ΜΑΘΟΥΜΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ!!!!!!!
prettyspeedy: DEN EXOUME ARXISEI AKOMH TA IDIAITERA STO GREEK KEY
BOARD [οι υπογραμμίσεις δικές μου, κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 151],

γεγονός που αποτελεί θέμα συζήτησης τόσο στο chat, όσο και στην υπηρεσία μη συγχρονικής επικοινωνίας (forum) της ιστοσελίδας, όπου συστήθηκε μια ‘κίνηση για τη χρήση ελληνικών χαρακτήρων’.

Εντούτοις, ο ίδιος χρήστης που τάσσεται μαχητής υπέρ της ελληνικής γλώσσας -και κατ' επέκταση του έθνους που εκπροσωπεί- είναι και αυτός που γράφει ανορθόγραφα (βλ. υπογραμμίσεις) και με ατονικό σύστημα, γεγονός που αντιφάσκει με τα ίδια τα λεγόμενά του. Η διάσωση της ελληνικής με μια χαλαρότητα σε γραμματικούς και ορθογραφικούς κανόνες που αντιστοιχεί στην ίδια χαλαρότητα που η χρήση των λατινικών χαρακτήρων της επιβάλλει, κάνει τη διάσωση αυτή κενή περιεχομένου.

Για πολλούς χρήστες, η χρήση της ελληνικής παίρνει τη μορφή της 'αργκό' και των τοπικών

διαλέκτων, ενισχύοντας την αίσθηση του προφορικού λόγου:

aigoprionato: {σπέρα...} [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 49]

vaggt: ΩΡΕ 26? ΚΥΡΙΑΚΗ? ΩΡΕ ΑΒΑΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΕΜΕΙΣ ΘΑ ΕΙΜΑΣΤΕ ΛΕΜΕ ΜΕΣΑ

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 53]

Knikou: Να πας στο καλο της Παναζίας Μουταντ!

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 55].

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή αυτού του υποκεφαλαίου, η γλώσσα αποτελεί το φορέα των κυρίαρχων ιδεών ενός πολιτισμού. Έτσι και η ελληνική γλώσσα μεταφέρει εντός της αντιλήψεις και αφηγήματα που προέρχονται από την πατριαρχική δομή της ελληνικής κοινωνίας. Στην ψηφιακή μορφή της η γλώσσα αυτή εξακολουθεί να είναι, για παράδειγμα, έμφυλη:

vromoskylo: καλησπερα σε ολους

annoulika: geia se olous... [κεντρικό παράθυρο, 8.6.2005, σελ. 51]

xsxanastasiassx: geiaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa ti kanete guys?

MARFY: egw den eimai guy..ara den apandw [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 65]

aerovat: kalhspera despoinis [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 67]

mikro_louloudi: GEIA SAS GEIA SAS PALHKARIA KAI KOPELES... GEIA SAS GEIA

SAS MEGALOI KAI PAIDIA [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 54]

Spoudaios: Genikos pisteveis oti kai oi kopeles kia oi antres pou einai edo Mesa (...) [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ.5] [υπογραμμίσεις δικές μου]

Και στην εικονική απόδοσή του ο κυρίαρχος λόγος κατασκευάζει μέσω της γλώσσας τα αρσενικά υποκείμενα ώστε να εμπερικλείουν και τα θηλυκά, και αναφωνώντας μια γυναίκα αποδίδει την οικογενειακή της κατάσταση ή την ηλικία της.

Συνοψίζοντας, η γλώσσα που οι χρήστες της υπηρεσίας χρησιμοποιούν είναι ο κοινός τους κώδικας επικοινωνίας, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί στοιχείο συνοχής και τεκμήριο κοινότητας μεταξύ τους. Όπως είδαμε και πιο πάνω, αυτή η γλώσσα περιλαμβάνει τα κοινά σημεία αναφοράς που καθιστούν την επικοινωνία εφικτή, και μεταφέρει την κοινή κουλτούρα εντός της οποίας φανερώνονται όλες σχεδόν οι παράμετροι που εντοπίστηκαν στην ανάλυση λόγου: η κοινότητα, το σώμα, η εθνικότητα, το φύλο. Και όπως κάθε ‘γλώσσα’, βεβαίως, έχει κι αυτό το ξεχωριστό λεξιλόγιο που αφορά αποκλειστικά στις δραστηριότητες και τη μοναδικότητα της κοινότητας:

salonikios25: o dream symfona me diastayromenes plhrofories privediazai anelehta me aithries yparxeis? [=συνομιλεί *prive*, κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 142]
nexus: ξεπριβεδιαστειτε ωρε! [κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 153]
romilda: xaxa na fwnaksoume ton webako prama? Lololol
[=*webmaster*, κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 170]
seven: carlito apotiximene den tha banareis kanena allo??
[=*κάνεις ban*, κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 176].

Λέξεις που για τους ‘ξένους’ ως προς την κοινότητα είναι άγνωστες και χωρίς νόημα, για τους χρήστες της διαδικτυακής επικοινωνίας αντανakλούν τις συνήθειες δραστηριότητες των μελών της κοινότητας, καθώς και την ιεραρχία και το σύστημα ποινικοποίησης που τη διέπουν. Επιπλέον, οι λέξεις αυτές ενέχουν τον τοπικό και εθνικό χαρακτήρα της κοινότητας, καθώς γίνονται κατανοητές μόνο από Έλληνες ή ελληνόφωνους, αφού είναι έτσι τροποποιημένες ώστε να υπόκεινται (ή να φαίνονται ότι υπόκεινται) στους γραμματικούς κανόνες και τις καταλήξεις της ελληνικής γλώσσας.

- **Οι αντιλήψεις για την (εικονική) επικοινωνία**

Παρόλο που τα ‘πραγματικά’ κίνητρα της χρήσης της υπηρεσίας από τους συμμετέχοντες στην έρευνα δεν αποτελούσαν ερευνητικό στόχο, ούτε ήταν δυνατό να εξακριβωθούν, η προβολή των κινήτρων από τους ίδιους τους χρήστες κατά τη διάρκεια των συνομιλιών θεωρήθηκε ενδιαφέρουσα ως προς τα

αφηγήματα που ξεδιπλώνει: τα στερεότυπα που οι ίδιοι οι χρήστες έχουν για τη διαδικτυακή επικοινωνία, καθώς και για τους υπόλοιπους χρήστες, και ο τρόπος τοποθέτησης των ιδίων στο χώρο αυτό.

Όσον αφορά στην υπηρεσία του chat ως μια νέα μορφή επικοινωνίας, οι γνώμες των χρηστών άλλοτε την παρουσίαζαν ως ανεπαρκή, άλλοτε ως εναλλακτική ή/ και συμπληρωματική των προηγούμενων μορφών. Στην πρώτη περίπτωση θεωρούσαν το διαδίκτυο ως μέσο απομάκρυνσης των ανθρώπων, που χάνουν την 'ουσία' της επαφής λόγω απόστασης, υλικής και συναισθηματικής:

Spoudaios: Ego pistevo oti mas exei faei i agamia kai vriskoume meso gia na tin svisoume. To kalitero meso kiolas. To chat apo to net pou anti na mas deseï perissotero Mas apomakrinei distixos
[prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ.5]

@peprwmeno: atoma diaforetika pou mesa stin kathimerinotita tous psaxnoun na dieurinoun tis gnwrimies tous xwris wmos na erxontai ousiastika se epafi me ton allon
asteraki24: i 'ousiastiki' epafi ti perilamvanei kata ti gnomi sou?

@peprwmeno: optiki epafi me ton omilounta kai ton dekti. me mia odoni apenanti sou den blepeis sunaisdimata tou allou. to pws kineitai genika
[prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 167-168],

ενώ στη δεύτερη περίπτωση, το θεωρούσαν μέσο επικοινωνιακό, καθώς συνδυάζει τη συλλογική ψυχαγωγία με τη σύναψη γνωριμιών:

@piter_pan25: gnwrimies. pernas kala. Epoikoinwnia. etsi to blepw egw toulaxiston
[prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 11]

asteraki24: esena pos sou fainetai afto to eidos epikinonias?

mparman1: einai enas tropos kai autos. giati shmera einai duskoln I epoikoinwnia
[prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 37]

Dunamitis: einai enas sugxronos tropos psaksimatos re su
[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 90].

Και στις δύο περιπτώσεις, ωστόσο, πίσω από τα λεγόμενα υποκρύβεται μια κοινή αντίληψη γύρω από το τι συνιστά 'επικοινωνία': μια συνεκτική επαφή που περιλαμβάνει την ανταλλαγή συναισθημάτων και στοχεύει στην ουσιαστική γνωριμία μεταξύ δύο ανθρώπων, με ενδεχόμενο τη σύναψη κάποιας μορφής σχέσεως ανάμεσά τους. Το αφήγημα που διαμορφώνει αυτή την οπτική είναι πως η έννοια της επικοινωνίας επιβάλλει την ανταλλαγή κάποιου είδους ορατών (σε φυσικό ή συμβολικό επίπεδο) σημείων μεταξύ των ατόμων, και μάλιστα κοινά αναγνωρίσιμων. Μ' αυτό τον τρόπο, απορρίπτεται ταυτόχρονα

κάθε δυνατότητα και κάθε μορφή επικοινωνίας που ελλείπεται αυτής της ανταλλαγής, γεγονός που αντανακλά το δυτικοκεντρισμό και τον επιστημονισμό που στηρίζει τον ορισμό αυτό της επικοινωνίας (καθώς σε άλλους πολιτισμούς και εναλλακτικές ιατρικές κουλτούρες -πεδία μη αναγνωρισμένα από τη δυτική επιστήμη- η επικοινωνία είναι δυνάμει εφικτή και χωρίς την ανταλλαγή συμβόλων, όπως λ.χ. με τηλεπάθεια, με υποβολή, με διαντίδραση ενεργειακών πεδίων κτλ.).

Ανάμεσα στις απόψεις των χρηστών για την εικονική επικοινωνία δεν έλειψαν και μερικές ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, καθώς υποδείκνυαν μια πολύπλευρη θέαση του φαινομένου και μια ερμηνευτική διάθεση, εν ολίγοις αυτό που θα ονομάζαμε 'πρωτο-κοινωνιολογία' από το ίδιο το υποκείμενο ανάλυσης:

@santrap: Den ksereis pote pos einai o allos an einai alithinos an mporeis na ton empisteuteis. apo thn allh exei mia dosh paixnidiou h olh katastash. pio eluthera milas apo thn kanonikh zoh mias kai den fainesai (epishs kako afou eunoei tous deilous). oneireuesai omos pos einai o allos ktl. ksekinas mia ghorimia apo to mhden xoris na exeis kaloupia pou prepei na pas [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 44].

Το πιο πάνω απόσπασμα είναι ενδεικτικό της αναλυτικής/ κοινωνιολογικής προδιάθεσης που διαπνέει ορισμένες αποκρίσεις χρηστών: εντοπίζει το πρόβλημα της ανωνυμίας και της εμπιστοσύνης, αναφέρει τρόπον τινά τη διαχειρισσιμότητα των καταστάσεων, αναγνωρίζει τη διπλή όψη -της απελευθέρωσης και της περιθωριοποίησης- της εικονικής πραγματικότητας, και τέλος επισημαίνει την απουσία των κοινωνικών κατηγοριών, καθώς και την κανονιστική τους ισχύ.

Όσον αφορά στα θέματα συζήτησης και το 'επίπεδο' των συνομιλιών, οι περισσότεροι χρήστες συμφώνησαν πως περιορίζονται σε επιφανειακά, 'μη σοβαρά' ζητήματα, που στοχεύουν κυρίως στη σύναψη γνωριμιών και τη σεξουαλική έκφραση:

asteraki24: theleis mipos na me voithiseis me mia sxetiki sizitisi?

SomeIherE: endiaferon. Asfalos. ine to mono sovaro pragma gia sizitisi edo mesa [prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 21]

asteraki24: san ti thes na poume diladi?

REINTEN: CYBERSEX K SEX {φατσούλα που χαμογελά}

asteraki24: den theleis na milisoume gia kanena kinoniko i politiko I oikonomiko zitima?

REINTEN: THES NA LISOUME TO KYPRIAKO {φατσούλα που σπαρταρά απ' το γέλιο}

[prive συνομιλία, 6.6.2005, σελ. 26-27]

Kill_Em_All: poli spania tha breis atoma pou na milaei gia koinonika giati edo erxode gia ghorimies

[prive συνομιλία, 20.6.2005, σελ. 107]

Ωστόσο, μέσα από τις αντιλήψεις περί των θεμάτων με τα οποία καταπιάνονται οι χρήστες του chat σκιαγραφείται και το γενικότερο αφήγημα που αφορά στην καταλληλότητα των θεμάτων συζήτησης ανάμεσα σε αγνώστους ή σ' ένα 'ανεπίσημο' πλαίσιο, όπως είναι αυτό του εικονικού 'δωματίου'. Έτσι, σύμφωνα με τα πιο πάνω, το φλερτ, η έκφραση της σεξουαλικότητας και η απόπειρα έναρξης υποτυπωδών διαπροσωπικών σχέσεων είναι πιο αρμόζοντα σ' ένα πλαίσιο επικοινωνίας μεταξύ επώνυμων ή ανώνυμων υποκειμένων, σε σχέση με την ανταλλαγή απόψεων περί των ζητημάτων ευρύτερου κοινωνικού ενδιαφέροντος. Μάλιστα, η διακωμώδηση αυτού του ενδεχομένου βρίσκεται σε συνάφεια με το αφήγημα -αλλά και την κυρίαρχη αντίληψη- πως η πολιτική, μαζί και ο κοινωνικός σχεδιασμός και τα οικονομικά θέματα, είναι αντικείμενα 'για λίγους' και άρα απρόσιτα 'για τους πολλούς', για τον 'απλό λαό' και το 'μέσο πολίτη'. Βεβαίως, το κλίμα αυτό δεν απέχει από την εκτός οθόνης πραγματικότητα, όπου η τηλεοπτική κουλτούρα γίνεται ολοένα και 'ελαφρύτερη' (όπου με τον όρο αυτό εννοείται η τάση για ενασχόληση με θέματα εμπορικής αποδοτικότητας και μειωμένου κοινωνικού ενδιαφέροντος, π.χ. lifestyle, αθλητικά, κινηματογράφο κτλ.).

Ενδιαφέρον φαινόμενο αποτελεί επίσης το γεγονός πως αν και στις περισσότερες περιπτώσεις οι χρήστες περιέγραφαν με αρκετά αρνητικό τρόπο το 'μέσο' χρήστη της υπηρεσίας, πολλές φορές έσπευδαν γρήγορα να διαφοροποιηθούν απ' αυτόν. Ενώ λοιπόν, σύμφωνα με την οπτική των υποκειμένων της έρευνας οι 'χρήστες' (αόριστα) έχουν 'συμπλέγματα κατωτερότητας', αλλά και νοητικά, ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα:

Spoudaios: oxi alla pistevo oti osoi eimaste edo mesa eimaste kobleksika Atoma

[prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ.5]

johnpapas_23: VLAKES EXEI MONO TO ZOO KAI EGW EIMAI EPISKEPTIS

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 65]

Proto_psonio_84: kapoioi edw mesa einai sxizofreneis.....

drstorage: Κάποιο????? "όλοι είμαστε..
 desecrator: ma kala pos vgazete akri mesa sto chaos?????????????????
 bad_habit: eimaste kati san to koybi me tis treles alla se pio hard
 [κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 71]
 @dreamisland: les na ipologizw olous aftous tous agamitous, anerastous, akaliergitous pou mpenoun edw mesa?(...) to 90% einai anthrwpoi pou sth real life den metrane. xwris parees, xwris prosopikotita, xwris xrima, xwris oikogenia, xwris sexoualikh zwh. gemizoun me psevdesthisis thn kenh zwh tous kanwntas ena ban. [prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 159-162]
 diabopreto: vasika den iparxi sovaros kosmos na milisis. anomali kai anomales pou boroun na se prosvaloun kai na se xalasoun [κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 75],

τα ίδια αυτά τα υποκείμενα (ως 'ειδικές' περιπτώσεις) είναι άτομα ακέραια, με υγιή χαρακτήρα και με γεμάτη κοινωνική ζωή:

Aggelosssss: prin arxisoyne soy leo oti den mpeno syxna se tetoia meri ok
 [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 1]
 LiverpoolFC: egw den bainw edw na kanw filous [prive συνομιλία, 22.6.2005, σελ. 117]
 Spoudaios: Ego kopela mou thelo na ksereis oti eimai koinoniko atomo, kano eukola gnorimies
 [prive συνομιλία, 1.6.2005, σελ. 6]
 asteraki24: ti idio isxiei kai gia sena?
 @piter_pan25: egw den exw tipota na krupsw. oti exw na pw to lew panta
 [prive συνομιλία, 3.6.2005, σελ. 11-12]
 @dreamisland: den psaxnw gineka edw mesa. exw
 [prive συνομιλία, 27.6.2005, σελ. 164]
 @santrap: gia na mhn xaneis ton xrono ths ereynas sou den eimai antiprosopeutiko deigma auton pou mpainoun sta site [prive συνομιλία, 8.6.2005, σελ. 44]
 diabopreto: to varieme afadasta na sou po tin alithia ala kamia fora beno kai skotono kana misaoro mou
 [κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 75].

Έτσι, ο λόγος που επικρατεί ανάμεσα στους χρήστες της υπηρεσίας είναι αυτός που 'ως διά μαγείας' διαχωρίζει τον εαυτό τους από το υπόλοιπο σύνολο, το οποίο περιγράφεται με έντονα στερεότυπο τρόπο. Οι ελάχιστες εξαιρέσεις που αναγνωρίζουν τη συμπερίληψή τους σ' αυτό το σύνολο, επενδύουν την αναγνώριση αυτή με χιούμορ, μειώνοντας με τον τρόπο αυτό την έντασή της. Οι ίδιοι, λοιπόν, οι χρήστες αποδίδουν στο σύνολο των μελών της εικονικής κοινότητας τα στερεότυπα που θα ανέμενε κανείς να διατηρούν μόνο οι 'απ' έξω', οι μη χρήστες. Σύμφωνα μ' αυτά τα στερεότυπα, τα άτομα που χρησιμοποιούν αυτό το είδος επικοινωνίας είναι 'κομπλεξικά', στερούνται ψυχικής και

νοητικής ισορροπίας, είναι ‘ανέραστα’ και ‘ακαλλιέργητα’, και ‘στην πραγματική ζωή δεν μετράνε’, αφού η κοινωνική, οικονομική και οικογενειακή τους κατάσταση βρίσκονται σε παρακμιακή κατάσταση. Ακόμα, στερούνται σοβαρότητας, και είναι άτομα ‘ανώμαλα’ και κακεντρεχή. Εν ολίγοις, σύμφωνα με τις απόψεις των ίδιων των χρηστών, απώτερο κίνητρο της συντριπτικής πλειοψηφίας των συνδαιτημόνων της εικονικής επικοινωνίας είναι η κάλυψη των ελλείψεων που βιώνουν στην ‘πραγματική ζωή’. Μ’ αυτή την οπτική, στο zoo μπορεί ο φτωχός να ‘περαστεί’ για οικονομικά εύρωστος, ο αντικοινωνικός να βρει τρόπους ‘μη κοινωνικής’ ύπαρξης, ο μοναχικός να συνάψει σχέσεις ποικίλου περιεχομένου, ο ‘ανώμαλος’ να εκφραστεί χωρίς κοινωνικές ή νομικές συνέπειες κ.ό.κ.

Στο ίδιο συγκείμενο, βρίσκεται και η αποστασιοποίηση των ομιλούντων από την πλειοψηφία που περιγράφουν: είναι ‘επισκέπτες’, ‘δεν μπαίνουν συχνά σε τέτοια μέρη’, παρά μόνο για να ‘σκοτώσουν το χρόνο τους’, είναι ‘κοινωνικοί’ και ευκολοσχέτιστοι, δεν κρύβονται πίσω από ψέματα ή προσοπεία και έχουν επαρκή σεξουαλική ζωή. Ωστόσο, το ίδιο τους το επιχείρημα για το σύνολο των χρηστών θέτει υπό αμφισβήτηση την προσπάθεια προβολής τους ως εξαιρετικές περιπτώσεις: εφόσον -σύμφωνα με το επιχείρημα- οι χρήστες στην πλειοψηφία τους χρησιμοποιούν το chat για να προβάλουν έναν εαυτό ‘βελτιωμένο’ από την ‘πραγματική εκδοχή’ του, ποια η απόδειξη ότι και οι ίδιοι δεν εμπίπτουν σ’ αυτή την πλειοψηφία;

Εξίσου ενδιαφέρουσα για τα αφηγήματα που αναπτύσσονται εντός της γύρω από τις σχέσεις ‘πραγματικής’ και ‘εικονικής’ ζωής, είναι η επαναλαμβανόμενη αναφορά σε ένα είδος ‘εξάρτησης’ από τη διαδικτυακή επικοινωνία. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που οι ίδιοι οι χρήστες αναγνώριζαν το chat ως ένα είδος ‘πρέζας’, που μπορεί να ‘σε κάνει να νιώθεις καλά’, που σου αναλώνει υπέρμετρο χρόνο, από το οποίο δύσκολα απεξαρτάσαι και στο οποίο επιστρέφεις ξανά και ξανά:

*sersergo: TSOUTSOUNOFATSA POU EISAI BRE?? EIXES PAEI AKOUSA SE KENTRO
APOTOXINWSHS CHAT XOXX [κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 136]
DIMITRAJ248: παντως μεταξυ μας το τσατ ειναι πρεζα ασχημη
[κεντρικό παράθυρο, 27.6.2005, σελ. 169]*

grec: OLH SOY H ZOH EDO MESA EINAI KAI MILAS AMA KLISEI TO ZOO EISAI ENA MEGALO MAKOYRI SERSE

salonikios25: pistons se peirane oloi xampari...akoma kai sto net den mporeis na nioseis kala...foukara..perimene thn nea anakalypsh ths technologias

[κεντρικό παράθυρο, 23.6.2005, σελ. 140-141]

Stasou Mugdala: loipon ego sas xeretw. argotera pali

[κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 59]

KsanamenosRofos: room sas xeretw. to vrady pali

[κεντρικό παράθυρο, 20.6.2005, σελ. 100]

KaneStash: eide kaneis tin niar simera?

LiverpoolFC: oxi i niar exei parei polles apousies teleutaia

[κεντρικό παράθυρο, 22.6.2005, σελ. 114]

yassmine: gimis re kala esy 24aoro edo eisai? [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 63]

LiverpoolFC: xeromai pou vlepw arketous online apo autous pou itan kai stis 5 to

Prwi. mi masate bravo! [κεντρικό παράθυρο, 16.6.2005, σελ. 64]

Για άλλη μια φορά αναπτύσσεται το αφήγημα της ‘καταφυγής’ στην εικονική πραγματικότητα ως μια λύση στην ανεπάρκεια της ‘αληθινής’ ζωής. Σ’ αυτό το πλαίσιο, ο χρήστης μπορεί να υποπέσει σε σημεία ‘υπερβολής’, να διαστέλλει ολοένα το χρόνο χρήσης της υπηρεσίας και να ‘εξαρτηθεί’ απ’ αυτόν, φαινόμενο που μεταφράζεται -όπως υπονοείται- σε μειωμένη ‘πραγματική’ ζωή. Στο αφήγημα αυτό η εικονική πραγματικότητα είναι ένα είδος ‘ναρκωτικού’ που απομακρύνει το χρήστη από την πραγματικότητα, που ενδεχομένως του λύνει τις συστολές και τον μεταφέρει σε εναλλακτικούς κόσμους, ρευστούς και εύπλαστους. Στο ίδιο συγκείμενο, η πραγματικότητα είναι κατά κανόνα λιγότερο θελκτική και ευχάριστη. Η αναφορά, ωστόσο, στο chat ως ‘πρέζα’ υποδηλώνει πως η πραγματικότητα αυτή παραμένει ο μόνος ‘αυθεντικός’ τρόπος διαβίωσης, κι ως εκ τούτου η επιρροή της εικονικής εκδοχής της δεν αποτελεί τίποτε παραπάνω από μια ψευδαίσθηση.

Γ' ΜΕΡΟΣ - ΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Φτάνοντας στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, στόχος δεν είναι η διεξαγωγή συμπερασμάτων καθολικής εφαρμοσιμότητας, ούτε η γενίκευση των αποτελεσμάτων της ανάλυσης λόγου που προηγήθηκε. Η ίδια η μεταμοντέρνα θεώρηση -η οποία αποτέλεσε το φακό μέσα από τον οποίο ειδώθηκαν τα αντικείμενα διερεύνησης¹- έχει ως κύριο αξίωμά της την απόρριψη κάθε απόπειρας αναγωγής ενός πορίσματος σε γενική θεωρία. Σύμφωνα με τη μεταμοντέρνα οπτική, κάθε θεωρία αποτελεί ένα ακόμα επεξηγηματικό σχήμα ανάμεσα στα πολλά, το οποίο ισχύει στο ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο εκπονήθηκε, και δεν μπορεί να γενικευθεί περαιτέρω. Έτσι και στην περίπτωση της διπλωματικής αυτής εργασίας, τα συμπεράσματα αφορούν στη συγκεκριμένη ιστοσελίδα (www.zoo.gr) που αποτέλεσε το πεδίο της έρευνας, στη συγκεκριμένη κοινωνία από την οποία προέρχονται τα υποκείμενα (δηλαδή την ελληνική περίπτωση), καθώς επίσης και στο δείγμα που χρησιμοποιήθηκε, το χρόνο διεξαγωγής της έρευνας, τις μεθόδους συλλογής και ανάλυσης του υλικού, ακόμα και τις ερευνητικές και ερμηνευτικές ικανότητες της υποφαινόμενης.

Κατόπιν αυτού, τα συμπεράσματα που εκτίθενται σ' αυτό το τελευταίο μέρος της εργασίας αποτελούν τη σύνοψη των ευρημάτων της ανάλυσης λόγου κατά θεματική ενότητα, τη διασύνδεσή τους με το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας και το γενικότερο πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ευρίσκονται, και,

¹ Ωστόσο, στον απολογισμό και την αυτοκριτική που κάθε ερευνητής οφείλει να κάνει με το πέρας μιας μελέτης, κρίνω πως δεν ήμουν απόλυτα πιστή στις διατάξεις του μεταμοντέρνου ρεύματος και πως σε πολλές περιπτώσεις ο τρόπος με τον οποίο αναζήτησα τα 'ίχνη' των υπό διερεύνηση φαινομένων ήταν -ως επί το πλείστον- 'μοντέρνος'. Για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο διερεύνησα την 'κοινότητα' (μέσω π.χ. της *επιρροής* των εικονικών κοινοτήτων στις 'πραγματικές' κοινότητες) έχει λάβει υπόψη το 'μοντέρνο' ορισμό της έννοιας, αλλά και το 'μοντέρνο' τρόπο αναζήτησης 'συνεπειών' και 'εξηγήσεων'. Εάν, εντούτοις, ληφθεί υπόψη η γενικότερη συζήτηση ανάμεσα στους θεωρητικούς περί των ρευστών 'ορίων' μοντέρνου και μεταμοντέρνου, αλλά και το ότι δεν υπάρχει μια ορισμένη και κοινά αποδεκτή 'μεταμοντέρνα' επιστημονική γλώσσα (κάτι που η ίδια η θεώρηση απορρίπτει εξ' ορισμού), τότε οι 'παρακάμψεις' που διενήργησε η υποφαινόμενη ερευνήτρια δεν είναι αδικαιολόγητες.

τέλος, τη διατύπωση κάποιων ερωτημάτων που προκύπτουν από τα πιο πάνω και παραπέμπουν σε περαιτέρω θεωρητικό προβληματισμό και εμπειρική διερεύνηση.

Η έννοια της **κοινότητας** στο διαδίκτυο, αν και αλλάζει περιεχόμενο, σαφώς υπάρχει. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, όχι μόνο πληρούται ο ορισμός του Rheingold (1993)² για την εικονική κοινότητα, αλλά παρατηρούνται και φαινόμενα πέραν του ορισμού που επίσης συνηγορούν στην αίσθηση του 'ανήκειν' σε ένα σύνολο, που -παρά τις 'διαφορές'- μοιράζεται έναν κοινό 'τόπο'. Παράλληλα, επιβεβαιώνεται η ρευστότητα μεταξύ της εικονικής κοινότητας που μελετήθηκε και της κοινότητας 'καταγωγής' των χρηστών, μεταξύ των οποίων παρατηρήθηκε αμφίδρομη ροή μελών, προβληματοποιώντας ταυτόχρονα τον απόλυτο διαχωρισμό τους και προκαλώντας την 'ερημώδη μορφή του κοινωνικού' που επικαλείται ο Baudrillard³. Ακόμα, η ποιοτική διαφοροποίηση των **online σχέσεων** και η δυνατότητα του ψεύδους φαίνονται να επηρεάζουν τις αντιλήψεις των χρηστών περί **πραγματικότητας**, σύμφωνα με τις οποίες τα βιώματα στην εικονική ζωή διαφέρουν ποιοτικά από τα αντίστοιχα στην 'πραγματική' ζωή, αλλά εξακολουθούν να είναι βιώματα, και ως τέτοια δεν μπορούν παρά να αναφέρονται σε κάποιο είδος 'ζωής'.

Η διπλή όψη της εικονικής επικοινωνίας, της ταυτόχρονης απελευθέρωσης και περιθωριοποίησης, επίσης επιβεβαιώθηκε από τα ευρήματα. Η **δημοκρατία** ευρίσκεται στην επιτυχή 'διεξαγωγή' των εναλλακτικών μορφών σεξουαλικότητας και ψυχαγωγίας, φαινόμενο που ωστόσο λαμβάνει χώρα στη σκιά των αντίστοιχων 'νόμιμων' μορφών. Τα 'αποκείμενα' της Butler⁴ και τα τέρατα της Haraway⁵ αρθρώνουν λόγο, και παρόλο που ο λόγος τους δεν διαφέρει πολύ από τον κυρίαρχο, αυτά δηλώνουν την παρουσία τους κι αυτό από μόνο του -σύμφωνα με τις στοχάστριες- διαταράζει τα θεμέλια των δυϊσμών, της ενιαίας ταυτότητας και του κανονιστικού φύλου. Ο **αποκλεισμός** έγκειται, αφενός, στην 'επιλεκτική'

² βλ. Βιβλιογραφική Επισκόπηση σελ. 7

³ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 39

⁴ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 47

⁵ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 45

απόδοση κυρώσεων, τη βασισμένη κυρίως στον κυρίαρχο λόγο που καθορίζει το τι αποτελεί 'παραβίαση' και τι όχι, και αφετέρου, στη διατήρηση και ενίσχυση αφηγημάτων που δομούν -και διακρίνουν- τα υποκείμενα κατά φύλο, κατά εθνότητα, κατά σεξουαλική προτίμηση κτλ.

Η ταυτόχρονη ύπαρξη και των δύο αντιφατικών -φαινομενικά- όψεων της διαδικτυακής επικοινωνίας επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό του Poster⁶: για να κατανοήσουμε τη δημοκρατία -και κατ' επέκταση τον αποκλεισμό, ως μορφή κατάλυσής της- στο νέο αυτό 'κοινωνικό χώρο', πρέπει να εγκαταλείψουμε τη μοντέρνα εννοιολόγηση των όρων αυτών, που είναι πολύ 'στενή' για να συλλάβει τη σύνθεση σχέσεων εξουσίας, ιεραρχίας και κατασκευής ταυτοτήτων που ο χώρος αυτός συνεπάγεται. Οι προκλήσεις που η εικονική επικοινωνία εισάγει στις έννοιες της δημοκρατίας και της εξουσίας απαιτούν την αντίστοιχη υιοθέτηση μιας μεταμοντέρνας πολιτικής ανάλυσης.

Η ανάλυση λόγου ανέδειξε το εικονικό φύλο -ανεξαρτήτως της αντιστοιχίας του με το 'πραγματικό'- την κατηγορία με τη μεγαλύτερη απόδοση σημασίας και τον πιο έντονο διαχωρισμό ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας. Από την πρώτη κιόλας στιγμή της προσέγγισης για συνομιλία, παρουσιάζεται ο έμφυλος τρόπος συμπεριφοράς των μελών, ενώ κορυφώνεται με τη φραστική επιτέλεση του ανδρισμού των αρσενικών μελών. Τα στερεότυπα που αφορούν στα φύλα εντός και εκτός εικονικής πραγματικότητας συμπληρώνουν την εικόνα ενός εξαιρετικά έμφυλου περιβάλλοντος.

Επιπλέον, η διασταύρωση της διάστασης του φύλου με κάθε άλλη παράμετρο που μελετήθηκε ή προέκυψε κατά τη διαδικασία ανάλυσης του εμπειρικού υλικού, αναδεικνύει την κεντρικότητα και την ισχύ της κατηγορίας του φύλου στο συγκεκριμένο πολιτισμικό συγκείμενο. Οι σχέσεις εξουσίας που ενυπάρχουν στο κανονιστικό πρότυπο του φύλου εγγράφονται σε ολόκληρο το φάσμα 'δραστηριοτήτων' της εικονικής κοινότητας, αλλά και γενικότερα της κοινωνικής ζωής, διαθλώντας την κατηγορία του φύλου με τις κατηγορίες της εθνότητας, της ενσώματης υποκειμενικότητας, του πολίτη, της σεξουαλικότητας. Με τον τρόπο αυτό, το πλέγμα των σχέσεων εξουσίας που ενεργοποιούνται ανάμεσα

⁶ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 51-54

στα άτομα και τις ομάδες (δηλαδή η εξουσία με 'ε' μικρό του Foucault⁷) διευρύνεται, και το φύλο ως κοινωνική κατηγορία ενισχύεται.

Το ότι η **ταυτότητα** γίνεται διαχειρίσιμη με τη χρήση ψευδωνύμων και την επιλογή των χαρακτηριστικών που θα προβληθούν ως αντιπροσωπευτικά του 'εαυτού', επιβεβαιώθηκε. Το ότι στην πλειοψηφία τους οι χρήστες του δείγματος συστήνονται και αυτοπαρουσιάζονται κατά στερεότυπο τρόπο, και μάλιστα με ιδιαίτερη σημασία στα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους, επίσης. Η ελπίδα των Haraway και Butler για αποποίηση των ενιαίων ψευδών ταυτοτήτων⁸ και 'συλλογική αποταύτιση'⁹ -αντίστοιχα- αποδεικνύεται απομακρυσμένο ενδεχόμενο. Επομένως, η **ανωνυμία** -στην περίπτωση τουλάχιστον της συγκεκριμένης ελληνικής υπηρεσίας- δεν αποτελεί αντικείμενο διαφύλαξης, φαινόμενο που συνδέεται και με την απόδοση **εμπιστοσύνης**.

Η **εθνικότητα** της ευρύτερης, 'εξωτερικής' κοινότητας ταυτίζεται με την 'εθνικότητα' της ιστοσελίδας. Στο πλαίσιο μάλιστα της εικονικής πραγματικότητας η έννοια του Έθνους μεγαλοποιείται και αναδιπλώνεται. Παράλληλα, οι σχέσεις εξουσίας ανάμεσα σε Έλληνες (εγχώριους και μη) και αλλοεθνείς (κυρίως εγχώριους) διαγράφονται έντονα, σε πρακτικό (ban) και λεκτικό επίπεδο. Αποκαλύπτοντας τον κόμβο εθνικότητας-αρρενωπότητας, οι γυναίκες -ωσάν να αποτελούν ενιαίο κι αδιαφοροποίητο σύνολο- απουσιάζουν από τον εθνοτικό διαχωρισμό.

Το **σώμα** καθίσταται ορατό είτε με φυσικό τρόπο (νέες τεχνολογίες μεταφοράς εικόνας) είτε με συμβολικό, προβληματοποιώντας τον ισχυρισμό της Balsamo περί διατήρησης από τους χρήστες μιας ψευδαίσθησης για υπέρβαση του υλικού σώματος¹⁰. Το υποκείμενο της εικονικής επικοινωνίας είναι ενσώματο -προς 'απογοήτευση' του Baudrillard και της θεωρίας του περί της 'τέχνης της εξαφάνισης'¹¹- και δεν το αρνείται επ' ουδενί, αφού μέσω αυτού βιώνει τις online εμπειρίες του. Μαζί με τη συνεχή

⁷ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 35

⁸ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 44

⁹ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 47

¹⁰ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 49

¹¹ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 40

επιβεβαίωση της υλικής υπόστασης του υποκειμένου μεταφέρονται ταυτόχρονα και τα κανονιστικά πρότυπα του σώματος και του φύλου και της **σεξουαλικότητας**, τα οποία διαμορφώνουν βίαια τη γυναικεία -κυρίως- ενσώματη παρουσία. Ο **υπολογιστής** είναι εξίσου παρών με το σώμα, σε σχέση ‘αλληλεξάρτησης’ μαζί του. Υπό αυτή την έννοια, το cyborg της Haraway¹² αποδίδεται συμβολικά, η εργαλειακή του ωστόσο χρήση προς αποσταθεροποίηση των καθολικών ταυτοτήτων δε διασαφηνίζεται, ούτε εξάλλου υποστηρίζεται από τα υπόλοιπα ευρήματα της ανάλυσης (για το φύλο, την ταυτότητα, τη σεξουαλικότητα, το σώμα).

Η **γλώσσα** που χρησιμοποιείται από τους χρήστες της εν λόγω υπηρεσίας παρουσιάζει ιδιαιτερότητες που προσομοιάζουν στην προφορική και τη γραπτή απόδοση της ελληνικής, αλλά δεν ταυτίζεται με καμία. Η ιδιάζουσα χρήση των συμβόλων -υπερβολική, απούσα ή καινοτόμα- εκφράζει την κουλτούρα της κοινότητας, είτε αυτή αφορά στην αντίληψη του χώρου και χρόνου, είτε στον τρόπο απόδοσης των σωματικών εκφράσεων και συναισθημάτων, είτε στον εθνικό ή τοπικό χαρακτήρα της γλώσσας, είτε ακόμα στα στερεότυπα του φύλου που ενυπάρχουν σ’ αυτήν. Εν ολίγοις -και αυτό ισχύει για ολόκληρο τον κορμό του κεφαλαίου της ανάλυσης λόγου-, η μεταμοντέρνα θέαση της ‘γλώσσας ως πράξης’¹³ υπήρξε το εργαλείο ανίχνευσης των αφηγημάτων που κυριαρχούν στην κουλτούρα της εικονικής επικοινωνίας, και τα οποία πηγάζουν από το γενικότερο πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο υπάγονται -και κατασκευάζονται- τα υποκείμενα της έρευνας. Υπό αυτό το πρίσμα, και οι ‘ιδιαιτερότητες’ της ίδιας της χρήσης της γλώσσας και των συμβόλων στα πλαίσια αυτής της επικοινωνίας αποτελούν μέρος αυτής της κουλτούρας, και ως τέτοια καθορίζουν τους όρους της επικοινωνίας αυτής (ζήτημα που προκαλεί ενδιαφέρον και χρήζει περαιτέρω διερεύνησης από ακόλουθους αναλυτές).

¹² βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 42

¹³ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 31

Τέλος, η έννοια της **επικοινωνίας** απασχόλησε εκτεταμένα τις αποκρίσεις των χρηστών, αποτυπώνοντας ποικιλία απόψεων για τη νέα, εικονική μορφή της, τόσο στο επίπεδο των διαπροσωπικών σχέσεων που προκύπτουν, όσο και στο επίπεδο των θεμάτων συζήτησης. Παράλληλα, οι χρήστες της έρευνας παρουσίασαν με σταθερά αρνητικό τρόπο το ‘ποιόν’ των μελών της κοινότητας, εξαιρώντας ταυτόχρονα τους εαυτούς τους. Επιπλέον, στην αναμέτρηση ‘πραγματικής’ και ‘εικονικής’ ζωής, απέδωσαν στην πρώτη την αυθεντικότητα και στη δεύτερη την ψευδαίσθηση (αλλά και τον εθισμό), αγγίζοντας έτσι σημεία της θεώρησης του Baudrillard περί της ‘αυταπάτης’ του κόσμου¹⁴.

Από τη σύνοψη που προηγήθηκε, γίνεται αντιληπτό πως τα πορίσματα της ανάλυσης λόγου δεν οδήγησαν σε ‘καθαρές’ διαπιστώσεις αναφορικά με τις επιπτώσεις της νέας μορφής επικοινωνίας στα φαινόμενα και τις έννοιες που αναφέρθηκαν. Αντιθέτως, τα αποτελέσματα της ανάλυσης υπέδειξαν μια ‘περιπλοκότητα’ και μια ‘ρευστότητα’ στις καταστάσεις που απαρτίζουν τη χρήση της υπηρεσίας, η οποία από μόνη της δύναται να αποτελεί το ‘κλειδί’ της απελευθερωτικής ιδιότητας της εικονικής επικοινωνίας. Υπ’ αυτή την έννοια, τα πορίσματα της έρευνας μπορούν να συμπυκνωθούν σε προτάσεις που αποκαλύπτουν τις *δυνατότητες* που υποκρύπτονται: Οι χρήστες αποτελούν κοινότητα, **αλλά** υπάρχει η δυνατότητα να μη συναντηθούν ποτέ. Υπάρχει αποκλεισμός, **αλλά** μπορεί να ασκηθεί κι απ’ αυτούς που στην ‘πραγματική’ ζωή βρίσκονται στο περιθώριο. Το φύλο είναι καθοριστικό, **αλλά** κανείς δεν ξέρει το φύλο πίσω από την οθόνη. Η ταυτότητα είναι στερεότυπη, **αλλά** είναι ρευστή και η ταύτισή της με την πραγματική παραμένει μυστήριο. Η εθνικότητα αποτελεί κριτήριο, **αλλά** δεν είναι κατ’ ανάγκην αυτή που δηλώνεται. Το σώμα είναι σημαντικό, **αλλά** η παρουσίασή του παραμένει προαιρετική. Η γλώσσα και η επικοινωνία παραμένουν το μέσο και ζητούμενο αντίστοιχα, **αλλά** αλλάζουν περιεχόμενο και -ως έννοιες και πρακτικές- καθίστανται πιο ευέλικτες.

Συμπερασματικά, τα ευρήματα της εμπειρικής έρευνας και η ανάλυση λόγου που διενεργήθηκε κατέληξαν σε μια ανατύπωση των ‘πραγματικών’ καταστάσεων της κοινωνικής ζωής, με τρόπο ωστόσο

¹⁴ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 40

που ταυτόχρονα τις αποδομεί, προσφέροντας έδαφος για την εφαρμογή εναλλακτικών προς αυτές μορφών διαβίωσης. Όταν ο τρόπος κατηγοριοποίησης των φαινομένων που θεωρείται δεδομένος και ‘φυσικός’ τοποθετείται στο πλαίσιο εντός του οποίου αποκτά το νόημά του, προκαλείται έντονα και αποδομείται, με αποτέλεσμα να εισέρχονται στο πεδίο της αντίληψης κι άλλες, εναλλακτικές εκδοχές της πραγματικότητας. Έτσι, την ίδια στιγμή που η μονογαμία εξιδανικεύεται, προκαλείται κιόλας, κι όταν στο ένα ‘παράθυρο’ η ομοφυλοφιλία αποτελεί αντικείμενο χλευασμού, σ’ ένα άλλο επιτελείται. Κι όταν οι

ανησυχίες των χρηστών επικεντρώνονται εξίσου στις βλάβες του υπολογιστή και τις ανάγκες του σώματός τους, η μεταξύ τους διασύνδεση μεγαλώνει, καθιστώντας πιο ρεαλιστικό το φαντασιακό κατά το οποίο η μηχανή αποτελεί μέρος της σωματοποίησής μας (cyborg).

Το ερώτημα που γεννάται αυτομάτως είναι: Η άρθρωση αυτών των εναλλακτικών ‘πραγματικοτήτων’ είναι αρκετή για την πραγμάτωσή τους ή παραμένει στο πεδίο της φαντασίας; Σύμφωνα με το Foucault¹⁵, αυτή και μόνο η εξέτασή τους -ως μορφές αντίστασης στους διάφορους τύπους εξουσίας- μας αποκαλύπτει τις σχέσεις εξουσίας και τα σημεία εγγραφής της στον ορισμό αυτού που ονομάζουμε ‘πραγματικότητα’. Κατ’ αναλογία, εξετάζοντας το λόγο περί απιστίας και ομοφυλοφιλίας, εντοπίζουμε τη βία και τις σχέσεις εξουσίας που διαγράφονται στη μονογαμία και την ετεροφυλία αντίστοιχα. Ταυτόχρονα, μελετώντας τη δυνατότητα αυξανόμενης και πιο διαπλεκόμενης συνεργασίας μεταξύ σώματος και υπολογιστή, αποδομούμε την έννοια του ‘φυσικού’ σώματος και απορρίπτουμε τις κοινωνικές παραμέτρους που το καθορίζουν ως τέτοιο. Στο ίδιο κλίμα κινείται και η θέαση της Haraway και η φεμινιστική πρακτική των cyborg ιστοριών¹⁶.

Εξάλλου, η γλωσσική αποτύπωση των νέων ‘πραγματικοτήτων’ είναι που τις κάνει δυνάμει πραγματικότητες. Αυτό απορρέει και από τους αναλυτές λόγου, σύμφωνα με τους οποίους η γλώσσα δεν αντανακλά την πραγματικότητα, αλλά τη δομεί, δεν περιγράφει ένα αντικείμενο, αλλά το κατασκευάζει.

¹⁵ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 34

¹⁶ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 42-46

Εδώ έγκειται και η λειτουργία της ανάλυσης λόγου ως κοινωνικής κριτικής: *‘...εκθέτει τους τρόπους με τους οποίους η γλώσσα συνωμοτεί για τη νομιμοποίηση και διατήρηση άνισων σχέσεων ισχύος’* [μετάφραση δική μου] (Willig, 1999, σελ. 10). Έτσι, η ανάλυση λόγου στην επικοινωνία μέσω υπολογιστή βελτιώνει την κατανόησή μας για τον τρόπο που οι πρακτικές του λόγου τοποθετούν τη γυναίκα, τον αλλοδαπό μετανάστη, τον ομοφυλόφιλο, το μεσήλικα και άλλα ενσώματα υποκείμενα και ‘αποκείμενα’, εντός -αλλά και κυρίως εκτός- της εικονικής πραγματικότητας. Κι ακόμα, τον τρόπο με τον οποίο τα ‘τέρατα’ συντελούν στη δόμηση των υποκειμένων και των ορίων τους.

Η ανάλυση λόγου ως κοινωνική κριτική δεν εξακριβώνει το πώς αυτή η αντίσταση και πρόκληση μπορούν να μετατραπούν σε δράση, να ενσωματωθούν στην πολιτική πρακτική¹⁷. Εντούτοις, αυτή η κριτική καταρρίπτεται από τον ίδιο τον τρόπο σκέψης που η ανάλυση λόγου προτείνει: η θεωρία *είναι* πράξη, και η αντίσταση στις πρακτικές του κυρίαρχου λόγου παράγει εναλλακτικούς λόγους, και κατ’ επέκταση δυνάμει εναλλακτικούς κόσμους (Εξάλλου η όποια προσπάθεια πολιτικής μεθόδευσης της αντίστασης θα αποτελούσε εναλλαγή της γνώσης που παράγει σχέσεις εξουσίας, με μια άλλη).

Τα πορίσματα της έρευνας, όπως σημειώθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου αυτού, πρέπει να τοποθετηθούν στο **γενικότερο πολιτισμικό πλαίσιο**, στο οποίο τα σύγχρονα υποκείμενα διαμορφώνονται. Σ’ αυτό το πλαίσιο, οι πολιτικές, οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις σηματοδοτούν αλλαγές στον τρόπο αντικειμενοποίησης των υποκειμένων αυτών, αλλαγές που αντανακλώνται εξάλλου και στο περιεχόμενο της επικοινωνίας τους μέσω διαδικτύου. Στο χώρο της τεχνολογίας, η ανάπτυξη της ρομποτικής, της μικρο-τεχνολογίας και των τεχνολογιών προσομοίωσης προκαλούν ολοένα μεγαλύτερη διάχυση μεταξύ του πραγματικού με το μη πραγματικό, του φυσικού με το τεχνητό, του σώματος με τη

¹⁷ Η ένταξη των ευρημάτων της ανάλυσης λόγου στους ίδιους τους μηχανισμούς παραγωγής και διατήρησης του κυρίαρχου λόγου, όπως η παιδεία, τα Μ.Μ.Ε., η διαφήμιση, η τέχνη, η πολιτική ρητορική, η ιατρική, η επιστήμη, η δικαστική κ.ά., θα μπορούσε να αποτελέσει μια ξεκάθαρη πρόταση για πρακτική εφαρμογή της αποδόμησης των κατηγοριών. Ωστόσο το πολιτικό κόστος μιας τέτοιας εφαρμογής, τα αποτελέσματα της οποίας δεν είναι δυνατό να προβλεφθούν, απαιτεί ένα ριζοσπαστισμό που εκλείπει από κάθε σύστημα διακυβέρνησης, όπως το γνωρίζουμε μέχρι σήμερα: αυτός που έχει την εξουσία δεν νοείται να εφαρμόσει μηχανισμούς αντίστασης προς αυτήν. Εντούτοις, ιδωμένη μέσω του μεταμοντέρνου ‘φακού’ η ‘πρακτική εφαρμογή’ της ανάλυσης λόγου είναι λανθασμένη ‘έξ’ ορισμού’, αφού υπονοεί την αντικατάσταση ενός είδους γνώσης με ένα άλλο, που ασκεί εξουσία και ‘κατασκευάζει’ εξίσου.

μηχανή. Το ίδιο αντίκτυπο έχουν και οι αναφορές στη βιολογία με όρους τεχνολογικούς (π.χ. ‘αποκωδικοποίηση’ του DNA) και στην τεχνολογία με όρους βιολογικούς (π.χ. ‘ιοί’ στους υπολογιστές).

Σ’ αυτό το συγκείμενο, το εξαφανιζόμενο σώμα της Balsamo¹⁸ και τα cyborg της Haraway¹⁹ αποτελούν οπωσδήποτε μελλοντικές πιθανότητες, αν όχι δυνατότητες. Στο χώρο της οικονομίας, και ως παρενέργεια της παγκοσμιοποίησης, η ευελιξία αντικατέστησε τη σταθερότητα (που ως πρώτιστα αποτελούσε κοινωνική αξία και πολιτισμικό στόχο). Σήμερα, αυτό που μετρά περισσότερο είναι η ικανότητα προσαρμογής και αλλαγής: στις νέες δουλειές, στις νέες επαγγελματικές κατευθύνσεις, στους νέους ρόλους του φύλου, στις νέες τεχνολογίες. Σ’ αυτό το συγκείμενο, η ρευστότητα στην ταυτότητα και τους ρόλους -κύριο χαρακτηριστικό της διαδικτυακής επικοινωνίας- αποτελεί υποτυπώδη έκφραση των ‘απαιτήσεων των καιρών’. Παράλληλα, η ‘προσομοίωση’ καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερο έδαφος σε διαφορετικούς τομείς: προσομοιωμένα επιστημονικά πειράματα, εικονικό χρήμα, ρεαλιστικές εικόνες στον κινηματογράφο και τη φωτογραφία. Έτσι και στο διαδίκτυο, άνθρωποι διαντίζουν με απόλυτη εξάρτηση στην αναπαράσταση -εικονική ή συμβολική- του εαυτού τους online.

Τέλος, όσον αφορά στην πολιτική κουλτούρα της εποχής, αυτή μπορεί να ιδωθεί σε δύο επίπεδα: στο παγκόσμιο και το τοπικό. Από τη μια, η παγκόσμια ‘νέα τάξη πραγμάτων’ προκαλεί μια ‘μοιρολατρική’ στάση στα πολιτικά υποκείμενα, καθώς θεωρούν αδύνατο το ενδεχόμενο ανατροπής των δεδομένων. Σ’ αυτή τη στάση θα μπορούσε να καταλογιστεί η αδιαφορία των χρηστών μπροστά στο δημοκρατικό έλλειμμα της υπηρεσίας και η ελλιπής συμμετοχή τους στις διαδικασίες αξιολόγησης των operators. Από την άλλη, η ελληνική πολιτική ρητορική διαπνέεται έντονα από συνθήματα συμμετοχικής δημοκρατίας και αποκέντρωσης της εξουσίας, τόσο εντός των κομμάτων όσο και στον ευρύτερο κρατικό μηχανισμό. Σ’ αυτή τη ρητορική θα μπορούσαμε να αποδώσουμε τη διατήρηση και καλλιέργεια της

¹⁸ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 50

¹⁹ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 42

αντίληψης ανάμεσα στους χρήστες της αποκεντρωμένης συμμετοχικής δημοκρατίας στο σύστημα διοίκησης της υπηρεσίας, ενώ η εξουσία δύναται να παραμένει συγκεντρωμένη (π.χ. στον webmaster).

Τι γίνεται όμως με τις αντιλήψεις γύρω από τα κοινωνικά θέματα, τα θέματα διακρίσεων και προκατάληψης έναντι ατόμων και ομάδων, τα ζητήματα κοινωνικής ένταξης των μεταναστών και ενσωμάτωσης της παραμέτρου του φύλου (gender mainstreaming) σε κάθε πολιτική; Αν και στον επίσημο-κυρίαρχο λόγο διατηρούνται απολιθώματα αντιλήψεων που άλλοτε έτρεφαν το ρατσισμό και τον αποικισμό, το σεξισμό και την πατριαρχία, καθώς και το θρησκευτικό φανατισμό και τη μισαλλοδοξία, είναι γεγονός πως στο -ολοένα και περισσότερο- παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, το 'πολιτικά ορθό' τείνει να αντικαταστήσει αυτά τα 'φαντάσματα'. Ωστόσο, το κατά πόσον αυτά τα 'φαντάσματα' αποτελούν (ή πρόκειται σύντομα να αποτελέσουν) παρελθόν, δεν κρίνεται εξ' ολοκλήρου από τον επίσημο λόγο, αλλά και από τον τρόπο που αυτά διατηρούνται στον ανεπίσημο λόγο, δηλαδή στον τρόπο έκφρασης και στον τρόπο θέασης του κόσμου στις καθημερινές πρακτικές λόγου.

Τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας, απέδειξαν πως σ' αυτές τις πρακτικές λόγου -εκ των οποίων το cybertext αποτελεί μια σύγχρονη και εξελισσόμενη μορφή- τα 'φαντάσματα' ζουν, διαμορφώνουν συνειδήσεις και δομούν υποκείμενα. Η αναγνώριση της ρευστότητας των ταυτοτήτων και της δυνατότητας ευελιξίας στη χρήση του διαδικτύου ως μέσου επικοινωνίας δεν επισκίασε το γεγονός πως στα ευρήματα εντοπίστηκε πληθώρα στερεότυπων παραστάσεων για το φύλο και τη σεξουαλικότητα, αλλά και εθνικιστικών και ρατσιστικών εκφράσεων. Ακόμα, η εμπειρία έδειξε πως την 'ελευθερία από το σώμα' οι χρήστες δεν την ασκούσαν για να είναι κάποιο άλλο είδος σώματος εκτός από εκείνο που επιθυμούσαν, κάτι που συνηγορεί με τη θεώρηση της Balsamo για το κατεσταλμένο σώμα²⁰. Παράλληλα, η έννοια της ταυτότητας φάνηκε να συμβαδίζει με τα στερεότυπα που αφορούν σε κάθε κοινωνική κατηγορία που μεταχειριζόταν, και να προβάλλεται, ναι μεν κατά βούληση, αλλά χωρίς να ξεφεύγει από τον κυρίαρχο λόγο και τα κανονιστικά πρότυπα που αυτός επιβάλλει. Κατ' αυτό τον τρόπο, ούτε η

²⁰ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 49-50

‘συλλογική αποταύτιση’ της Butler²¹, ούτε η σύναψη συνειδητών συνασπισμών της Haraway²² φαίνονται ως ορατές προοπτικές, τουλάχιστον για το εγγύς μέλλον και όσον αφορά στη συγκεκριμένη κοινότητα που μελετήθηκε.

Καταλήγοντας, κάποια ερωτήματα παραμένουν αναπάντητα και προβληματίζουν: Στο χώρο της διαδικτυακής επικοινωνίας υπάρχουν περισσότεροι τρόποι να ζεις και να είσαι, αλλά οι κυρίαρχοι εξακολουθούν να είναι κυρίαρχοι, κι οι ‘άλλοι’ εξακολουθούν να είναι ‘τέρατα’. Μήπως η εικονική πραγματικότητα αποτελεί ταυτόχρονα διέξοδο και ‘κελί’ για το τέρας αυτό; Σε μια διαφορετική διατύπωση: Τα όρια του ‘οικήσιμου’ διευρύνονται στον κυβερνοχώρο; Ή είναι ‘ευκολότερο’ κανείς να εμφανιστεί εντός αυτών των ορίων, δηλαδή να εμφανιστεί ως υποκείμενο, κι όχι ως αποκείμενο; Και τέλος, μήπως το ‘πολιτικά ορθό’ βασίστηκε στον ‘υλικό’ κόσμο (των θεσμών, της πολιτικής, της νομοθεσίας και των κυρώσεων - έννοιες που εμπίπτουν στη μοντέρνα ‘εποχή’), με τρόπο που καθίσταται αδύνατο να ενταχθεί στο χώρο της ψηφιακής ‘ύπαρξης’; Και τι συνεπάγεται αυτό για το μέλλον;

Παρόλο που η ζωή στο διαδίκτυο δεν μας παρέχει εύκολες απαντήσεις, μας παρέχει ωστόσο νέους φακούς μέσα από τους οποίους μπορούμε -και οφείλουμε- να εξετάσουμε τις σύγχρονες περιπλοκότητες. Η πρόταση της Turkle συνοψίζει τόσο το σκεπτικό των σπουδών της κυβερνοκουλτούρας, όσο και την κατακλείδα της παρούσης εργασίας: *‘δεν χρειάζεται να απορρίψουμε τη ζωή στην οθόνη, αλλά ούτε χρειάζεται να τη δούμε ως ένα εναλλακτικό είδος ζωής. Μπορούμε να τη χρησιμοποιήσουμε ως ένα χώρο για να ωριμάσουμε’* [μετάφραση δική μου] (1995, σελ. 263).

²¹ βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 47

²² βλ. Θεωρητικό Πλαίσιο σελ. 44

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Balsamo, Anne (2004) 'Μορφές τεχνολογικής σωματοποίησης: Διαβάζοντας το σώμα στον σύγχρονο πολιτισμό' (μετάφραση: Κώστα Αθανασίου), από το *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, επιμέλεια-εισαγωγή Δήμητρας Μακρυγιάννη, Εκδόσεις Νήσος, 2004, σ.σ.205-221
-
- Baudrillard, Jean (1987) '*Η έκταση της επικοινωνίας*', μετάφραση: Β. Αθανασόπουλος, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα
- Baudrillard, Jean (1996) '*The perfect crime*', μετάφραση: Chris Turner, Verso Publications, New York
- Baym, K. Nancy (1998) 'The Emergence of On-Line Community' στο Jones, G. Steven (editor) (1998) '*Cybersociety 2.0 Revisiting Computer-Mediated Communication and Community*', California, Sage publications, p.p. 35-68
- Bell, Claudia & Lyall, John (2000) 'Community in the New Epoch: The Social Ergonomics of Community Design'. *Futures Magazine* v.32, issue 8, p.p. 749-758
retrieved 20 Mar 2005 from
<http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V65-410MFY24&_user=604493&_coverDate=10%2F31%2F2000&_alid=265108009&_rdoc=7&_fmt=summary&_orig=search&_cdi=5805&_sort=d&_st=4&_docanchor=&_acct=C000059656&_version=1&_urlVersion=0&_userid=604493&md5=5695flaa1d24efe312effe363e1639b9>
- Bernard, Jessie (1973), '*The Sociology of Community*', Scott, Foresman and Company, Illinois
- Blanchard, L. Anita & Markus M. Lynne (2004) 'The Experienced 'Sense' of Community: Characteristics and Processes' in *ACM SIGMIS Database* v.35, issue 1, p.p.64-79
retrieved 20 Mar 2005 from
<<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=968470&coll=portal&dl=ACM&CFID=6684028&CFTOKEN=49416481>>
- Butler, Judith (2004) 'Σώματα που έχουν σημασία. Σχετικά με τα όρια του 'φύλου' σε επίπεδο λόγου' (μετάφραση: Κώστα Αθανασίου), από το *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, επιμέλεια-εισαγωγή Δήμητρας Μακρυγιάννη, Εκδόσεις Νήσος, 2004, σ.σ.181-204

Cybersociology Magazine, 'Research Methodology Online' (1999),
retrieved 12 Mar 2005 from
<<http://www.socio.demon.co.uk/magazine/6/issue6.html>>

Danet, Brenda (1998) 'Text as Mask: Gender, Play, and Performance on the Internet' στο
Jones, G. Steven (editor) (1998) '*Cybersociety 2.0 Revisiting Computer-Mediated
Communication and Community*', California, Sage publications, p.p. 129-158

Deacon David, Pickering Michael, Golding Peter & Murdock Graham (1999) 'Taking Talk
Apart' στο '*Researching Communications: A Practical Guide to Methods in Media
and Cultural Analysis*', Oxford University Press, New York, p.p. 305-328

Ferreday, Debra (2005) 'Bad Communities: Virtual Community and Hate Speech'. *M/C
Journal* 8.1
retrieved 25 Mar 2005 from
<<http://journal.media-culture.org.au/0502/07-ferreday.php>>

Foucault, Michelle (1972) 'Genealogy and Social Criticism' από το Foucault, M. (1972)
'*Power/ knowledge*', Pantheon Books στο Seidman, Steven (editor, 1997) '*The
Postmodern turn*', Cambridge University Press, New York, σελ. 39-45

Halkias, Alexandra (2003) 'Money, God and Race: The Politics of Reproduction and the
Nation in Modern Greece' στο *The European Journal of Women's Studies*, Sage
Publications (London, Thousand Oaks and New Delhi) Vol. 10(2): 211-232

Haraway, Donna (1991) 'A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism
in the Late Twentieth Century' in *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of
Nature*, Routledge, New York (p.p.149-181)
retrieved from
<<http://www.stanford.edu/dept/HPS/Haraway/Cyborgmanifesto.html>>

Haraway, Donna (1995), 'Foreword: Cyborgs and Symbionts: Living Together in the New
World Order' στο Gray, H. Chris (editor) (1995) '*The Cyborg Handbook*', Routledge,
New York, σελ. xi-xx

Haraway, Donna (2004) '*The Haraway Reader*', Routledge, New York

Jones, G. Steven (1998) 'Information, Internet and Community: Notes Toward an
Understanding of Community in the Information Age' στο Jones, G. Steven (editor)
(1998) '*Cybersociety 2.0 Revisiting Computer-Mediated Communication and
Community*', California, Sage publications, p.p. 1-34

Kramarae, Cheris (1998) 'Feminist Fictions of Future Technology' στο Jones, G. Steven
(editor) (1998) '*Cybersociety 2.0 Revisiting Computer-Mediated Communication and
Community*', California, Sage publications, p.p. 100-128

- Mann, Chriss & Stewart Fiona (2000) *'Internet Communication and Qualitative Research: A Handbook For Researching Online'*, London, Sage publications
- Markham, N. Annette (1998) *'Life online: researching real experience in virtual space'*, AltaMira Press, Walnut Creek
- Mishler , G. Elliot (1994), *'Συνέντευξη Έρευνας: Νοηματικό Πλαίσιο και Αφήγημα'*, υπό το Εργαστήριο Διερεύνησης Ανθρωπίνων Σχέσεων, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
-
- Μποντριγκιάρ, Ζαν (1972), *'Ρέκβιεμ για τα Μέσα Επικοινωνίας'*, έκδοση 2^η, εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα
- Poster, Mark (1995) 'Postmodern Virtualities' στο Featherstone M. & Burrows R. (editors) (1995) *'Cyberspace/ Cyberbodies/ Cyberpunk: Cultures of Technological Embodiment'*, Sage Publications, London, σελ. 79-96
- Poster, Mark (2000) 'CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere' στο *a-r-c* issue 2
retrieved from
<http://a-r-c.gold.ac.uk/a-r-c_Two/print_mark.html>
- Resnik, David (1996) 'The Ethics of Cyber Relationships' στο *Computers and Society* v.26 issue 1, ACM Press, New York, p.p.16-19
retrieved 20 Mar 2005 from
<<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=229412&coll=portal&dl=ACM&CFID=6684028&CFTOKEN=49416481>>
- Ritzer, George (1997) 'Chapter 1: Postmodern Social Theory, Sociology, and Sociological Theory' στο Ritzer, George (1997) *'Postmodern Social Theory'*, McGraw-Hill, New York, σελ. 1-17
- Seidman, Steven (1994) 'Introduction', στο Seidman, Steven (editor, 1994) *'The Postmodern turn'*, Cambridge University Press, New York, σελ. 1-26
- Silver, David (2000) 'Introducing Cyberculture. Looking Backwards, Looking Forward: Cyberculture Studies 1900-2000'
originally published in *Web Studies: Rewiring Media Studies for the Digital Age*, (2000) edited by David Gauntlett, Oxford University Press
retrieved from
<<http://www.com.washington.edu/rccs/intro.asp>>
- Suler, John (2000) 'Identity Management in Cyberspace' στο *The Psychology of Cyberspace* v2.0
retrieved from
<<http://www.rider.edu/~suler/psyber/identitymanage.html>>

Suler, John (2002) 'The Basic Psychological Features of Cyberspace' στο *The Psychology of Cyberspace* v2.0
retrieved from
< <http://www.rider.edu/~suler/psycyber/basicfeat.html>>

Suler, John (2003) 'Presence in Cyberspace' στο *The Psychology of Cyberspace* v1.0
retrieved from
< <http://www.rider.edu/~suler/psycyber/presence.html>>

Τσαούσης, Δ. Γ. (1997), *Η Κοινωνία του Ανθρώπου*, Gutenberg, Αθήνα

Turkle, Sherry (1995), *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*, Simon & Schuster Paperbacks, New York

Φουκό, Μισέλ (1984), 'Δύο δοκίμια για το υποκείμενο και την εξουσία' από το Φουκό Μ. (1991) *Η μικροφυσική της εξουσίας*, Ύψιλον, Αθήνα, σελ. 75-100

Φουκό, Μισέλ (1976), 'Πειθαρχική εξουσία και υποτέλεια' από το Φουκό Μ. (1991) *Η μικροφυσική της εξουσίας*, Ύψιλον, Αθήνα, σελ. 101-118

Wellman, Barry (2000) 'Social Scientists in Cyberspace: Report on the Founding Conference of the Association for Internet Researchers' στο *SIGGROUP Bulletin* v.21, issue 2, p.p.13-14
retrieved from
<<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=605664&coll=portal&dl=ACM&CFID=6684028&CFTOKEN=49416481>>

Willig, Carla (editor) (1999), *Applied Discourse Analysis: Social and Psychological Interventions*, Open University Press, Buckingham

Woods, Lebbeus (1996) 'The question of Space', στο Aronowitz St., Martinsos B., Menser M., (editors) (1996) *Rich J Technoscience and Cyberculture*, Routledge, New York, σελ. 279-292

ΜΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ, ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

Americans in the Information Age, Falling Through the Net
Governmental program for closing up the 'digital divide'
By National Telecommunications and Information Administration
U.S. Department of Commerce
retrieved from
<<http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/digitaldivide/>>

- Best, Sophie (2004) 'Virtual Communities - Social Implications of Public Relations' στο *MCyclopedia of New Media*
retrieved from
<http://wiki.media-culture.org.au/index.php/Virtual_Communities_in_Public_Relations_-_Social_Implications>
- Gibson, William (1984) '*Neuromancer*', Ace Books, New York
- Hamman, Robin, (1999) 'Computer Networks Linking Network Communities: A study of the Effects of Computer Network Use upon Pre-existing Communities'
retrieved from
<<http://www.socio.demon.co.uk/mphil/short.html>>
- Μπουντουρίδης, Α. Μωυσής (1995) 'Κοινωνικά Θέματα των Επικοινωνιών μέσω Υπολογιστή'
από το Πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο Απόδημου Ελληνισμού, Θεσσαλονίκη, Δεκ.1995
από το
<<http://www.math.upatras.gr/~mboudour/articles/ktemy.html>>
- Rosales-Sequeiros, Maria (2005) Review on '*The Internet: An Ethnographic Approach*' by Miller, Daniel (2001) Berg Publishers, Oxford
retrieved from
<<http://www.com.washington.edu/rccs/bookinfo.asp?ReviewID=304&BookID=257>>
- Tapscott, Don (1998) '*Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation*', McGraw-Hill, New York
- Zurawski, Nils (1999) 'Among the Internauts: Notes from the Cyberfield' στο *Cybersociology magazine, issue six: Research Methodology Online*
retrieved from
<<http://www.socio.demon.co.uk/magazine/6/zurawski.html>>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Αναδρομή στις Σπουδές της Κυβερνοκουλτούρας.....	I-II
Η υπό έρευνα ιστοσελίδα: www.zoo.gr	i-ii
Η επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση.....	1-176
Διάφορα nicknames.....	177-181

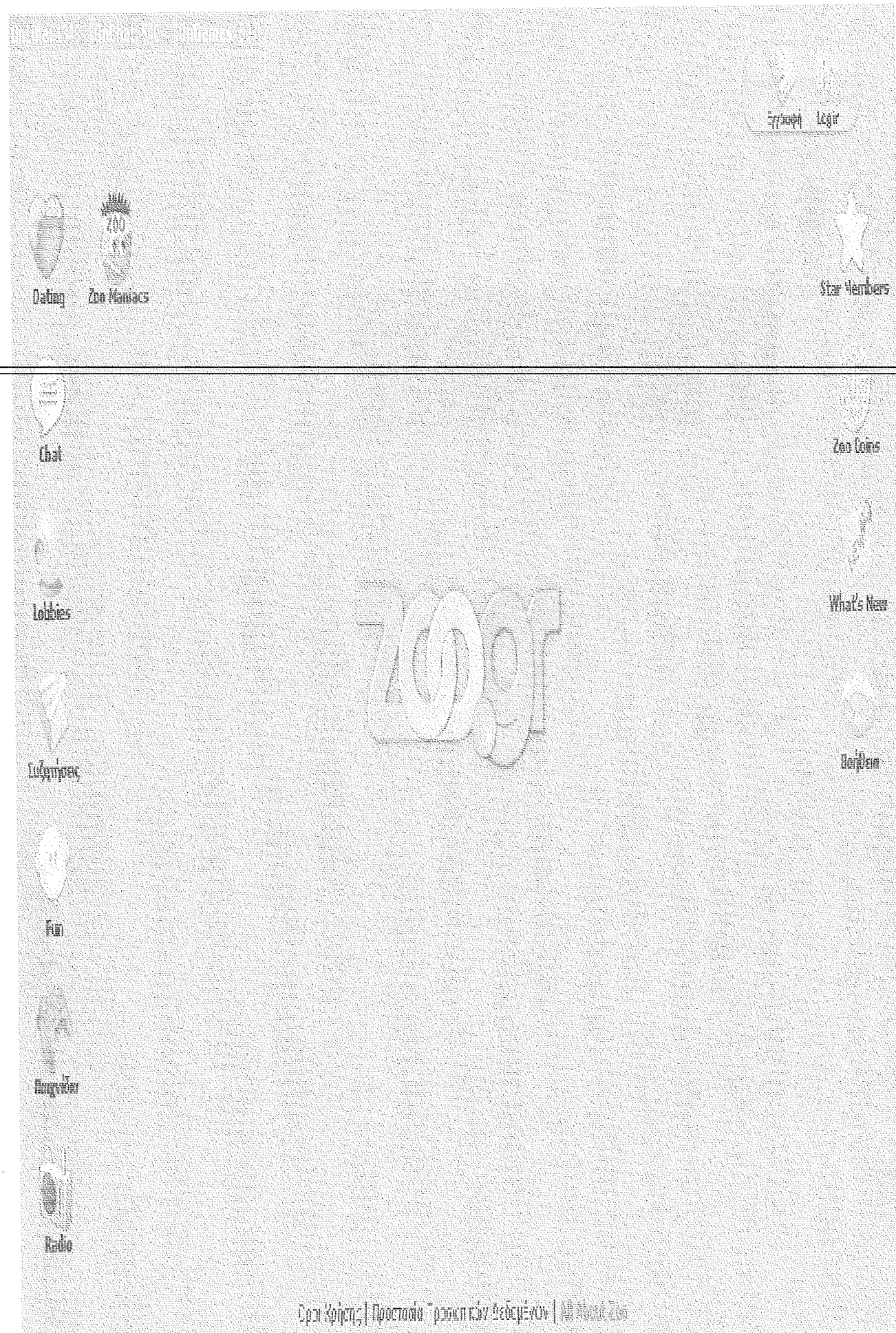
- ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΟΚΟΥΛΤΟΥΡΑΣ -

Από τις αρχές της περασμένης δεκαετίας έχει εκπονηθεί πληθώρα εργασιών με θέματα που άπτονται της χρήσης του κυβερνοχώρου και των συνεπειών της στην κοινωνική και ιδιωτική ζωή, καθώς και των επιστημολογικών και μεθοδολογικών ζητημάτων που προκύπτουν απ' αυτήν. Σύμφωνα με διαχωρισμό του Κέντρου Ερευνών των Σπουδών του Κυβερνοχώρου (RCCS - Resource Center for Cyberculture Studies) του πανεπιστημίου της Washington¹, τα συγγράμματα αυτά είναι αποτέλεσμα τριών 'γενεών' απασχόλησης με το χώρο του διαδικτύου, όπου το κάθε στάδιο -εκτός από τη χρονική του τοποθέτηση- ξεχωρίζει κι από τον τρόπο αντιμετώπισης του ζητήματος:

Κατά την **πρώτη** περίοδο, (της '*popular cyberculture*' - αρχές δεκαετίας '90), τα περισσότερα συγγράμματα εμφανίστηκαν στα Μ.Μ.Ε., ήταν γενικά και περιγραφικά και αποτελούνταν από αυστηρά δυϊστικές και ρητορικές τοποθετήσεις (υπέρ ή κατά του internet). Αν και σ' αυτό το διάστημα εισήχθησαν όροι-κλειδιά για τη μετέπειτα συζήτηση γύρω από το διαδίκτυο (π.χ. ο όρος cyberspace), το πεδίο παρέμεινε αόριστο.

Κατά τη **δεύτερη** περίοδο (των '*cyberculture studies*' - αρχές και μέσα δεκαετίας '90, οπότε η χρήση του internet έγινε πιο δημοφιλής και η περιγραφή του λιγότερο τεχνοκρατική), έγιναν οι περισσότερες απόπειρες ορισμού και ανάλυσης του κυβερνοχώρου. Οι δύο πλώνες στους οποίους βασίστηκαν οι ερευνητές αυτής της 'γενιάς', υπήρξαν οι 'εικονικές κοινότητες' (virtual communities) και οι 'online ταυτότητες' (online identities), με πρωτοπόρους εκπροσώπους τους H. Reingold και Sh. Turkle αντίστοιχα. Ταυτόχρονα, αναπτύχθηκε έντονη φιλολογία γύρω από νέες θεωρίες και μεθόδους έρευνας του εν λόγω χώρου από πληθώρα ειδικοτήτων

¹ Silver, D. (2000) 'Introducing Cyberculture. Looking Backwards, Looking Forward: Cyberculture Studies 1900-2000'

1^η επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση ως ερευνήτρια

Ιστοσελίδα: www.zoo.gr

Nickname: asteraki24 (κωδικός: kalinihtaasteri)
(Εικονίδιο φύλου)

Ημερομηνία: Τετάρτη, 1 Ιουνίου 2005

Διάρκεια: 20:00-22:05

265 άτομα

asteraki24: Gia sou! { φατσούλα που χαμογελά } me lene thekla kai kano metaptixiako stin

koinoniologia.

asteraki24: Afti tin periodo kano ti diplomatiki mou me thema sxetiko me tin epikinonia sta chat rooms.

asteraki24: Tha mporouses na me voithiseis me mia sizitisi metaxi mas?

Aggelosssss: ok

Aggelosssss: ego eimai o aggelos k eimai pilotos

asteraki24: xarika { φατσούλα που χαμογελά } k s' efxaristo ek ton proteron

Aggelosssss: prin arxisoyme soy leo oti den mpeno syxna se tetoia meri ok

asteraki24: den iparxei provlima

asteraki24: oute ego { φατσούλα που βγάζει τη γλώσσα }

asteraki24: loipon... poso sixna mpaineis diladi? kai exei kairo apo tote pou mpikes proti fora?

Aggelosssss: nai mpika kapies fores gyro sti 10 sto in gr k edo mpeno pio Syxna

asteraki24: kai pos to apofasises?

asteraki24: ?

Aggelosssss: sory miloyssa sto thl

Aggelosssss: apla gia na pernah h ora eimai sth polemiki aeroporia k diaskedazo

asteraki24: malista. kai ti to diaskedastiko vriskeis edo?

asteraki24: den se krino, etsi? apla ontos me endiaferei

asteraki24: erevnitika panta

Aggelosssss: tora zhtao kati pio ejidikeymeno

asteraki24: diladi?

Aggelosssss: an brethi kapia kopela na pejoyme apo th kamera me msn

asteraki24: afto theleis edo?

Aggelosssss: nai

asteraki24: kai giati dialexes to pragmatiko sou onoma gia nick?

Aggelosssss: den tha pranteyto apo to chat h pio poles lene cemata to monadiko alithino einai ayto to anomalo poy se ejitari

cixologia atomoy

Aggelosssss: gia na katalabenoyme tin cixologia toy apenanti pilotoy

asteraki24: giati les oti den spoudasa afto pou eipa?!

Aggelosssss: giati mpikes gia na pejis edo na perasi ligo h ora soy

{κόπηκε η σύνδεση}

asteraki24: diladi pisteveis oti eipa psemata gia tin erevna?

Aggelosssss: nai k pes moy giati feygis molis dyskolebese

asteraki24: me vgazei exo giati pernoun tilefono ki exo dial up

Aggelosssss: ok ayto to pisteyo

Aggelosssss: ala symbeni mono to teleyteo 10lepto

Aggelosssss: akoy

Aggelosssss: epidi ego eimai pio gata apo sena an thelis na gnoristoyme ok

ala to oti spoydazis k kathese k pezi s me to kathe cixanomalo edo mesa den to dexomai

Aggelosssss: makari na kano lathos giati den einai epodino gia kanena mas

Aggelosssss: k tora an thes synexizoyme moy les pos se lene alios leme

mia omorfi nyxta k oti xarikame

Aggelosssss: GIA PES

asteraki24: me lene thekla, alla nomizo sto eipa idi! ti se kanei na pisteveis oti 'paizo'?

Aggelosssss: ola ta pio pano

asteraki24: mipos einai idea mou i eisai ipervolika kaxipoptos edo mesa?

Aggelosssss: loipon synexizoyme h stamatame ego eimai pilotos me lene

aggelo k eimai 34

Aggelosssss: gia pes

asteraki24: ti thes na sou po? eimai i thekla kai spoudazo metaptixiako

koinoniologias (oso apistefto k na sou fenete!) kai eimai 24

asteraki24: kai i erevna mou einai alithini. an den theleis na sinexisoume na milame pes mou to

Aggelosssss: ok akoy loipon moraki epidi ego zhtao mia eromeni gia na goystaroyme k h dyo k esy kanis test molis teliosis to test k thes ena antra gia kati alo pes

Aggelosssss: to moy

Aggelosssss: kalo bradi k na prosexis k ego eimai edo

asteraki24: ok. s' efxaristo gia ti sinomilia opos k na'xei

Aggelosssss: sou apantisa k se rotao thes na milisoyme san antras pros

gyneka h ereynitis pros xamster

Aggelosssss: gia pes

Aggelosssss: LOIPON

Aggelosssss: THA MOY PIS NA MHN PERIMENO ADIKA

asteraki24: an theleis na me voithiseis me tin erevna mou kalos. omos den

thelo na to kaneis me to zori

asteraki24: opos ena xamster!

asteraki24: an oxi, entaxei

asteraki24: den iparxei provlima

Aggelosssss: OK DOSE MOY ENA THL

Spoudaios: Oxi giati na me peiraksei
 Spoudaios: Genikos pisteveis oti kai oi kopeles kia oi antres pou einai edo mesa,einai edo mesa gia poio logo pisteveis?
 asteraki24: rotao an se peiraxe giati tha mporouses na peas oti i kouventa mas mexri tora eise ena skopo pou den ton ixeres...
 Spoudaios: Perimeno apantisi
 asteraki24: i mipos einai etsi outos i allos?... xmmm
 Spoudaios: oxi alla pistevo oti osoi eimaste edo mesa eimaste koblrsika
 Atoma
 Spoudaios: To pisteveis auto?
 asteraki24: apo aftous thelo na to matho afto. den to xero ego
 Spoudaios: Nai ala theoreis oti eisai kobleksikia pou baineis edo mesa?
 Spoudaios: Giati etsi masa vlepon oi ap ekso
 asteraki24: oxi, den to nomizo katholou afto
 asteraki24: antitheta pistevo oti edo vriskeis megali pikilia anthropon
 asteraki24: esi ti les?
 Spoudaios: Ego pistevo oti mas exei faei i agamia kai vriskoume meso gia na tin svisoume
 Spoudaios: To kalitero meso kiolas
 Spoudaios: To chat apo to net pou anti na mas deseis perissotero
 Spoudaios: Mas apomakrinei distixos
 Spoudaios: esy san koinoniologos ti les gia auto?
 asteraki24: ego leo oti 'kati diaforetiko' apo ti gnorimia kata prosopo
 asteraki24: alla to 'enoni' kai to 'apomakrinei' einai konta
 asteraki24: esi giati les oti mas apomakrinei?
 asteraki24: gia mena exei simasia i gnomi sou
 Spoudaios: Ego vlepo oti oi pio polles kopeles giro apo to sex den apantane sta isia?
 Spoudaios: Re esy toso kobleksikes pia sto sex oi ellinides?
 Spoudaios: Kai esy etsi eisai?
 asteraki24: giati to les afto gia tis ellinides?
 Spoudaios: Giati einai 20 xronia piso apo tis ipoloipes europaies oso anafora to stil kai tin nootropia giro apo to sex
 asteraki24: ki afto to katalaves apo to chat?
 Spoudaios: oxi apo tis diakopes pou kano kathe kalokairi sta Ellinika zontana Nisia
 Spoudaios: Idios persi to kalokairi stin Kriti ezisa polla gia na katalavo poso diaforetyika mas vlepon oi Agglides kai oi Ollandezes kirios
 Spoudaios: Emas tous antres enoo
 asteraki24: malista
 asteraki24: ki oooooooooola afta ti sxesi exoun eipame me to chat?...
 asteraki24: {φατσούλα που βγάζει τη γλώσσα}
 Spoudaios: Exeis prosexei oti iparxoun kai agoria pou exoun oraies foto edo mesa kai psaxnoun gomena?
 Spoudaios: Giati apla Oi elinidespano sto sex einai oi teleutaies stin europi
 asteraki24: ti ennoeis? oti exoun taboo?

asteraki24: den xero. oxi kat' anagkin. esi etsi nomizeis?
Spoudaios: Afou edo stin ellada koitate ptota to xrima,meta tin emfanisi kai telos xaraktira
Spoudaios: Giati einai pinasmenoi oloi
Spoudaios: Den to katalaves akomi?
Spoudaios: an sou milisoun ginekes einai lesvies
asteraki24: kata ti gnomi sou pou ofeiletai oli afti I 'peina'?
{κόπηκε η σύνδεση}
@spoydaios: poy phges ?
asteraki24: den to thelo, exo dial up, ki ama pairnei kaneis tilefono me vgazei apto net
@spoydaios: a malista
@spoydaios: poy eisai twra ?
asteraki24: spiti mou eimai. giati?
@spoydaios: lew na pame gia kafe ?
asteraki24: lipame, exo idi kanonisei. s' efxaristo
@spoydaios: den peirazei
@spoydaios: next time
@spoydaios: ok ?
@spoydaios: egw kernaw
@spoydaios: kai kafe
@spoydaios: kai faghto
@spoydaios: kai diaskedsh
asteraki24: na'se kala, vlepoume. tha vgeis tora?
@spoydaios: nai tha vgw
asteraki24: entaxei, s'efxaristo poli gia tin kouventa. ama se xanavro edo na sinexisoume mipos? gia tin erevna mou ennoo...
@spoydaios: nai vevaiws
@spoydaios: opote s thelhseis
@spoydaios: egw edw tha eimai
@spoydaios: kai tha se peimenw
spoydaios: tsekarise me
@spoydaios: pistepse me aksizei ton kopo
asteraki24: ti ennois? sti lista filon?
@spoydaios: nai
@spoydaios: kai opoy alloy theleis

diaperastikos: pes mia kalispera.....ego se vrika kai as einai mera akoma asteraki!!!

diaperastikos: {φατσούλα λυπημένη}

asteraki24: kalispera k se sena diaperastike...

asteraki24: tora ti diapernas... ese xereis

diaperastikos: xixixi ta panta.....mehri na ftaso sta asteria!!!

asteraki24: bravo sou! eisai sigouros oti theleis na ftaseis ekei?

diaperastikos: giati ehis pai kai den einai wraia???pes mou an einai min

2^η επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση ως ερευνήτρια

Ιστοσελίδα: www.zoo.gr

Nickname: asteraki24 (κωδικός: kalinihtaasteri)
(Εικονίδιο φύλου)

Ημερομηνία: Παρασκευή, 3 Ιουνίου 2005

Διάρκεια: 20:00-22:15

270 άτομα

{Από αυτή τη φορά αποφάσισα να ανατρέχω και στα προφίλ των ατόμων με τα οποία συνομιλώ, και να καταγράψω τυχόν ενδιαφέροντα στοιχεία... μετά όμως το πέρας της συνομιλίας, για να αποφύγω τη λειτουργία οποιασδήποτε προκατάληψης από μέρους μου. Επίσης αποφάσισα να καταγράψω και κάθε πρόταση που μου γίνεται για συνομιλία -ως μέρος της επιτόπια παρατήρησης-}

{προς alexandra}

asteraki24: Gia sou! {φατσούλα που χαμογελά} me lene thekla kai kano metaptixiako stin

koinoniologia.

asteraki24: Afti tin periodo kano ti diplomatiki mou me thema sxetiko me tin epikinonia sta chat rooms.

asteraki24: Tha mporouses na me voithiseis me mia sizitisi metaxi mas?

{καμιά απάντηση}

asteraki24: entaxei, mallon den theleis kai to sevomai. mono an theleis pes mou giati...

{καμιά απάντηση}

asteraki24: Gia sou! {φατσούλα που χαμογελά} me lene thekla kai kano metaptixiako stin

koinoniologia.

asteraki24: Afti tin periodo kano ti diplomatiki mou me thema sxetiko me tin epikinonia sta chat rooms.

asteraki24: Tha mporouses na me voithiseis me mia sizitisi metaxi mas?

@paraxenh_giorth: dwse mou onomatepwnymo kai thlefwno sou kai den exw kanena provlhma na syzhthsw to otidipote gia thn diplwmatiki sou

asteraki24: giati ta theleis afta?

@paraxenh_giorth: giati oxi?

asteraki24: ennoo ta theleis gia na epiveveoseis oti kano tin erevna, i gia na milisoume sto tilefono?

@piter_pan25: poso, den thimame
 @piter_pan25: alla einai polus
 asteraki24: kai mpaineis sixna?
 @piter_pan25: opote exw eleuthero xrono
 asteraki24: kai kata ti gnomi sou ti 'einai' to chat? giati mpainoun tosoi polloi anthropoi? kai esi?
 @piter_pan25: epoikoinwnia
 @piter_pan25: gnwrimies
 @piter_pan25: pemas kala
 asteraki24: ki afto isxiei gia olous kai oles pisteveis?
 @piter_pan25: den mporw na xerw gia tous allous
 @piter_pan25: etsi to blepw egw toulaxiston
 asteraki24: kai me poious milas? me tous idious sinithos i allazeis?
 @piter_pan25: oxi sunhthws me tous idious
 @piter_pan25: exw stantar filous edw
 asteraki24: antres kai ginaikes?
 @piter_pan25: nai kai apo ta 2 filla
 asteraki24: tous exeí sinantisei kai ektos internet?
 @piter_pan25: kapoious nai
 @piter_pan25: alloi pou menoun ektos athinwn oxi
 asteraki24: ki einai gia sena to idio an exete sinantitheí i oxi? ennoo, einai to idio 'filoi'?
 @piter_pan25: nai to idio
 @piter_pan25: oti lew me allous
 @piter_pan25: to suzhtw kai me autous
 @piter_pan25: den kanw diakriseis
 asteraki24: kai ti themata sizitate kirios?
 @piter_pan25: ta panta
 asteraki24: iparxei empistosini?
 @piter_pan25: tuffh
 @piter_pan25: den me xerei poios pragmatika eimai
 @piter_pan25: kai etsi den exw logo na ton amfisbhtw
 asteraki24: afto pou mou les einai poli endiaferon. pisteveis oti i anonimia einai to klidi tis empistosinis?
 @piter_pan25: w nai
 @piter_pan25: polloi pisw apo thn othonh
 @piter_pan25: lene pragmata
 @piter_pan25: pou den mporoun na poun kapou allou
 asteraki24: kai giati ta lene edo eidika nomizeis?
 asteraki24: kai poios o logos pou den mporoun na ta poun 'exo'?
 @piter_pan25: edw sto zoo ennoeis?
 asteraki24: sto chat genika
 @piter_pan25: ntroph
 @piter_pan25: den xerw
 @piter_pan25: edw niwthoun poio aneta
 asteraki24: ti idio isxiei kai gia sena?

asteraki24: na se rotiso kati allo
asteraki24: ti rolo pisteveis oti paizoun ta nicknames? ti antiprosopevoun?
@piter_pan25: opws to dei o kathe enas
@piter_pan25: alloi prokaloun mesw tou nic
@piter_pan25: alloi (tromazoun) ton allo
@piter_pan25: psaxnoun kati tromero dhladh
asteraki24: ti ennoeis 'tromero'?
@piter_pan25: koitaxe kai tha katalabeis
@piter_pan25: exere mono ta nic pou anaferoun onoma
asteraki24: ok, tha koitaxo
asteraki24: gia to cyber sex ti exeis na peis? (xero oti einai ligo prosopiko zitima, etsi an theleis mou apantas)

@piter_pan25: ti na sou pw dhladh?
asteraki24: giati to zitane toso sixna as poume. gia paradeigma se emena apefthizontai polla atoma giafto. me to pou mpaino sto site!
@piter_pan25: rwta autous tote na sou poun gia poio sigoura
@piter_pan25: den mporw na sou pw egw
@piter_pan25: den to exw ephxhrhsei
asteraki24: kati allo tote. giati nomizeis oti iparxoun ligoteres ginekes edo?
@piter_pan25: den xerw giati
O χρήστης piter_pan25 έφυγε απο το chat.
{χωρίς καμιά ειδοποίηση! Δεν πρόλαβα έτσι να δω ούτε το προφίλ του...}

thiseasss: ΚΑΛΗΣΠΕΡΑ!ΤΙ ΚΑΝΕΙΣ;ΜΗΠΩΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΕΣΑΙ ΓΙΑ ΜΙΑ Γ'ΝΩΡΙΜΙΑ;
{χωρίς φώτο}

GIANNISMATRIX: hi koukla
GIANNISMATRIX: kala eisai asteraki?
{με φωτό}

@hoyligans: geia sou
{χωρίς φώτο}

eioy_z750: kalispera... ti kanis ?
{με φωτό}

oraioskaisexi: hi konstantinos
oraioskaisexi: ti kaneis;
oraioskaisexi: ola kala;
{χωρίς φώτο}

@kingdiamond: απο που?
asteraki24: apo ton ourano
kingdiamond: ελα πες μου
asteraki24: esi, apo kanena vasileio?
asteraki24: apo athina, dafni
asteraki24: exei simasia?
@kingdiamond: ναι
@kingdiamond: γιατι να μην εχει?
asteraki24: nomiza pos stin ilektroniki epikinonia den exoun simasia oi
apostaseis...

{έπειτα παρακολούθησα τις συζητήσεις στο κεντρικό παράθυρο και παραθέτω
μερικά αποσπάσματα -ούτως ή άλλως ο ρυθμός με τον οποίο γίνεται ο διάλογος είναι
τόσο γρήγορος που δεν μπορεί να καταγραφεί στο σύνολό του-}

de_niro: MELITA KAI RTOUZESPA ??? WRE SEIS, 3EPETAGMENA TA MWRA
SHMERA
xoullo: MELITAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA MONO AN MOU KANEIS HOT THA
ERTHOOOOO
konstantinos2: kalispera se olous paidia ,!!!!!!!!!!!!!!
MELITA21: ELATE GIA HOT DOG
vaggt: ΖΕΣΤΟ ΣΚΥΛΟ ΔΕΝ ΤΡΩΜΕ ΜΑΡΗ
de_niro: MELITA AN EINAI PROSKLHSH GIA TSIMPOUSI TO SKEFTOMAI
PANTWS ...
SeXbOy22: g a m w tis lesbies pou exei gemisei o topos
MELITA21: NAI DE NIRO SKEPSOU TO
nai: ΤΙ ΠΙΕΣ ΜΟΥ Ο ΘΕΟΣ ΤΙ ΘΕΩΠΕΙ ΑΓΓΕΛΟΣ ΕΙΣΑΙ Η ΘΝΗΤΗ ΣΑΝ ΤΙΣ
ΑΛΛΕΣ
inzaki4: KAMIA GYNAIKA REEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEE!!!!!!
Ο χρήστης SeXbOy22 έγινε ban από τους operators
Kysya,vaggt,TheDoctor,prutanis (Συμφωνώ / Διαφωνώ)
vaggt: Ο χρήστης SeXbOy22 έγινε ban από τους
operatorsKysya,vaggt,TheDoctor,prutanis Ο ΚΟΣΜΟΣ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΓΕΜΙΣΕΙ
ΜΥΘΛΙΝΙΕΣ ΣΕΞΥΤΕΝΤΥΜΠΙΟΥ ΦΟΥΣΤΗΔΕΣ ΕΧΕΙ ΓΕΜΙΣΕ
MELITA21: PO PO XAMOS GINETAI
AbAnDonAllHoPe: pantou fustides re file
vaggt: ΩΠΕ ΣΕ ΛΕΩ ΝΑ ΝΑΙ ΚΑΛΑ ΟΙ ΦΟΥΣΤΗΔΕΣ ΠΕ
ektos_elegxou: kalhspera sthn parea
glukoula2005: ts poy na pige to poniro mialoydaki soy;;
TWO_4_U: GEIA
MELITA21: ALLA 5 PRIVE NA FTASO 30
MELITA21: TORAAAAAAAAAAAAAAAAA
AbAnDonAllHoPe: olo kai kapoios den tha einai fustis?e allos tha ginei papas
AbAnDonAllHoPe: alla tha einai trelos

DNA180: OHI MELITA
 saver: ΟΛΟΙ ΣΤΗ MELITA!!!!!!!!!!!!!!
 sersergo: NAI ...KATOURAW ORTHIOS
 DNA180: MIA GHOSTI MOU KATAFERE NA KOLISEI TO PC TIS
 Eleanaf: kalispera se olous kai idietera stous antres.
 venthos: CHRISAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
 MTR: melita ena mporw na sou pw
 MTR: sou afierwnw to teleutaio komati apo to to cd tis vandis
 ISTORIKOS: παιδια εμενα πρωσοπικα δεν μου αρεσουν τα πριβε
 spicegirl: DEN EISAI O MONOS ISTORIKE MOY
 sersergo: VENTHO TI LES BGAINOUME SHMERA TO BRADY??
 sersergo: XOXOXOXOXOX

 de_niro: AFHSTE WRE TIS FILOFRONHSEIS NA DOUME TI 8A KANOUME ME
 TON
 KATAKAHMENO !!!!
 laidas_o_trendy: kalispera kai se olo to room {φατσούλα που χαμογελά διάπλατα}
 DJ__MANOLO: KALWS TON TRENDY
 Nikkorello: agapo to melitaki k mia pitsirika onamati ioanna
 MTR: melita sta 40 kaigesai
 sersergo: EXOUME KAMMIA EXELIXH SOBARH STO GAYLAND??
 spicegirl: ESY PES MOY KALO MOY EGO EIMAI SE PERIODO TAXIDION TORA
 LOGO
 DOYLEIAS ESY?????????
 despina42000: kaneis den mou mila???
 despina42000: tststs ageneia
 nai: ΔΕΣΠΙΟΙΝΑ ΓΕΙΑ
 spicegirl: HELLO DESPINA
 spicegirl: TOYLAXISTON KALO MOY MTR EDO EINAI OLOI DHLOMENOI KAI
 OXI
 KRYFOI OPOS STHN ELLADA {φατσούλα που χαμογελά και ανοιγοκλείνει τα μάτια}
 spicegirl: TI ENNOEIS KANEIS AGGLIA?
 MTR: MAY GOD SHAVE THE QUEEN
 Nikkorello: melitaki sou milo prive giati me klaneis
 Alitoula: HELLOOOOOOOOOOOO
 robaxe: ολοι σοβαροι ημαστε
 laidas_o_trendy: vaggeli o manos einai on air???
 robaxe: κανενας καμια γρηγορη
 de_niro: MELITA DE MAS XE*** LEW EGW.... PES THN TARIFA SOU KAI
 KANTHN ...
 DJ__MANOLO: NAI GIWRGO
 DJ__MANOLO: TO MELITA EINAI TO TASO?
 robaxe: καμια κακουργα ειναι μεσα?
 aoao: thelo striptizer gia party enos filoy moy,kserei kaneis tipota?
 sersergo: AOAO EGW GDYNOMAI EPI XRHMASI {φατσούλα που χαμογελά}
 de_niro: BAGGELH, MELITA = BOURLO, TASOS = KAKOH8HS
 Nikkorello: kaneis apo komotini????????????????????????????????

3^η επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση ως ερευνήτρια

Ιστοσελίδα: www.zoo.gr

Nickname: asteraki24 (κωδικός: kalinihtaasteri)
(Εικονίδιο φύλου)

Ημερομηνία: Δευτέρα, 6 Ιουνίου 2005

Διάρκεια: 23:05-02:30

376 άτομα

liabi: HI

asteraki24: gia sou {φατσούλα που χαμογελά}

liabi: TH KANHHS

asteraki24: kala, mia xara. poli spania mou mila mia gineka...

liabi: GIATI

asteraki24: den xero. esi ti les?

liabi: TH NA PO MORAKI DEN XERO

liabi: AGE

asteraki24: 24 eimai, ara oxi kai toso moraki! mia xara eniliki

asteraki24: esi?

liabi: 22

liabi: APO SYNHUIA TO LEO

liabi: ELEYUERH

asteraki24: apo ti? {φατσούλα που βγάζει τη γλώσσα}

liabi: APO SXESH

asteraki24: astievomai. alla eimai kai eleftheri, k mesa se sxesi

asteraki24: katalaves?

liabi: NAI KAI EGO MIA APO TA IDIA

asteraki24: prepei na sou po kati prin sinexiseis na mou milas, giati mporei

kai na min theleis an sou po...

liabi: SOY ARESOYN H KOPELES

liabi: TIIIIII

asteraki24: kano metaptixiako stinkoinoniologia.

asteraki24: Afti tin periodo kano ti diplomatiki mou me thema sxetiko me

tinepikinonia sta chat rooms

asteraki24: kai giafto eimai edo

liabi: ASTO TOTE

asteraki24: ara den theleis na me voithiseis, e?

liabi: PES MOY TH UES ALA UA ROTAO KAI EGO ESENA OTI UELO

asteraki24: simfonoι, den exo antirrisi. ki o,ti thelei apanta o kathenas. ok?

liabi: OK

asteraki24: katarxin giati dialexes afto to nickname?

asteraki24: theleis mipos na me voithiseis me mia sxetiki sizitisi?

Some1herE: endiaferon

Some1herE: asfalos

Some1herE: ine to mono sovaro pragma gia sizitisi edomesa

Some1herE: {φατσούλα που κλείνει το μάτι}

asteraki24: se efcharisto! u r very kind! {φατσούλα που χαμογελά}

asteraki24: gia pes loipon, ti ennoeis to 'mono sovaro'?>

Some1herE: you 're welcome

Some1herE: sinithos edo mesa den sizitane sovara pragmata...

Some1herE: gia paradeigma koita sto main chat ti lene

Some1herE: ti sizitane

Some1herE: katalaves?

asteraki24: ki esi giati mpaineis? mpaineis kairo?

Some1herE: mpeno gia na perasei i ora

Some1herE: otan varieme kai den exo kati allo na kano

asteraki24: kai giati dialexes afto to nick?

asteraki24: mia xara einai, apla dierotithika pos to skeftikes

Some1herE: apla pisteua oti ine eksipno nick name gia chat

asteraki24: nai, ontos

asteraki24: kai gia pes, pisteveis oti kai gia tous allous isxie i to idio?

asteraki24: ennoo mpainoun gia na perasei i ora?

Some1herE: esi pos dialekses afto to chat ?

Some1herE: mpa den to kanoun oloi gia afto ton skopo

asteraki24: mou to sistisan se ena internet kafe. kai giati mpainoun diladi?

Some1herE: merikoi mpenoun gia na voun kopela

asteraki24: mipos ennoeis 'tairi'? giati einai kai ginekes edo. kai

omofilofilo i/es ap' oti katalava

Some1herE: sosta

asteraki24: ki esi pos pernas tin ora sou edo? sizitas?

Some1herE: ne

{πριν προλάβω να απαντήσω}

Some1herE: sorry prepei na kleiso ...

Some1herE: irthe i kopela mu

Some1herE: kali sinexia me tin ergasia sou

Ο χρήστης Some1herE έφυγε απο το chat.

{έτσι, για άλλη μια φορά δεν πρόλαβα να δω το προφίλ...}

crist33: geia soy mwro moy

{χωρίς φώτο}

dionysos30: hi

{με φώτο}

asteraki24: ti les?
mourlokomeio: mpa asto den eimai o katalilos gia na se boithisei
mourlokomeio: to onoma sou?
asteraki24: periklis!
mourlokomeio: xarika perikli
asteraki24: th' astievese vevea...
@mourlokomeio: oxisobara to leo
asteraki24: tote i mnimi sou den paei katholou kala
asteraki24: me rotises to onoma mou kai malista sxoliases kiolas!
mourlokomeio: nai re thekla
mourlokomeio: afou eisai koinoniko atomo kai ego mourlos na min se
doulepsy?

asteraki24: ma den eipa ego oti eimai koinoniki
@mourlokomeio: i ergasia sou mou to eipe
@mourlokomeio: ti mousiki akous?
asteraki24: radiofono akouo kirios, me ta cd den ta pao kala, mou tin spaei
na xero ti tha akolouthisei
mourlokomeio: ti biblia saresoun?
asteraki24: afta sinithos rotas molis gnoriseis kapoion sto chat?
mourlokomeio: apla rotao na do poso koinoniki eisai??
asteraki24: kai ta vivlia einai endeixi koinonikotitas?! nomizo s'exasa...
mourlokomeio: logiko einai na me xaseis me to mourlo pou emplexes
asteraki24: loipon, gia pes, mpenis kero edo?
@mourlokomeio: ama sou apantiso kerdzo????e?
asteraki24: me douleveis?
{μετά από αρκετή ώρα}
@mourlokomeio: oxi se rotao na do ti tha apantiso
mourlokomeio: helloooooooooooooo eisai edooooooooooooo

mad20: kalispera...
{χωρίς φώτο}

coyote22: γεια σου
{χωρίς φώτο}

@EIKOSI_EKATOSTA: hi
{χωρίς φώτο}

@phgasos23: ??!! exeis diathesh gia koubenta??
{με φώτο}

asteraki24: vlepeis eimai metaptixiaki fititria kinoniologias kai kano ti
 diplomatiki mou se thema sxetiko me ta chat
 asteraki24: kai prospatho na katalavo ti ginetai, na mou milisoun oi xristes
 REINTEN: GIAPES?
 asteraki24: as poume ti einai afto pou aresei toso stin 'apousia' tou allou?
 REINTEN: D KATALABA TIN ERWTHSH?
 REINTEN: OTAN LES APOYSIA TI ENNOEIS?
 asteraki24: ennoo to oti den 'vlepeis' kai den akous ton/i allon/i para mono ti
 grapti tou apokrissi
 REINTEN: EKSARTATE APO TO ATOMO K TIN EKTHMISEI POY EXW STO
 PROSOPOTOY(K AYTO EKSARTATE APO TIN ESKTHMISEI TI DIKIA TOY
 APENANTIMOTY)
 asteraki24: ego milo gia to chatting. ti ennoeis me tin 'ektimisi'?
 asteraki24: loipon?
 REINTEN: AN LES APO CHATting DEN MPOREIS NA KATALABEIS TI
 GINETE
 TA PRAGMATA STO CHAT EINAI PARA POLI [PERIPLOKA
 asteraki24: einai kai gia sena periploka?
 asteraki24: kai giati pisteveis einai etsi?
 REINTEN: DEN XERO, EINAI POLI DISKOLO
 REINTEN: OTAN MATHEIS PES MOU KI EMENA!
 asteraki24: ok, den epimeno. na se rotiso kati allo tote. ti pisteveis oti
 ekfrazoun ta nicknames
 REINTEN: POLLA K DIAFORA!(OPWS TALEGOMENA K SAN EIDOLA TOY
 KATHENOS!)
 asteraki24: kai to diko sou ti ekfrazei?
 REINTEN: EINAI APO TIN ISTORIA TOY MORTAL KOMBAT! TIN KSEREIS?
 asteraki24: oxi, lipame...
 REINTEN: THES NA STIN PW
 REINTEN: ?
 asteraki24: pos kai den exeis fotografia?
 asteraki24: an thes pes mou, ne
 REINTEN: DEN EBALA D KSERW GIATI!
 REINTEN: ETYXE
 asteraki24: tha mou eleges tin istoria...
 REINTEN: NAI PERIMENE EINAI MEGALH
 REINTEN: EINAI 3 MAXITES POY POLEMAN TO SAO KAN(DLD TO KAKO)K O
 REINTEN EINAI O THEOS TOY KERAYNOY!!!
 REINTEN: D EINAI PAIDIKO
 REINTEN: EINAI ERGO
 asteraki24: endiaferon akougetai. na to do?
 REINTEN: *EINAI ERGO POLEMIKWN TEXNON ME DIAFORES FINAL
 FANTASI SXENES?
 REINTEN: POY NA TO DEIS?
 REINTEN: POY NA TO DEIS?
 asteraki24: pantos oxi ston ipno mou! se kenane dvd ipotheto

REINTEN: THES NA LISOUME TO KYPRIAKO {φατσούλα που σπαρταρά απ' το γέλιο}
 asteraki24: katakriveian eimai kipria!!!
 REINTEN: LOIPON THA TIN KANOYME PIO ENDIAFEROYSA!
 REINTEN: SORRY
 REINTEN: {φατσούλα που χαμογελά}
 REINTEN: LATHOS {φατσούλα λυπημένη}
 REINTEN: THA GINEI PIO ENDIFERON D MOY APANTHSES?
 REINTEN: GIATI D APANTAS? {φατσούλα λυπημένη με καρδιά που κόβεται στα δυο}
 asteraki24: signomi, milousa sto telefono
 asteraki24: thes na milisoume gia to sex?

 REINTEN: OXI THELW NA KANOYME CYBERSEX! {φατσούλα που κοκκινίζει}
 asteraki24: kala, kai pos xereis oti ego tha kano afta pou sou leo?
 REINTEN: OXIESY PWS AYTO K GIA MENA!?
 asteraki24: ma ego den eipa oti thelo na kano cyber sex, esi eipes...
 REINTEN: SE RWTISA!
 REINTEN: THELEIS?
 asteraki24: ki an exo agori? afto den simainei oti ton 'apato' kata kapoion tropo?...
 REINTEN: GIA ENA ATHOW CYBERSEX POY D KSERENOMASTE {φατσούλα που χαμογελά}
 asteraki24: 'athoo' e?...
 REINTEN: NAI
 asteraki24: kala, kai tosi ora giati asxoleisai mazi mou na me peiseis? den vrisketai kapoia alli?
 REINTEN: OXI BRISJETAI ALLA EMENA MOY ARESH O DIKO SOY XARAKTIRAS!
 asteraki24: o xaraktiras mou?! kai ti rolo paizei aftos sto cyber sex?
 asteraki24: loipon?
 REINTEN: AAAAAA OLA K OLA! TIN YPOGRAFI K TIN PSOLI MOY PROSEXW POY TIN BAZW! SORRY GIA TIN EKFRASEIS!
 asteraki24: kai pou tha valeis tin ps... sou, afou prokeitai gia ena -kata ta dika sou legomena- 'athoo' cybersex???
 REINTEN: THA TIN BGALW EKSW K THA KSEKINISW TA PANW KATW
 REINTEN: U?
 asteraki24: ego exo protimisi sto alithino sex
 REINTEN: AAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
 asteraki24: kai pos tha me fantazesai afou den me exeis dei?
 REINTEN: K EGW KATA PROTIMI AYTO THELW!
 REINTEN: ALLA EISAI MAKRIA!
 REINTEN: EXEIS K SXESH {φατσούλα λυπημένη}
 REINTEN: K DWSE MOU TA XARAKTIRISTIKA SOY GIA NA MPORW NA SE FANTASTW RE PAIDI MOY
 asteraki24: ki an imoun konta kai den eixa sxesi ti tha me ekane kata ti gnomi sou na vretho mazi sou gia sex ki oxi me kapoion pou gnorisa sto dromo?

asteraki24: eimai 1.81, xanthia, stithos 34f kai varos 63 kila
REINTEN: 34F?
asteraki24: den xereis apo soutien?
REINTEN: 1.95 85K MELAXRINOS!
asteraki24: kala, den sou fainetai kapos ipervolika stereotipi i perigrafi mou?
REINTEN: TO SOYTIEIN LIGO MEGALO MOY AKOYGETE?
asteraki24: molis sou periegrapsa tin klasiki antriki fantasiosi ki oute pou to katalaves!!!
REINTEN: NAI ALLA EISAI ETSI?
REINTEN: PES TI ALITHIA
asteraki24: oxi, eimai kastani, 1.63 kai 53kila
asteraki24: alithia

REINTEN: OK
REINTEN: TO CYBER? {φατσούλα που κοκκινίζει}
asteraki24: perimene 2 leptakia ki erxomai...
REINTEN: OK
REINTEN: TAKE YOUR TIME!
asteraki24: irtha
asteraki24: ekleisa tin porta mou...
REINTEN: AXA
REINTEN: AAAA
REINTEN: loipon?
asteraki24: entaxei
REINTEN: KSEKINA'
asteraki24: den xekinas esi pou eimai kai apeiri?...
REINTEN: LOIPON:
{..... cyber sex στο οποίο αναπαράγονται στερεότυπες εικόνες πορνογραφίας.....
στο τέλος μου έστειλε mail στην υπηρεσία του site, με το τηλέφωνό του, λέγοντας μου
ότι πρέπει να φύγει από το net café -λεπτομέρεια που δεν μοιράστηκε πριν μαζί μου!- και
δίνοντάς μου το τηλέφωνό του για να τον ειδοποιώ όταν μπαίνω 'γιατί τον ενδιαφέρει η
συζήτηση' }

nasosasteras: hi
{χωρίς φώτο}

dionisis30: kalimeraaaaa!!
{χωρίς φώτο}

@PerfectLover: na rotiso kati glika/
asteraki24: gia rota na doume...
PerfectLover: sto sex su aresi na exis esi to panw xeri h oantras?
{με φώτο}

koyklos_29: ?
koyklos_29: ?
koyklos_29: ?
koyklos_29: ?
koyklos_29: {πολλές φατσούλες που χαμογελούν}
{χωρίς φώτο}

@Fhg80: eisai oraio mounaki..?
{χωρίς φώτο}

@A_nesta: hi
{με φώτο}

xaris32: riskaris?
@xaris32: ??????????
{χωρίς φώτο}

komotini85: hi
komotini85: {εικονίδιο με λουλούδι}
{χωρίς φώτο}

kagoyras: hi!!!
{με φώτο}

Diary_Of_Dreams: kalispera...enoxlw?
Diary_Of_Dreams: sorry tote... {φατσούλα λυπημένη}
{με φώτο}

MadMax3388: geia.ola kala?
{με φώτο}

ntisuper13: hallo!!ti nea???
{χωρίς φώτο}

FAETHON88: geia sou asteraki {φατσούλα που χαμογελά}
FAETHON88: ti kaneis?
FAETHON88: eisai geitonisa???

{χωρίς φώτο}

angeldinos: καλημέρα
{χωρίς φώτο}

theodore24: hi
{χωρίς φώτο}

@luckystrike: ΓΕΙΑ ΣΟΥ
@luckystrike: ΟΛΑ ΚΑΛΑ?
{με φώτο}

@alybe80: hi..
{με φώτο}

@panos08: geia sou aterali...
@panos08: ola kala?

fridaystar: kalispera
fridaystar: ti kaneis?
fridaystar: pws ta pernas?
fridaystar: ti esorouxo foras koukla mou?
fridaystar: leyko kilotaki?
{με φώτο}

baracuda: hey lady.....
{χωρίς φώτο}

god33: hi..eimai 1,84 84 kila melaxroinos, eimai gumnos tora kai exo trabikei
kapoies foto..endiaferesai?
{χωρίς φώτο}

@Prince_18: HI!
@Prince_18: Ti kaneis?
{με φώτο}

@kiteman: enoxlw?
{με φώτο}

MERCEDES: kalispera
{χωρίς φώτο}

o_peirasmos: hi
o_peirasmos: ti kaneis?
o_peirasmos: ela gia omorfo peirasmo
{με φώτο}

{πρόσεξα ότι στα 'ζευγάρια', όλα χωρίς εξαίρεση, όταν υπήρχε φωτογραφία ήταν πάντα της γυναίκας!}

4^η επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση ως ερευνήτρια

Ιστοσελίδα: www.zoo.gr

Nickname: asteraki24 (κωδικός: kalinihtaasteri)
(Εικονίδιο φύλου)

Ημερομηνία: Τετάρτη, 8 Ιουνίου 2005

Διάρκεια: 18:25-21:10

289 άτομα

mparman1: hi asteri
{χωρίς φώτο}
asteraki24: gia sou
mparman1: apo pou;
asteraki24: apo australia
mparman1: wraia.age;
asteraki24: 47, esi?
mparman1: 35
asteraki24: sou eipa psemata, eimai stin athina kai eimai 24 xronon. ithela na do poso efkolo einai na psevdesai sto chat...
asteraki24: se peiraxe?
mparman1: oxi.k egw eimai 29.perioxh;
asteraki24: apo dafni eimai. giati eipes psemata esi? en to metaxi prepei na sou po oti eimai gia erevnikous skopous edo
mparman1: dhladh;
asteraki24: kano metaptixiako kinoniologias kai kano ti diplomatiki mou se thema sxetiko me ta chat
asteraki24: an den thes na sinexisoume ti sizitisi pes mou
mparman1: den eipa kati tetoio
asteraki24: loipon (an thes mou les vevea {φατσούλα που χαμογελά}) esi giati eipes psemata?!

mparman1: giati njera oti les k esu
asteraki24: diladi itheles na exoume mikroteri diafora stin ilikia?
mparman1: mia xara eisai.esu den jerw
asteraki24: oxi, rotisa an eipes oti eisai 35 exontas ipopsin oti ego eimai 47?
{μετά από λίγη ώρα}
asteraki24: me liga logia exei simasia gia sena i ilikia?
mparman1: kanena
asteraki24: kai ti exei simasia gia na xekiniseis mia sinomilia?
mparman1: to 8ema
asteraki24: kai san ti themata se endiaferoun as poume?
mparman1: apo sxesh;

{χωρίς φώτο}

koutavak1: geia sou asteraki. irtha na sou gemisw tis adeies sou stigmes
{χωρίς φώτο}

shkomenos: hi
{χωρίς φώτο}

@yerassimos: γεια
{με φώτο}

SaH: hi ti kaneis?name?age?
{χωρίς φώτο}

grekos: asteraki ontos?
grekos: axizeis opos tasteria?
{χωρίς φώτο}
asteraki24: afto pisteveis oti leei to nick mou?
grekos: oxi se rotao na mou pi?
{μετά από λίγη ώρα}
Ο χρήστης grekos έφυγε απο το chat.

mounitsa: hi
mounitsa: ti kaneis?
{χωρίς φώτο}
asteraki24: kala esi?
mounitsa: se endiaferoun ta koritsia?
asteraki24: oxi, idietera. esena?
mounitsa: oxi????/
mounitsa: mporei omws e???
asteraki24: giafto mou.milises diladi?
mounitsa: oxi
asteraki24: prepei na sou po kati gia mena, ki an thes na sinexisoume na
milame pes mou...
asteraki24: kano metaptixiako kinoniologias kai kano ti diplomatiki mou se
thema sxetiko me ta chat
asteraki24: kai giafto eimai edo
mounitsa: kanena provlima
mounitsa: ti theleis na poume mwro?
asteraki24: gia pes mou as poume pos dialexes afto to nick

@zygos22: vre asteraki24: stoiximatizw 5000 evro oti den tha mou apantiseis {φατσούλες που κλείνουν το μάτι}

@zygos22: paei to stixima????

@zygos22: exases to stixima thelw ta leyta mou asteraki24: {χωρίς φώτο}

asteraki24: kai pou se apanto, pos tha paro ta 5000 evro? apo dimosio tameio???

@zygos22: ftou sou exasa to stixima {5 φατσούλες που βγάζουν τη γλώσσα}

@zygos22: apo pou eisai????

asteraki24: apo kirpo eimai, tora athina. esi?

@zygos22: apo athina eimai kai twra italia {φατσούλα που κλείνει το μάτι}

asteraki24: pou?

@zygos22: sth romh

@zygos22: esu pou eisai sthn athina???

asteraki24: dafni eimai. ti kaneis ekei? spoudazeis ipotheto?

@zygos22: swsta ipotheths {3 φατσούλες που κλείνουν το μάτι}

@zygos22: esu ti kaneis spoudazeis????

asteraki24: nai, kano metaptixiako kinoniologias

asteraki24: kai giafto eimai edo

asteraki24: kano ti diplomatiki mou me thema ta chat

@zygos22: na katseis giati h athina eeina wraia {2 φατσούλες που κλείνουν το μάτι}

@zygos22: onoma????

asteraki24: thekla me lene. esena?

@zygos22: spyro me lene

@zygos22: xarika

@zygos22: kala vre eprepe na valoume stixima gia na mou miliseis??? {5 φατσούλες που βγάζουν τη γλώσσα}

asteraki24: oxi, alla kano tin erevna mou kai me allous xristes tou chat.

asteraki24: esena den se peirazei?

@zygos22: na grapseis oti o zygos22 einai trellaaaaaaaaa leme {5 φατσούλες που βγάζουν τη γλώσσα}

@zygos22: xaxaxaxaxaxaxaxaxaxaxaxaxaxaxaxaxaxax

asteraki24: pou i sizitisi mas einai meros tis erevnas mou?

@zygos22: pio na me peirazei????

@zygos22: oxi katholou

@zygos22: zizitizi na einai kai oti na nai {3 φατσούλες που βγάζουν τη γλώσσα}

@zygos22: xeromai pou vohthaw sth sizitish {φατσούλα που κλείνει το μάτι}

asteraki24: thanx {φατσούλα που χαμογελά}

@zygos22: xathikes????

@zygos22: theklaaaaaaaaaaaaa????

asteraki24: loipon, esi giati mpaineis edo?

@zygos22: giati maresei na sizitaw

@zygos22: mou aresei na peirazw ton kosmo

@zygos22: kai genika na gnwrizw kosmo

@zygos22: se kalipsa????

hose13: hi
{χωρίς φώτο}

emiljo: kalispera
emiljo: ti kanis
emiljo: exis msn?
{χωρίς φώτο}

balkis: thes sex?
{χωρίς φώτο}
{μετά από αρκετή ώρα...}
@balkis: thes sex?
{μετά από μια ώρα περίπου...}
balkis: ton exw megalo

Erwtikos25: hi
Erwtikos25: ti kaneis?
{με φώτο}

mortarhs1961: geia soy th kaneis
{χωρίς φώτο}

erotikos2005: καλησπερα,σου αρεσει το σεξ?
{χωρίς φώτο}

bigcock: hi
{χωρίς φώτο}

dimitrislar: hi
{χωρίς φώτο}

kanonieris: hi
{με φώτο}
asteraki24: gia sou
kanonieris: me thymase
asteraki24: se thimame, ne. pos eisai?

@santrap: ok
 asteraki24: loipon, pos sou fainetai esena pou sizitas me allous xoris na tous vlepeis?
 @santrap: (einai erothmatologio?>
 asteraki24: oxi, einai themata pou me endiaferoun, eleftheri sizitisi. an theleis vevea
 @santrap: exeis msn?
 asteraki24: oxi, tha eprepe?
 asteraki24: oxi, tha eprepe?
 @santrap: oxi na kaname an htan thn suzhthsh ektos ergasthriou
 @santrap: Na apanthso
 @santrap: mou fainetai arketa periergo me ta kala kai ta kaka tou

@santrap: Den ksereis pote pos einai o allos an einai alithinos an mporeis na ton empisteuteis
 @santrap: apo thn allh exei mia dosh paixnidiou h olh katastash
 @santrap: pio eluthera milas apo thn kanonikh zoh mias kai den fainesai (epishs kako afou eunoei tous deilous)
 @santrap: oneireuesai omos apo to kalo
 @santrap: auto einai kalo
 @santrap: pos einai o allos ktl
 @santrap: ksekinas mia gnorimia apo to mhden
 @santrap: xoris na exeis kaloupia pou prepei na pas
 @santrap: ksero ego an eisai sunergaths h gnostos ktl
 @santrap: ayta
 asteraki24: kai ti ennoeis 'onirevese' pos einai o allos?...
 @santrap: sou leei pos einai kai fantazesai
 @santrap: pos einai emfanisiaka
 @santrap: san xarakthras
 @santrap: ktl
 @santrap: me thn proairesh bebaia oti einai alithina
 asteraki24: kai pos xereis ti einai alithia kai ti oxi? pos xehorizeis?
 @santrap: auto einai to korufaio thema
 @santrap: edo bre gluka den ksereis sthn pragmatikothta ti einai alithino kai ti pseutiko
 @santrap: tha skereis edo?
 asteraki24: poli psagmeno se vrisko...
 @santrap: gia na mhn xaneis ton xrono ths ereynas sou den eimai antiprosopoutiko deigma auton pou mpainoun sta site
 @santrap: mhn mou zhthseis apo thn allh na ston perigrapso
 asteraki24: oxi, alla giati vgazeis ton eafto sou?
 @santrap: ti ennoeis bgazo ton euato mou?
 @santrap: apo ekso?
 asteraki24: apo to deigma
 @santrap: etsi nomizo
 @santrap: mporei na kano lathos
 @santrap: me thn oloklhrosh ths ereynas sou tha mou peis an eimai h oxi

@santrap: oxi
@santrap: thelo na mou peis tipota gia sena
asteraki24: san ti?
@santrap: spoudazeis koinoniologia
@santrap: pou?
asteraki24: panteio, athina
@santrap: eton?
asteraki24: 24 eimai, esi?
@santrap: 26
@santrap: teleioneis tora?
asteraki24: nai, ton octovri paradido
asteraki24: ti diplomatiki
@santrap: me to kalo
asteraki24: {φατσούλα που χαμογελά} nasai kala. esi ti kaneis?
@santrap: ego kano didaktoriko sto polutexneio
asteraki24: pano se ti?
@santrap: automato elegxo
@santrap: na sou po prepei na fugo dustuxos
@santrap: tha ta ksanapoume?
asteraki24: ok, na sinexisoume kapoia stigmi ti sizitisi?
asteraki24: mpaineis sixna?
@santrap: sxetika
@santrap: nai
@santrap: apo konta to apokleieis?
asteraki24: pros to paron nai, kai giati alloste?
@santrap: den ksero
@santrap: ftiakse msn re thekla
asteraki24: ok, tha do
@santrap: eisai endiaferousa kopela
@santrap: kai tha thela na se gnoriso kai apo konta
asteraki24: vlepoume
@santrap: filia
@santrap: steile kanena mhnuma
asteraki24: toso grigora krineis omos?
asteraki24: gia sou
Ο χρήστης santrap έφυγε απο το chat.

dimisexy: kalispera, ti kaneis;
{με φώτο}

sourtoukis: ΓΕΙΑ ΣΟΥ ΤΙ ΚΑΝΕΙΣ?
{χωρίς φώτο}

dath: ep ti kaneis?
dath: me 8imasai?
@dath: eixe spei oti 8a mou eidnes email molis ta ksanalegame
{με φώτο}

@ad21: hi {εικονίδιο αστέρι}
@ad21: ti kanis pos pernas
@ad21: nixta genithikes?
{χωρίς φώτο}

@ad21: ti kaneis ola kalla
asteraki24: ola mia xara. ti simainei to nick sou?
ad21: ama iksera?
ad21: etsi to evala
@ad21: to onomataki sou?
asteraki24: thekla me lene
ad21: apo pou
asteraki24: apo kirpo, tora athina
@ad21: me ti asxoleisai
asteraki24: spoudazo kinoniologia, metaptixiako kai giafto eimai edo
ad21: aaaaaaaa
asteraki24: i diplomatiki mou einai sxetiki me ta chat
ad21: orea
ad21: katalava
ad21: egw eimai o aleks
ad21: den spoudazw
ad21: doulevw
asteraki24: ti kaneis?
ad21: ixosistimata aftokiniton
asteraki24: ti katalava?
ad21: ti doulia mou
ad21: ?
asteraki24: nai, vevea katalava. vazeis ixosistimata s'aftous pou me xipnane
mes ta agria mesanixta
ad21: xaxa
ad21: pou meneias stin athina
ad21: zografou mipos
asteraki24: sti dafni
asteraki24: mipos thes na me voithiseis ligo me tin erevna mou?
@ad21: egw menw zografou
asteraki24: orea, mes tous foitites diladi
ad21: nai
ad21: pao gia kafe demek
ad21: eki pou pane i kipri

n iar: {ENTOS EKTOS KAI EPI TA AYTA?}
aigoprovato: {υπό χορδή κι εραπτομένη...}
n iar: AFHSTE TO PRO MOU HSYXO
Power_X: k leei oti to internet mou troei ta left5a
Nikios007: simera ti tha kanEI i ethniki
zoyzoynofatsa: ZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZ
psychotron: 2-0 το λιγοτερο
Power_X: mou tin pesane sniff
FiReMaN21: n iar peinaw
CoolBoy19: oxI re eleos
n iar: KI EGW FIREMAN
FiReMaN21: esy panta peinas

FiReMaN21: egw pou eimai kai allo frouto
trellos2: kalispera apo Xio
CoolBoy19: allo frouto stadar
n iar: {BEBAIWS BEBAIWS}
n iar: {ANYPER8ETWS}
aigoprovato: {του θεμιστοκλέους,,}
n iar: {AN DEN APATWMAl}
CoolBoy19: n iar apo pou?
n iar: FIREMAN POU KSEREIS TI KANW EGW?
aktipiti1 : n iar duskolo na mhn apatasai autEs tis meres
blinkoula: to kerato mou
aktipiti1 : nata!
blinkoula: skaste me ta prv
CoolBoy19: apo mikros to exei to kousour
zoyzoynofatsa: ZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZ
CoolBoy19: ama peraso apo to spiti sou twra
aktipiti1 : loooooooooool
n iar: POIO SPITI KALE?
aktipiti1 : thelw thn atopsh sas se kati....
FiReMaN21: n iar nomizes sto diko sou?
aktipiti1 : simera o antras mou ksexase ta gennethlia mou thelw na mathw tropous
na ton ekdikhthw!
n iar: AKTIPITI.....ADIAFORIA
n iar: SKOTONEI
aktipiti1 : re si na ton ekdikithw eipa oxI na tou kanw xathria
n iar: AKTIPITI SWSTO KI AYT O
n iar: STOYS ANTRES LEITOURGEI ANAPODA
n iar: NA TOY MILAS SYNEXEIA
n iar: ASTAMATHTA
asteraki24: re koritsia giati vazete sto idio tsouvAli olous tous antres????
n iar: ASTERAKI GIATI EINAI TSoubALATOI
aktipiti1 : giati xwrane...
zoyzoynofatsa: KalH SYNExia SE OLOYs
aktipiti1 : einai san to sako pou den ksereis posa apidia permei

FiReMaN21: na er8w spiti sou na sou ma8w ma8hmatika?

niar: DONT FLLOD

CoolBoy19: ahahah

CoolBoy19: pali pita efages

FiReMaN21: egw pita?

CoolBoy19: hahahah xilopitaaaaaaaa

FiReMaN21: niar

FiReMaN21: den mou aresoun oi piites

niar: FIREMAN EMENA PALI M ARESOUN

niar: SPANAKOPITES

niar: XORTOPITES

niar: TYROPITES

CoolBoy19: MUHAHAHAHHA

CoolBoy19: SOU ARESOUN TA PITOIDES

niar: PEINAW!!!!

5^η επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση ως ερευνήτρια

Ιστοσελίδα: www.zoo.gr

Nickname: asteraki24 (κωδικός: kalinihtaasteri)
(Ευκονίδιο φύλου)

Ημερομηνία: Πέμπτη, 16 Ιουνίου 2005

Διάρκεια: 15:20-17:35

346 άτομα

{οι συνομιλίες στο κεντρικό παράθυρο...}

AbAnDonAllHoPe: e mage 26 inouniou exei college fuck festival
mavro_provato: LOLLOL
notis2000: ΚΑΚΙΣΤΡΩ ΤΗΝ ΚΑΛΗΣΠΕΡΑ ΜΟΥ
vaggt: TI KI AN EXEIS ΠΕΡΙΟΔΟΟΟΟΟΟΟΟΟ ΕΧΕΙΣ ΚΙ ΑΛΛΗ ΔΙΟΔΟΟΟΟΟΟ
AbAnDonAllHoPe: esi m agapas?
kakistrw: Δοκτωρ... πολυ καλησπερα σας...
vaggt: ΩPE 26?KYPIAKH?
vaggt: ΩPE ABAN MEXPI THN KYPIAKH EMEIS ΘA EIMASTE ΛEME MEΞA
AbAnDonAllHoPe: XAXAXAXXA
nansyl7: apla ego katalaba polla meta apo tin apantisi tis aktipitis...
mpixtis013: gia.....ti ...to sex einai megali istoria...?
nansyl7: den apantate stis erotiseis mou giati den kserete...
nansyl7: eno tora pou i aktipiti ikssere
aktipiti1 : egw thelw na gine boom!!!!
vaggt: ABAN ΩPE MHN BPIZEIS ΛEME
kakistrw: γειτονες.. ειμεθα.. αλλωστε!
redx: mpixtis eides tin foto tis frufu?
AbAnDonAllHoPe: stin paralia pidiontousan
AbAnDonAllHoPe: eleos
AbAnDonAllHoPe: me tis pustares
vaggt: ΩPE NA NAI KALLA NA ΛΕΣ
vaggt: MENOYN ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΓΙΑ ΜΑΣ ΩPE
mavro_provato: MPEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEE
vaggt: KOMOTINEAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
Angelina_jolie: ti kanete mora;;,
Chan: 2 METRA GYNEKARA SAN TA KRYA TA NERA
havrisl : bre tin tsolie, eeee tin Jolie
Eyeless InPlaza: καλησπέρα αγρόσχολοι/ες

havis1: o re apopse i Brazilia 8a pa8ei megalo kouneri

a_kalamatiani: ΘΕΛΩ ΝΑ ΜΙΑΗΣΩ ΤΩΡΑ ΜΕ ΤΟΝ WEBMASTER ΤΟΥ ΖΟΟ.
ΕΙΝΑΙ

ΑΝΑΓΚΗ. a_kalamatiani: ΘΕΛΩ ΝΑ ΜΙΑΗΣΩ ΤΩΡΑ ΜΕ ΤΟΝ WEBMASTER ΤΟΥ ΖΟΟ. ΕΙΝΑΙ

ΑΝΑΓΚΗ. a_kalamatiani: ΘΕΛΩ ΝΑ ΜΙΑΗΣΩ ΤΩΡΑ ΜΕ ΤΟΝ WEBMASTER ΤΟΥ ΖΟΟ. ΕΙΝΑΙ

ΑΝΑΓΚΗ.

rivaldios: phre metathesh gia paiania.sta studio tou mega

Safe: kalamatiani ela mila mou

rivaldios: lolol

TESTO: 8Α ΤΟ ΚΑΝΟ ΣΑΝ ΤΟΥΣ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑΔΕΣ

Safe: testo den exeis para na metaferais to grafeio sou sto WC ...

redx: testo kanta stin karekla kai meta vale tin gramatea sou na ta katharisei

mpixtis013: giati moro moy me koroideyeis?

a_kalamatiani: ΘΕΛΩ ΝΑ ΜΙΑΗΣΩ ΤΩΡΑ ΜΕ ΤΟΝ WEBMASTER ΤΟΥ ΖΟΟ.
ΕΙΝΑΙ

ΑΝΑΓΚΗ. ΘΑ ΣΤΕΙΛΩ MAIL.. a_kalamatiani: ΘΕΛΩ ΝΑ ΜΙΑΗΣΩ ΤΩΡΑ ΜΕ ΤΟΝ WEBMASTER ΤΟΥ ΖΟΟ. ΕΙΝΑΙ

ΑΝΑΓΚΗ. ΘΑ ΣΤΕΙΛΩ MAIL.. a_kalamatiani: ΘΕΛΩ ΝΑ ΜΙΑΗΣΩ ΤΩΡΑ ΜΕ ΤΟΝ WEBMASTER ΤΟΥ ΖΟΟ. ΕΙΝΑΙ

ΑΝΑΓΚΗ. ΘΑ ΣΤΕΙΛΩ MAIL..

ammm: kalamatiani

ammm: kane mas tin xari

TESTO: ΤΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΡΕ ΑΟΜΜΑΤΕ ΠΟΥ ΤΙΣ ΕΧΟΥΜΕ ΜΕΓΑΛΕΣ

Eyeless_InPlaza: κάτι παίζεται εδω νε τα κόνινς..πείρνουν το σμς, το χρεώνουν και δεν πέρνεις κόνινς. Αναμένω απάντηση και θα σας ενημερώσω. κάτι βρωμ'αι

gnet21 gnet (ψιθυριστά): cybersex?

epoxie: geia sas paidakia.....

mpixtis013: zaxaroplastis einai o mpampas soy

glukoula2005: no prive

epoxie: fru fru geia sou palia mou filenas

Eyeless_InPlaza: δεν ξέρω αν είναι αρχάριος, αλλά τους απατακόνες τους μαμάω παραδοσιακά..

glikouliss: re mpixtis ase tin kopela re

kotronis: ΓΕΙΑ ΑΠΟ ΚΡΗΤΗ. ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΑΠΟΙΟ ΑΓΟΡΙ ΓΙΑ ΚΟΥΒΕΝΤΑ?

jklsa: ERE GLENTIA LEMEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEE

Safe: o testo kotroni .. alla einai poly trello agori ...

TESTO: SAFE ΚΑΝΟΝΙΣΕ ΝΑ ΣΤΟΝ ΣΤΕΙΛΟ ΣΠΙΤΙ ΣΟΥ ΜΑΧΖΙ ΜΕ ΕΝΑ ΝΤΕΝΕΚΕ

RAKI

jklsa: LOLOLOLOLOL

mutant: ΚΑΛΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΖΟΟ ΠΑΡΚ!!!

TESTO: ΚΑΙ ΕΓΩ ΠΗΡΑ ΜΑΓΙΟ ΑΛΛΑ ΡΕ GMT ΕΚΣΕΧΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΑ ΠΛΕΥΡΑ

Knikou: Να πας στο καλο της Παναζιας Μουταντ!

Safe: fenia pou to phres ton skoufo .. ton eide o skylos mou kai gaygizeiiii

ADONIS2507: ILLUSTRATION 9:45

illustration7: to metadidei kapoio kanali?

ADONIS2507: NAL.H NET...

Stasou_Mugdala: ena =====~ akoma mazi sas kai meta sas xeretw

helene: ΦΤΙΑΧΝΩ ΚΙ ΕΓΩ ΕΝΑ ΤΟΤΕ ΝΑ ΤΟ ΚΑΝΟΥΜΕ ΠΑΡΕΑ

Nikkorello: feniasosweet me akous????????????????????????????????

Safe: full pou eisai wre ?

fullstop: SPITI ME SKISANE TA MAMHMENA TA THL MOU SPASANE TA
NE YRA LEME

Safe: toso poly re .. re ti pa8ame ..

fullstop: ΕΙΡΑ ΝΑ ΚΟΙΜΙΤΗΘΕ ΔΕΚΑ ΛΕΠΤΑ ΤΙΠΟΤΑ

Eyeless_InPlaza: καλη πεπιτωση αυτη η παντρεμενη αλλα χοντρη γμτ

wildwind: giati na koimitheis deka full ?

Safe: full katse na koimh8w egw gia sena ..

Safe: fenia apanta sta paidia kale ..

fullstop: ΟΣΟ ΒΡΟ ΚΟΙΜΑΜΑΙ

Nikkorello: ma pou piges epitelous????????????????

thiresia: καλησπαρα. εχω ενα προβλημα με το pc μου. ποιος μπορει να βοηθησει?

wildwind: re paidia sorry alla pws rythmizete to xrwma pou fenontai ta grammata sas
?

Nikkorello: paidia vrite mou ti fenia plz

cybersexwoman: kante cyber giati xanomaste

Nikkorello: as mou vrei kapoios tin fenia olokliri afierosi tis ekana gamo ti mou

fullstop: ΕΓΩ ΔΕΝ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΒΓΑΛΟ ΓΟΜΕΝΑ ΜΕ ΧΑΛΑΣΜΕΝΟ PC ΔΕΝ
ΕΧΩ

IDEA

Neos_foititits: CYBERSEXWOMAN....MIPWS ΝΑ ΚΑΝΑΜΕ REAL SEX ΓΙΑ
ΝΑΜΙΝ

XATHOUME????

wildwind: FERTE MAS FERTE MAS THN BRAZILIA

Safe: aaa egw full eb gala gomena me to calculator

Stasou_Mugdala: loipon ego sas xeretw

Stasou_Mugdala: argotera pali

prits: ΕΑΝ ΜΠΕΙ Η ΖΟΥΖΟΥΝΑ 2003 ΠΙΤΑ ΟΤΙ ΤΗΝ ΕΡΣΑΧΝΑ

kakistrw: sto kalo mugdala

helene: ΤΕΛΕΙΩΝΟΥΝ ΓΡΗΓΟΡΑ ΤΑ ΤΣΙΓΑΡΑ

SEXAKI????

helene: ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΔΥΟ ΤΕΛΙΤΣΑ?

helene: ΜΙΑ ΟΧΙ ΘΑ ΤΟ ΘΥΜΟΜΟΥΝ

helene: ΔΕΣ ΝΑ?

fullstop: ΕΙΡΑ ΚΑΙ ΕΓΩ ???????

helene: ΚΑΚΙΣΤΡΩ ΠΟΥ ΤΡΙΓΥΡΝΑΣ ΚΑΙ ΔΕ ΜΙΛΑΣ?

ADONIS2507: FULLSTOP...ΠΑΛΙ ΔΕΝ ΘΥΜΑΣΑΙ ΜΕ ΠΟΙΑ ΗΣΟΥΝ ΧΤΕΣ ΤΟ
ΒΡΑΔΥ

ΚΑΙ ΕΡΣΑΧΝΕΙΣ ΝΑ ΤΗΝ ΕΡΕΙΣ?

kakistrw: σεξυ φορτηγατζης ειναι.. τρανς.. τα φορτηγα ρε συ.. α πα πα.. ολα στο σεξουαλικο

jklsa: FOITITIS GIATI OI ALLES POU LENE SEXY BABY EINAI ?????????

Eyeless_InPlaza: γειά σας και χαρά σας

Neos_foititits: ARA SEXYTRANS =SEXYFORTIGATZIS????

renaki: geia sou askime

askimos: hello glikoula

Neos_foititits: KAKISTRW.....SEVASMOS STIN NEOLAIA!!!

fullstop: ANTE NA FYGO KAI EGO

prettyspeedy: full bye

fullstop: SAFE VRHKES PRIVE????????????

askimos: pios erxete gia volei stin paralia?

renaki: kala kai egw ...exw kamia oritsa pou skolasa kai eimai spiti

Nikkorello: i javine den einai me ti foveri foto?

ADONIS2507: RENAKI.EGW SE LIGO THA FYGW APO THN DOULEIA....KI EXEI KAI

ZESTH EKSU..KAI ASTA NA PANE..

pollyantras: TH NKANO

BYEE

xalandriwtis13: webmaster μπορείς να με βοηθήσεις σε κάτι??

Eyeless_InPlaza: πάντως, όντως οι άντρες είναι χαζοί...αρχίζουν πριβε με ερωτηση τύπου "ενοχλώ?"...άντε να σταυρώσουν έτσι κουβέντα...

renaki: pollyantra kalo apogeuma

prettyspeedy: MOSXOMURISE TO ROOOM

ADONIS2507: RENAKI.AYTO EINAI TO XEIROTERO MARTYRIO..XILIES FORES NA

BLEPEIS..KTHRIA APO MPETON GYRW SOU PARA THALASSA KAI NA MHN MPOREIS NA KANEIS MPANIO..

renaki: adoni to savvato exw repo elpizw na ta kataferw

Koloubra: ti kanei to room??

xalandriwtis13: exeis fovero lwlo...

jklsa: KOLOUBRA XAVALA

Melina_Pap: how are you safe...kairo exw na se dw...

Safe: nai melina eixa paei souhdia

xalandriwtis13: ellas ole wre palikaria k leventises!!!!!!!!!!!! Etoimasteite na tsakisoume tin Brazilia....

prettyspeedy: NOMISA ARAVWNIAZESAI VRE

renaki: oxi egw tha eimai h koumpara sto gamo

MARFY: egw arravwniastika

renaki: marfyyyyyyyyyyyyyyyyyy

ADONIS2507: MARFY..KI EGW XWRISA...

xalandriwtis13: paidia deite to manari32... koukla leme....

javine: basika autin tin foto gia plaka tin ebala den mou aresei na bazw teties.....

prettyspeedy: MARFY TI LEEI H PRAGA

Nikkorello: nai alla ta prosonta ta xeis

jklsa: NAI JAVINE GIAFTO EXEIS OLA TA KAMAK LIGOUR PRIVE

misfits18: THIRA 7 RULES
MdbK: I KOLOUBRA EINAI TRELLO MWRO
wrathchild: i koloubra aneka8en einai glykoula
Safe: marfy bale ligo kragion ..toxases olo apo t afilia marh
PERO: kalitera nekros para olympiakos.
Knikou: θα αρχισω τα μπινελικς..
PERO: kai na pethanis de me niazi
MARFY: md..twra gia kalo tis to kaneis tis koloumbras???? tha tin taraxoun sta prive
MdbK: NAI THA TIN XALASEI
MdbK: TIS STELNO ADRES
MdbK: AFOU EMENA DEN BOREI NA EXEI EMENA
MdbK: PREPEI NA EXEI 10 GIA NA ME ANTIKASTISEI
glukoula2005: AAAA THA SAS MALOSOOOOOOOOOOOO
pacific112: ποια ειναι απο αθηνα?αν θελει κουβεντα ασ ερθει πριβε
yasssmine: gims re kala esy 24aoro edo eisai?
jklsa: YASS NAI VAZO ENSIMA VAREA ALKOLIKA LEMEEEEEEEEEE
wrathchild: NAI MARFY MOU...PRIN APO 2 1/2 MHNES EIHR8E KAI NEO MELOS
STHN OIKOGENEIA...O WRATH_BEBE
jklsa: YAAS GIATI ETSI OPOS TO KANANE TO ASFALISTIKO
Knikou: Μελινακι το θυμαμαι το θεμα..εχει μπει καποια νεα απαντηση?
jklsa: VARAO KAI DEFTERI DOULEIA LEMEEEEEEEEEEEEEEEEEE
glukoula2005: TI NA KANO TIORA NA MI BARIEMAI;;
yasssmine: jklsa.. POT"E den 8a paroume mia ksero .. meta 8anaton oi
klhronomoi
jklsa: YASS ISOS TA GRANDGRANDGRAND CHILDREN LEMEEEEEEEEEEEE
MdbK: EXO SINTHISEI OI GYNAIKES NA SIMFONOUN MAZI MOU....
yasssmine: nainai JKLSA eida tous AMAN ..to periegrapsan ply sosta
MARFY: (einai i wra pou pathainw krisi ypakois...E K M E T A L L E F T E I T E T O
!!!
prettyspeedy: GIA NA AKOUSW OIO EINAI TO PIO APOTELESMATIKO
PRODUCT
GIA NA KANW FASINA GENIKH STO LAPTOP????
Safe: marfy dwse mou 1000 eyrw
MdbK: SAFE DEN XEREIS NA EKMETALEVESE
MdbK: MARFY GDISOU KAI DOSE MOU KAI 100 EURO
wrathchild: MARFY 8A TO EKMETALLEYOMOUN AN HTAN 3 XRONIA PRIN H
PROTASH SOU
Safe: mbdk .. kserw alla exw kati anagkes ...lol
MARFY: SAFE...META TIN PRAGA..PIRA PROKATABOLI GIA NA PERASW
TON
MINA...ALLO
MdbK: MARFY GDISOU
prettyspeedy: OLA MPURES LEMEEE STH PRAGAAA
jklsa: MARFY PROSEXE MIN KRIOSEIS LEMEEEEEEEEEEEEEEEEEE
misfits18: THIRA 7 ME TSAMPOUKA+ESEIS ME KAMERES+POSOSTA MPATSOI
PANTOU+EMEIS ME NTOU GIA TIN ARRWSTIA MAS PANTOU!!!!!!!!!!!!!!

MARFY: tous andres.....me tin mia...BAN
glukoula2005: GINETE TIS POPHS EDO MESA
MARFY: ta gomenakia omws...ta afinoume kai alwnizoun sto chat
Ang3LOfDarKNesS: tha se kanw ban me tin mia... gia na mhn meneis me to paraponο
MARFY: egw tha ftiaxw ton kosmo???
mast3r: U LL BE A PART OF...
d_lefteris: NA THN KANW SIGA SIGA??????
MARFY: lefterako...oxi mwre..katse ligo akoma na paei kaimisi..kai na tin kanume mazi
AINIGMA2: AN ΘΕΛΕΙ ΚΑΜΙΑ ΝΑ ΑΔΥΝΑΤΙΣΕΙ ΑΣ ΕΡΘΕΙ ΠΡΙΝΕ
MdbK: JUVINE THA MOU KANEIS KAI MENA MASAZ?

Tatiana32: thelei kaneis ikamia cuber??
pacific112: τατιανα εγω θελω real τλες?
johnpapas_23: Kala oi CHATMASTER DEN KSEROUN TI TOUS GINETAI
MARFY: simera Kolwnaki gia kafedaki...
glukoula2005: KANIS GIA EXYPNO CHAT YPARXI
kotsos84: o monos exypnos edo eimai ego
xsxanastasiassx: geiaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa ti kanete guys?
Ang3LOfDarKNesS: omorfainoume ton kosmo anastasia opws
Pantaaaaaaaaaaaaaaaaa
MARFY: egw den eimai guy..ara den apandw
Tatiana32: kaneis gia cubersex????????????????
d_lefteris: TATIANA... DEN EXW XRONO TWRA!!!
johnpapas_23: VLAKES EXEI MONO TO ZOO
d_lefteris: NA SOU STEILW ENA DILDO NA KANEIS THN DOULEIA SOU??
johnpapas_23: KAI EGW EIMAI EPISKEPTIS
Ο χρήστης johnpapas_23 έγινε ban από τους operators
dreamisland,zygos22,mast3r,I_LOVE_LES (Συμφωνώ / Διαφωνώ)
Melina_Pap: ela...episkepth....trava na episkepteis kai kanan allo giati to ekanes armenikh visita edw xamo
MARFY: eidate ..ta agorakia...tsak-ban!!!!
Ang3LOfDarKNesS: glykoula pame kamia volta na paroume aera?
glukoula2005: tha pao gym
mast3r: tatiana ma8ainw oti katouras or8ia.alh8euei??
glukoula2005: moni pairno kalytero aera
Knikou: Τους λες πως σε λene Αγησίλαο και σου απαντουν "οκ, σαιμπερ σεξ?"
MdbK: PAIDIA I TATIANA EINAI XENERWTI
Chan: KAI @@ EIDA TELIKA
Chan: MARF FEVGO DYSTIXOS
Chan: STA @@ SAS
Chan: KAI AFINO PISO MOU
SINTRIMIAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
EIMAI_EDW: ALLA ME TOSOUS EDW POU SE BLEPW KAI MILAS MALLON SKOURA
TA BLEPW

steliosp: hi asteraki!!!! apo dafnh?? egw n. kosmo!!!!
{με φώτο}

bigkaula: hi baby!
bigkaula: eisai poly sexy stis fotos!
{χωρίς φώτο}

arravoniasmenos: hi.....
arravoniasmenos: hi.....
{χωρίς φώτο}

aerovat: kalhspera despoinis
{με φώτο}

@aggelos_foto: hi
@aggelos_foto: hi
{με φώτο}

@dmikro: kalispera asteraki 24
@dmikro: kala eisai??
dmikro: kalispera asteraki??
@dmikro: pes mas mia kalispera...den tha spu pesei h muth??
{χωρίς φώτο}

just_looking: hi
{χωρίς φώτο}

PAPOYYYY: hi !!!
{χωρίς φώτο}

firma19gr: gia!!!
firma19gr: ola kala?
firma19gr: {εικονίδιο λουλούδι}
firma19gr: {εικονίδιο φίλι}
{με φώτο}

Giwrg0s: kalispera

6^η επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση ως ερευνήτρια

Ιστοσελίδα: www.zoo.gr

Nickname: asteraki24 (κωδικός: kalinihtaasteri)
(Εικονίδιο φύλου)

Ημερομηνία: Δευτέρα, 20 Ιουνίου 2005

Διάρκεια: 14:55-22:15

Άτομα 263

{κατέγραψα στην αρχή συνομιλίες στο κεντρικό παράθυρο...}

dreamisland: esy pws k den piges gia mpanaki?
alekstolo: variemai nistazo pinawwwwwwwww
athens_13: eimai arostos
vaggelis_3: KAMMIA APO XALKIDA GIA PRIVE
revolter: kamia apo vietnam gia prv?
Proto_psonio_84: IRTHE KAI PALI O AGAPIMENOS SAS OPERATOR.....
Safe: SANDRA TI LEEI TA XANIA ?
daimler_13: AS FEYGW
tedy: H ΣΑΝΤΡΑ ΕΙΝΑΙ ΜΑΚΡΙΑ
Sandra75: daimler katse
Sandra75: tedy hrthes telika?
tedy: OXI PE ΣΑΝΤΡΟΥΛΑ
Proto_psonio_84: <-----AGAPOMENOS OPERATOR..... OXI????
tedy: ΕΠΙΑ ΘΑ ΣΕ ΠΑΡΩ ΘΑ ΣΑΝΤΡΑ ΜΟΥ
n1COLaS: hello @LL
INDIAN3: tedy tha pas kriti?
n1COLaS: ti kanoume??ola oK???
athens_13: n1 colas pali variese?
n1COLaS: kala eimai mwre
Proto_psonio_84: GIATI DEN EXEIS VALEI PROFIL????? POU THA DW EGW T
GOUSTA SOU????????
n1COLaS: apla exw ligo diavasma k mou tin exei spasei gt dn katalavainw k poLLa
dreamisland: prepei na arxisw k to topless mpanio
dreamisland: na eimai omiomorfa mavrismenos
tedy__boy: athens ama se gargaliso tha sou po egw
tedy__boy: tedy mwro mou poios se pirakse?
tedy__boy: athens giati pirazis?
stefi25: sa gamw olous
Ο χρήστης stefi25 έγινε ban από τον operator chrisa77, dreamisland, Safe,

athens_13: poios tharthi pekino gia tous olimpilakous agones na pou pei twra gia na kliso ticker?

See_Me: desecrator: HI se olous eimai neos edo kai tha ithela na me ksenagisei kapoios!!...τα τουρ είναι νωρίς το πρωί

Raspoutin_S: mia pantremenh agapwww..exei kai duo paidakia....wxxx aman amann... ..

videakias: KALOI OI OPERATORS ALLA NA EXOYN KAI LIFH AISTHISI TOY XIOYMOR

dreamisland: bad,irthe ena neo melos

dreamisland: k thelei xenagisi

dreamisland: k protina esena

bad_habit: dream...den eimai piia epi ths ypodoxhs..

dreamisland: eisai epi twn timwn pleon

Raspoutin_S: AXX ORAIA,AFOU DEN EINAI EPI THS UPODOXHS H BAD...LETE NA

MPORO NA THS KLEPSO LIGO XRONO..PRIVE???

sersergo: GIATI THA ERTHEIS KAI SY??

bad_habit: ras... kai epi ths ypodoxhs na mhn eimoyna gia esas tha ebriska xronoooo

schizoid: ps psonio help

videakias: SERSE EGO THA VIDEOSKOPO MONO

Raspoutin_S: BAD...MH MOU LES TETOIA TEKNO MOU....(me prokaleis...)

sersergo: ASTO EXOUME SYSTHMA SURVEILANS

sersergo: XANDRA EISAI MAKRYA ALOIWS THA SE FWNAZA KAI SENA

Sandra75: sers pos to kseris? pos eimai makria ?ee?

videakias: ELA VRE AGELINA SE PERIMENAME NA GYRISOYME THN TENIOYLA

POY LEGAME

bad_habit: despota.. ??? afou eiste amemptoy hthikhs... lete??

ZOOFLY: to e-mail tou INTERNAUTI einai souxarizei@yahoo.gr !!!!!!!!!!!!!!!!

Raspoutin_S: EINAI YPEROXO BAD,MIKRO MOU TEKNO,OTAN H H8IKH METAFRAZETAI KAI SE..."MH-H8IKH"..ENNIOTE.

dreamisland: angelina sthn kerkyra girizonte poly kala erga

Proto_psonio_84: kapoioi edw mesa einai sxizofreneis.....

sersergo: H ATZELINA ERXETAI STHN YDRA TON ALLO MHNA

sersergo: GIA GYRISMA TAINIAS

drstorage: Κάποιο????? "όλοι είμαστε..

desecrator: ma kala pos vgazete akri mesa sto chaos????????????????

bad_habit: eimaste kati san to koybi me tis treles alla se pio hard

Raspoutin_S: O.K DREAMKO..PAO GIA OF8ALMOLOUTRO..BRBRBR

Angelina_jolie: elate na poume kati....

drstorage: Κάτι.....

psixanomalos18: ti leei??

sersergo: 19 KAI EINAI PSYXANWMALOS FANTASOU NA MEGALWSEI

videakias: AGELINA NATA POYME STO KREBATI?

sersergo: KOURDISTO PORTOKALI

"ANGELINA-JOLIE"...EIPE MOLIS MEI..8A KANEI PRIVE STHN "AYSTIRI-KYRIA"...

Kiriakos_p: pronomio na eisai gunaika edw mesa....

bad_habit: THES NA EISAI H PRWTAGWNISTRIA??

zoozonaa: axaaa .. 8a gino diladis ?

bad_habit: KAI H PRWTH FIRMA...

arianoula: AKADIMOSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSS AX GIATI DEN MPOROUME EMEIS NA SINENOISOUME?

AKADIMOS: KAI EGW SE PERIMENA STHN XALKIDA

arianoula: AS EPERNES THL AKADIMOULI

AKADIMOS: ARIANOULA DEN MAS AFHNEI O ERWTAS

Trinity03: holaaaaaaaaa zoobies

voulisss: EPISTREFOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOOO

{prive συνομιλίες...}

BArMaN_30: {φατσούλα που χαμογελά}

{χωρίς φώτο}

bigkaula: hi baby!

{χωρίς φώτο}

VAZELOS25A: GIA SOY ASTERI !!!!!!!!!!!1

{χωρίς φώτο}

ELASTONPAPPOU: hi !!!

{χωρίς φώτο}

bulky: mia droseri kalimera!

bulky: mipos enoxlo?

{χωρίς φώτο}

fanisxxx: geia sou

fanisxxx: ti kaneis?

fanisxxx: an 8es ela na milisoume...

{χωρίς φώτο}

diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: pos perase to sk ?
 asteraki24: kala, esi?
 diabopreto: mia xara kai ego !
 diabopreto: paralies...banio...ksenixti
 diabopreto: you know !
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: to onoma sou an epitrepete ?
 asteraki24: asteraki
 diabopreto: ela re si
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: **Xarika, Panos**
 diabopreto: apo pou ise ?
 asteraki24: nomiza oti i anonimia edo itan thisavros...xmmm
 diabopreto: ba
 diabopreto: den nomizo
 diabopreto: den to theoro provlima aloste na po to onoma mou
 diabopreto: apo pou ise ?
 asteraki24: ki ama sou po oti eimai edo gia erevnitikous skopous tha
 sinexiseis na milas mazi mou?
 diabopreto: aa poli tha me endiafere
 diabopreto: ti akrivos psaxnoume ?
 asteraki24: en oligois ti ginete edo.
 asteraki24: i epikinonia
 asteraki24: esi ti tha eleges pos simvainei sto chat?
 diabopreto: xazomares
 diabopreto: afto simveni
 diabopreto: vasika den iparxi sovaros kosmos na milisis
 diabopreto: na perasis kapia ora mesa apo ena taksidi kouvedas me kapion
 agnosto
 diabopreto: anomali kai anomalies pou boroun na se prosvaloun kai na se
 xalasoun
 diabopreto: to varieme afadasta na sou po tin alithia ala kamia fora beno kai
 skotono kana misaoro mou
 diabopreto: ala ti idous erefna einai afti ?
 asteraki24: eimai metaptixiaki foititria kinoniologias
 asteraki24: kai kano ti diplomatiki mou se thema sxetiko me ta chat
 diabopreto: malista
 asteraki24: kala, ki esi giati kaneis afto ki oxi kati allo?
 diabopreto: an eixes msn tha ta legame kalitera
 diabopreto: san ti alo ?
 diabopreto: vasika eimai grafio
 diabopreto: molis efaga launch kai thelo na pio ena kafe kai na kano ena
 tsigaro na iremiso
 asteraki24: aaaaa
 asteraki24: oxi den exo msn

asteraki24: sorry pou kathistero, alla kano tin erevna
 diabopreto: spoudes or menis edo monina ?
 asteraki24: ma sou eipa, to metaptixiako
 asteraki24: mallon tha pao piso
 diabopreto: den sou aresi edo ?
 diabopreto: kai ti na sou aresi apo tin athina...
 diabopreto: logiko
 diabopreto: ego den eimai apo athina kai gia afto adexo kai meno ellada 6
 mines to xrono
 diabopreto: axxxxx re lemeso
 diabopreto: axx
 asteraki24: ego den trellenome me ti lemeso gia na eimai eilikrinis, alla
 katalavaino. apo pou eisai ellada?
 diabopreto: nafplio
 diabopreto: exis erthi ?
 diabopreto: den ksero ala tin latrevo tin lemeso
 diabopreto: esi protimas nicosia fadazome ?
 asteraki24: apo lemeso nai protimo lefkosia
 diabopreto: iperoxi i pafos
 diabopreto: simfono
 diabopreto: ala kai tin den tha edina gia ena kafe tora ston enaerio
 diabopreto: or kalitera sto caprice
 diabopreto: kseris anikse caprice stin lemeso
 diabopreto: to caprice tis mikonou
 diabopreto: sto palio londa hotel to pire o lanitis
 asteraki24: nai? xero ena caprice sti larnaka, sou kanei?
 diabopreto: kai egine iperoxoo
 diabopreto: kai apopse na pigena amathous...sto piano bar...na akouso ton
 teri !
 diabopreto: oh yes
 diabopreto: mou kani
 asteraki24: na sou po... esi ti meros tou logou eisai k ta xereis ola afta??
 diabopreto: ti enois ti meros tou logou eimai ?
 diabopreto: ego irha proti fora stin kipro sta 20 mou.....emina mexri ta 22 mou
 lemeso xoris na giriso ellada...kai meta ta 22 meno 6 mines lim kai 6 mines
 nafplio
 diabopreto: skeftome omos na egatastatho monima stin kipro
 diabopreto: lemesos for ever !! {φατσούλα που βγάζει τη γλώσσα}
 asteraki24: den se krataei tipota edo?
 diabopreto: me kratane pola edo
 diabopreto: opos i ikogenia mou
 diabopreto: kai oi fili mou
 diabopreto: ala mou aresi i lemesos
 diabopreto: kai stin lemeso exo filous
 diabopreto: opote tha mou lipi i ikogenia mou tha erxome na tous vlepo
 diabopreto: den einai to provlima mou afto

asteraki24: ax, signomi, 1000 signomi alla kano kai tin erevna taftoxrona
diabopreto: its ok

diabopreto: prota i erefna kai meta ola ta ala

diabopreto: re si ilikrina xerome pou milame ala min se diakopto apo tin erefna sou

diabopreto: an einai an ta poume kapia ali stigmi pou tha eisai free

asteraki24: an tha meineis edo, mporoume na milame ligo, alla tha kathistero ego. den mou eipes, pos xereis tsexika?

diabopreto: prin kano tin doulia pou exo tora

diabopreto: douleva servitoros edo kai ixame poli kosmo apo tsexia

diabopreto: opou kai ematha

diabopreto: by the way my ex-girlfriend was from Czeska-Lipa

diabopreto: ena xorio tis tsexias

diabopreto: kai fisika exo pai Prague apires fores

diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}

diabopreto: ala esi pos ta emathes ?

asteraki24: exo siggeneis sto pilsen. to xereis? kai gia pes, mias kai prepei na eisai kosmogirismenos...

asteraki24: den einai i OMORFOTERI protevousa??????

diabopreto: EINAI I OMORFOTERI PROTEVOUSA !!

diabopreto: SIMFONO APOLITA

{.....}

asteraki24: kai kala, esi den eisai grafeio, den exeis douleia?

diabopreto: grafio eimai

diabopreto: kai exo doulia

diabopreto: ala ok...i can arrange it

diabopreto: genikotera boro na exo free time arketo

diabopreto: einai to idos tis doulias mou tetio

asteraki24: e, ama eisai o mastros!

diabopreto: pou einai ok

asteraki24: pali to tsexiko!

diabopreto: niotho poli international pou milao mazi sou

diabopreto: {φατσούλα που γελά}

diabopreto: so...kanoume tin kouveda mas ena cocktail glosen

{.....}

diabopreto: otan po oti tha kano kati kai tha eimai sigouros tha to kano

diabopreto: pasi thisia

diabopreto: me opio timima

diabopreto: den prokita na kano vima piso

diabopreto: exo perasi apo fotia ki amoni pou lei kai o notis

diabopreto: min nomizis oti ixa efkoli zoi

diabopreto: kamia sxesi

diabopreto: ala eimai maxitis stin zoi mou

diabopreto: den to vazo efkola kato

diabopreto: malon...den to vazo me tipota kato

diabopreto: {φατσούλα που βγάζει τη γλώσσα}

diabopreto: kai os anthropos kai esi kratas tin amina sou mesa apo psemata
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: ego pali den exo amina
 diabopreto: giati exo poli kali epithesi
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά διάπλατα}
 asteraki24: loipon, lipame pou sou prokalesa amfivolia. imoun eilikrinis
 sinexeia
 asteraki24: apla einai meros tis erevnas mou ki afto {φατσούλα που βγάζει τη γλώσσα}
 diabopreto: xerome pou to akouo afto
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: kai ego ilikrinis imoun se oti kai an ipa
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: pados kanoume omorfi kouveda
 diabopreto: pados an exis opia amfivolia gia afta pou sou ipa na mou pis
 diabopreto: ala gia na leme tin alithia epikrati poli psema edo mesa
 diabopreto: se simio arostimeno tha elega
 asteraki24: pos to xereis?
 diabopreto: exo milisi me arketous anthropous kai oli sto telos mou
 legane...kseris sou ipa psemata...den me lene etsi, me lene giouvetsi...kseris
 den kano tin doulia afti ala doulevo kapou alou
 diabopreto: kseris den eimai opos sou ipa ala eimai 1,50 230 kg
 diabopreto: xazomares diladi
 diabopreto: kai prospatho na katalavo to logo gia ta psemata afta
 asteraki24: kai pou katelixes?
 diabopreto: isos den ta exoun kala me ton eafto tous ? isos theloun na
 dixnoun kati parapano apo afto pou ine ? isos fovoude na poun ti akrivos einai
 diabopreto: kateliksa se ena cocktail ton parapano
 diabopreto: fovos gia to angnosto mazi me kobleks anoterotitas
 diabopreto: enas sindiasmos apesios
 asteraki24: kai giati nomizeis oti telika lene tin alithia?
 diabopreto: i diki sou i gnomi pia einai ?
 diabopreto: sou ipa kai pio pano...isos niouthoun enoxes meta apo kapia ora
 sizitisis...isos theloun na kratissoun epafi mazi sou kai katalavenoun oti den
 boroun na dikeologissoun ta psemata pou ipan
 diabopreto: mesa apo mia gnorimia
 diabopreto: isos....
 diabopreto: avisos i psixi tou anthropou
 diabopreto: kai vasika giati rotas emena ?? esi eisai o idikos gia afta !! ara
 esi the mou pis giati simveni afto !
 diabopreto: lipon ?
 asteraki24: den iparxei allos 'eidikos' apo ton idio to drastis...
 asteraki24: den nomizeis?
 diabopreto: simfono apolita !
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: kseris paliotera meletousa psixanalisi
 diabopreto: exo ena filo psixanaliti kai mou elege diafora pragmata

diabopreto: min mou pis oti exis 3 podia ?
 diabopreto: goustaro!!!!
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά διάπλατα}
 diabopreto: oxi re si
 diabopreto: ala apo oti katalaveno esi exis periergia gia to pos eimai !
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: logiko tha elega
 asteraki24: oxi, katholou. apla einai k a i a f t o meros tis erevnas mou
 asteraki24: pos antilamvanetai kaneis tin 'parousia' tou allou kai tetoia
 diabopreto: ok
 diabopreto: i see
 diabopreto: but i have to go

 asteraki24: mipos se xenerosa?
 diabopreto: prepi na kliso omos re asteraki mou
 diabopreto: oxi re si
 diabopreto: isa isa pou apolafsa tin kouveda mas sto epakro
 diabopreto: ala exo kai doulies
 diabopreto: kai ena provlima proekipse kai to mialo mou einai alou tora
 asteraki24: ok tote, se afino na 'epixirimatistis'
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: xarika para poli pou ta ipame
 asteraki24: kai go xarika poli tin kouventa
 asteraki24: tha ta xanapoume?
 diabopreto: kai tha itan xara mou na ta ksana poume
 asteraki24: ok then
 asteraki24: tha se psaxo
 diabopreto: opote thelis
 diabopreto: diskola tha me vris edo
 diabopreto: gia afto sou ipa gia msn
 diabopreto: {φατσούλα που χαμογελά}
 diabopreto: anyway as elpissoume o theos tou chat na mas feri kapia stigmati
 sto idio kanali...tin idia ora !!! {φατσούλα που χαμογελά διάπλατα}
 asteraki24: ok, an einai tixero mas na xanamilisoume tha ta poume do
 asteraki24: xaxa skeftomaste to idio
 asteraki24: filia kai kales douleies
 diabopreto: mexri tote omos ilikrina na pernas oso kalitera ginete kai kali tixi
 stin erefna sou
 diabopreto: {φατσούλα που κλείνει το μάτι}
 diabopreto: you too dear
 diabopreto: {εικονίδια φίλι και λουλούδι}
 diabopreto: bye
Ο χρήστης diabopreto έφυγε απο το chat.

{μετά από 2-3 ώρες}
 diabopreto: akoma edo ??
 diabopreto: {φατσούλα που κλείνει το μάτι}

Steliosgr: kai exo skilobarethei
Steliosgr: MALLON ENOXLO
Steliosgr: KALO MESIMERI
{χωρίς φώτο}

PASOA: hi
{χωρίς φώτο}

menel22: hi..
{χωρίς φώτο}

footslave: hi
{χωρίς φώτο}

Firefoxxx: geia sou mwro,eise gia ena kalo fuck?
{χωρίς φώτο}

vanquish: geiaa
{με φώτο}

glykas_peiraia: pes mou ti kaneis twra...etsi apla...
{με φώτο}

asteraki24: esi ti nomizeis oti kano?

@glykas_peiraia: den kserw

@glykas_peiraia: den me noiazei

@glykas_peiraia: avnanizesai? mhpws?

Ο χρήστης glykas_peiraia έφυγε απο το chat.

Ο χρήστης glykas_peiraia μπήκε στο chat.

glykas_peiraia: pes mou ti kaneis twra...etsi apla...

Ο χρήστης glykas_peiraia έφυγε απο το chat.

Ο χρήστης glykas_peiraia μπήκε στο chat.

policeman: hi
{χωρίς φώτο}

@kinkygr: aresoun ta boys doulakia sou sto sex na ta diatazeis oposthes???
{χωρίς φώτο}